

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK DIŞ
POLİTİKASININ TÜRK DONANMASI'NA
ETKİSİ

Murat GÜNEY

2501180806

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Özgün Erler BAYIR

İSTANBUL – 2020

ÖZ

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TÜRK DONANMASI'NA ETKİSİ MURAT GÜNEY

Bu çalışmanın amacı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk dış politikasında yaşanan değişim ve gelişmelerin Türk Donanması'nı nasıl etkilediğini incelemektir. II. Dünya Savaşı devam ederken Sovyetler Birliği'nin boğazlar, Kars, Ardahan ve Artvin'e yönelik talepleri Türkiye'de güvenlik endişesine neden olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Soğuk Savaş'ın başlaması ile birlikte, Türkiye komşusu olan Sovyetlerin baskısına karşı kendini güvende hissetmemiş ve savaştan süper güç olarak çıkan Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini almak istemiştir. Amerika Birleşik Devletleri de bölgeye olan ilgisi ve Soğuk Savaş'ın rekabet ortamı neticesinde Truman Doktrini ve Marshall Planı'nı yayınlamış ve açıkça Türkiye'nin arkasında olduğunu ilan etmiştir. 1947 yılında yayınlanan bu doktrin ile birlikte Türkiye, dış politika tercihini Batı blokundan yana kullanırken, bu tercihin genelde silahlı kuvvetler özelde ise Türk Donanması nezdinde bir takım yansımaları olmuştur.

Truman Doktrini ile birlikte, Amerika Birleşik Devletleri tarafından gönderilen askeri uzmanlar Türk Donanması'nda idari, teknik ve eğitimsel bazı değişikliklere giderken, yapılan askeri yardımlar ile birlikte donanma envanterinde bulunan askeri araç ve gereçlerin kompozisyonunda Amerika menşeli ürünlerin Avrupa menşeli ürünlerin yerini aldığı görülmüştür. Truman Doktrini ile birlikte donanmada artan Amerikan etkisi, Türkiye'nin NATO'ya üyeliği ile birlikte pekişmiş; bu gelişmeler ile birlikte Türk Donanması bir taraftan kapasitesini artırırken, öbür taraftan askeri yardımların artması sonrasında donanmanın dışa olan bağımlılığının da arttığı görülmüştür. Türk dış politikası; Kıbrıs sorunu, Johnson Mektubu krizi, Kıbrıs Barış Harekâtı, Amerikan ambargosu ve Sovyetler Birliği'nin yıkılması gibi kırılma noktası teşkil eden olaylardan etkilenmiş, bu etkilenme bazı yönleriyle Türk Donanması'nı da etkilemiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Türk dış politikasında yaşanan kırılmaların Türk Donanması'nı nasıl etkilediği bu çalışmada incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sovyetler Birliği, ABD, Truman Doktrini, Donanma, Kıbrıs

ABSTRACT
THE EFFECT OF TURKISH FOREIGN POLICY ON TURKISH NAVY
AFTER THE WORLD WAR II
MURAT GÜNEY

The aim of this study is to examine how the changes and developments in Turkish foreign policy after the World War II has affected Turkish Navy. While World War II was going on, demands of Soviet Union for straits, Kars, Ardahan and Artvin caused security concerns in Turkey. With the end of the World War II and the beginning of the Cold War, Turkey was insecure against the pressure of Soviet Union which is neighbor of its and wanted to get the support of the United States which became as a superpower from war. The United States proclaimed the Truman Doctrine and Marshall Plan and declared openly that behind Turkey, as a result of the US' interest in the region and the competitive environment of the Cold War. With this doctrine published in 1947, while Turkey was using foreign policy preferences to the West block, this preference has had some reflections on the armed forces in general on the Turkish Navy in particular.

With the Truman Doctrine, while military experts sent by the United States were making some administrative, technical and educational changes in the Turkish Navy, along with the military aid, it was observed that the products of American origin replaced European products in the composition of military vehicles and equipment in the navy inventory. Increasing American influence in the Navy with the Truman Doctrine was accentuated with Turkey's NATO membership, while Turkish Navy was increasing its capacity with these developments, on the other hand after the increase of military aid, it was observed that the dependence of the navy on the outside increased. Turkish foreign policy was affected by events constituted a breaking point like the Cyprus problem, Johnson's Letter crisis, the Cyprus Peace Operation, the American embargo and the collapse of the Soviet Union, in some ways this influence has also affected the Turkish Navy. In this study, it was tried to examine how the breaks in Turkish foreign policy after World War II, affected Turkish Navy.

Keywords: the Soviet Union, the USA, Truman Doctrine, Navy, Cyprus

ÖNSÖZ

Türkiye'nin sert güç unsurlarından biri olan donanma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana devletin güvenliği adına önemli faktörlerden biri olmuştur. İmparatorluktan miras kalan, çoğu onarıma muhtaç olan savaş gemilerinin onarılması ile birlikte Cumhuriyet Donanması olarak adlandırılan donanma meydana getirilmeye çalışılmış, ilerleyen zamanlarda yurt dışı tedarikleriyle birlikte Türk Donanması güçlendirilmeye çalışılmıştır. II. Dünya Savaşı'na kadar donanmanın eğitiminde, idaresinde ve kompozisyonunda Avrupalı uzman ve Avrupa menşeli ürünleri tercih eden Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında bu tercihini Amerika Birleşik Devletleri'nden yana kullanmıştır.

II. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Sovyetlerin taleplerinden ötürü güvenlik endişesi hissetmeye başlayan Türkiye, Soğuk Savaş ortamında Sovyetlerin dengelenmesi adına savaştan süper güç olarak ayrılan Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğine ihtiyaç duymuştur. Bu kapsamda iki blok arası rekabette Batı bloğunun lideri konumunda bulunan ABD'nin Truman Doktrini, Marshall Planı gibi politikaları ile birlikte Türkiye Batı bloğu içerisinde yer almış, bu tercih genelde Türk Silahlı Kuvvetleri'ni özelde ise Türk Donanması'nı bazı yönleriyle etkilemiştir. 1947 yılında yayınlanan Truman Doktrini ve ardından iki devletin birbirleri ile yaptığı askeri anlaşmalar neticesinde Türk Donanması Amerikan etkisi altına girmiş, ABD tarafından gönderilen uzmanlar Türk Donanması'nda eğitim alanının yanı sıra idari ve teknik alanda bir takım değişikliklere gitmiştir.

Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte Türk ordusuna ABD tarafından yapılan yardımlar artmış, Türk Donanması'nda menşei Amerika olan savaş araç ve gereçlerinin çoğunluğu oluşturmaya başladığı görülmüştür. Yapılan yardımlar ile bir taraftan donanmanın kapasitesi ve harbe hazırlık seviyesi artırılırken bir taraftan ABD'ye olan bağımlılığın da arttığı görülmüştür.

Türk dış politikasını etkileyen ve kırılma noktası teşkil eden Kıbrıs sorunu, Johnson Mektubu krizi, Kıbrıs Barış Harekatı, Amerikan ambargosu ve Sovyetlerin yıkılması gibi önemli olaylar Türk Donanması'nı doğrudan etkilemiş, 1947 Truman

Doktrini ile birlikte başlayan NATO üyeliği ile artan Amerikan etkisinin bahse konu olaylardan sonra giderek azalmaya başladığı görülmüştür.

Çalışmamı, sahip olduğu güç ile Türk dış politikasının belirlenmesinde, ana unsurlardan biri haline gelmiş olan Türk Donanması'nın tarihsel gelişimini ele alarak yapmaya çalıştım. Bu kapsamda başlangıç noktası Anadolu'daki denizcilik faaliyetlerinin başladığı XI. yüzyıl olarak alınmıştır. Ardından Osmanlı'nın varisi durumunda bulunan ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politika tercihleri ile Cumhuriyet Donanması'nın bu tercihlerden nasıl etkilendiğini anlatmaya çalıştım. Odaklanılması gereken asıl dönemi ise II. Dünya Savaşı'nın bittiği dönem olarak seçtim. Bu kapsamda Soğuk Savaş'ın başlaması ile birlikte Türk Donanması'nın, Türk dış politikası doğrultusunda nasıl Amerikan etkisine girdiğini anlatmaya çalıştım. Çalışmanın devamında ise yukarıda bahsettiğim Türkiye adına kırılma noktası teşkil eden olayların Türk Donanması'nı nasıl etkilediğini incelemeye çalıştım. Son olarak ise Türkiye'nin güncel deniz politikaları, Türk Donanması'nın mevcut durumu, askeri gemi inşa sanayinin serüveni ve donanmaya yönelik ulusal savunma sanayi projeleri incelenmeye çalışılmıştır.

Tez konumu seçmemde yedi yıl mensubu olduğum Türk Deniz Kuvvetleri'nin beni maddi ve manevi olarak geliştirmesi ve Deniz Kuvvetleri'ne duyduğum minnet borcu etkili olmuştur. 2016 yılında gururla taşıdığım üniformamı çıkarmak zorunda kalmakla birlikte “Bahriyeli” ruhunu asla kaybetmedim. Bu çalışmayı beni bu günlere getiren Türk Deniz Kuvvetleri'ne armağan ediyorum. Çalışmam boyunca beni yönlendiren danışman hocam Doç. Dr. Özgün Erler Bayır'a, ihtiyaç duyduğum kaynaklara ulaşmamı sağlayan kıymetli arkadaşım Nurefşan Okyay'a, beni maddi ve manevi olarak destekleyen, hep yanımda hissettiğim arkadaşlarım Çağla Türkoğlu ile Emre Cengiz'e, eğitim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen kardeşim Hakan Güney ve annem Esin Güney'e teşekkürü borç bilirim.

Murat, GÜNEY

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
HARİTALAR LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DENİZ KUVVETLERİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İKİNCİ DÖNEM ARADOLU BEYLİKLERİ ÖNCESİNDE ANADOLU'DA ASKERİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ	5
1.1.1. SELÇUKLULARDA ASKERİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ	5
1.1.2. EMİR ÇAKA BEY VE ÇAKA BEYLİĞİ	6
1.2. İKİNCİ DÖNEM ANADOLU BEYLİKLERİ DÖNEMİNDE ASKERİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ	7
1.2.1. AYDINOĞULLARI VE GAZİ UMUR BEY	7
1.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE DONANMANIN TARİHSEL GELİŞİMİ	8
1.3.1. DONANMANIN KURULUŞU: ORHAN GAZİ'DEN FATİH'E DONANMA.....	8
1.3.2. DONANMANIN ÖNEMİNİN ARTMASI: FATİH'TEN KANUNİ'YE DONANMA.....	10
1.3.3. KANUNİ DÖNEMİNDEN GİRİT SEFERİNE DONANMA	17
1.3.4. GİRİT SEFERİNDEN ABDÜLMECİD DÖNEMİNE DONANMA	31
1.3.5. ABDÜLMECİD'DEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA DONANMA	41
1.3.6 I. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA OSMANLI DONANMASI	49
1.4. KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BAHRİYE	51

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TÜRK DONANMASINA ETKİSİ

2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADARKİ DÖNEMDE CUMHURİYET DONANMASI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI.....	52
2.1.1. CUMHURİYET DONANMASININ GELİŞİMİ 1923-1947	53
2.1.2. CUMHURİYET SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASININ DONANMAYA ETKİLERİ 1923-1939	57
2.2. II DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA VE SONRASINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1939-1960).....	59
2.2.1. SAVAŞ SIRASINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI.....	59
2.2.2. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI	66
2.2.3. TÜRKİYE’NİN KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ’NE GİRMESİ.....	73
2.2.4. TÜRKİYE’NİN BAĞDAT PAKTI/CENTO’YA KATILMASI	76
2.3. KIBRIS SORUNU	78
2.3.1 KIBRIS SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI.....	78
2.3.2 KIBRIS’IN ÖNEMİ.....	81
2.3.3 KIBRIS OLAYLARI VE DONANMAYA ETKİSİ (1960-1973)	82
2.3.4 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI VE DONANMA.....	86
2.3.5. AMERİKAN AMBARGOSU	88
2.4. DIŞ POLİTİKADA BAĞIMSIZLIĞIN DONANMAYA ETKİSİ (1923-1990)	95

III. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE’NİN DENİZLERE YÖNELİK POLİTİKALARI

3.1. SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN YIKILMASI.....	99
3.1.1 SOĞUK SAVAŞ SONRASI YÜRÜTÜLEN DIŞ POLİTİKANIN TÜRK DONANMASI’NA ETKİLERİ.....	102

3.2. DENİZLERİN ÖNEMİ	104
3.3. TÜRKİYE’DE SİVİL DENİZCİLİK HEDEFLERİ	105
3.4.TÜRKİYE’NİN ÇEVRE DENİZLERDE POLİTİKASI	106
3.4.1.KARADENİZ	106
3.4.2. AKDENİZ.....	108
3.4.3. EGE DENİZİ	112
3.5. TÜRKİYE’NİN UZAK DENİZ POLİTİKALARI	117
3.6. TÜRK DENİZ KUVVETLERİ’NİN GÜNCEL DURUMU	117
3.6.1. EĞİTİM	117
3.6.2. ÜSLER.....	118
3.6.3. PLATFORMLAR	118
3.6.4. KIYI BİRLİKLERİ.....	121
3.6.5. TÜRK DENİZ KUVVETLERİ’NİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ VE KATILDIĞI HAREKÂTLAR, OPERASYONLAR.....	122
3.7. TÜRKİYE’NİN ASKERİ GEMİ İNŞA SERÜVENİ VE ULUSAL SAVUNMA SANAYİ.....	133
3.7.1. CUMHURİYETİN İLANINDAN JOHNSON MEKTUBU’NA	133
3.7.2 JOHNSON MEKTUBU’NDAN KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI’NA	134
3.7.3 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTINDAN GÜNÜMÜZE.....	135
3.7.4. MODERNİZASYON PROJELERİ VE GÜDÜMLÜ MERMİ PROJESİ	141
3.7.5. UZUN UFUK PROJESİ	142
3.7.6. PLANLI PROJELER.....	143
3.8. DENİZ KUVVETLERİ STRATEJİSİ	148
3.9. GELECEĞİN DONANMASI	148
 SONUÇ	 151
BİBLİYOGRAFYA / KAYNAKÇA	155

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1.	Bazı Devletlerin Deniz Kuvvetleri Envanteri	122
-------------------	---	-----

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1.	Karadeniz’deki Deniz Yetki Alanları	108
Harita 3.2.	Türkiye’nin Akdeniz’de Öne Sürdüğü Deniz Yetki Alanları	112
Harita 3.3.	Ege Denizi’nde Karasuyu Sınırlarının Genişletilmesi Halinde Oluşacak Yeni Durum	114

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADVENT	: Ağ Destekli Veri Entegre
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AFMED	: Allied Forces Mediterranean
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ARMERKOM	: Araştırma Merkezi Komutanlığı
ASELSAN	: Askeri Elektronik Sanayi
ASROC	: Anti Submarine Rocket
AYESAŞ	: Aydın Yazılım ve Elektronik Sanayi A.Ş.
BİLGEM	: Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
B-SYS	: Barbaros Savaş Yönetim Sistemi
CENTO	: Central Treaty Organization
CMF	: Combined Maritime Forces
COMEDNOREAST	: Commander Northeast Mediterranean Area
CTF	: Combined Task Force
ÇAFRAD	: Çok Amaçlı Fazlı Dizinli Radar Sistemi
DESAN	: Deniz İnşaat Sanayi Anonim Şirketi
DİMDEG	: Denizde İkmal Muharebe Destek Gemisi
DWT	: Dead Weight Tonnage
EAST-MED	: Eastern Mediterranean
EGEAYDAK	: Egemenliği Anlaşmalarla Yunanistan'a
Devredilmemiş Ada, Adacık Ve Kayalıklar	
EOKA-B	: Ethniki Organosis Kyprian Agoniston-B
EUROMED	: Avrupa Akdeniz Ortaklığı
FIR	: Flight Information Region

GENESİS	: Gemi Entegre Savaş İdare Sistemi
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HAVELSAN	: Hava Elektronik Sanayi Anonim Şirketi
HDW	: Howaldtswerke-Deutsche Werft
IQBAL	: Pakistan Deniz Özel Kuvveti
ISAF	: Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
İHH	: İnsani Yardım Vakfı
KGB	: Devlet Güvenlik Komitesi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LCM	: Landing Craft Mechanized
LCT	: Landing Craft Tank
LCU	: Landing Craft Utility
LHD	: Landing Helicopter Assault
MARCOM	: Allied Maritime Command
MARSEC COE	: Maritime Security Centre Of Excellence
MCMFORMED	: Mine Counter Measures Force Mediterranean
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
MEKO	: Mehrzweck Kombination
MİLDEN	: Milli Denizaltı
MİLGEM	: Milli Gemi
MKT	: Mayın Karşı Tedbirleri
MÜREN SYS	: Milli Üretim Entegre Sualtı Savaş Yönetim Sistemi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ROKETSAN	: Roket Sanayii ve Ticaret Anonim Şirketi
RSM	: Kararlı Destek Misyonu
SAS	: Sualtı Savunma Timi
SAT	: Sualtı Taarruz Timi
SEAL	: Sea-Air-Land Team
SM	: Standart Missile
SNMCMNG	: Standing NATO Mine Counter Measures Group
SNMG	: Standing NATO Maritime Group
SSB	: Savunma Sanayi Başkanlığı

SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STANAVFORLANT	: Standing Naval Force Atlantic
STANAVFORMED	: Standing Naval Force Mediterranean
STM	: Savunma Teknolojileri ve Mühendislik A.Ş.
TCB	: Türkiye Cumhuriyeti Bahriyesi
TCG	: Türkiye Cumhuriyeti Gemisi
TDGG	: Türk Deniz Görev Grubu
TEU	: Twenty-foot Equivalent Unit
TUSKON	: Türkiye İş Adamları ve Sanayiciler Konfederasyonu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TF-448	: Görev Kuvveti-448
TF-2000	: Türk Fırkateyni-2000
TKMS	: Thyssen Krupp Marine Systems
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UMH	: Ulusal Mutabakat Hükümeti
UNIFIL	: Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Görev Gücü
YTKB	: Yeni Tip Karakol Botu

GİRİŞ

Devletler tarih boyunca dış politika amaçlarının gerçekleştirilmesinde bir takım uygulamalar içerisinde olmuştur. Ekonomik yaptırımlar ile birlikte sert güç unsuru olan askeri güç, bu amaçların gerçekleştirilmesinde sık sık başvurulan mecralardan biri olmuştur. Deniz kuvveti, bir devletin dış politika amaçlarının gerçekleştirilmesinde sahip olduğu sert güç unsurlarından biridir. Dünya tarihine baktığımızda XIV. yüzyıldan bu yana hegemonik güç olarak karşımıza çıkan Portekiz, Hollanda ve İngiltere'nin güçlü bir deniz kuvvetine sahip olduğu görülmüştür. II. Dünya Savaşı'nda kazanan tarafta olan ve bir süper güce dönüşen ABD'nin de deniz kuvvetinin günümüzde en donanımlı ve etkin deniz gücü olduğu aşikârdır. Günümüzde devletler denizlerin artan önemi ile birlikte askeri ve sivil deniz filolarını geliştirerek dünya denizlerinde daha fazla söz sahibi olmanın peşindedir. Türkiye de özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde dış politika hedefleriyle uyumlu olarak deniz kuvveti kapasitesini artırmaktadır.

Tez çalışmamda İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk dış politikasında yaşanan gelişmelerin Türk Donanması'nı hangi yönleriyle etkilediği analiz edilmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin özellikle son yıllarda dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli bir araç olan donanmanın tarihsel arka planı XI. yüzyıla dayanmaktadır. Kara ordusuna kıyasla çok daha geç kurulan donanma, kara ordusunun her dönem büyük zaferlerle süslediği Türk Harp Tarihi'ni yalnızca çok kısa süreliğine Preveze, Cerbe gibi zaferlerle süslemiştir. Emir Çaka Bey'in 1081 yılında oluşturduğu donanma vasıtasıyla denizcilikle tanışan Türkler, yaklaşık beş asır sonra Barbaros Hayreddin Paşa, Oruç Reis, Turgut Reis, Piri Reis gibi denizciler ile Türk Deniz Harp Tarihi'nin doruk noktasını yaşamışlardır.

İmparatorluğun duraksama devrine girmesiyle donanma da bu gelişmeden nasibini almış ve gerilemesini imparatorluğun sonuna değin, Sultan Abdülaziz dönemi hariçte tutulursa, sürdürmüştür. Birinci Dünya Savaşı başladığında Haliç'te uzun yıllar demirli kalmış donanma ile savaşa katılan Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye Cumhuriyeti'ne de faal durumda olan çok az gemi bırakmıştır.

Tezimin temel amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin, kuruluşundan itibaren tam bağımsızlık ilkesi altında uygulamaya çalıştığı dış politika tercihlerinin, II. Dünya

Savaşı sonrasında bu bağımsızlığını yitirmeye başladığına işaret ederek Türk Donanması'nın da bu eğilimden etkilendiğini göstermektedir. Tez çalışmamda odak noktası II. Dünya Savaşı sonrası dönem olmak üzere 1923'ten günümüze değin Türk dış politikasının Türk Donanması'nı nasıl etkilediği ele alınmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra devletin ileri gelenleri, mevcut imkânlar dâhilinde donanmanın geliştirilmesi hususunda dikkatlerini Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan gambot, muhrip ve torpidobotların onarımına ayırmış, Hamidiye Kruvazörü gibi onarılması mümkün olan gemiler onarılmış, onarılmayacak durumda olanları ise hizmet dışına ayrılmıştır.¹ Devletin yaşadığı bütçe yetersizliği ve Kurtuluş Savaşı'nın kara cephelerinde yaşanmış olması gibi sebeplerle ikinci planda kalan donanma dış alımlar yoluyla kuvvetlendirilmeye çalışılmış ve esas görevi boğazların savunmasında kara ordusuna destek olarak belirlenmiştir.² XVII. yüzyıldan bu yana genel olarak ikinci planda kalan Türk Donanması, Türkiye'nin NATO'ya kabulü ile nispeten önem kazanmış ve ilerleyen yıllarda Türkiye'nin dış politika karar alımı süreçlerinde hesaba katılan bir bileşen olmuştur. Özellikle Amerikan dış yardımları yoluyla güç ve kapasitesini artıran Türk Deniz Kuvvetleri, iki kutuplu dünya siyasal sisteminde Türkiye'nin nispeten özerk davranarak gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı'nda önemli bir rol oynamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Soğuk Savaş'ın başlaması ile birlikte sınırlarındaki Sovyet tehdidine karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alan Türkiye, bu süreçte Batı bloğu içerisinde yer almış, 1947 yılında yayınlanan Truman Doktrini sonrasında ABD ile ikili ilişkiler ilerleme kaydetmiştir. Türkiye'nin dış politikada göstermiş olduğu bu yönelim ile birlikte genelde Türk Silahlı Kuvvetleri, özelde ise Türk Donanması üzerinde Amerikan etkisi artmış, bu etki Türkiye'nin NATO'ya üyeliği ile perçinlenmiştir.³

Türkiye Cumhuriyeti'nin sert güç unsurlarından biri olan Türk Deniz Kuvvetleri, Türkiye'nin dış politika tercihlerinden doğrudan etkilenmiş, Truman Doktrini ile başlayan NATO üyeliği ile artan donanma üzerindeki Amerikan etkisi

¹ Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanması:1923-1960**, İstanbul, T.C. Deniz Basımevi, 1967, s. 30

² Serhat Güvenç, Dilek Barlas, **Türkiye'nin Akdeniz Politikası (1923-1939): Orta Büyüklükte Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları**, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 224-225

³ Büyüktuğrul, a.g.e, s. 107

Kıbrıs sorunu, Johnson Mektubu, Kıbrıs Barış Harekâtı, Amerikan ambargosu, Sovyetlerin dağılması gibi olaylarla birlikte giderek azalmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri günümüzde Türkiye'nin dış politikada ortaya koyduğu hedefler doğrultusunda Türkiye'nin denizlerdeki hak ve menfaatlerini korumak için çevre denizler ile uzak denizlerde varlığını sürdürmektedir.

Tez çalışmam üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, XI. yüzyılda Anadolu'da başlayan denizcilik faaliyetleri başlangıç noktası alınarak Türk Donanma'sının cumhuriyetin kuruluşuna kadarki dönemde tarihsel gelişimine yer verilmiştir. İkinci bölümde Türkiye'nin cumhuriyetin kurulmasından Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadarki dönemde Türk dış politikasında yaşanan önemli gelişmelerin Türk Donanması'na etkileri incelenmiştir. Türkiye, kazanmış olduğu Kurtuluş Mücadelesi sonrasında içte ve dışta tam bağımsızlık ilkesi ile hareket ederek Lozan Barış Antlaşması'nı imzalamış, özellikle kendinden güçlü olan Avrupa devletlerine karşı tam bağımsızlığa dayalı bir denge politikası gütmeye çalışmıştır. Bir taraftan “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesi ile barışçıl bir politika izleyen devlet adamları, diğer taraftan ise devlet güvenliği adına zorunluluk olarak ordusunun güçlendirilmesi için silahlanma çabasına girişmiştir. Genelde ordunun özelde ise donanmanın güçlendirilmesi hususunda silah alımında ve eğitimde tek bir kaynağa bağlı kalınmaksızın Avrupa devletleri tercih edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar süren bu eğilim savaş sırasında yaşanan gelişmeler ve ABD'nin süper güç olarak ortaya çıkması ile değişmiştir. Sovyetlerin taleplerine karşı ABD'nin desteğini alan Türkiye, 1947 sonrasında Truman Doktrini, Marshall Planı ve ikili anlaşmalarla ABD etkisine girmiş, silah tedarigi, teknik destek ve eğitim konularında rota Avrupa'dan ABD'ye dönmüştür. Bu eğilim Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte artarak devam ederken, Türkiye'nin dış politikada kırılmalar yaşadığı Kıbrıs sorunu, Kıbrıs Barış Harekâtı ve Amerikan ambargosu ile birlikte ABD'nin müttefikliği sorgulanır hale gelmiş ve Türkiye, bahse konu gelişmelerden sonra ulusal imkânlarla dayalı ordu oluşturma çabalarına girişmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Türk dış politikasında yaşanan önemli gelişmeler ele alınarak bu gelişmelerin donanmaya etkileri anlatılmaya çalışılmıştır. Ele alınan önemli gelişmeler kronolojik sırayla incelenirken Türkiye'nin dış politika tercihlerinin daha iyi anlaşılması adına uluslararası siyasal sistemin yapısına da yer verilmiştir.

Tez çalışmasının son bölümünde ise Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dış politikada yaşadığı değişim ve dönüşümlerin Türk Donanması'na yansımaları incelenmiştir. Türkiye, Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte dış politikada daha özerk hareket etmeye başlamış; Afrika Açılımı, Rusya Federasyonu ile normalleşme gibi yeni süreçleri başlatmıştır. Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesinde Türk Donanması cumhuriyet tarihinde hiç olmadığı kadar etkin hale gelmiştir. Kuşkusuz ki bu yeni durumun oluşmasında uluslararası siyasal sistemin yeni bir döneme girmesinin etkisi olduğu kadar Türkiye'nin ulusal imkânlarla dayalı bir deniz kuvveti oluşturma çabalarının da etkisi olmuştur. Ayrıca son bölümde Türkiye'nin güncel deniz politikaları incelenmiş olup, Türk Deniz Kuvvetleri'nin bu politikaların gerçekleştirilmesindeki rolü ve etkisine değinilmiştir. Donanmanın güncel deniz politikaları üzerindeki etkisine değinilirken, Türk Donanması'nın mevcut durumu, donanmanın gerçekleştirdiği ulusal ve uluslararası harekâtlar ile Türkiye'nin askeri gemi inşa ve denize yönelik ulusal savunma sanayi serüveni ile mevcut projeler incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma birincil ve ikincil kaynaklar referans alınarak bilimsel araştırma yöntemleri ile yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DENİZ KUVVETLERİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İKİNCİ DÖNEM ANADOLU BEYLİKLERİ ÖNCESİNDE ANADOLU'DA ASKERİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ

Türklerin denizcilik alanında yapmış olduğu faaliyetler Anadolu öncesine kadar uzansa da özellikle Malazgirt Savaşı sonrası kurulan Anadolu Beylikleri döneminde denizcilik faaliyetlerinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Jeopolitik açıdan bakıldığında hüküm sürdükleri topraklar açısından o zamana değin kara ordularını güçlü tutan Türkler, üç tarafı denizlerle çevrili Anadolu topraklarına ulaştığında buna ek olarak deniz gücünü de kuvvetlendirmeye başlamıştır. Malazgirt Savaşı'nın yaşandığı 1071 yılından sonra on ila on beş yıl içerisinde Türkler Anadolu'yu çevreleyen denizlerde askeri varlık göstermeye başlamıştır.

1.1.1. SELÇUKLULARDA ASKERİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ

Büyük Selçukluların batıya doğru yaptığı seferler sonrası denizlerle tanışması ve denizleri kullanmaya başlaması seferlerin başarıya ulaşmalarında katkı sağlamış, Umman'ın fethinde ise denizciliğin doğrudan katkısı olmuştur. Sultan Alparslan'dan sonra tahta geçen Melikşah döneminde ise devletin genişlemesi sonrası sınırlar hem Akdeniz'e hem de Karadeniz'e ulaşmıştır.⁴ Anadolu Selçuklularının başındaki Süleyman Şah ise Bizans üzerine yaptığı başarılı seferler sonrası Marmara'ya ulaşmış, Bizans ile yaptığı anlaşma sonrası yönünü Akdeniz'e çevirmiştir. Burada Antakya kalesini ele geçiren Süleyman Şah önemli bir deniz şehrini elinde tutarak burasını sınırlarını güneye doğru genişletmek adına ileri karakol olarak kullanmıştır. Anadolu Selçukluları döneminde Samsun, Sinop, İznik gibi önemli liman kentleri zaman zaman hâkimiyet altına alınarak devletin deniz ticareti ile kazandığı geliri artırılmış, zaman zaman küçük savaş gemileri ile denizlerde sancak-varlık gösterilmiştir.⁵

Gıyaseddin 1. Keyhüsrev döneminde Antalya'yı fetheden Anadolu Selçuklular, önemli bir liman ve deniz üssüne sahip olmuş ve Venedikliler ile ticaret

⁴ Erdoğan Merçil, "Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 22

⁵ Merçil, a.e, s. 24-25

anlaşması yapmışlardır. Bu anlaşma sonrası Türkler ile Kıbrıs arasındaki deniz ticareti artmıştır. İzzettin 1. Keykavus döneminde ise Sinop alınmış ve Karadeniz’de önemli bir deniz üssü ve limana sahip olunarak Kırım’a deniz yoluyla ulaşılarak Karadeniz’de deniz ticareti faaliyetlerine başlanmıştır. Sultan Alaaddin 1. Keykubad döneminde ise Alaiye kalesi fethedilmiş ve büyük bir tersane inşa edilerek, gemi inşasına başlanmıştır.⁶ Anadolu’da denizcilik adına bütün bu faaliyetler yaşanırken eş zamanlı olarak Batı Anadolu sahillerinde ise Bizans, Venedik ve Ceneviz donanmaları ile mücadele etmiş ve daha sonra da Osmanlı hâkimiyetine girecek olan, Osmanlı deniz gücünün çekirdeğini oluşturmuş beylikler hüküm sürmüştür.

1.1.2. EMİR ÇAKA BEY VE ÇAKA BEYLİĞİ

Türk deniz harp tarihinin ilk denizci komutanı olarak bilinen Emir Çaka Bey, ilk Türk Donanması’nı inşa ettirmiş ve Bizans’a karşı başarılı seferler düzenlemiştir. Selçukluların batıya doğru yaptığı akınlar sırasında Bizans’a esir düşen Çaka Bey Bizans Sarayı’nda imparatorun yanında esir olarak tutulduğu yıllarda sarayda çok iyi ağırlanmış, Bizans’taki imparator değişikliği sonrasında ise İstanbul’dan I. Sultan Süleyman Şah’ın fethettiği İzmir’e kaçmıştır. İzmir’de 1081 yılında beyliğini ilan eden Çaka Bey, inşa ettirdiği donanma ile denizci bey hüviyetini kazanmış, donanmayı yerli halk ve alperen Türklerden oluşan bir kuvvet haline getirmiş ve İzmir üzerinden Urla, Foça, Midilli ve Sakız Adası’na seferler düzenleyerek adı geçen yerleri hâkimiyeti altına almıştır.⁷ Çaka Beyliği’nin kuruluş yılı Türk Deniz Kuvvetleri’nin kuruluş yılı olarak kabul edilmektedir.⁸

Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos gelişmelerden haberdar olmuş ve Çaka Bey’in Bizans için bir tehdit olduğunu düşünerek donanmasının yok edilmesini istemiştir. Bu kapsamda Çaka Bey’in üzerine gönderilen donanma ile Çaka Bey’in donanması, Çeşme ile Sakız Adası arasındaki Koyun Adaları açıklarında karşılaşmış, Çaka Bey’in donanması Bizans Donanması’nı mağlup etmiş ve birçok gemiyi de ele geçirmiştir. Bu galibiyet Türklerin Ege’de kazandığı ilk deniz muhaberesi olmasının yanında Türk Deniz Kuvvetleri’nce üç büyük Türk deniz muharebesinden biri olarak

⁶ Merçil, a.g.e, s.24-29

⁷ “Ünlü Denizcilerimiz”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 21.11.2019

⁸ “Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 02.05.2020

kabul edilmiştir.⁹ Bu galibiyetten sonra Çaka Bey, Ege'deki hâkimiyetini perçinleyerek daha büyük gemilerin inşa emrini vermiştir.

Çaka Bey kuzeye doğru hâkimiyet alanını genişleterek Marmara'ya kadar seferler düzenlemiş, Çanakkale'yi de kontrolü altına almak istemiştir. Çaka Bey'in hedefinde İstanbul'un olduğunu bilen İmparator, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'la Çaka Bey'i birbirine düşürerek bu akınları savuşturmak istemiş, Çaka Bey'in I. Kılıç Arslan tarafından öldürülmesi ile de amacına ulaşmıştır. I. Kılıç Arslan genişleme alanı olarak gördüğü Çanakkale bölgesine başka bir kuvvetin girmesini istememiş ve bu da iki lider arasında sorun teşkil etmiştir. Neticesinde I. Kılıç Arslan, Emir Çaka Bey'i öldürmüş ve Bizans bir süreliğine de olsa güneyden gelen bu tehdidi savuşturmuştur.¹⁰

Çaka Bey Anadolu'da Türkler arasında denizciliğin yaygınlaşması adına bir mihenk taşı olmuştur. Onun ölümünden sonra denizcilik nispeten önemini kaybetse de daha sonraki yıllarda Türk denizciliğinin ilerlemesinde Emir Çaka Bey'in ortaya koyduğu bilgi ve tecrübelerden yararlanılmıştır.

1.2. İKİNCİ DÖNEM ANADOLU BEYLİKLERİ DÖNEMİNDE ASKERİ DENİZCİLİK FAALİYETLERİ

II. Dönem Anadolu Beylikleri olarak bilinen ve denizcilikle uğraşan Saruhanoğulları, Karesioğulları, Menteşeoğulları ve Aydınöğulları gibi beylikler Batı Anadolu'da, Candaroğlu Beyliği ise Karadeniz'de kurulmuş, Venedik, Ceneviz ve Bizans donanmalarına karşı mücadeleler vermiş ve denizcilik üzerine sahip olduğu bilgi ve tecrübeler ile ondan sonra o bölgeye hâkim olacak olan Osmanlı Beyliği'nde denizciliğin gelişmesi adına katkı sağlamıştır. Bu dönem beyliklerinden öne çıkan denizci ise sonradan Aydınöğullarının başına geçecek olan Gazi Umur Bey olmuştur.

1.2.1. AYDINOĞULLARI VE GAZİ UMUR BEY

Aydın bölgesinde kurulan beyliğin kurucusu Gazi Umur Bey'in babası Mehmet Bey'dir. Mehmet Bey Bizans'tan aldığı Birgi üzerine bağımsızlığını ilan

⁹ "Deniz Zaferlerimiz", (Çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 21.11.2019

¹⁰ Mustafa Daş, "Türklerin Bizans ve Venedik'le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 53

etmiş daha sonra İzmir bölgesine yönelerek Ödemiş, Sultanhisar ve İzmir'i ele geçirmiştir. Mehmet Bey ele geçirdiği bu bölgelerden Ayasuluk'ta bir donanma meydana getirtmiştir. Umur Bey, Mehmet Bey'in ölmesi üzerine Mehmet Bey'in yerine geçmiş; İzmir ve Selçuk'ta tersaneler kurarak donanmayı güçlendirme yoluna gitmiştir.¹¹

Umur Bey, Ege'deki Venedik-Ceneviz-Bizans çekişmesinden yararlanmayı çok iyi bilmiş, Bizans İmparatoru III. Andronikos ile yaptığı anlaşma ile Bizans'ın Ege'deki adalarının koruyucusu haline gelmiştir. Ayrıca Anadolu beyliklerinin karşı kıtaya geçmelerinde de önemli katkı ve yardımları olmuştur. İmparatorun ölümünden sonra ise Bizans'taki iç savaşta Kantakuzenos'u destekleyen Umur Bey, Ege'de de iyice güçlenince Venedik'in isteği üzerine bir Haçlı Donanması'nın İzmir'e baskın yapması sonucu ana üssünü ve donanmasını kaybetmiştir¹². Donanmasının yokluğunda Bizans üzerindeki etkisini kaybeden Aydınoğulları Beyliği zamanla gücünü kaybederek tarih sahnesinden silinmiş, beyliği ilk olarak Yıldırım Beyazıt ardından II. Murat hâkimiyeti altına almıştır.

1.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE DONANMANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.3.1. DONANMANIN KURULUŞU: ORHAN GAZİ'DEN FATİH'E DONANMA

Türk akınlarının Batı Anadolu'ya ulaşmasında ve ardından Avrupa'ya yapılan akınlarda Gelibolu önemli bir merkez haline gelmiştir. Osmanlı öncesi Çaka Bey, I. Kılıç Arslan, Gazi Umur Bey gibi Türk liderlerin ele geçirmeye çalıştığı Gelibolu, kuzey-güney ticaret rotasının kilit merkezi, donanmalar için stratejik askeri bir üs, iskân politikasının devamlılığı için ise aktarım noktası olmuştur.

Osmanlıların Karesi Beyliği topraklarını kendilerine katmalarının ardından Karesi Beyliği'nin denizci komutanları Osmanlıların emrine geçmiş ve Osmanlıların düzenledikleri deniz aşırı seferlerde öncülük etmişlerdir. Evrenos Gazi, Ece Bey ve Hacı İl Beyi önderliğinde boğazın karşısına akınlar düzenleyen Süleyman Paşa önce Çimpe Kalesi'ni, ardından 1354 yılında Gelibolu'yu ele geçirmiştir. Gelibolu'nun ele

¹¹ Erdoğan Merçil, "Aydınoğulları", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 4, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 239-241

¹² Daş, a.g.e, s. 59

geçirilmesi ile Gelibolu; Osmanlıların denizden Marmara ve Ege'ye, karadan ise Balkanlara yapacağı akınların başlangıç noktası haline gelmiştir.¹³

Hem karadan hem de denizden Osmanlılar tarafından kuşatılan Bizans; Fransa, Venedik ve Ceneviz'den yardım istemiş, talep edilen yardım sonrası birleşik bir donanma oluşturularak Osmanlıların üzerine gidilmiş ve 1366'da Gelibolu geri alınmıştır. Ancak Osmanlı Sultan'ı I. Murad'ın baskısı sonucu Bizans İmparatoru 1376'da Gelibolu'yu Osmanlılara geri vermek zorunda kalmıştır. I. Murad'ın ardından tahta geçen I. Beyazıt döneminde Gelibolu'da ilk kapsamlı tersane inşa edilerek İzmit, Karamürsel ve Edincik tersanelerinde bulunan gemiler Gelibolu'ya getirilmiş ve burada yeni teknelerin inşasına başlanmıştır. Gelibolu'nun bir liman kenti ve deniz üssü haline gelmesinden sonra Osmanlılar Çanakkale Boğazı'nın kontrolünü ele geçirmiş ve boğazı kullanan gemilerden ücret alma politikasını benimsemiştir. Gemi geçişlerini de kontrol eden Osmanlılar, 1399'da Bizans'a deniz yoluyla gelecek yardımı keseceklerini düşünerek İstanbul'u kuşatmış fakat Fransız, Venedik ve Ceneviz birleşik donanmasının Osmanlı Donanması'nı atlatarak İstanbul'a gelmesi ile kuşatmada başarısız olmuşlardır.¹⁴

Timur ile yapılan Ankara Savaşı neticesinde I. Beyazıt esir düşmüş, devlet fetret dönemine girmiştir. Bu dönemde Gelibolu'da durağan bir şekilde bekleyen donanma varlığını muhafaza etmiştir ancak I. Beyazıt'ın şehzadelerinin Venedik, Ceneviz ve Bizans ile yaptığı anlaşma gereği donanmanın Çanakkale Boğazı'ndan Ege'ye açılması bu üç devletin iznine tabi olmuştur. Fetret dönemi boyunca şehzadelerin taht kavgası için birbirleri ile çekişmelerini değerlendiren Venedik boğaz geçişinde imtiyaz elde etse de Çelebi Mehmed'in mücadeleyi kazanması sonrası bu imtiyazı devam ettirememiştir. Çelebi Mehmet donanmaya önem vermiş, tahta geçer geçmez boğaz savunmasını sağlamlaştırmış ve Ege'ye sefer emri vermiştir. Çalı Bey komutasındaki donanmanın Venedik adaları üzerine seferler yapması sonrasında Venedik ile ilişkiler gerilmiş, Çalı Bey komutasındaki Osmanlı Donanması ile Pietro Loredano komutasındaki Venedik Donanması'nın 1416'da karşı karşıya geldiği

¹³ İdris Bostan, "İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 73

¹⁴ Bostan, a.e, s. 74-75

savaşta Osmanlılar büyük bozguna uğramış, Osmanlılar; Çalı Bey dâhil olmak üzere dört bin askerini ve birçok gemisini kaybetmiştir. Bu savaş sonrası Osmanlı Çanakkale Boğazı'nın kontrolünü kaybetmese de Ege'ye askeri nitelikli gemilerin çıkması yasaklanmıştır.¹⁵

Çelebi Mehmed'in ardından tahta geçen II. Murat döneminde donanma aktif şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Balkan şehirlerine düzenlenen seferlerde denizden gelecek düşman yardımını kesmek adına donanma sık sık görevlendirilmiştir. 1430 yılında Selanik'e düzenlenen sefer sırasında şehir karadan ordu ile denizden ise donanma ile ablukaya alınmıştır. Bu dönemde büyüyen Osmanlı Donanması'nı en büyük tehditlerden biri olarak gören Venedik, zaman zaman Gelibolu deniz üssüne baskınlar düzenlese de bu baskınlardan sonuç alamamış, çareyi yeni bir Haçlı Seferi talep etmekte bulmuştur. Bunun üzerine II. Murat, 25 parça gemi ile ordusunu boğazın karşısına geçirerek Varna'ya sefer emri vermiştir.¹⁶ II. Murat'tan sonra tahta geçecek olan II. Mehmet ise "Fatih" olmanın yolunun donanmanın da güçlendirilmesi yoluyla olacağının farkına varmış ve donanmanın güçlendirilmesi yönünde politikalar izlemiştir.

1.3.2. DONANMANIN ÖNEMİNİN ARTMASI: FATİH'TEN KANUNİ'YE DONANMA

Tahta geçtiğinden bu yana aklında hep İstanbul'un fethi yatan II. Mehmed, bu amacı doğrultusunda hazırlıkları hızlandırmış, İstanbul'un alınması yolunda donanmanın da güçlü hale gelmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu sebeple Gelibolu'da yeni gemilerin inşa emrini veren II. Mehmed, Bizans'a kuzeyden gelecek yardımın kesilmesi amacıyla Anadolu Hisarı'nı tamir ettirmiş, yakanın diğer tarafına ise Boğazkesen Hisarı (Rumeli Hisarı)'nı yaptırmıştır. Osmanlı Donanması, II. Mehmed'in emriyle sayısı artırılan irili ufaklı 350-400 gemiden oluşan bir kuvvetle Kara ordusunun yaptığı kuşatmaya destek vermiş ve Bizans ilk defa denizden de ablukaya alınmıştır.¹⁷

¹⁵ Selahattin Döğüş, "Beylikler Dönemi Türk Denizciliği ve Gazi Umur Efsanesi" **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu**, Cilt: 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 35-39

¹⁶ İdris Bostan, **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, II. Bsk, III. Bsm, İstanbul, Kitap Yayınevi, Mart 2008, s. 16

¹⁷ İdris Bostan, "Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 85

Askeri harekât devam ederken, donanma da Haliç'e gerilen zinciri kırmak için birkaç teşebbüste bulunmuş ancak zincirin gerisindeki Bizans Donanması bunu engellemiş ve Osmanlı Donanması geri çekilmek durumunda kalmıştır. Ayrıca donanmaya, Bizans'a Ege yoluyla denizden gelecek yardımın engellenmesi görevi verilmiş ancak üç Ceneviz ve bir Bizans gemisinin durdurulamaması sonrası II. Mehmed, kaptan-ı deryayı görevden almış ve yerine Hamza Bey tayin edilmiştir.¹⁸ Denizden yapılan bu başarısız teşebbüsler sonrası donanmadaki gemilerin bir kısmı karadan yürütülerek Haliç'e indirilmiş, bu harekât Bizans tarafında moral bozukluğuna sebebiyet vermiştir. Gemilerin birbirine bağlanması suretiyle gemilerden bir köprü oluşturulmuş ve Haliç'in bir yakasından diğer yakasına asker ve mühimmat sevkiyatı yapılmış, bu sevkiyat sonrası Bizans savunması ciddi zafiyetler vermiştir.¹⁹

İstanbul'un alınması sonrası "Fatih" unvanını alan II. Mehmed döneminde başlangıçta Bizans'ın Kadirga Limanı tersane olarak kullanılmış ilerleyen yıllarda ise Haliç'in Kasımpaşa tarafına tersane kurulmuştur. Fetihten sonra şehrin güvenliğinin sağlanması adına bazı tedbirler alınması gerektiğini düşünen Fatih, İstanbul Boğazı'nı kontrol eden iki hisar gibi Çanakkale Boğazı'nı da kontrol eden Sultaniye ve Kilidbahir kalelerinin yapılmasını emretmiştir.²⁰ Osmanlı'nın deniz gücünün de büyük olması gerektiğini düşünen Fatih, donanmanın büyütülmesi emrini vermiş ve ilk olarak İstanbul'un güvenliğinin sağlanması adına Boğazönü Adaları'nın hâkimiyet altına alınması gerektiğini düşünmüştür. Bu kapsamda yaklaşık seksen gemiden oluşan bir kuvvetle Ege'ye açılan Osmanlı Donanması Sömbeki, Leryos, Kalimnos, İstanköy, İncirli gibi adalara akınlar düzenlemiş ve ganimet elde etmiş, ardından boğazın kontrolünde stratejik öneme haiz olan Taşoz, Semadirek, İmroz ve Limni gibi Boğazönü Adaları'nı Ceneviz'den alarak Osmanlı hâkimiyetine katmıştır.²¹

Ege'den sonra Karadeniz'e yönelen Fatih öncelikle 1459'da Sadrazam Mahmud Paşa yönetimindeki Osmanlı Donanması ile Amasra'yı Ceneviz'den, 1461'de ise 100 kadirgalık bir kuvvetle Sinop'u Candaroğullarından almıştır.

¹⁸ Bostan, a.e, s. 86

¹⁹ Feridun Emecen, "İstanbul'un Fethi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 23, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 212-220

²⁰ Halil İnalçık, "Mehmed II", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 28, Ankara, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 395-407

²¹ Bostan, a.g.e, s. 88-90

Ardından aynı yıl Doğu Karadeniz'e yönelen Fatih, Trabzon-Rum İmparatorluğu'nu donanmanın 150 parça gemiyle kıyıları ablukaya alarak destek verdiği harekâta, karadan da kuşatarak kontrol altına almış ve topraklarına katmıştır. Böylece Karadeniz'in Anadolu kıyılarını kontrol altına alan Fatih için Karadeniz'in Türk gölü haline gelmesi adına sonraki basamak diğer kıyıların kontrolünün ele geçirilmesi olmuştur.²² Trabzon'un alınmasının ertesi yılında 110 parça gemiden oluşan bir kuvvetle Midilli Adası'na sefer düzenlenmiş ve ada Osmanlı hâkimiyetine girmiş, böylece Çanakkale Boğazı'nın güney çıkışında stratejik öneme haiz son ada da kontrol altına alınmıştır.²³

Midilli Adası alındıktan sonra Ege'de kızışan Osmanlı-Venedik rekabeti her anlamda kendini hissettirmiş, taraflar 1463 ile 1479 yılları arasında on altı yıl sürecek savaşa girmiştir. Bu savaşlarda Mahmud Paşa komutasındaki Osmanlı Donanması zaman zaman başarılı mücadeleler sergilemiş ve kara ordusuna denizden destek verilerek 1470'de Eğriboz Adası hâkimiyet altına alınmıştır.²⁴ Buradaki önemli nokta ise Venedik'in Osmanlı Donanması'nın gücü karşısında güçsüz olduğunu kabullenerek Papalık, Napoli Krallığı, Kıbrıs Krallığı ve Rodos Şövalyelerinden yardım talep etmesi olmuştur. Bütün bu gelişmeler Fatih'in tahta geçmesinden sonra donanmaya ne kadar önem verdiğini kanıtlar nitelikte olmuştur.

Yıllar süren savaşta, yorgun düşen iki taraf 1475'te barışı görüşmek üzere bir araya gelmiştir. Osmanlı adına Sadrazam Gedik Ahmet Paşa görüşmeyi gerçekleştirmiş, görüşmeden iki devletin bir yıl süre ile birbirine saldırmama ahdi ortaya çıkmıştır. Bu süreyi iyi değerlendiren Osmanlı, aynı yıl Kırım Hanlığındaki taht mücadelelerini de fırsat bilerek Gedik Ahmet Paşa komutasındaki 300 parça gemi ile Kefe, Azak, Menkup gibi önemli yerleri hâkimiyeti altına almış, Kırım Hanlığını kendine tabi kılmıştır. Bu fetihlerden sonra Karadeniz'in Türk gölü haline gelmesi için ikinci basamak da aşılmış, doğu ticaret yolu Osmanlıların eline geçmiştir.²⁵

Venedik ile yapılan anlaşmanın üzerinden bir yıl kadar geçtikten sonra Loredano komutasındaki Venedik Donanması'nın Batı Anadolu sahillerine

²² Bostan, **Osmanlılar ve Deniz**, IV. Bsk, Topkapı İstanbul, Küre Yayınları, Aralık 2017, s.19

²³ İncik, a.g.e, s. 395-407

²⁴ İncik, a.g.e, s. 395-407

²⁵ Bostan, a.g.e, s. 91-92

saldırmasıyla iki devlet arasındaki barış bozulmuş, ancak Osmanlı'nın Napoli Krallığı ile anlaşması sonrasında Venedik 1479'da Osmanlı ile barış anlaşması yapmak zorunda kalmıştır.²⁶ İki devletin birbirleri yaptığı savaşlar ise Osmanlı'nın donanma gücünün geldiği boyutları gözler önüne sermiştir. Osmanlı Donanması artık Ege'de, İyon Denizi'nde, Adriyatik'te ve Akdeniz'de önemli bir tehdit unsuru halini almıştır.

Venedik ile yapılan anlaşma sonrası Arnavutluk kıyılarının büyük bölümü Osmanlıların eline geçmiş, Fatih karadan Avrupa içlerine ilerlerken donanma da Ege'den inerek Batı Akdeniz'e yönelmiştir. Gedik Ahmed Paşa komutasındaki donanma, 1480 yılında İtalya'nın Pulya sahillerine gelerek Napoli Krallığı hâkimiyetindeki Otranto'yu fethetmiştir. Aynı yıl içinde Mesih Paşa komutasındaki diğer donanma kuvvetleri ise Rodos Adası'na sefer düzenlemiş, ancak bu seferden eli boş dönmüştür.²⁷ Rodos kuşatmasında askeri teknoloji olarak ilk defa patlayıcı tahrip bombaları kullanılmıştır. Osmanlı Donanması'nın aynı yıl içinde iki farklı sefer düzenlemesi donanmanın gücünün hangi boyutlara geldiğinin bir göstergesi olmuştur.

Fatih'in ani ölümü sonrası tahta geçen II. Bayezid, denizciliğe önem vermiş, donanmanın güçlendirilmesi yönünde politikalar izlemiştir. Padişahlık hususunda kardeşi Cem Sultan ile rekabete giren II. Bayezid ilk olarak Boğdan seferinde donanmayı top ve mühimmat taşımakla görevlendirerek Tuna'ya göndermiş, donanma gemilerinin yan yana dizilmesi suretiyle oluşturulan köprü ile kuvvetler Tuna'yı geçerek Kili'yi kuşatmıştır. Hem karadan hem de denizden kuşatılan Kili Kalesi'nde düşman Osmanlılara fazla direnemeyerek teslim olmuş, ardından yine iki taraflı kuşatılan Akkirman da fethedilerek 1489 yılında Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır.²⁸

Karadeniz seferinden sonra yönünün güneye çeviren II. Bayezid, rekabet halinde olduğu Memlükler üzerine 1488 yılında hem karadan hem de denizden bir ordu göndermiş, başlangıçta başarılı şekilde ilerleyen harekât doğa şartlarının da etkisiyle Memlükler lehine dönmüş, Osmanlılar bu savaştan mağlubiyet ile ayrılmıştır. Kaybedilen gemilerin yerine tersanelerde yenilerinin yapılması emrini veren II. Bayezid, Fatih'in ölümü üzerine sürekli isyan hareketlerinde bulunan Arnavutluk

²⁶ Bostan, a.e, s. 92-93

²⁷ İnalçık, a.g.e, s. 395-407

²⁸ Ali İhsan Gencer, "Bahriye", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 4, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 501-509

üzerine 300 parçadan oluşan bir donanma göndermiş, 1492 yılında isyan bastırılarak sefer başarıya ulaşmıştır.²⁹

Osmanlı'da Fatih'in ölümü sonrası yaşanan ve devletin içte ve dışta enerjisini tüketen taht mücadelesi, Cem Sultan'ın ölümü üzerine son bulmuş, II. Bayezid, Cem'in ölümünün ardından Venedik ile olan ilişkilerde Cem Sultan tehdidini artık göz önüne almaktan kurtulmuştur. Bunun üzerine gemi sayısının artırılması emrini veren ve donanmayı güçlendiren II. Bayezid ayrıca bütün denizcileri emri altına çağıran bir emir yayınlamış, bu çağrıya Kemal ve Burak Reis gibi dönemin ünlü denizcileri de kulak vermiş ve Osmanlı emrine girmiştir.

Burak Reis ve Kemal Reis gibi zamanın ünlü denizcilerinin de yer aldığı 300 parçalık donanma, 1499 yılında Mora Yarımadası'na doğru hareket etmiştir. Başta Burak Reis olmak üzere birçok levendin hayatını kaybettiği savaşta Kemal Reis Holomiç, Çamlıca ve İnebahtı açıklarında Venedik'le girdiği deniz muharebelerini kazanmıştır. İnebahtı alındıktan sonra Modon'a yönelen Osmanlı, Modon Kalesi'ni karadan kuşatmış, denizden gelen yardımı kesme görevi ise donanmaya verilmiştir. Venedik'in yardım getirdiği gemiler Osmanlılar tarafından alıkonulmuş ve kesilen yardım sonrası Osmanlı 1500 yılında Modon'u da hâkimiyeti altına almıştır.³⁰

Modon'un alınması sonrası Koron ve Anavarin şehirleri de teslim olmuş ancak Venedik'in Anavarin'i geri alması sonrası Osmanlı denizden Kemal Reis'in karadan ise Hadım Ali Paşa'nın yaptığı harekâtla Anavarin'i 1501'de geri almıştır. Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri olan Modon'un kaybedilmesine mukabil Venedik Osmanlıların hâkimiyeti altındaki Midilli'yi ele geçirmiş ancak Osmanlı çabuk karşılık vererek Midilli'yi geri almış ve Osmanlı-Venedik arasında 1502 yılında bir anlaşma imzalanmıştır.³¹

Osmanlı Donanması Venedik ile yapılan anlaşma sonrası 1500'lü yıllarda iki önemli görevi daha yerine getirmeye çalışmıştır. İspanya'nın, Endülüs İslam

²⁹ İdris Bostan, "II. Bayezid Döneminde Osmanlı Denizciliği", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 116

³⁰ Gencer, a.g.e, s. 501-509

³¹ İdris Bostan, "II. Bayezid Döneminde Osmanlı Denizciliği", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 119

Devleti'ni yenmesi sonrası yardıma ihtiyacı olan Endülüs Müslümanları bu yardımı dönemin güçlü Müslüman devleti olan Osmanlılardan istemiş, Osmanlı ise bu yardım taleplerini Endülüs Müslümanlarının bir kısmını Kuzey Afrika'ya taşıyarak karşılamaya çalışmıştır. Bir diğer görev ise yeni ticaret yolları ile Mısır ve Akdeniz ticaret rotasını etkisiz hale getirmeye çalışan Portekizlilere karşı olmuştur. 1503 yılından başlayarak Hindistan'a ulaşan ve buradaki malları doğrudan Avrupa'ya götürmek isteyen Portekizlilere karşı başlangıçta karşı koymaya çalışan Memlükler 1509'daki yenilgiden sonra Osmanlı'dan yardım istemişlerdir. II. Bayezid, Memlüklerin yardım talebini Selman Reis'i görevlendirerek cevap verse de, halefi I. Selim'in Mısır seferi sonrası bu mesele Osmanlıların bizzat ilgilendiği mesele haline gelmiştir.³²

Yavuz Sultan Selim, Bayezid'den sonra tahta geçince, denizcilikte yakalanan ivme artmış; sultan, dedesi Fatih'in kurdurduğu İstanbul Tersanesi'nin ve Gelibolu'daki tersanenin genişletilmeleri emrini vermiştir. Kara ordusunun gücünün yanı sıra donanmanın da güçlü olması gerektiğini düşünen Yavuz, tersanelerin iki yüz kadirgayı aynı anda barındırabilecek duruma getirilmesini emretmiştir. Yavuz, tersanelerin kapasitelerinin artırılmasının yanında yeni gemilerin inşa emrini de vermiş, 1515'te çoğunluğu kadirga olan 100 gemi inşa ettirmiş, böylece donanma 1516 yılında 120 kadirga, 120 kalyate ve firkate, 40 parça top gemisinden oluşan bir kuvvet haline gelmiştir.³³

Yavuz, Mısır seferi sırasında donanmanın İskenderiye'ye avdet emrini vermiş, Osmanlı tersanelerinde inşa edilen son gemiler ile büyük bir kuvvet haline gelen donanma, Kapudan Cafer Ağa komutasında ordusunun ihtiyaç duyduğu yiyecek ve içecek maddelerini de yüklenerek İskenderiye'ye ulaşmıştır. İskenderiye'de donanmayı denetleyen Yavuz, özellikle donanmanın o zamanki ana muharip gemisi

³² Nebi Bozkurt, "Bahriye", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 4, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 495-501

³³ İdris Bostan, "İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersane-i Amire'nin Kuruluşu Ve Denizlerde Açılım", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 123

olan baraları çok beğenmiş, denetimden sonra donanmanın daha da güçlendirilmesi arzusunun sadrazam mahiyetindeki devlet adamları ile paylaşmıştır.³⁴

Osmanlılar, Memlk Devleti’ni ortadan kaldırmadan önce Memlk Devleti’nin yardım taleplerine cevap olarak Selman Reis’i görevlendirmiş, Selman Reis Hint Okyanusu ve Kızıldeniz’de Müslüman ticaret adamlarına büyük zararlar veren Portekizlilere karşı mücadeleler vermiştir. Yavuz’un tahta geçmesi ile konuya bizzat taraf olan Osmanlılar, Portekizlilerin Afrika kıyıları boyunca Hint Okyanusu ve Atlas Okyanusunu kullanarak Baharat Yolunu devre dışı bırakacak yeni bir ticaret yolu kullanmak istemelerini engellemek istemiştir. Bu doğrultuda Selman Reis 1519’da 30 kadırgalık bir kuvvet ile görevlendirilerek bölgede Müslüman gemilerine zarar veren Portekizlilerin zerine gönderilmiştir.³⁵

Selman Reis bölgede Portekizlilerin tutunmasını engellemeye çalışmış bu kapsamda Hint Okyanusu gzerghında Portekizlilerle başarılı mücadeleler gerçekleştirmiş, bölgede bulunan Müslüman kral, emir ve yöneticilerin Portekiz baskısına karşı olan yardım taleplerini geri evirmemiştir. Yemen’in Osmanlı tarafından hâkimiyet altına alınmasında n ayak olan Selman Reis, bir Akdeniz donanması olan Osmanlı Donanması’nın, okyanus donanması olan Portekiz Donanması ile mücadelesinde sonradan gelecek olan Osmanlı idarecilerine örnek teşkil etmiştir.³⁶

Selim’in tahta geçmesi sonrası Osmanlılar Akdeniz tecrübesine Kızıldeniz ve okyanus tecrübelerini de katarak donanmayı tecrübe ve teknoloji olarak geliştirme fırsatı bulmuş ve donanma Akdeniz’in tamamına hâkim olacak seviyeye gelmeye başlamıştır. şüphesiz ki donanmanın bu duruma gelmesinde özellikle Akdeniz’de cihat ve gaza anlayışıyla hareket eden ve korsan olarak adlandırılan denizcilerin Osmanlı’ya tabi olmayı kabul etmeleri de etkili olmuştur.

³⁴ Bostan, a.g.e, s. 125

³⁵ Bostan, a.e, s. 126

³⁶ Bilgehan Pamuk, “Kızıldeniz’de Portekiz Tehdidi ve Osmanlı-Memluk İttifakı”, **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu**, Cilt: 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 157-171

1.3.3. KANUNİ DÖNEMİNDEN GİRİT SEFERİNE DONANMA

Memlüklerin Osmanlılara yenilmesi ve topraklarının Osmanlı kontrolüne geçmesi ile birlikte önemli Doğu Akdeniz limanları Osmanlıların kontrolüne geçmiş, Karadeniz ve Ege'nin büyük bölümünün kontrolünü elinde bulunduran Osmanlı için Akdeniz'in kontrolü için de önemli bir engel ortadan kaldırılmıştır. Akdeniz'in de bir Türk Gölü haline gelmesinin önündeki ikinci büyük engel ise şövalyelerin elinde bulunan Rodos Adası olmuştur. Fatih'in 1480'deki başarısız kuşatmasından sonra Yavuz da Rodos'un hâkimiyet altına alınması adına hazırlıklara girişmiş fakat ömrü vefa etmemiştir. Yavuz'dan sonra tahta geçen oğlu Süleyman, babasından kalan bu işi bitirmek amacıyla bütün hazırlıkları tamamlamış ve Haziran 1522'de Rodos'a sefere çıkmıştır.³⁷

Rodos'un fethedilmesi için kara ve deniz orduları muntazam hazırlanmış, Rodos'a gelecek düşman yardımının kesilmesi görevi donanmaya verilmiştir. Kurdoğlu Muslihiddin Reis komutasındaki donanma adayı kuşatmış, ilk olarak adaya yakın konumda bulunan ada ve adacıklar donanma tarafından ele geçirilmiştir. Kuşatma sırasında bu ada ve adacıklar gemilerin bağlanması, ikmal gibi birçok hususta donanmaya yarar sağlamıştır. Osmanlı'nın yaptığı harekâta karşı çok iyi hazırlanan Rodos Şövalyeleri, beş ay kadar başarılı şekilde dirense de Fatih'in yaptığı kuşatmadan daha kapsamlı ve planlı şekilde yapılan bu kuşatmaya karşı daha fazla dayanamamış, Aralık 1522'de adayı teslim etmek zorunda kalmıştır. Rodos Adası'nın fethi, ileride yapılacak olan özellikle denizaşırı fetihler için bir referans noktası olmuş, fetih öncesi yapılan harekât planlama, istihkâm ve istihbarat faaliyetleri bundan sonra yapılacak harekâtlarda örnek teşkil etmiştir.³⁸

Rodos'un fethinin ardından Akdeniz'de İspanya ile rekabete giren ve Venedik ile ittifak halinde olan Osmanlı adına denizlerde yaşanan belki de en önemli gelişme 1531'de Barbaros Hayreddin'in Mağrip Beyi olarak Osmanlı himayesine girmesi olmuştur. 1532'de İspanya'nın Koron Kalesi'ni işgal etmesini engelleyemeyen

³⁷ Machiel Kiel, "Rodos", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 35, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s. 155-158

³⁸ Mahmut Şakiroğlu, "Rodos'un Fethinden 1540 Tarihli Türk-Venedik Antlaşmasına", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 133-134

Kemankeş Ahmed Bey, dönüşte Barbaros ile karşılaşmış, Barbaros ve yanındaki on reis ile Tunus için iktidar mücadelesi veren Reşid de onlara katılarak 1533 yılında İstanbul'a ulaşmıştır.³⁹

Barbaros Hayreddin, 1533'te kaptan-ı derya ilan edilmiş, İstanbul'da bütün kışı tersanede gemi inşa ve tamir işlerine de bizzat katılarak geçirmiş ve donanma için sefer zamanı olan yaza hazırlık yapmıştır. Osmanlı'nın Akdeniz politikası gereği 1534'te kurulan Cezayir Beylerbeyliğinin başına getirilen Barbaros, Kanuni'nin emri ile 100 parçalık donanma ile Tunus'taki taht mücadelesini İspanya aleyhine ve Osmanlı lehine döndürmek amacıyla Tunus seferine çıkmıştır.⁴⁰

Tunus'un ele geçirilmesi için payitahttan yola çıkan Barbaros, İtalya kıyılarını bombalayarak Tunus'a varmış, Halkulvad Kalesi'ni ele geçirerek Tunus'ta hâkimiyeti sağlamıştır ancak 1535'te 300 parça gemi ile Tunus'a harekât düzenleyen İspanya, Tunus'u kontrolü altına almıştır. Geri çekilmek zorunda kalan Barbaros, İspanya'nın bu galibiyetini İspanya'ya ait olan Minorka'yı kuşatarak ve bin sekiz yüz esir alarak gölgelemiştir.⁴¹

Akdeniz'de İspanya ile çekişen ve Venedik ve Fransa ile ittifak halinde bulunan Osmanlı'nın kaptan-ı deryası Barbaros, 1537 yılında Venedik'e ait olan Pulya Kıyılarına akınlar ve Korfu Adası'na sefer düzenlemiştir, fakat Korfu kuşatması eylül ayına gelindiğinde tamamlanmadan kaldırılmıştır. 1537 yılında bozulmaya başlayan Osmanlı-Venedik ilişkileri Osmanlı Donanması'nın Ege Adalarına yaptığı seferler sonrası kopmuştur. Kiklad Adaları, Nakşe Dükalığı ve bazı Sporad adalarının Barbaros tarafından ele geçinilmesiyle Venedik, Akdeniz'de çok güçlü hale gelen Osmanlı'ya karşı yapılan Haçlı ittifakına katılmıştır.⁴²

³⁹ İdris Bostan, "Barbaros Hayreddin Paşa: İlk Deniz Beylerbeyliği (1534)", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 144

⁴⁰ Bostan, a.e, s. 146

⁴¹ Özlem Kumrular, "XVI. Yüzyılın İlk Yarisında Orta Ve Batı Akdeniz'de Üstünlük Mücadeleleri", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 169.

⁴² İdris Bostan, "Preveze Deniz Zaferi Ve Sonrasında Akdeniz Dünyası", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 173

Şubat 1538’de Papalık öncülüğünde tehlikeli hale gelen Osmanlı Donanması’na karşı ittifak oluşturulmuş, bu ittifaka Papalık, İspanya, Venedik, Portekiz, Ceneviz, Avusturya ve Malta katılmıştır. Barbaros Güney Ege Adalarını hâkimiyeti altına aldıktan sonra Eğriboz’a gelmiş ve kendi filosu Salih Reis’in filosu ile birleşmiştir. Haçlı ittifakının Preveze Kalesi’ni kuşattığı haberini alan Barbaros, önden bilgi toplamak amacıyla Turgut Reis’i göndererek Preveze’ye hareket etmiştir.⁴³

Müttefik donanma, Korfu Adasında Mart 1538’de toplanmaya başlamış, 7 Eylül 1538’de toplanmayı tamamlamıştır. İttifaka İspanya ve Portekiz’den 80 kalyon, Venedik’ten 10 kalyon ve 70 kadirga, Papalıktan 36 kadirga, Malta’dan 10 kadirga, Ceneviz’den 1 kalyon ve 52 kadirga ve diğer devletlerden 49 kalyon katılmıştır. Toplamda 140 kalyon, 168 kadirga ve birçok nakliye gemisine sahip olan müttefik donanmada 55.000 asker toplanmıştır. Osmanlılar ise Preveze’ye geldiklerinde sadece 122 kadirga ve 20.000 askerden müteşekkil bir kuvvet toplamıştır.⁴⁴

Preveze açıklarında karşı karşıya gelen iki donanma savaş nizamlarını şu şekilde almıştır: Haçlılar; önde kalyonlar, ortada kadirgalar, arkada ise diğer küçük gemiler olmak üzere üç hat şeklinde sıralanmıştır. Osmanlı Donanması ise merkezde Barbaros, sol tarafta Seydi Ali Reis, sağ tarafta Salih Reis, serbest hareket etmek üzere arka tarafta ise Turgut Reis olmak üzere hilal şeklinde nizam almışlardır.⁴⁵

Andrea Doria komutasındaki müttefik donanma sayıca üstün olmasına rağmen, müttefik donanma komutanları aralarında bir koordinasyon sağlayamamıştır. Barbaros ve mahiyetindeki Salih Reis, Seydi Ali Reis ve Turgut Reis ve diğer denizciler usta manevralarla karşı tarafın bütün hamlelerini engellemiş, manevra kabiliyeti yüksek ve yüksek menzile sahip kadirgalarla düşmanın ön hattında bulunan 128 kalyonu paramparça etmiştir. Andrea Doria geri çekilme kararı alarak savaş meydanından hızla uzaklaşmış, savaş Osmanlıların mutlak galibiyetiyle sonuçlanmıştır.⁴⁶

⁴³ Bostan, a.g.e, s. 174

⁴⁴ İdris Bostan, “Preveze Deniz Muhaberesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 34, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 343-345

⁴⁵ Aziz Erdoğan, **Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa**, III. Bsm, Eminönü İstanbul, Yağmur Yayınevi, Ocak 2010, s. 193

⁴⁶ Bostan, a.g.e, s. 343-345

Barbaros savaşta sayı üstünlüğünün her şey demek olmadığını çok iyi bir şekilde göstermiştir. Rüzgâr kuvvetinden yararlanan yelkenli kalyonlara karşı, kürekle ilerleyen ve koylarda ve küçük limanlarda üstün manevra kabiliyetine sahip kadırgaları tercih etmesi Barbaros'un strateji ve taktik uzmanı olduğunu göstermiştir.⁴⁷ Ayrıca yılın o aylarında o bölge için havanın rüzgârlı olmayacağını da bilen Barbaros iyi bir denizcinin birçok mefkûrenin yanında coğrafya bilgisinin de iyi olması gerektiğini göstermiştir.⁴⁸

Preveze Deniz Savaşı sonrasında Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyeti kesin olarak kabul edilmiş, Osmanlı İmparatorluğu Akdeniz'i Türk gölü haline getirmiştir. Preveze Deniz Zaferi günümüzde Türk Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nca üç büyük Türk deniz muhaberesinden biri olarak kabul edilmekte ve her 27 Eylül Deniz Kuvvetleri günü olarak kutlanmaktadır.⁴⁹

Osmanlı Donanması'nın bir kısmı Akdeniz'de destan yazarken diğer kısmı ise aynı yıl Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda faaliyet göstermeye devam etmiştir. Hadım Süleyman Paşa komutasında sayıları yaklaşık olarak doksanı bulan gemi ile 1538'de Süveyş Tersanesi'nden ayrılan donanma, Hindistan'ın Diu Kalesi'ni almak üzere sefere çıkmıştır. Sefer sırasında önce Aden'e gelen donanma burasını Osmanlı hâkimiyeti altına almış; Aden, Hint Okyanusu için ileri bir gözlem noktası olmuştur. Ardından Diu Kalesi'ne yönelen donanma kaleyi ele geçiremeyerek geri dönmüş, geri dönüş yolunda Yemen'in tamamı kontrol altına alınarak Yemen'de bir beylerbeyliği kurulmuştur. Osmanlı Hint Okyanusu ve Kızıldeniz'de Akdeniz'de olduğu gibi tam anlamıyla hâkimiyet kuramasa da Portekizlilere karşı başarılı mücadeleler vermiş en azından o bölgenin tamamıyla Portekiz kontrolü altına germesine mani olmuştur.⁵⁰

Preveze'den yenik ayrılan Andrea Doria, elinde kalan donanma ile Hersek kıyılarındaki Nova'ya saldırarak buradaki kaleyi zapt etmiş ve buraya üç dört bin dolaylarında adamını bırakarak, bölgeyi terk etmiştir. Osmanlı Donanması için sefer

⁴⁷ Erdoğan, a.g.e, s. 195

⁴⁸ Bostan, a.g.e, s.176

⁴⁹ "Deniz Zaferlerimiz", (Çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 27.11.2019

⁵⁰ Salih Özbaran, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Hint Okyanusu'na Açılması", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 205

zamanı demek olan yazın bitmesi sebebiyle donanma payitahta geri dönmüş, kışı hazırlık içinde geçirerek bir sonraki yıl kara ordusunun da katıldığı kuşatma ile Nova 1539'da geri alınmıştır. Preveze öncesi Osmanlı ile arası bozulan Venedik, Preveze'deki kesin yenilgiden sonra Osmanlı ile anlaşma zemini aramış ve 1540 yılında Osmanlı-Venedik ilişkilerini yeniden düzenleyen bir anlaşmada mutabık kalınmıştır.⁵¹

Preveze'den zaferle ayrılan Barbaros dikkatini Kuzey Afrika'da yoğunlaştırarak burada İspanyol karşıtı olan yerel yöneticilere destek vermiş, İspanya'nın bölgedeki nüfuzunu kırarak politikalar izlemiştir. Avrupa'da ise İspanya ile çekişen Fransa Osmanlılar ile ittifak kurarak onların desteğini almış, sultan bu yardıma talebine karşı Barbaros'u görevlendirerek onu Fransa'ya göndermiştir. Güçlü donanmasıyla yola çıkan Barbaros, 1543'te ilk olarak Marsilya'ya gitmiş, gerekli hazırlıkların ardından Toulon ve Nice şehirlerine harekâtlar düzenleyerek buraları İspanyolların elinden almıştır. Barbaros Fransız kıyılarında savaşırken Salih Reis ile Hasan Reis'i Katalonya üzerine akınlar düzenlemeye göndermiş, ele geçirilen esir ve ganimetler Cezayir'e götürülmüştür.⁵²

Barbaros'un 1546'da ölümü üzerine kaptan-ı deryalığa Sokullu Mehmed Paşa gelmiş, 1550 yılında ise bu göreve Sinan Paşa getirilmiştir. 1510 yılında İspanya'nın kontrolüne giren Trablusgarp'a sefer hazırlıkları yapılmış, 120 kadırgadan oluşan filo ile bölgeyi iyi bilen Turgut Reis'in kılavuzluğunda önce Gozo yağmalanmış, ardından 1551 yılında Trablusgarp fethedilmiştir.⁵³ Trablusgarp'ın fethinde en büyük paya sahip Turgut Reis, 1556 yılında Trablusgarp Beylerbeyliği ile görevlendirilmiştir.

Akdeniz'de bunlar yaşanırken, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda ise Portekizliler ile mücadele devam etmiştir. 1550 yılında maiyetindeki dört kalyate ile Portekiz Kaptan Luiz Figueira ile savaşan Sefer Reis düşmanını yenmiş, Osmanlılar

⁵¹ İdris Bostan, a.g.e, s. 176-178

⁵² Erdoğan, a.g.e, s. 205-206

⁵³ İdris Bostan, "Turgut Reis", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 41, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 417-418

Arap Yarımadası'nın her iki tarafında da Osmanlı'nın güney deniz sınırlarında etki alanlarını genişletmişlerdir.⁵⁴

Hint Kapudanı olarak görevlendirilen ve dünya medeniyetine gerçeğe çok yakın dünya haritası bırakan Piri Reis, maiyetindeki dört kalyon, beş kadirga ile orta ölçekli bir gemiden oluşan filosuyla 1552 yılında stratejik öneme haiz Hürmüz Adası'nı kuşatmak üzere Süveyş'ten yola çıkmıştır. İlk olarak Portekiz hâkimiyetinde bulunan Maskat şehrini bombalayan Piri Reis, Portekiz idarecisini esir almış ve şehri yağmalamıştır. Ardından Hürmüz Adası'na hareket eden filo, adayı günlerce bombalanmasına karşın kontrol altına alamamış ve harekât başarısız olmuştur.⁵⁵

Osmanlıların güney denizlerinde giriştiği bir başka harekât ise Ağustos 1553 tarihli Murad Reis'in mahiyetindeki on yedi gemi ile yapmaya çalıştığı ancak başaramadığı bir hareket olmuştur. Kızıldeniz'de bulunan Osmanlı deniz üs ve limanlarının Portekiz tarafından saldırıya uğrayacağı haberini alan Murad Reis Basra'dan yola çıkmış fakat Hürmüz Boğazı'nda Portekizliler ile giriştiği mücadelede bazı kaptanlarını ve gemilerini kaybederek geri dönmek durumunda kalmıştır. Ertesi yıl gemilerin Kızıldeniz'e götürülme emrini alan Seydi Ali Reis Hürmüz Boğazı'nı kayıpsız geçmiş ancak Horfekkan açıklarında Portekizliler ile mücadeleye girişmiştir. İlk muharebenin ardından geri çekilen Portekiz Donanması tekrar saldırmış ve Seydi Ali Reis gemilerinin çoğunu kaybederek Yemen'e doğru açılmak zorunda kalmıştır.⁵⁶

Osmanlıların güney denizlerinde Portekizliler ile giriştiği deniz mücadeleleri zaman zaman başarılı olsa da genel anlamda bakıldığında Portekizlilere karşı kesin bir üstünlük sağlanamamıştır. Bir Akdeniz donanması olan Osmanlı Donanması, Hint Okyanusu'nda yetersiz kalmış, sınır boyu sahil ve liman güvenliğini sağlayan bir donanma hüviyetinde kalmıştır. Okyanus donanması olan Portekiz Donanması'na karşı karadan ve kalelerden destek alarak bir savaş stratejisi geliştiren güney donanması bu unsurların olmadığı muharebelerde başarısız olmuş ve Osmanlılar genel

⁵⁴ Ertuğrul Önalp, "Portekiz Kaynaklarına Göre Sefer Reis'in Hint Okyanusu'ndaki Faaliyetleri (1550-1565)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 25, Ankara, 2009, s. 215

⁵⁵ Nazan Karakaş Özü, *500 Yılın Ardından Piri Reis*, Topkapı İstanbul, Yeditepe Yayınevi, Nisan 2005, s.38

⁵⁶ Özbaran, a.g.e, s. 208

olarak savaşı kıyı kesimlerine yakın noktalara çekmeye çalışmışlardır. Güney donanmasının 1550'li yıllardan sonra en büyük katkısı Habeşistan kıyılarındaki adaların ele geçirilmesi ve Habeşistan içlerinin de kontrol altına alınmasında yardımcı olmak olmuştur. Ayrıca güney donanması ilerleyen yıllarda, Yemen'de olduğu gibi, isyan çıkan bölgelere hızlıca müdahale edileceği zaman sıklıkla kullanılmıştır.⁵⁷

Piyale Paşa, Sinan Paşa'dan sonra kaptan-ı deryalık görevine getirilmiş, ilk seferini 1555 yılında İspanya'ya karşı yapmıştır. Altmış kadirgadan oluşan donanmaya Turgut Reis'in de katılması sonrası önce Pulya kıyıları vurulmuş, ardından Mesine Boğazı'nda bulunan ve önemli bir kale olan Riçe kalesi fethedilmiştir. Andrea Doria'yı takip eden Piyale Paşa, Korsika açıklarında Elbe Kalesi'ni kuşatmış, ancak başarılı olamadan geri çekilmiştir. Kış mevsimini bir sonraki sefer yılı için hazırlıklar yaparak geçiren Piyale Paşa, 1556 yılında 45 kadirga ile Kuzey Afrika'ya açılarak İspanyolların elinde bulunan Vahran Kalesi'ni Salih Paşa'nın da yardımıyla geri almıştır.⁵⁸

Kuzey Afrika kıyılarının İspanya'nın elinden alınması ertesi yıl da sürmüştür. Piyale Paşa, 1557 yılında yüzden fazla kadirga ile İspanya'nın elinde olan Tunus'un Benzert şehrini fethetmiş, Kuzey Afrika kıyılarını İspanya'dan koruma görevini başarıyla yerine getirmiştir. Bu başarılarından sonra Piyale Paşa Cezayir-i Bahri Sefid Beylerbeyliği ile görevlendirilmiştir. 1558 yılına gelindiğinde ise Piyale Paşa 150 kadirga ile İspanyollara ait Minorka adasına baskın yaparak adayı fethetmiştir.⁵⁹

İspanyollar Akdeniz'de hemen her fırsatı değerlendirmek istemiş, Osmanlı başkentinin Kuzey Afrika'ya uzak olması da bu fırsatları artıran bir durum meydana getirmiştir. 1560 yılında kış mevsiminin geçmesi ile birlikte mart ayında Cerbe Adası'na saldıran İspanya önderliğindeki müttefik Haçlı Donanması Cerbe'yi ele geçirmiştir.⁶⁰

⁵⁷ Özbaran, a.e, s. 209-211

⁵⁸ Yusuf Oğuzoğlu, "Piyale Paşa'nın Akdeniz Harekâtının Avrupa Siyaseti Üzerine Etkileri", **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu**, Cilt:3, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 239

⁵⁹ İdris Bostan, "Piyale Paşa", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 34, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 296-297

⁶⁰ Abdülkadir Özcan, "Cerbe", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 7, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 391-392

Müttefik donanmanın Kuzey Afrika kıyılarını ele geçirmek istediği haberini alan Turgut Reis başkente gerekli tedbirin alınması hususunda haber göndermiş, bunun üzerine Kanuni Piyale Paşa'yı görevlendirerek İspanyolların planlarının engellenmesini istemiştir. Sekseni aşkın gemi ile yola çıkan Piyale Paşa yanına deneyimli reisleri de almıştır. Cerbe'ye ulaşmadan önce Malta Adası'nı yağmalayan Piyale Paşa birçok esir ve ganimet alarak Cerbe'ye hareket etmiştir.⁶¹

Osmanlı Donanması'nın isabet oranı yüksek atışları sonrası müttefik donanmada panik oluşmuş, yaşanan paniği değerlendirmek isteyen Piyale Paşa donanmaya düşmanın üzerine gidilmesi emrini vermiştir. Piyale Paşa'nın hamlesini sezen Le Cerda müttefik donanmayı ikiye ayırmış, bir kısmını açık denize yönlendirirken diğer kısmının da Cerbe kıyılarına gitmesini emretmiştir. Açık denize ilerleyen grubun peşinden giden Piyale Paşa Giovanni Doria'nın başında bulunduğu filoyu yakalayarak rampa savaşını başlatmış, ağır zayıatlar verdirmiştir. Cerbe kıyısına yanaşmayan çalışan grubu ise Kurdoğlu Mustafa Reis takip etmiş ve müttefik donanma gemilerinin önemli bir kısmı karaya ulaşmadan etkisiz hale getirilmiştir.⁶²

Üç gün süren savaşın faturası müttefik donanma için çok ağır olmuştur. Turgut Reis'in üçüncü gün savaş meydanına varmak üzereyken kaçan bir takım müttefik donanma gemilerini de imha etmesi sonrası toplamda 19 kadirgaya el konulmuş, 26 barça tipi gemi tahrip edilmiş, 11 kadirga da Cerbe Kalesi'ne sığınmak zorunda bırakılmıştır. İki ay süren kara savaşı sonrası kaleyi savunan İspanyolların teslim olmasıyla Cerbe Kalesi geri alınmış, elde edilen ganimetler ve esirler ile payitahta doğru yola çıkılmış, başarıyla noktalanan sefer sonrası Osmanlıların Akdeniz'deki hakimiyeti adeta tescillenmiştir. Cerbe Deniz Muharebesi günümüzde Türk Deniz Kuvvetleri'nce üç büyük Türk deniz muharebesinden biri olarak kabul edilmektedir.⁶³

Osmanlılar için Cerbe zaferinden sonraki hedef Malta Adası olmuştur. Rodos'u Osmanlılara teslim ettikten sonra Malta'ya geçen Hospitalier Şövalyeleri, imparatorluk için tehdit oluşturmaya başlamış ve Osmanlıların Malta'ya müdahalesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Akdeniz üzerinden hacca giden, ticaret ve yolculuk yapan

⁶¹ İdris Bostan, a.g.e, s. 296-297

⁶² "Cerbe Deniz Savaşı", (Çevrimiçi) <https://www.tarihibilimi.gen.tr>, 02.12.2019

⁶³ "Cerbe Deniz Savaşı", (Çevrimiçi) <https://www.tarihibilimi.gen.tr>, 02.12.2019

Türk ve Müslümanları kaçıran ve esir eden şövalyeler tıpkı Rodos Adası'nda olduğu gibi Osmanlı adına denizde güvenliğin sağlanmasının önündeki en büyük engel olmaya devam etmiştir. Rodos'tan Malta'ya geçtikten sonra müstahkem mevkilleri güçlendiren, yeni kaleler yapan ve eskileri tamir eden şövalyeler burada çok güçlü bir savunma hattı oluşturmuştur.⁶⁴

Şövalyelerin verdiği zararlar üzerine Malta'ya sefer emri veren Kanuni, 35.000 kara askerinin bulunduğu harekâtın başına Kızılahmedli Mustafa Paşa'yı atamıştır. Emri altında 240 parça gemi olan Piyale Paşa da kaptan-ı derya olarak bu sefere katılmış, sefere; Trablusgarp Beylerbeyi Turgut Reis ve Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa gibi paşaların yanında serbest dolaşan bütün reislerin de katılması istenmiştir. Rodos Beyi'nin dokuz kadirga, Selanik Beyi'nin ise askerleriyle destek verdiği donanma, 19 Mayıs'ta Malta'ya ulaşmış, 21 Mayıs 1565'te adaya çıkarma yapılmıştır.⁶⁵

Turgut Reis'in, ilk kuşatma noktası olarak seçilen Santarma Kalesi üzerine yaptığı itirazlara rağmen kuşatma buradan başlamış, 2 Haziran'da Malta'ya ulaşan Turgut Reis harekâta bu itirazlarına rağmen katılmıştır. Yaklaşık bir aylık mücadeleden sonra 23 Haziran 1565'te Santarma Kalesi alınmış ancak aynı gün daha önce başından yaralanan Turgut Reis hayatını kaybetmiştir. Santarma'nın alınması sonrası Kuşatma Birgu ve Senglea şehirleri üzerinden devam etmiş, Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa da 12 Temmuz'da Malta'ya gelerek 25 kadirga ile kuşatmaya katılmıştır.⁶⁶

Kuşatmada yaşanan şiddetli çarpışmalara rağmen, kuşatma Osmanlı adına tam bir çıkmaza girmiş, bu çıkmaza bir de İspanyol destekli Sicilya'nın şövalyelere yardım için gönderdiği 8000 asker de eklenmiştir. Yaz mevsiminin gelmesi ve rüzgârların başlaması sonrası Serdar Mustafa Paşa, yaklaşık 20000 asker kaybı ile 12 Eylül'de

⁶⁴ İdris Bostan, "Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 186

⁶⁵ Bostan, a.e, s. 187

⁶⁶ Bostan, a.e, s. 187

kuşatmayı kaldırarak geri çekilmek zorunda kalmış ve Malta kuşatması başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁶⁷

Malta'daki başarısızlık sonrası Serdar Mustafa paşa vezirlikten azledilmiş, Kanuni daha büyük bir donanma için yeni gemilerin yapım emrini vermiştir. Ertesi yıl bu kez serdarlık Piyale Paşa'ya verilmiş fakat ana amacı kuşatma olmayan sefer ile Sakız Adası fethedilmiş ve İtalya'nın Pulya sahilleri yağmalanmıştır.⁶⁸

Kanuni'nin 1566 Eylülünde ölmesi sonrası tahta geçen II. Selim'in gündemini Kıbrıs sorunu işgal etmiştir. Osmanlı toprakları arasında kalan ve Venedik için Doğu Akdeniz üzerinde ileri üs konumunda bulunan ada, Osmanlı için deniz ticaret ve hac yollarının güvenliğinin sağlanması adına hâkimiyet altına alınması gereken stratejik bir yer olmuştur. Bu kapsamda II. Selim tahta geçer geçmez Kıbrıs'ın alınması için hazırlıklara başlanması emrini vermiş ve Osmanlı tersanelerinde gemi tamir ve inşa çalışmalarına başlanmıştır.⁶⁹

Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra serdarlık görevine Lala Mustafa Paşa getirilmiş, donanmanın sorumluluğu ise Piyale Paşa'ya verilmiştir. Donanma sefer sırasında farklı görevleri ifa etmek üzere vazifelendirilmiştir. Murad Reis emrindeki filo ile Avrupa devletlerinden gelecek yardımı engellemek ve istihbarat toplamak adına Rodos'u üs edinmiş, Piyale Paşa ise Venedik ve müttefik devletlerin donanmalarını imha etmek ve Kıbrıs'a yapılacak yardımı engellemekle görevlendirilmiştir. Sefer serdarı Lala Mustafa Paşa ile Müezzinzade Ali Paşa'nın komuta ettiği diğer filo ise Kıbrıs'a asker, hayvan, yiyecek, içecek ve mühimmat taşımakla görevlendirilmiştir.⁷⁰

Düşman donanmasının Girit'te bulunduğu istihbaratını alan Piyale Paşa, Murad Reis'in de onlara katılması emrini vermiş, donanma Rodos'ta birleştikten sonra Kıbrıs'a doğru yola çıkmıştır. Önce Finike'ye uğrayıp ihtiyaçlarını karşılayan donanma, 2 Temmuz'da Kıbrıs önlerine gelmiş ve ilk olarak Limasol Kalesi

⁶⁷ Levent Kırval, "Osmanlı İmparatorluğu'nun 1565 Malta Kuşatması ve 16. Yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'ın Akdeniz Stratejisi", *Journal Of Maritime Science*, Cilt: 1, Sayı:2, 2013, s. 45

⁶⁸ Ali Fuat Örenç, "Sakız Adası", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 36, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 6-10

⁶⁹ Kemal Çiçek, "Kıbrıs", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, Ankara, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s. 374-380

⁷⁰ Kemal Çiçek, a.g.e, s. 374-380

alınmıştır.⁷¹ Ardından Larnaka'ya hareket eden donanma 4 Temmuz'da karaya asker çıkarmış ve Lefkoşa'nın kuşatılmasına başlanmıştır. Kuşatma devam ederken, Piyale Paşa mahiyetindeki gemilerle Trablusşam ve Silifke'de bulunan 20.000 askeri daha Kıbrıs'a getirmiş ve tekrar denize açılmıştır.⁷²

Şiddetli çarpışmalardan sonra Venedikliler daha fazla dayanamamış ve Lefkoşa Kalesi 9 Eylül 1570'te alınarak Kıbrıs Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Lefkoşa'nın düşmesiyle Girne ve Baf yöneticileri de teslim olmuş ancak Magosa'dan sorumlu Venedik yöneticisi şehri teslim etmemiş ve karadan ve denizden kuşatma altına alının Magosa, ancak bir sonraki yılın ağustos ayında hâkimiyet altına alınabilmiştir.⁷³ Kıbrıs'ın hâkimiyet altına alınması ile deniz ticaret ve hac yollarının, Mısır, Suriye ve Anadolu kıyılarının güvenliği sağlanmış ve Anadolu'dan Kıbrıs'a birçok ailenin iskân ettirilmesiyle Kıbrıs Türkleştirilmeye başlanmıştır.⁷⁴

Kıbrıs'ın Osmanlıların eline geçmesi Hristiyan dünyasını çok etkilemiş ve Papalık başta olmak üzere İspanya, Venedik, Ceneviz, Napoli Krallığı, Malta ve birkaç düklik bir araya gelerek 1571 yılında birleşik bir Haçlı Donanması kurmuş, Kıbrıs'ın Osmanlılardan geri alınması arzulanmıştır. Bir araya gelen müttefik donanma Adriyatik'teki Osmanlı kıyılarına saldırılar düzenlemiş, bunun üzerine Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa İstanbul'dan yola çıkarak önce Magosa'ya ikmal yardımı yapıp, daha sonra müttefik donanmayı engellemek üzere Adriyatik'e doğru yola çıkmıştır.⁷⁵

Müttefik donanmanın başındaki komutanlar kendi aralarında ihtilafa düşmüş, İspanyol komutan Don Juan Kıbrıs'ın geri alınmasını isterken Venedik komutanı Veneiro ise Osmanlı Donanması'nın yok edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Papalık komutanı Colonna da Osmanlı Donanması üzerine gidilmesi gerektiğini ileri sürdükten sonra müttefik donanma, Osmanlı Donanması üzerine gitmeyi kararlaştırmıştır.⁷⁶

⁷¹ Mustafa Tarakçı, **Kıbrıs Barış Harekâtı**, İstanbul, Hiperlink Yayınları, Mart 2010, s. 25

⁷² İdris Bostan, a.g.e, s. 192

⁷³ Bostan, a.e, s. 193

⁷⁴ Tarakçı, a.g.e, s. 26-27

⁷⁵ İdris Bostan, "İnebahtı Deniz Savaşı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 22, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 287-289

⁷⁶ Bostan, a.g.e, s. 287-289

Osmanlı Donanması ise yaz ayı boyunca Adriyatik'te müttefik donanmanın gelmesini beklemiş, yaz sonuna kadar süren bekleyiş sonrası askerler yorulmuş ve bazı levent ve sancak beyleri izin isteyerek filodan ayrılmıştır. Müttefik donanmanın Otranto açıklarına geldiği haberini alan sefer serdarı Pertev Paşa; Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa, Uluç Ali Paşa, Cafer Paşa, Hasan Paşa ve diğer önemli reisleri alarak savaş meclisi toplamıştır. Mecliste Uluç Ali Paşa'nın İnebahtı Boğazı'nın coğrafik özelliğinden yararlanılarak müttefik donanmanın üzerlerine gelmesi fikri ile Müezzinzade Ali Paşa'nın müttefik donanma üzerine gidilerek savaşılmaması olmak üzere iki fikir üzerinde tartışılmış, mecliste Müezzinzade Ali Paşa'nın fikri kabul edilmiştir.⁷⁷

İki donanmanın İnebahtı Körfezi'nde bir araya geldikleri savaşa, Osmanlı yaklaşık olarak 230 gemi ve 25.000 asker, müttefik donanma ise 243 gemi ve 37.000 asker ile katılmış. Savaşın sonunda büyük bir mağlubiyet alan Osmanlı, savaşta başta Kaptan-ı Derya Müezzinzade Ali Paşa olmak üzere on bir sancak ve alay beyini, birçok tecrübeli reisini ve 20.000 askerini kaybetmiş, 3.000 asker de esir düşmüştür. Serdar Pertev Paşa girdiği muharebede gemisini kaybetmiş ancak yaralı olarak kurtarılmış, Uluç Ali Paşa ise emrindeki 30 gemilik filo ile ustaca manevralar yaparak müttefik donanmaya zayıf vermiş ve savaş mahallinden uzaklaşarak payitahtın yolunu tutmuştur.⁷⁸

Müttefik donanma ise savaşı görece küçük kayıplar vererek kazanmıştır. 8.000 asker kaybı veren müttefik donanmada, müttefik donanmanın komutanı Don Juan yara alarak kurtulmuştur. İnebahtı Savaşı'nın her iki taraf için de bazı sonuçları olmuştur. İnebahtı Savaşı, Osmanlı Donanması'nın girdiği büyük deniz harplerinden kaybettiği ilk savaş olmuş, Avrupa'da Osmanlı'nın yenilmezliği düşüncesi ortadan kalkmıştır ancak müttefik donanmanın asıl kuruluş amacı olan Kıbrıs ise Osmanlılardan geri alınamamıştır. Kıbrıs'ın geri alınması bir yana Venedik Osmanlı ile yaptığı savaş sonrası anlaşma ile Kıbrıs üzerine savaş tazminatı vermeyi kabul etmiş, daha önce Zenta Adası için verdiği haracı da artırmak zorunda kalmıştır.⁷⁹

⁷⁷ Pulino Toledo, "İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz'de Yapılan Son Deniz Savaşı", **Erdem**, Çeviren: Özlem Şakiroğlu, Cilt: 6, Sayı: 18, Ankara, 1990, s. 861-876

⁷⁸ Bostan, a.g.e, s. 287-289

⁷⁹ Toledo, a.g.e, s. 873

Savaştan sağ kurtulan ve Pertev Paşa'yı da alarak maiyetindeki gemilerle payitahta ulaşan Ulaş Ali Paşa'ya Kılıç unvanı verilmiş ve Kılıç Ali Paşa kaptan-ı deryalığa getirilmiştir. Osmanlı, Donanması'nın büyük kısmını kaybetmiş ancak hâkimiyeti altındaki tersanelerde yeni gemilerin inşa emrini vererek kışı geçirmiş ve sefer mevsimine donanma gücünü yeniden kazanarak çıkmayı başarmıştır. Devletin çeşitli tersanelerinde yaptırılan yeni gemiler sonrası 250 kadirga ve 300'e yakın gönüllü reislerin gemilerinden oluşan büyük bir donanma meydana gelmiş ve 1572'de donanma Kılıç Ali Paşa komutasında tekrardan başta Akdeniz olmak üzere denizlere tekrardan açılmıştır.⁸⁰

İnebahtı'dan sonra tekrar toparlanan ve düzenli olarak akınlar yaparak denize açılan donanma 1573'te İtalya kıyılarını vurmuş ve Venedik üzerine yönelmiş ancak Venedik ile yapılan anlaşma sonrası payitahta geri dönmüştür. Venedik'in Osmanlı ile anlaşması sonrası Akdeniz'de önemli bir müttefikinden olan İspanya tek başına Osmanlı karşısına çıkmaktan kaçınmış ancak bu kez Kuzey Afrika üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Tunus Kalesi'ni ele geçiren İspanya ardından daha önce ele geçirmiş olduğu Halkulvad Kalesi'nin savunmasını artırmaya yönelik önlemler almıştır.⁸¹

İspanya'nın Tunus Kalesi'ni ele geçirmesi sonrası Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa; sefer emri vererek sefer serdarlığına Sinan Paşa'yı getirmiş, Kılıç Ali Paşa komutasındaki donanma payitahttan 1574'te yola çıkmıştır. İlk olarak İtalya kıyılarını yağmalayan donanma Tunus'a ulaşmış ve Halkulvad Kalesi kuşatılmıştır.⁸² Piyale Paşa'nın da denizden kuşatma altına aldığı kale, 33 gün sonra teslim olmuş, ardından ordu Tunus yakınlarındaki Bastiyon Kalelerine yönelmiş ve bu kaleler de ele geçirilerek Tunus'un fethi tamamlanmıştır.⁸³ Tunus'un fethi ile Osmanlı'nın Kuzey Afrika'daki hâkimiyeti pekişmiş ayrıca İnebahtı felaketinden sonra Osmanlı ne kadar çabuk toparlandığını başta İspanyollar olmak üzere bütün düşmanlarına kanıtlamıştır.

⁸⁰ İdris Bostan, İdris Bostan, "Malta Kuşatmasından Tunus'un Fethine", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 196

⁸¹ Mahmut H. Şakiroğlu, "Halkulvadi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 15, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s. 375-376

⁸² Şakiroğlu, a.g.e, s. 376

⁸³ Ahmet Kavas, "Tunus", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 41, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 388-393

Tunus'un fethi moralleri alt üst eden İnebahtı'dan sonra moralleri tekrar yerine getiren kutlu bir hadiseye dönüşmüştür.

İnebahtı'da doğrudan karşı karşıya gelen Osmanlılar ve Hristiyan batı dünyası, İnebahtı sonrası denizlerde uzun süre karşı karşıya gelmemiştir. İnebahtı sonrasında ertesı yıl yeniden Akdeniz'e açılan Osmanlı Donanması adeta gövde gösterisi yapmış ve eskisi kadar güçlü olduğunu göstermiştir. Osmanlı'nın bu gücüne karşın Avrupa devletlerinin donanmaları da Osmanlı ile doğrudan karşı karşıya gelmek istememiş, taraflar arasında bir denge ve zımnın kabul edilen bir barış kurulmuştur. Tarafların kurduğu bu barış zarfında, Osmanlı Donanması bir bütün olarak harekât icra etmemiş ancak zaman zaman bölgesel deniz harekâtları düzenlemiştir.

Bölgesel olarak düzenlenen bu harekâtların en önemlileri Garp Ocakları olarak adlandırılan Kuzey Afrika'daki üç eyalet üzerinden yapılan deniz akınları olmuştur. Bu akınlar zaman zaman ganimet, esir ve yağma üzerine olurken, kısmen de olsa müttefik devlete yardım, isyanlara karşı bastırma ve harami korsanlara karşı savaş şeklinde olmuştur. Örneğin Fransa'ya itaat etmeyen yerel Marsilya yönetimine karşı 1590'lı yıllarda Garp Ocakları merkezli yardımlar gönderilmiş ve müttefik Fransa'nın toprak bütünlüğü sağlanmıştır.⁸⁴

Akdeniz'de yapılan bu harekâtların yanında Adriyatik merkezli akınlar da yapılmıştır. Özellikle Habsburg İmparatorluğu'na bağlı olan ve Uskoklar olarak adlandırılan korsanlara karşı zaman zaman bölgesel nitelikte müdahaleler yaşanmıştır. Adriyatik Denizi'nde özellikle Osmanlı'ya tabi olan Müslüman tüccarların mallarını yağmalayan Uskoklar, zaman zaman Venedik'in desteğini de alarak Müslüman ticaret filolarına büyük zararlar vermiş, bu durum karşısında Osmanlı bazen diplomasi bazen ise donanma gücünü kullanarak korsanları engellemeye çalışmıştır. Özellikle Draç deniz üssü kullanılarak yapılan harekâtlarda korsanların müdahaleleri engellenmeye çalışılmış, limanlar ve kentler koruma altına alınmıştır.⁸⁵

⁸⁴ İdris Bostan, "Akdeniz'de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 232-233

⁸⁵ Bostan, a.e, s. 236-239

Donanmanın bir bütün olarak kullanılmadığı diğer bir bölge de Karadeniz olmuştur. Karadeniz’de XIV. yüzyılda ortaya çıkan Kazak akınları tehlikeli bir hal almaya başlamış, bu akınlar çoğunlukla Karadeniz’in Anadolu sahillerini hedef alırken zaman zaman İstanbul boğazına da akınlar düzenlenmiştir. Kazaklar kullandıkları çayka denilen ve deniz üstünde hızlı manevra kabiliyetinin yanında düşük görünürlük özelliği olan tekneler ile özellikle Sinop, Trabzon, Amasra gibi liman kentlerine akınlar düzenlemiş ve ganimet yüklü olarak geri dönmüşlerdir. Bu saldırıların artması sonrası payitaht önlemler almaya başlamış ve o sırada İstanbul’da bulunan küçük bir filo Kazakların üzerine gönderilmiştir. Ancak çoğunlukla kadırgalardan oluşan donanma Kazakların yerlerinin tespitinde başarısız olmuş, temas kurulduğunda ise Osmanlı Donanması genellikle girilen muharebelerde başarısız olmuştur.⁸⁶

Kadırgalardan oluşan filonun başarısızlığı sonrası Kazak çaykalarına benzer gemilerin inşasına başlanmış, ayrıca çaykalar ile yapılan muharebelerde kara ve kale desteğinin de sağlandığı yeni bir taktik denenmiştir. 1621’deki başarısız Hotin seferinden sonra 1625’teki Kara Harman açıklarındaki savaşta Kazaklar kısmen de olsa yenilgiye uğratılmış, 1638 yılındaki seferde ise Kazaklar ağır kayıplar vermişlerdir. Kazak akınları 1650’li yıllara doğru etkisini yitirmeye başlamıştır. Bunda Osmanlı’nın denizde Kazak çaykasına benzeyen gemileri kullanmaya başlamasının yanında kara ve kale destekli top atışlarının da etkisi olmuştur. Ayrıca Osmanlı Karadeniz’e dökülen nehirlerin ağızlarına yeni kaleler inşa ederek nehir giriş çıkışlarını kontrol altına almış, böylece Kazaklar için Karadeniz’e ulaşım daha zor hale gelmiştir.⁸⁷

1.3.4. GİRİT SEFERİNDEN ABDÜLMECİD DÖNEMİNE DONANMA

İmparatorluk donanması Kuzey Afrika topraklarının hâkimiyet altına alınmasından sonra yarım asrı aşkın bir bütün olarak hareket icra etmemiştir. Kabul edilen zımni barış sonrası ilk bütüncül harekât Girit üzerine olmuştur. Sultan İbrahim’in Girit’in alınması emri üzerine sefer hazırlıklarına başlanmış, ancak Venedik’in hazırlıksız yakalanması adına seferin Malta üzerine olacağı

⁸⁶ Victor Ostapchuk, “XVI. Ve XVII. Yüzyıl Kazak Deniz Akınları Karşısında Osmanlı Karadeniz’i”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Çeviren: Sedat İşçi, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 241

⁸⁷ Ostapchuk, a.e, s. 246-253

duyurulmuştur. Serdar Yusuf Paşa komutasında Nisan 1645'te İstanbul'dan ayrılan donanmaya Garp Ocaklarından gelen filolar da katılmış, donanma haziran ayında Girit açıklarına gelmiş ve 27 Haziran'da adanın Hanya bölgesi kuşatma altına alınmıştır. Ağustos ayında teslim olan Hanya'dan sonra Yusuf Paşa payitahta dönmüş ve kış mevsiminin gelmesi sebebiyle seferin devamı bahar ayına kalmıştır.⁸⁸

Girit'in hem payitahta hem de Garp Ocaklarına olan uzaklığı adanın hâkimiyet altına alınmasında engel teşkil etmiştir. Zaman zaman erzak ve mühimmat sıkıntısı yaşayan adadaki Osmanlı kuvvetlerine Osmanlı Donanması bazen zamanında ikmal yapmakta gecikmiştir. 1646 baharında kaldığı yerden devam eden kuşatmada o yıl sadece Milapoteme ve Resmo hâkimiyet altına alınmış ve ordu kışı adada geçirmiştir. Kara ordularının 1647 ve 1648'deki ilerlemelerine rağmen önemli hedeflerden biri olan Kandiye, topların yetersizliği yüzünden alınamamış, Girit kuşatmasına destek olmak için yeni toplar getiren donanma ise Venedik Donanması'nın Çanakkale Boğazını ablukaya alması sebebiyle beklenen desteği Girit'e ulaştıramamıştır. Bunun yerine Ege beylerinin gemileri kullanılarak mühimmat Girit'e gönderilmiştir.⁸⁹

Venedik'in boğaz ablukasından çıkarılan dersler sonrası alınan tedbirlerle ertesi yıl Voynuk Ahmed Paşa'nın komuta ettiği donanma boğazdan çıkarılmış ve Girit'e erzak ve mühimmat götürebilmiştir. Ancak Osmanlı askerleri arasında çıkan isyan sebebiyle kuşatma durmuştur. 1650'de kaldığı yerden devam eden kuşatma donanmanın tekrardan ablukaya alınan boğazdan çıkamaması sebebiyle aksamaya başlamıştır. Kara ordusu Girit'te yavaş yavaş ilerleyip İstiye gibi yerleri hâkimiyeti altına alsa da gerekli erzak ve mühimmatın adaya ulaşmamasından kuşatmada istenildiği gibi ilerlenememiştir. 1651 yılında ulaştırılmak istenen yardım ise Venedik donanmasının Osmanlı Donanması'nı Nakşa açıklarında yenmesi sebebiyle yine ulaşamamıştır.⁹⁰

⁸⁸ Ersin Gülsoy, "Girit Seferi ve Sonrasındaki Politik Gelişmeler", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 256

⁸⁹ Filiz Eşli, "17. Yüzyıl Osmanlı Denizciliği ve Girit Savaşı", **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu**, Cilt:3, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 297-298

⁹⁰ Gülsoy, a.e, s. 258

Osmanlı Donanması'nın 1652 yılındaki başarısız yardım girişiminden sonraki iki yılda istenilen yardım adaya ulaşmış ancak çok fazla ilerleme sağlanamamıştır. Donanmanın 1656 yılındaki girişiminde ise Osmanlı adına büyük bir felaket yaşanmış, Çanakkale açıklarında Venedik ile yapılan savaş kaybedilerek Bozcaada ve Limni Venedik kontrolüne geçmiştir. Sadrazamlığa gelen Köprülü Mehmed Paşa ilk iş olarak Bozcaada ve Limni'yi geri alsa da onun döneminde Girit'te bir ilerleme sağlanamamıştır. Halefi Fazıl Ahmed Paşa ise 1666 yılında bizzat kuşatmaya katılmış ve Kandiye kuşatması nihayet 1669 yılında başarıya ulaşmış ve Venedik ile anlaşmaya varılmıştır.⁹¹

Osmanlı devlet adamları Girit seferlerinden başta donanmaya mahsus olmak üzere birçok ders çıkarmıştır. İmparatorluğun kurumlarında ve işleyişinde yaşanan zayıflıklar kendini göstermeye başlamış ve imparatorluk gözle görülür bir şekilde aksaklıklar yaşamaya başlamıştır. Girit kuşatmasının bu kadar uzun sürmesinde donanmadan istenilen yardımların Girit'e ulaştırılamaması en etkili sebeplerden biri olmuş, rüzgâr gücünü kullanan kalyon tipi Venedik gemilerine karşı kürek gücü ile çalışan kadirga tipi Osmanlı gemilerinin yetersiz olduğu görülmüş ve Osmanlı tersanelerinde kalyon tipi gemilerin inşasına ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Kuşatmanın başladığı ilk yıllarda donanmanın yaşadığı başarısızlıklar sonrası 1650 ile 1662 yıllarında kalyon tipi gemilerin inşasına başlansa da kalyon kullanımında yaşanan tecrübesizlikler ile birlikte tersanelerde kalyon yapımı bir süreliğine ikinci plana atılarak kadirga yapımına tekrardan ağırlık verilmeye başlanmıştır. Ancak yine bu yıllarda imparatorluğun çeşitli tersanelerinde hem askeri hem de ticari maksatla kalyon yapımına devam edilmiştir.⁹²

Osmanlılar denizle ilk tanıştıklarında başlangıçta Bizans, Venedik ve Ceneviz gemi inşa ustalarından faydalandıkları gibi, Batı Anadolu'daki Türk ustaların tecrübelerinden de yararlanmışlar ve zamanla kendi gemilerini inşa etmeye başlamışlardır. Osmanlılar denizde genel olarak kürek gücü ile giden gemiler olan başarda, mavna, çektiri, kadirga vb. gemiler kullanmış, sınırlar genişledikçe XIV.

⁹¹ Eşli, a.g.e, s. 305-311

⁹² İdris Bostan, "XVII. Yüzyılda Gemi Teknolojisinde Değişim: Kürekten Yelkene Geçiş", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 273-274

yüzyılın sonlarına doğru bu gemilere kalyon da eklenmeye başlamıştır.⁹³ Girit seferleri sırasında 12 senelik bir üretim sürecinin ardından azalan kalyon üretimine 1682 yılında tekrar ağırlık verilmeye başlanmış ve o yıllardan sonra kalyon donanma da kadırgaların yerini alan ana muharebe gemisi olarak tarihe geçmiştir.⁹⁴

Girit seferleri sırasında tecrübesizlikten de kaynaklanan ve kadırgaların yedeği olarak görülen kalyonlar XV. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı tersanelerinde giderek geliştirilmiş ve boyları her geçen yıl daha da uzatılarak daha çok asker ve top taşıyabilecek duruma gelmiştir. Donanma da durum kalyon lehine dönmeye başlamış, leventler kalyon üzerindeki tecrübesizliklerini atmış ve donanma girdiği deniz muharebelerini tekrar kazanmaya başlamıştır. Örneğin 1695 yılında Sakız Adası'nı işgal eden Venedik'e karşı kalyon ağırlıklı bir donanma gönderilmiş, Amcazade Hüseyin Paşa komutasındaki donanma Koyun Adaları açıklarındaki savaşı kazanarak adayı tekrar hâkimiyet altına almıştır.⁹⁵

Osmanlı Donanması'nda XV. yüzyılın sonlarında donanmaya en çok fayda sağlayan kişilerden biri de Mezemorta Hüseyin Paşa olmuştur. Kaptan-ı deryalığa atanmadan önce Garp Ocaklarında Fransızlara karşı başarılı mücadeleler veren paşa, Tunus ve Cezayir'deki iç karışıklıkların bastırılmasında da önemli görevleri yerine getirmiştir. Sakız Adasının Venedik'ten geri alınmasını sağlayan Amcazade Hüseyin Paşa'dan sonra, Mezemorta Hüseyin Paşa 1695'te kaptan-ı deryalığa atanmış, aynı yıl Midilli açıklarında Venedik ile girdiği savaşta Venedik'i çok ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Bu savaşta Osmanlı yaralı veya ölü sadece 300 asker kaybederken Venedik 14 kalyon ve 5000 asker kaybetmiştir.⁹⁶

Mora'nın da Venedik tarafından ele geçirilmesi sonrası Mora'nın geri alınması için Osmanlı kara ordusunu denizden destekleyen Mezemorta Hüseyin Paşa 1696 ve 1697 yıllarında Andre Adası ve Bozcaada önlerinde Venedik'i üç kez mağlup etmiştir.

⁹³ Emrah Safa Gürkan, **Sultanın Korsanları**, 3. Baskı, İstanbul, Kronik Kitap, Ekim 2019, s. 107-155

⁹⁴ Bostan, a.g.e, s. 276

⁹⁵ Selim Hilmi Özkan, "Amcazade Hüseyin Paşa Dönemi Denizcilik Alanında Yapılan Faaliyetler", ", **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu**, Cilt:3, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 329

⁹⁶ İdris Bostan, "Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi", **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 283

Ertesi yıl İmroz'a demirleyen Venedik Donanması'nı takip eden Mezemorta Hüseyin Paşa, Midilli açıklarında Venedik ile çatışmaya girmiş ve Venedik Donanması kaçmak zorunda kalmıştır. Bir sonraki yıl ise imzalanan Karlofça Antlaşması gereği Paşa, Osmanlı hâkimiyetinde bulunan adaların korsan saldırılarına karşı korunması ile görevlendirilmiştir.⁹⁷

Mezemorta Hüseyin Paşa'nın donanma adına yaptığı en faydalı işlerden biri de ölümünden hemen önce 1701 yılında Bahriye Kanunnamesi'ni yayınlaması olmuştur. Bu kanunnameye göre donanmada rütbe ve denizcilik organizasyonu bir düzene girmiş, bahriye işlerinin temelde denizcilikten yetişenlere verilmesi kararlaştırılmıştır. Kara ordusundan yetişenlerin kaptan-ı derya olması engellenmiştir. Donanmada ilerlemek için tecrübe ve liyakati öngören bu kanunname ile bu konuda en eski denizciler değil işini en iyi yapan denizcilerin başa geçmesi sağlanmıştır. Kaptan Paşa olarak bilinen kaptan-ı derya bütün denizcilerin başbuğu olarak kabul edilerek denizdeki en üst makam sahibi tayin edilmiştir. Ayrıca kanunnamede donanmanın en az 40 kalyondan oluşması gerektiği bildirilmiş, buna esasen imparatorluğun çeşitli tersanelerinde kalyon yapımına hız verilmiştir. 1701 yılında yayınlanan bu kanunnameye ileriki yıllarda ihtiyaç doğrultusunda yeni düzenlemeler getirilerek kanunnamenin alanı genişletilmiştir.⁹⁸

Osmanlılar, XVIII. yüzyıla girildiğinde devletteki aksaklıklar kendini iyice hissettirmeye başlamış ve toprak kayıpları art arda gelmeye başlamıştır. III. Ahmed döneminde toparlanma emareleri gösteren imparatorluk, kaybettiği toprakları geri alma için çabalamış, bunun için Venedik, Rusya ve Avusturya üzerine seferler düzenlenmiştir.

Osmanlılar, Venedik'e kaybettikleri Mora üzerine 1714 yılında başlayan seferler düzenlemeye başlamış, düzenlenen bu seferlerde Osmanlı Donanması Venedik Donanması'nı yenilgiye uğratmıştır. Canım Hoca Mehmed Paşa komutasında kırk kalyon ve otuz kadırgadan oluşan filo Venedik'e üstünlük sağlamış, 1715 yılında İstendil Adası ve Venedik kontrolüne geçen Mora kaleleri hâkimiyet altına alınmış,

⁹⁷ Bostan, a.g.e, s. 285

⁹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, 3. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1988, s. 523-527

1716 yılında ise Girit'te anlaşmayla Venedik'e bırakılan Suda ve İspirlonga kaleleri ele geçirilmiştir. Kaybettiği kalelerin intikamını almak isteyen Venedik, ertesi yıl Osmanlı Donanması ile Limni ve Bozcaada açıklarında muharebeye tutuşmuş ve Osmanlı Donanması yapılan savaşları kazanmıştır.⁹⁹

Osmanlıların XVIII. yüzyılda mücadele içinde bulunduğu bir başka rakip ise kuzeydeki Ruslar olmuştur. 1711 yılında Ruslar tarafından ele geçirilen Azak Kalesi'ne bir sefer düzenlenmiş, Küçük Ali Paşazade Mehmed komutasında yirmi yedisi kalyon olmak üzere 360 parça gemiden oluşan bir filo ile kara ordusuna asker, mühimmat ve erzak yardımı yapılmıştır. Harekât sonrası Azak Kalesi geri alınmış, Azak'taki 215 parçalık Rus Donanması imha edilmiştir.¹⁰⁰

Ruslara karşı yapılan ikinci deniz seferleri 1736 ile 1739 yılları arasında yapılmıştır. Rusların tekrardan Azak Kalesi üzerine yürümesi ve Karadeniz kıyılarını kontrol altına almaya çalışması sonrası Canım Hoca Mehmed Paşa komutasında birkaç kalyon ve fırkate ağırlıklı gemilerden oluşan filo ve ince donanma ile öncelikle Kırım'a asker çıkarılmıştır. Rusların geri çekilmesi sonrası Kerç Boğazı'nda bulunan Yenikale koruma altına alınmıştır. Kale koruma altına alındıktan sonra donanma kıışlamak üzere İstanbul gelmiş, Canım Hoca Mehmed Paşa padişah emri olmadan geri döndüğü için azledilerek yerine Laz Ali Paşa getirilmiştir. Ancak Laz Ali Paşa'nın rahatsızlanarak hayatını kaybetmesi ile birlikte yerine Süleyman Paşa getirilmiştir.¹⁰¹

Ertesi yıl tekrardan Rus akınlarına maruz kalan Karadeniz'in Kuzey kıyılarının korunması için Osmanlı Donanması sefer ile görevlendirilmiştir. 1737 yılında Rus Donanması'nın da destek verdiği akınlara karşı Osmanlı Donanması hem karadaki Rus askerlerine bombardıman yaparak ağır zayıatlar vermiş hem de Rus Donanması'nı İnceki Muharebesi'nde yenilgiye uğratmıştır. Ardından Azak'a doğru giden Rus Donanması takip edilerek bombalanmış, bombardımandan kurtulmak isteyen Rus Donanması ise kıyıya yanaşarak karaya çıkmıştır. Lori Burnu Muharebesi olarak tarihe geçen bu savaşta ise Osmanlı Donanması hem Rus Donanması'nı yenmiş hem de

⁹⁹ Abdülkadir Özcan, "Şehid Ali Paşa", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 38, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 433-434

¹⁰⁰ Bostan, a.g.e, s. 63

¹⁰¹ İlhami Daniş, 1736-1739 Savaşlarında Karadeniz'de Osmanlı Donanması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007, s. 59-63

karadaki Ruslara ağır zayıflar verdirilmiştir. Donanmanın büyük faydalar sağladığı bu savaşlardan sonra 1739 yılında Belgrad Anlaşması imzalanmış, Ruslar anlaşmaya göre Azak Denizi ile Karadeniz’de donanma bulundurmamayı kabul etmiştir.¹⁰²

Karadeniz’de yaşanan bu uzun soluklu savaşlarda Osmanlı Donanması denizde ana muharip unsur olarak yer alırken ince donanma olarak adlandırılan donanma gemileri de özellikle Tuna Nehri’nde yararlılıklar göstermiştir. Osmanlı’da ince donanma, stratejik önemi bulunan nehir ve göller üzerinde kurulmuş, çoğunlukla güvenlik, emniyet, lojistik destek, ulaşım, ticaret ve askeri sevkiyat gibi alanlarda kullanılmıştır. İnce donanma; şayka, üstüaçık, işkampoye, tombaz vd. gibi küçük gemilerden oluşmuş, başta Tuna Nehri olmak üzere, Fırat, Dicle, Hazar, Kür, Faşa ve Nil gibi stratejik öneme sahip nehir ve göllerde kullanılmıştır.¹⁰³

Tuna Kaptanlığı bu kaptanlıklar arasında en çok bilineni ve en aktif şekilde kullanılanı olmuştur. Özellikle Osmanlı’nın Avusturya ve Rusya ile yaptığı savaşlarda Tuna ince donanması kullanılmış, Osmanlı askerlerinin sevkiyatında Tuna Nehri önemli bir rol oynamıştır. Bu seferlerde Tuna donanması erzak, asker ve mühimmat ulaştırma görevlerinin yanında, bizzat savaşa müdahil olduğu harekâtlar da yapmıştır. Örneğin 1739’da Belgrad Kalesi’nin Avusturya’dan geri alınmasına Tuna donanması doğrudan etki etmiş ve kuşatmada büyük faydalar sağlamıştır. Ayrıca Tuna donanması Tuna ve Karadeniz üzerinde gezen vurguncu Kazaklara karşı da başarılı mücadeleler vermiştir.¹⁰⁴

Osmanlı Donanması kalyon dönemine geçtikten kısa süre içinde toparlanmış ve denizlerde art arda başarılar yakalamıştır. Bu bağlamda XVIII. yüzyıl Osmanlı Donanması adına kalyonun yükseliş yüzyılı olmuştur. Ancak yine bu yüzyıl Osmanlı Donanması adına İnebahtı’dan sonra ikinci büyük felaketin yaşandığı yüzyıl olmuştur. 1768 yılından sonra başta Kırım olmak üzere Ruslar Kuzey Karadeniz kıyılarına hâkim olmak için Osmanlı ile savaşa tutuşmuştur. 1770 yılında Ruslara ait dokuz kalyon, dört fırkateyn ve diğer beş gemiden oluşan bir savaş filosu Baltık Denizi’nden

¹⁰² Danış, a.y, s. 72-76

¹⁰³ Rasim Ünlü, “Osmanlı Denizciliğinde İnce Donanma’nın Rolü”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 39

¹⁰⁴ Ünlü, a.e, s. 43

yola çıkmış ve İngiltere’de ikmal yaparak, İngiliz subayların rehberliğinde Akdeniz’e ulaşmıştır. Koyun Adaları önünde gerçekleşen ilk çatışmadan sonra Osmanlı Donanması çok büyük bir hata yaparak Çeşme Limanı’na çekilmiş ve gemiler bir arada demirlenmiştir. Bunu fırsat bilen Rus Donanması’na ait ateş gemileri yaklaşarak Osmanlı gemilerini ateşe vermiş, yangın bir anda yayılmış ve Çeşme’de bulunan Osmanlı filosunun neredeyse tamamına yakını yanmıştır.¹⁰⁵

Çeşme faciasından sonra devlet erkânı bahriyenin modernleşmesi konusunda birleşmiş, kaptan-ı derya olan Cezayirli Gazi Hasan Paşa öncülüğünde bir takım ıslahatlara gidilmiştir. Öncelikle yakılan donanmanın yerine; Fransa, İngiltere ve İsveç’ten getirilen gemi mimar ve mühendislerinin planlarıyla yeni gemilerin inşasına başlanmıştır. Daha sonra Fransız uzmanlar getirilerek donanmanın eksiklikleri rapor haline getirilmiş ve eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca 1773 yılında denizci yetiştirmek amacıyla Mühendishane-i Bahri Hümayun açılmış, denizcilik eğitiminde usta-çırak ilişkisinden modern eğitim safhasına geçilmiştir.¹⁰⁶

Osmanlı’nın modernleşme çabalarında büyük pay sahibi olan III. Selim’in tahta geçmesiyle bahriyede yapılan yenilikler birçok alana yayılmış ve bahriyenin kurumsallaşması hızlanmıştır. III. Selim, devletin ileri gelenlerini görevlendirerek raporlar hazırlatmış ve bu raporların içinde bahriyede yapılması gereken ıslahatlar da yer almıştır. Bu kapsamda III. Selim tarafından kaptan-ı deryalığa getirilen Küçük Hüseyin Paşa 1792 yılında bir nizamname yayınlayarak tersane işlerini düzene sokmuş, bahriyede atama ve azil işlemlerine intizam getirmiştir. Yeni açılan mühendis okulunda, uzmanlık alanı gereği, eğitim iki dala ayrılarak seyir ve gemi inşa sınıfları oluşturulmuş ve gerekli eğitimleri verecek ehliyetle yerli ve yabancı uzmanlar görevlendirilmiştir. 1792 yılından başlamak üzere korvet, firkateyn ve kalyon gibi gemilerin karinasının kalafatlanması amacıyla bakırla kaplanması yöntemine geçilmiş, deniz topçuluğunda ve deniz seyrinde ilerlemeler kaydedilmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Ali Rıza İşipek, “Çeşme Deniz Savaşı Ve Sonuçları”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 51-61

¹⁰⁶ İşipek, a.e, s. 58

¹⁰⁷ Tuncay Zorlu, “III. Selim ve Osmanlı Deniz Gücünün Modernleşmesi”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Editör: Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 65-69

Yurt dışından getirilen Brun ve Benuva gibi gemi inşa mühendisleri yeni tarzda kalyon, korvet ve firkateyn gibi gemiler üretmiş ve yeni bir ekolü başlatmıştır. 1797 ile 1800 yılları arasında İstanbul Tersanesi'nde inşa edilen büyük havuz ise gemilerin suya indirilirken zarar görmesini engelleyen ve tamir ve kalafat işlerinde kolaylık sağlayan bir yenilik olmuştur. 1804 yılında yayınlanan kanunname ile Umur-ı Bahriye Nezareti ve Bahriye Hazinesi kurulmuş, bahriyenin ihtiyaç duyduğu masraflar buradan karşılanmaya başlanmıştır. Ayrıca bu kanunname ile Kaptan Paşa ve Bahriye Nazırı'nın sorumluluk alanları belirlenmiş ve kanunnamede bahriyenin ihtiyaç duyduğu kılavuzların temininden, mezun olan bahriye öğrencilerinin hangi aşamalardan geçeceğine kadar birçok konuda düzenlemeler yapılmıştır.¹⁰⁸

Osmanlı topraklarına göz diken ve yayılmacı bir politika izleyen Fransa'ya karşı Osmanlılar İngiliz ve Rusları yanlarına alarak birlikte hareket etmiş ve Fransızları işgal ettikleri bölgelerden uzaklaştırmışlardır. Bu kapsamda 1797'de Korfu Adası'nı işgal eden Fransızlara karşı 1798'de Osmanlı-Rus müttefik donanması birlikte hareket etmiş ve Korfu'nun karşısındaki Vido Adası'nın alınması ile 1799'da Korfu Adası'ndaki Fransızlar da teslim olmuştur. Bu harekâta Osmanlı Donanması altı kalyon, dokuz firkateyn, dört korvet ve birkaç küçük tekne ile katılmıştır.¹⁰⁹ Osmanlıların Fransızlara karşı yaptığı ikinci ittifak ise İngilizler ile olmuştur. 1798'de Mısır'ı işgal eden Fransızlara karşı İngiltere destek amaçlı Amiral Nelson komutasında bir filo göndermiş, Amiral Nelson Ebu Hur açıklarında Fransız Donanması'nı imha etmiştir. Fransızların Mısır'dan tamamıyla çıkartılması ise 1801 yılında Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın da 70 parça gemiyle katıldığı, İngilizlerin Ebu Hur'a yaptığı çıkarma sonrası olmuştur.¹¹⁰

Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik sonrası Osmanlı gibi çok uluslu yapıda olan imparatorluklar zor duruma düşmüş ve parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. 1821 yılında Fransız İhtilali etkisiyle Rusların hamiliğinde Mora Yarımadası'nda Yunan isyanı patlak vermiş, denizci Rum tüccarların etkisiyle isyan

¹⁰⁸ Zorlu, a.g.e, s. 69-73

¹⁰⁹ Zeki Arıkan, "Akdeniz'de Osmanlı-Rus Ve Osmanlı-İngiliz İttifakları", **Türk Denizcilik Tarihi**, Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 84-86

¹¹⁰ Arıkan, a.e, s. 87-89

bütün yarımada yayılmıştır. O sırada diğer iç meselelerle uğraşan payitaht isyanın bastırılması adına Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'dan yardım istemiştir. Mısır Valisi Girit ve Mora valiliklerinin de kendisine verilmesi koşuluyla oğlu İbrahim Paşa'yı yardıma göndermiş, Mısır Donanması ve merkezi Osmanlı Donanması'nın birlikte katıldığı harekâta isyan bastırılmıştır.¹¹¹

Mehmed Paşa'nın Doğu Akdeniz'de etkili olmasını istemeyen İngiltere, Rusya ve Fransa; Osmanlı devlet erkânına Yunanistan'ın Osmanlı'ya vergi veren müstakil bir devlet olması teklifini sunmuş ancak bu teklif kabul edilmemiştir. Bunun üzerine 20 Ekim 1827 tarihinde Navarin Limanı'nda bulunan 52 parça gemiden oluşan Osmanlı filosu herhangi bir savaş ilanı olmaksızın bu üç devlet tarafından baskına uğramış ve filonun tamamına yakını yanmıştır. Navarin baskınında Osmanlı; 6000 denizci askerini, merkezi donanmaya bağlı on üç firkateyn, on yedi korvet, üç kalyon ve dört brik tipi gemi ve Mısır Donanması'na bağlı üç korvet, dört brik, üç firkateyn, iki golet ve üç ateş gemisi olmak üzere toplamda 52 parça gemisini kaybetmiştir. Osmanlı Navarin baskını ile merkeze bağlı kırk dokuz savaş gemisinden otuz yedisini kaybetmiş, baskın sonrası üç devletten tazminat talep etmiş ancak alamamıştır.¹¹²

Navarin baskınının Osmanlı adına acı sonuçları olmuştur. Her şeyden önce baskın sonrası takip eden yıllarda Yunanistan'ın bağımsızlığının önü açılmıştır. Osmanlı Devleti birçok tecrübeli denizcisini ve donanmasının büyük bölümünü yitirmiş, Osmanlı kıyıları ve denizleri savunmasız hale gelmiştir. Navarin baskını yelkenli gemilerin giriştiği son savaş olmuş, bundan sonra Avrupa buharlı gemi inşa dönemine geçmiş, Osmanlı ise buharlı gemilerin inşa teknolojisine sahip olmadığı için bu konuda dışa bağımlı hale gelmiştir.¹¹³

Osmanlı Devleti'nin buharlı gemiler ile tanışması 1827 yılında olmuştur. Sürat adlı sultan gemisi ile gezintiye çıkan II. Mahmud, gezintide fırtınaya yakalanmış, ancak geminin motorları sayesinde fırtınadan zarar almadan kurtulmuştur. Takip eden yıllarda Osmanlı sularında buharlı gemi sayısı artmış, başlangıçta sivil amaçlı kullanılan buharlı gemiler Osmanlı Donanması'nda da görülmeye başlanmıştır. Bu

¹¹¹ İdris Bostan, a.g.e, s. 73-75

¹¹² Zeki Arıkan, "Navarin Olayı (1827)", **Türk Denizcilik Tarihi**, Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 99-104

¹¹³ Arıkan, a.e, s. 104-105

konuda özellikle ileride olan ABD’den 1832’de mühendisler getirilerek teknik destek alınmış, Foster Rhodes isimli mühendisin çalışmalarıyla 1840 yılına kadar onun üzerinde buharlı savaş gemisi inşa edilmiştir. Ancak bu savaş gemilerinin hiç biri tam anlamıyla bir savaş gemisi hüviyetinde olamamıştır.¹¹⁴

1.3.5. ABDÜLMECİD’DEN I. DÜNYA SAVAŞI’NA DONANMA

Buharlı gemilerin Osmanlı’da kullanılmaya başlanması ile birlikte buharlı makinelerin bakımını yapacak ve buharlı gemilerin kullanılmasının eğitimini verecek uzmanlara bağımlılık artmış, bu amaçla yurt dışından yabancı uzmanlar getirilmiştir. İlerleyen yıllarda Osmanlı tersaneleri buharlı gemilerin motoru hariç diğer bütün aksamalarını yapabilecek duruma gelmiş ancak motorlar yurt dışından ithal edilerek tedarik edilmiştir. II. Mahmud’un ölümü sonrası tahta geçen Abdülmecid donanmanın güçlendirilmesi adına İngiltere, Fransa ve ABD’den savaş gemileri satın almış, 1849 yılında kalyon, fırkateyn, korvet, brik, kotra, istika vapur ve nakliye gemilerinden oluşan 74 parçalık bir donanma oluşturulmuştur.¹¹⁵

Osmanlı Donanması’nın XIX. yüzyılda yaşadığı ikinci baskın olayı ise 1853 yılında Karadeniz’de yaşanmıştır. Ruslar, “Hasta Adam” olarak nitelediği Osmanlı’nın mirasına göz dikmiş, iyice zayıflayan Osmanlı Devleti’ne karşı savaş bahaneleri aramaya başlamışlardır. Nitekim Rusya aradığı savaş bahanelerini çok zaman geçmeden bulmuştur. 1848 yılında Fransa’da ortaya çıkan işçi sınıfı ayaklanmaları Macaristan’a da yayılmış, ancak isyan Rusya’nın müdahalesi ile bastırılmış, kurtulan isyancıların bazıları Osmanlı’ya sığınmıştır. Rusların Osmanlı’ya sığınan Leh isyancıların geri verilmesi talepleri Osmanlı tarafından reddedilince iki devlet arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir.¹¹⁶

Osmanlı ile Rusya arasındaki ilişkileri koparan olay ise Kutsal Yerler Sorunu olarak adlandırılan sorun nedeni ile yaşanmıştır. Kudüs’te Katolik ve Ortodoks Hristiyanlarının anlaşmazlığı sonrası Rusya, Ortodoksların hamisi olarak Osmanlı’dan bazı taleplerde bulunmuş, elçi Mençikof’un diplomatik nezaketten uzak hareketleri,

¹¹⁴ Kemal Arı, “Yelkenliden Buharlıya Geçiş”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 132-137

¹¹⁵ Arı, a.e, s. 136

¹¹⁶ Zeki Arıkan, “Kırım Savaşı ve Sinop Baskını (1853)”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 108

Rusya'nın kabul edilemez istekleri ve Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesi sonrası 29 Eylül 1853'te Osmanlı Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Osmanlı'nın savaş ilanı ile birlikte Ruslar Niş-Sofya yolunu elde etmek amacıyla Tuna kıyılarında Osmanlı kuvvetleri ile çarpışmış ancak Olteniça'da yenilgiye uğramıştır. Ancak Ruslar bu harekâtı sadece Balkanlar ile sınırlı tutmamış, Gümrü ve Ahıska'yı da tehdit altına almıştır.¹¹⁷

Rusların Kafkasya üzerinden yaptığı saldırılara karşı Osmanlı Donanması, Osmanlı Kafkas kuvvetlerini taşıdıkları asker ve mühimmat ile desteklemek ve Karadeniz'deki kıyı kentlerini ve ticaret gemilerini korumak amacıyla 12 gemilik bir filo oluşturmuştur. Oluşturulan bu filo 5 Kasım'da payitahttan yola çıkmış, ancak Sinop açıklarında fırtınaya yakalandığı için 13 Kasım ve müteakip günlerde Sinop Limanı'na demirlemek zorunda kalmıştır. Dinmek bilmeyen fırtınalar sonrası Osmanlı filosu Sinop'tan ayrılamamış, Osmanlı filosunun Sinop açıklarında olduğu haberini alan Rus filosu ise 29 Kasım'da Sinop açıklarına gelmiş ve 30 Kasım sabahı Osmanlı filosuna baskın düzenlemiştir. Baskın sonrasında Osmanlı filosundan sadece Taif buharlı vapuru kurtularak İstanbul'a doğru yol almış, baskında Osmanlı filosu 12 gemi ve 2500 üzerinde askerini kaybetmiş, filo komutanı Osman Paşa ile birlikte 150 asker esir düşmüştür. Rus filosunun zayiatı ise yalnızca 30 ölü ve 230 yaralı olmuştur.¹¹⁸

Sinop Baskını, Rus deniz gücünün Osmanlı deniz gücü karşısındaki teknolojik üstünlüğünü ortaya koyduğu bir baskın olmuştur. Ruslar Sinop Baskınında Osmanlıların henüz tanışmadığı hedefte patlayan mermi kullanmış, bu da zaten sayısal olarak fazla olan Rus ateş gücünün tahrip gücünü artırmıştır. Ruslar bu baskına 5'i buharlı ve 6'sı kalyon olmak üzere 13 muharip gemi ile katılmış, Osmanlılar ise aralarında hiç kalyon olmayan 2'si buharlı 12 gemiyle baskına karşı koymaya çalışmıştır. Baskında Rusların bir defada gemi bordalarından ateşlenen mermilerin ağırlığı 11.600 libreye ulaşırken, Osmanlı filosu ise yalnızca 4.000 libre ağırlığa ulaşabilmiştir. Sinop Limanı'nın saldırılara karşı savunmasız olması ve tecrübeli Osmanlı denizcilerinin Batum'a giden filoda olup, Sinop Limanı'ndaki filoda genç ve çiftçi askerlerin olması da Osmanlı aleyhine sayılabilecek diğer olumsuzluklar

¹¹⁷ Arıkan, a.g.e, s. 110-114

¹¹⁸ Nejat Gülen, **Şanlı Bahriye**, II. Bsk, Çağaloğlu İstanbul, Kastaş Yayınları, Ocak 2001, s. 83-86

olmuştur. Sinop Baskını ayrıca dünya savaş tarihinde önemli bir yeri olan Kırım Harbi'nin de belirli başlı nedenlerinden birisini oluşturmuştur.¹¹⁹

Kırım Harbi'nde İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti birlikte hareket etmiş ve Rusları ağır bir mağlubiyete uğratmıştır. Bu savaşa Osmanlı Donanması 6 kapak, 11 firkateyn, 8 korvet, 13 brik, 5 iskuna tipi gemi ve 20.000 erle katılmıştır. Patrona Ahmet Paşa'nın komuta ettiği 12 parçalık filo ise İngilizlerin 15 parçalık, Fransızların ise 16 parçalık filosuyla birleşerek Sivastopol önlerine gelerek Rusları bombardımana tutmuştur. Savaş sırasında ağaç aksamı fazla olan Osmanlı gemileri Rus mermilerinden fazlaca etkilenirken, İngiliz ve Fransız zırhlıları savaştan çok az hasarla ayrılmış, bu durum savaşta zırhlı gemi teknolojisinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Kırım Harbi dünya savaş tarihi açısından ilkleri barındırırken, zırhlı gemiler de ilk kez bu savaşta kullanılmıştır. Osmanlı Devleti ise Kırım Harbi nedeniyle ilk kez dış borçlanma yoluna gitmiş, Kırım Harbi sonrası donanmanın modernize edilmesi ve zırhlı ve buharlı gemilerin satın alınması ile dış borçlar büyümüştür.¹²⁰

Sultan Abdülmecid'den sonra tahta geçen Abdülaziz'in döneminde donanmada birçok gelişme yaşanmıştır. Özellikle eğitim alanında birçok yenilik yapılmış, eğitim seviyesi yeterli bulunmayan Bahriye Mektebi için 1863 yılında yeni bir eğitim müfredatı uygulanmış, bahriyede de kurmaylık sınıfı oluşturulmuş, ayrıca güverte ve gemi inşa bölümlerine ek olarak gemi makinaları bölümü de açılmıştır. Seyir eğitimleri için detaylı nizamname hazırlanmış, eğitim için gerekli araç ve gereçlerin temini İngiltere'den sağlanmıştır. Eğitim yılları 4 yıl lise, 2 yıl harbiye ve 2 yıl denizde uygulama yılı olarak yeniden ayarlanmış ayrıca ortaokul seviyesinde olan bahriye rüştiyeleri açılmıştır. Bahriye'de uzmanlık gerektiren makine, seyir ve gemi inşa gibi konularda yurt dışından uzman getirilmiş, özellikle bahriyedeki İngiliz uzmanların sayısında artış yaşanmıştır. İngiltere'de eğitim gören Eğinli Sait Paşa Bahriye Mektebi'nin başına geçirilmiş ve onun döneminde Bahriye Mektebi'nde ilerlemeler kaydedilmiştir. 1867 yılında Bahriye Nezareti kurulmuş, bundan sonra

¹¹⁹ Arıkan, a.e. s. 115-117

¹²⁰ Arı, a.g.e, s. 139-140

kaptan-ı deryalık yerini nazırlığa bırakmış, kaptan paşa sadece donanma komutanlığı yapan bir komutan haline gelmiştir.¹²¹

Bahriyedeki bu yenilikler sadece eğitim alanında olmamış; kurumsal alanda, teknoloji ve gemi inşa alanlarında da bir takım yenilikler yaşanmıştır. Bahriyede yapılmaya çalışılan bu ıslahat girişimlerinin sürdüğü yıllarda 1866'da Girit'te çıkan isyana Hobart Paşa komutasındaki donanma müdahale etmiş, ancak müdahale sırasında Osmanlı Donanması'nın işlevsizliği ortaya çıkmıştır. Bu tarihten sonra donanmanın ıslahına ara verilmeden devam edilmiştir.¹²²

Abdülaziz donanmanın çok güçlü olması gerektiğini düşündüğü için zırhlı gemi inşasına önem vermiş, onun döneminde donanma çoğunluğu yurt dışından alınmış olmak üzere 30 zırhlı gemi tedarik etmiştir. Ahşap gemilerle birlikte 106 parça gemiden oluşan donanma nicel olarak dünyanın önde gelen donanmaları arasına girmiştir. Zırhlı gemiler ile birlikte ortaya çıkan kuru havuz gereksinimi nedeniyle 1862 yılında 3. kuru havuz inşa edilmiş, gemi inşa için gerekli donanımına sahip uzmanlar yurt dışından getirilerek bu uzmanlara önemli görevler verilmiş, Hobart Paşa gibi bazı uzmanlar amiralliğe kadar yükselmiştir. Ayrıca yeni gemilerin gerektirdiği teknolojik gereksinimler karşılanmaya çalışılmış, gemilerin bir yere bağlı kalmaması için donanmaya mobil fabrika gemisi tedarik edilmesi gibi birçok teknolojik yenilik donanmaya girmiştir.¹²³

Zırhlı ve buharlı gemilerden çok etkilenen Abdülaziz ilk iş olarak fırkateyn ve kalyon tipi gemileri makina taktırmak amacıyla İngiltere'ye göndermiş, devleti mali olarak darboğaza soksa da İngiltere, Fransa ve Avusturya gibi ülkelerden zırhlı gemiler satın alınmıştır. Ayrıca yurt dışından alınan zırhlı gemilere ek olarak 1864 yılında 5 adet korvet tipi savaş gemisi yurt içindeki tersanelerde inşa edilmiş ve motorlarının bir kısmı İngiltere'ye sipariş verilirken bir kısmının üretimine yurt içinde başlanmıştır. Abdülaziz döneminde Osmanlı Donanması dünyanın sayılı donanmaları arasına girmeyi başarsa da yeni gemilerin gerektirdiği eğitim ve talimin yetersizliği,

¹²¹ Tuncay Zorlu, "Bahriye Nezaretinin Kuruluşu Ve Abdülaziz Döneminde Osmanlı Denizciliği", **Türk Denizcilik Tarihi**, Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 147-149

¹²² Arı, a.g.e, s. 142

¹²³ Zorlu, a.g.e, s. 152-157

donanmadaki doktrin birliğin sağlanamaması gibi sebepler yüzünden nitelik olarak üstün bir güce ulaşamamış ayrıca donanma için harcanan para devletin borçlanmasına sebep olmuştur.¹²⁴

Sultan Abdülaziz'den sonra tahta geçen Abdülhamid'in döneminde dünya donanmaları arasında üçüncü sıraya kadar gelen donanma, bir takım sebeplerden dolayı 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra zırhlı olmayan gemiler hariç Haliç'e çekilmiştir. Eğitim ve talimlerin tam olarak yapılamadığı zırhlı gemilerde personel seyir tecrübesinden yoksun kalmış, gemilerin çoğu çürümeye başlamıştır. Sayı bakımından iyi durumda olan donanma; talim, seyir ve kalite bakımından içler acısı duruma düşmüştür.

Sultan II. Abdülhamid devlet bütçesine büyük bir yük getiren zırhlı gemi alımındansa 1880'den itibaren küçük, modern, daha az maliyetli ve çok yönlü gemilerin alınmasını tercih etmiş, mevcut zırhlıların tamir edilmesi ve mümkünse yurt içinde zırhlı gemi yapılması yönünde bir politika izlemiştir. Abdülhamid döneminde Tersane-i Amire'de Lutf-i Hümayun zırhlı kruvazörü inşa edilmiş; Mecidiye, Hamidiye ve Drama kruvazörleri ise sırasıyla Amerika, İngiltere ve İtalya'ya sipariş edilmiştir. Daha az maliyete sahip, sınır muhafazası ve sahillerin korunmasına yönelik alınacak olan 24 adet torpidobotun beşi yurtiçinde yapılmak diğerleri ise Fransa, İngiltere ve Almanya'ya ısmarlanmak üzere sipariş edilmiştir. Yine zırhlılardan daha küçük ancak vuruş gücü torpidobotlara nazaran daha fazla olan 18 adet gambotun beşi yurtiçinde diğerleri ise İtalya'da yapılmak üzere sipariş edilmiştir. Bunlara ek olarak torpidobot ve gambot görevlerini yapabilen torpido gambotlardan 2 tanesi İngiltere'de bir tanesi yurtiçinde üretilmek üzere 3 adet sipariş edilmiştir.¹²⁵

Abdülhamid denizaltı gemilerine de önem vermiş bu kapsamda İngiltere'den iki adet torpido atabilen denizaltı sipariş edilmiştir. Ancak denizaltılar kendinden beklenen işlevleri yerine getirememiş ve çürümeye terkedilmiştir.¹²⁶ Ayrıca 1903'te Almanya 'ya iki adet torpido kruvazörü sipariş edilmiş ancak bu gemiler 1909 yılında

¹²⁴ Zorlu, a.g.e, s. 154- 157

¹²⁵ Şakir Batmaz, "II. Abdülhamid Devri Osmanlı Bahriyesi", **Türk Denizcilik Tarihi**, Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 165-168

¹²⁶ Evren Mercan, "Sultan II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejileri", **Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu**, Cilt: 4, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 106

hizmete girmiştir. Sultan Abdülhamid döneminde Tersane-i Amire’de ikisi çelik imal biri ise kompozayt olmak üzere 3 adet korvet de inşa edilerek hizmete girmiştir. Osmanlı tersanelerinde inşa edilen gemilerin çoğunda yabancı uzmanların teknik desteği alınmış, mali durum, personel ve altyapıdaki eksikliklerden dolayı tersanelerden çok fazla verim alınamamıştır. Abdülhamid döneminde Abdülaziz döneminden farklı olarak İngiliz uzman ve komutanların yerine daha çok Von Hofe gibi Alman uzman ve komutanların donanmada etkin rol oynadığı gözlemlenmiştir.¹²⁷

Sultan II. Abdülhamid’in deniz politikalarının çelişki içerdiği görülmüştür. Bir taraftan zırhlı gemileri Haliç’e kapatan Abdülhamid, diğer taraftan donanmanın güçlendirilmesi adına zırhlı gemiler sipariş etmiş, ayrıca top teknolojisinde ağızdan dolma toplar yerine kıçtan dolma Krupp ve Nordenfeldt marka toplar ile yeni top teknolojisinin donanmada kullanılmasını sağlamıştır.¹²⁸ Donanmanın Haliç’e kapatılması, donanma hakkında gerçek dışı raporların sultana arz edilmesi 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı’nda olumsuz sonuçlara neden olmuş, donanma gemilerinin birçoğunun harp kabiliyetinden uzak ve gemilerdeki topların bakımsız, personelin ise eğitimsiz olduğu ortaya çıkmıştır.¹²⁹ Sultan Abdülhamid döneminde Osmanlı Donanması 19 zırhlı harp gemisi, 84 zırhsız harp gemisi ve 28 torpido sınıfı gemi ile toplamda 131 gemiden meydana gelen ve dünya donanmaları içinde dokuzuncu sıraya gerileyen bir denizgücü olmuştur.¹³⁰

Sultan II. Abdülhamid döneminde, bahriyede yaşanan tüm bu gelişmelerin yanında günümüz Türk-Japon ilişkilerinde önemli yer tutan, birçok denizcinin hayatına mal olan, Ertuğrul Fırkateyni’nin Japonya ziyareti sonrasında batması hadisesi meydana gelmiştir. Dönemin siyasi konjonktürü içerisinde Japonya ve Osmanlı İmparatorluğu yakınlaşmış, 1870’li yıllarda iki devlet arasında ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Bu bağlamda ilk olarak 1878 yılında Japon bahriye öğrencilerinin bulunduğu bir geminin, ardından 1887 yılında Japon Prensi Komatsu’nun İstanbul ziyaretleri ile Türk-Japon dostluk ilişkilerinin temeli atılmıştır.

¹²⁷ Batmaz, a.g.e, s. 168-171

¹²⁸ Batmaz, a.e, s. 164

¹²⁹ Gülen, a.g.e, s. 152-156

¹³⁰ Batmaz, a.g.e, s. 169-170

Ardından Sultan II. Abdülhamid'in emriyle iade-i ziyaret amaçlı olarak Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹³¹

İstanbul'dan 1889 yılında yola çıkan Ertuğrul, Süveyş Kanalı'ndan geçerek Cidde, Aden, Kolombo, Bombay, Singapur, Saygon ve Hong Kong limanlarını ziyaret etmiş ardından Japonya limanları olan Foçu, Nagasaki ve Kobe'ye uğrayarak nihai hedefi olan Yokohama Limanı'na 7 Haziran 1890'da ulaşmıştır.¹³² Kafil Komutanı Osman Paşa, II. Abdülhamid tarafından Japonya İmparatoru'na gönderilen mektup, nişan ve hediyeleri takdim etmiştir. Japonya'ya ulaştıktan sonra bir süre burada kalan Türk kafiləsi hava koşullarının seyre imkân vermemesi sebebiyle geri dönüşü geçememiş ancak Japonya'da başlayan Kolera salgını nedeniyle kötü hava koşullarında geri dönüş yapmak zorunda kalmıştır. Ertuğrul, geri dönüş yolunda kayalıklara çarparak 16 Eylül 1890'da batmış, mürettebattan 532 kişi şehit olmuş, 69 kişi ise sağ olarak kurtulmuştur. Bu elim kaza Osmanlı ve Japonya'da üzüntüyle karşılanırken iki devletten sonra iki milletin de birbirleri ile bağ kurmasını sağlayarak günümüze kadar gelen dostluğun perçinlenmesine sebep olmuştur.¹³³

Sultan II. Abdülhamid, saltanatının son yıllarına doğru meşrutiyeti yeniden ilan etmek zorunda kalmış, ardından bir takım monarşi yanlısı kişiler meşruti yönetime karşı isyan etmiştir. Osmanlı Donanması 31 Mart Ayaklanması olarak adlandırılan bu olayda meşrutiyet yanlısı tavır sergileyerek isyanın bastırılmasında rol oynamıştır. Meşrutiyetin yeniden ilanı ile birlikte donanmanın ıslahı için İngiliz uzmanlar getirilmiş, sırasıyla Amiral Gamble, Amiral Williams ve Amiral Limpus; 1909, 1911 ve 1912'de Osmanlı Donanması'nın ıslahatı ve teftişi için görevlendirilmiştir. İngiliz uzmanlar mali durumun da bozukluğunu göz önüne alarak öncelikle eldeki gemilerin boyama, onarım ve tamir emirlerini vermiş, ardından sahip oldukları bilgi ve tecrübeler doğrultusunda eğitim ve talimler hazırlamıştır. Bahriye Mektebi'nde seyir,

¹³¹ Hülya Gören, "Türkiye'nin Doğu Asya Politikasında Güney Kore ve Japonya'nın Önemi", Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2015. s. 13-17

¹³² Gören, a.y, s. 21

¹³³ "Ertuğrul Fırkateyni", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 05.05.2020

torpido ve topçuluk kursları açılmış, mektepteki başarılı öğrenciler yurt dışına eğitimi gönderilmiştir.¹³⁴

Osmanlı devlet adamları ıslahat yoluyla donanmanın güçlendirilmesi yoluna giderken, Osmanlı kamuoyu da bu çabalara kayıtsız kalmamış ve İstanbul’da 1909 yılında Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti kurularak cemiyet üyelerinin öncülüğünde donanmaya yeni gemilerin alınması ve donanmanın güçlendirilmesi adına halktan yardım toplanmaya başlanmıştır. Daha sonraları bu yardım çabaları yurdun çeşitli bölgelerine yayılmış ve neticede halkın yaptığı yardımlar ile Almanya’dan Barbaros ve Turgutreis zırhlıları ile birlikte 4 adet Yedigâr-ı Millet sınıfı muhrip satın alınmıştır. İngiltere’ye sipariş edilen ve parası cemiyet tarafından karşılanan Sultan Osman-ı Evvel ve Reşadiye dretnotları ise İngiltere’nin 1914 yılında el koyması nedeniyle donanmaya katılamamıştır. Yapılan ıslahatlar ve yeni alınan gemiler sonrası donanma etkinliğini artırmış ve çevre denizlerde kendini göstermeye başlamıştır.¹³⁵

Osmanlı Donanması meşrutiyetin yeniden ilanı sonrasında ilk ciddi sınavını 1912’de İtalya’nın Trablusgarp’a saldırması ile vermiştir. İtalya’nın savaş ilanı ile birlikte Çanakkale Boğazı’nda savaş duruma geçen donanmada Trablusgarp Savaşı boyunca 3 korvet, bir torpido kruvazörü, altı torpidobot, üç motor gambot, on gambot ve yedi silahlı yat tahrip olmuştur.¹³⁶ Hemen ertesi yıl Balkan Savaşlarının başlaması ile donanma bir başka görev için görevlendirilmiştir. 1913’te Karadeniz’de Bulgar gemileri ile mücadele eden donanma, Çatalca’da kara ordusuna destek vermiş, İmroz ve Mondros deniz savaşlarında mücadeleler sergilemiştir. Başkente ve Gelibolu’ya yapılacak saldırıların engellenmesini sağlayan donanma, Karadeniz üzerinden nakliyatın sağlanmasını da başarıyla gerçekleştirmiştir.¹³⁷

Balkan Harbi devam ederken Türk Donanması, bütün eksikliklerine rağmen Ege’de düşmanın ikmal akışını kesmek adına harekâtlar düzenlemiştir. Donanmanın

¹³⁴ Eda Gülşen Gömleksiz, “II. Meşrutiyet’ten Kurtuluş Savaşına Osmanlı Denizciliği”, **Türk Denizcilik Tarihi**, Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 175-177

¹³⁵ Gülen, a.g.e, s. 200-210

¹³⁶ Gömleksiz, a.g.e, s. 180-182

¹³⁷ Ersan Baş, “Balkan Harbinde Osmanlı Donanması”, **Deniz Magazin Dergisi**, Sayı: 70, Nisan 2004/5, s. 68-73

etkin haldeki en iyi zırhlılarından Hamidiye Kruvazörü, Hüseyin Rauf Orbay emrinde Yunan ve Sırp nakliyesini kesmekle görevlendirilmiştir. Rauf Orbay, ilk olarak Ege’de ikmal yapan Yunan ticaret gemilerini batırarak, ardından kömür almak için Akdeniz kıyılarına doğru hareket etmiştir. Ege ve Akdeniz’de verilen görevleri yerine getiren Rauf Orbay, Adriyatik Denizi’nde Dıraç sahillerini bombalayarak düşmanda panik ve endişeye sebep olmuş, zaman zaman da Yunan Donanması ile çatışmaya girmiştir. Yapılan Akın Harekâtı, Türk milletine moral vermiş, Balkan Harbi boyunca düşmanın ikmalî sekteye uğratılmıştır.¹³⁸

1.3.6 I. DÜNYA SAVAŞI VE SONRASINDA OSMANLI DONANMASI

Balkan Savaşlarının ardından yara alan zırhlılar İstanbul’da onarıma alınmış, torpidobotlar ise Amiral Limpus komutasında Erdek’e çekilmiştir. I. Dünya Savaşı başladığında Çanakkale Boğazı’nda bulunan tahkimatın onarımı için denizci bir Alman subayı görevlendirilmiştir. Goeben ve Breslau gemilerinin itilaf devletlerinden kaçarak Osmanlı’ya sığınmış ve isimleri Yavuz ve Midilli olarak değiştirilmiş, Amiral Souchon da Osmanlı deniz filosunun başına başkomutan ve müfettiş olarak tayin edilmiştir. 29 Ekim 1914’te donanmanın Sivastopol, Novorosisk ve Odesa’yı bombalaması ile Osmanlı; Almanya ve Avusturya’nın yanında savaşa girmiştir. Alman amiralin donanmanın başına getirilmesi ile İngiliz danışman Amiral Limpus İngiltere’ye geri dönmüştür.¹³⁹

Osmanlı Donanması, I. Dünya Savaşı süresince önemli görevler üstlenmiş ve savaş süresince önemli mücadelelere girişmiştir. Özellikle itilaf devletlerinin müttefik donanmasının Çanakkale Boğazı’nı aşmaya çalıştığı Çanakkale Cephesi’nde Osmanlı Donanması başarılı mücadeleler vermiştir. Donanma tarafından Çanakkale müstahkem mevkiine 27 batarya halinde 104 top ile bir mayın grubu verilmiş; Mesudiye, Muin-i Zafer ve Dardanos bataryaları boğazı aşmaya çalışan müttefik donanmasını başarıyla engellemiştir.¹⁴⁰ Müttefik donanmanın 18 Mart 1915’te başlayan taarruzu Çanakkale müstahkem mevki topları ve Nusret mayın gemisinin döktüğü mayınlar sayesinde hezimetle sonuçlanmış ve müttefik donanma geri

¹³⁸ Ersan Baş, “Efsane Gemi Gazi Hamidiye’nin Akın Harekâtı”, **Deniz Magazin Dergisi**, Sayı: 56, Ocak-Şubat 2003 s. 82-85

¹³⁹ Gömleksiz, a.g.e, s. 183-186

¹⁴⁰ Gömleksiz, a.e, s. 184

çekilmek zorunda kalmıştır. Müttefik donanma gemilerinden Fransız Suffren gemisi isabet alırken Bouvet batmış, İngiliz Irresistable ile Ocean gemileri ise isabet almış ve ardından topçu ateşiyle batırılmıştır.¹⁴¹

Müttefik donanmanın 18 Mart'taki yenilgisinden sonra çıkarma harekâtı planlanmış, çıkarma harekâtı esnasında Turgutreis zırhlısı aşırma atışlarla düşmanın karada tutunmasını engellemeye çalışmıştır. Düşman gemilerinin başlattığı aşırma atışlardan sonra Barbaros ve Turgutreis zırhlıları yara almış ancak düşman nakliye gemilerini kıyıdan uzak tutmayı zaman zaman başarmışlardır. Çanakkale Cephesi'nde kara savaşları devam ederken Avusturalya AE2 denizaltısı boğazdan geçerek Marmara'ya ulaşmayı başarmış ancak 30 Nisan 1915'te Sultanhisar torpidobotu tarafından batırılmıştır. 13 Mayıs'ta ise Türk mevzilerini ağır bombardıman altına alan Goliath zırhlısı, Muavenet-i Milliye muhribi tarafından batırılmıştır.¹⁴²

Boğazı aşmayı başaran bir başka denizaltı ise İngiliz E11 denizaltısı olmuş, Çanakkale'ye makineli tüfek ve uçak piyade subaylarını götüren Barbaros zırhlısını Ağustos 1915'te pusuya düşürerek batırmıştır. Boğazı geçen bir başka denizaltı ise Fransız Turquoise denizaltısı olmuş, ancak Akbaş önlerinde kıyıya vuran denizaltı ele geçirilmiş ve savaş sonuna kadar Müstecib Onbaşı adıyla Osmanlı Donanması'na hizmet etmiştir.¹⁴³

Osmanlı Donanması'nın savaş boyunca aktif şekilde mücadele ettiği bir başka alan ise Karadeniz olmuştur. Karadeniz'de Ruslarla mücadele içinde olan donanma Ruslara karşı üstünlük sağlayamasa da başkentin korunmasında etkili olmuştur. Ruslar İstanbul Boğazı da dâhil olmak üzere zaman zaman Anadolu kıyılarını bombalamış, Karadeniz'deki Osmanlı nakliyesini engellemeye çalışmıştır. Kasım 1914'te Kafkas ordusuna cephane götüren Bezm-i Âlem, Mithatpaşa ve Bahr-i Amer nakliye gemileri iki Rus kruvazörü tarafından batırılmış, bu olay Sarıkamış faciasının nedenlerinden biri olmuştur. Odesa açıklarında Rusların döşediği mayına çarpan Mecidiye Kruvazörü ise 3 Nisan 1915'te yara alarak batmıştır. Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti tarafından toplanan paralar ile alınan Gayret-i Vataniye muhribi ise

¹⁴¹ Gülen, a.g.e, s. 272-274

¹⁴² Gülen, a.g.e, s. 161

¹⁴³ Gömleksiz, a.e, s. 185

1916'da Köstence açıklarında sebebi bilinmeden batmıştır. İki Rus muhribinden aldığı ateş sonucu yaralanan Hamitabat Torpidobotu ise 13 Kasım 1916'da batmıştır. Temmuz 1917'de İngilizlerin yaptığı hava hücumunda ise İstinye'de konuşlu olan ve cemiyet tarafından alınmış olan Yadigâr-ı Millet muhribi batmıştır. 1918'de savaş sona ermeden Çanakkale önlerinde duran müttefik filoya baskın planlanmış, yapılan baskın sırasında 20 Ocak'ta Midilli muharebe gemisi de batmıştır.¹⁴⁴

1.4. KURTULUŞ SAVAŞI'NDA BAHİRİYE

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanması ve Osmanlı Devleti'nin teslim olması ile birlikte donanmada bulunan gemiler deniz üslerine ve limanlara çekilerek gözetim altına alınmış, gemilerdeki cephane ve toplar sandıklarla teslim edilmiş ve gemilerde çok az personel kalacak şekilde gemi personelinin çoğu terhis edilmiştir. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak Türk Kurtuluş Mücadelesini başlatan Mustafa Kemal kurtuluş mücadelesi için başkenti Ankara olarak belirlemiştir. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra kurtuluş mücadelesine destek verecek denizcilerin ve gemilerin organize edilmesi adına Umur-ı Bahriye Müdüriyeti kurulmuş ve 270 subayla göreve başlamıştır. 1921'de Bahriye Dairesi'ne çevrilen kurum Rusya, Almanya, İstanbul ve Anadolu kıyılarından asker, para, mühimmat ve erzak nakliyesini organize etmiştir. Kurtuluş mücadelesi boyunca Yurt dışı ve yurtiçi limanlarından getirilen malzemeler; İnebolu, Samsun, Trabzon, Amasra, Ereğli vb. limanlar üzerinden Ankara'ya gönderilmiş ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında denizcilerin katkısı büyük olmuştur. Savaşın kazanılmasında sıkı deniz denetimlerinden sıyrılarak katkı sağlayan gemiler şunlar olmuştur: Preveze Gambotu, Alemdar, Gazal, Trabzon, Batum, Aydınreis, Şahin, 1 ve 2 numaralı motor gambotlar, Selanik, Mebruke, Rüşumat, Ayyıldız, Şems, Galata Yatı vd.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Gülen, a.g.e, s. 307-314

¹⁴⁵ Gömleksiz, a.g.e, s. 186-191

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASININ TÜRK DONANMASINA ETKİSİ

2.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA KADARKİ DÖNEMDE CUMHURİYET DONANMASI VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Cumhuriyet donanması ilk bölümden ayrı tutularak cumhuriyet sonrası dış politika ile birlikte değerlendirilmiş ve ikinci bölüme dâhil edilmiştir. Bu başlık altındaki dönemin ikinci bölüme dâhil edilmesinin ardında, cumhuriyet sonrası Türkiye'nin dış politikada izlediği rota ile İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin dış politikada izlediği rota arasında belirgin farkların yattığını göstermek niyeti hâsıl olmuştur. Türk dış politikasında bu iki dönem arasındaki belirgin fark doğal olarak orduya da yansımıştır.

Türkiye, cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni devletin bağımsızlık belgesi niteliğindeki Lozan Barış Anlaşması'nı tam bağımsızlık ilkesi doğrultusunda imzalamıştır. Cumhuriyet sonrası dış politikada devletin ileri gelenleri gerçekçilik, tam bağımsızlık, barışçılık, öz kuvvete ve ittifaklar sistemine dayalı güvenlik politikası oluşturma, akılcılık, Batıcılık, eşitlik ve denge ilkeleri doğrultusunda Türkiye'nin dış politika rotasını belirlemiştir. Bu kapsamda devlet adamları yeni kurulan devletin çıkarları gereği 1921-1935 yılları arasında Sovyetler Birliği ile dayanışma içerisinde Avrupa'ya dönük bir politika izlemiştir. II. Dünya Savaşı'na doğru İtalyanların saldırgan politikalarına karşı İngiliz desteği sağlanırken, bölge devletleri ile Balkan Paktı, Sadabad Paktı gibi ittifaklarla ülkenin güvenliğinin sağlanması yoluna gidilmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında ise mihver devletlerine karşı İngiltere ile Fransa'nın desteği sağlanırken, dış politikada savaş dışı ve tarafsız kalınmaya çalışılarak mevcut duruma göre pozisyon alınmıştır.

Türkiye, cumhuriyet sonrası dış politikada ulusal çıkarlarını ön planda tutan öncelikli olarak kendi gücüne dayalı bir politika izlerken, kendi gücünün yeterli olmadığı durumlarda tam bağımsızlık ilkesi doğrultusunda denge politikası uygulama, ittifaklar oluşturma gibi yöntemlerle ulusal çıkarlarını koruma yoluna gitmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ise bu durumun değiştiği ve Türkiye'nin dış politikada iki

kutuplu uluslararası siyasal sistemin özelliklerine uyarak blok politikası doğrultusunda hareket ettiği görülmüştür.

2.1.1. CUMHURİYET DONANMASININ GELİŞİMİ 1923-1947

Türk Kurtuluş Mücadelesi Ankara Hükümeti'nce kazanılmış, Yunanlılar Anadolu'yu terk etmişlerdir. Mudanya Mütarekesi imzalandıktan sonra Lozan Barış Antlaşması da 24 Temmuz 1923'te imzalanmıştır. Türk ordusunun 6 Ekim'de İstanbul'a girmesiyle birlikte işgal kuvvetleri donanma gemilerini de teslim etmek zorunda kalmıştır. 29 Ekim'de cumhuriyetin ilanı ile donanma, Cumhuriyet Donanması ismini almıştır.¹⁴⁶

Bu tarihte hâlihazırda donanmanın durumu şöyledir: Yavuz yaralıdır ve onarım beklemektedir, diğer gemiler ise Kasımpaşa'da limana bağlanmış ve onarım beklemektedir. En iyi durumda olan savaş gemisi Mecidiye Kruvazörü'dür ancak onun da onarımı en az dört ay sürecektir.¹⁴⁷ Donanma gemilerinin bu kötü durumunun yanında personel durumu da içler acısıdır, terhis edilen donanma personeli savaş süresince deniz ve gemi idare pratiğinden mahrum kalmıştır ve donanmanın elinde personel, gemi, filo ve donanma eğitimine dair hiçbir talimname yoktur. Almanlar dünya savaşı bittiğinde önceden yazılmış donanma talimnamelerini yanında götürmüştür. Kısacası donanma, harekât ve vuruş yeteneğinden yoksun, nicel ve nitel olarak yetersiz ve personel bakımından da içler acısı durumdadır. Onarılacak durumda olan gemiler derhal onarıma alınmış, diğerleri ise hizmet dışına ayrılmıştır.¹⁴⁸ Lozan Antlaşması'nın hükümleri gereği Boğazlar askerden arındırılmış ve Haliç'te bulunan tersaneler askeri yönden işlevini yitirmiştir. Haliç'te bulunan tersane malzemelerinin taşınması ile 1924 yılında Gölçük'te yeni bir tersane inşa edilmiştir.¹⁴⁹

Cumhuriyet Donanması'nın işlevsel hale gelebilmesi için çalışmalara başlanmış, Hamidiye Kruvazörü, Mecidiye Kruvazörü ve Turgutreis Zırhlısı'nın onarımına başlanmıştır. Yavuz'un ise durumu ağır olduğu için hazır hale gelmesi epey zaman alacaktır. İdari anlamda ise Kurtuluş Savaşı süresince Ankara Hükümeti'nin denizcilik işlerini yürüten Bahriye Dairesi Reisliği 1924 yılında alınan bir kararla

¹⁴⁶ Gülen, a.g.e, s. 365

¹⁴⁷ Rasim Ünlü, a.g.e, s. 197

¹⁴⁸ Büyüktuğrul, a.g.e, s. 6

¹⁴⁹ Ünlü, a.g.e, s. 210

Bahriye Vekâleti'ne dönüştürülmüş, Türkiye Cumhuriyeti'nin denizcilik politikaları daha bağımsız bir birim olan bu vekâletle yürütülmüştür.¹⁵⁰ Donanma personelinin eğitimi için ise 1925 yılında Almanya'dan uzman müşavir heyeti çağırılmıştır. Alman heyetinin düzenlediği eğitim talimnameleri ile eğitim bir plan dâhilinde verilmeye başlanmış, personelin görevi çeşitli durumları ifade eden liman ve seyir nöbeti, savaş yeri nöbeti gibi rolere* ayrılmıştır.¹⁵¹

Gemilerin onarılmaya başlanması ile birlikte 1928 yılında donanma, Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri ile Peykişevket, Berkisatvet torpedo kruvazörleri, Taşoz, Samsun ve Bafra muhriplerinin teşkil ettiği bir flotilladan oluşan bir birim haline gelmiştir, Hollanda'dan sipariş edilen ve I. ve II. İnönü adları verilen iki denizaltı da donanmaya katılmıştır.¹⁵² Aynı yıl donanmanın farklı bir tecrübe edineceği bir olay meydana gelmiştir. Yunan Donanmasının Ege'de tatbikat yaptığı haberini alan Mustafa Kemal Atatürk, donanmadan içinde çeşitli savaş senaryolarının yer aldığı bir tatbikatın yapılmasını istemiştir. Denizaltıların da dâhil olduğu tatbikat başarılı bir şekilde yürütülmüş, yeni eğitim talimnamelerinin donanma personelinin harbe hazırlık seviyesini ne derece artırdığı gözlemlenmiştir.¹⁵³

Cumhuriyetin ilanı sonrası donanma kendini yavaş yavaş toparlarken, Bahriye Vekâleti Türk siyasi hayatında Yavuz-Havuz Davası olarak bilinen bir olay nedeniyle 1928 yılında lağvedilmiş ve donanma vekâlet seviyesinden müşavirlik-müsteşarlık seviyesine indirilmiştir.¹⁵⁴ 1928 yılından 1949 yılına kadar sürecek olan bu idari değişiklik sebebiyle bahriyede kazanılan ivme yavaşlamış ancak takip eden yıllarda Cumhuriyet Donanması gelişmeye devam etmiştir. Örneğin 1929 yılına gelindiğinde İtalya'ya dört adet muhrip, iki denizaltı gemisi ve üç adet hücumbot siparişi verilerek

¹⁵⁰ Ünlü, a.g.e, s. 202

*Role: Gemide olması muhtemel değişik durumlara veya tehlikelere, zamanında ve yerinde müdahale etmek maksadıyla gemi personeline verilen değişik görevlerdir.

¹⁵¹ Büyüktuğrul, a.g.e, s.30

¹⁵² Burhanettin Seri, "Cumhuriyet Donanmasının Gemi Tedarikleri", **Yeni Deniz Mecmuası**, Sayı: 8, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayıncılık, Aralık 2017, s. 148

¹⁵³ Büyüktuğrul, a.g.e, s. 48

¹⁵⁴ Cem Gürdeniz, "Cumhuriyet Donanması ve Yavuz-Havuz Davası", **Yeni Deniz Mecmuası**, Sayı: 5, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayıncılık, Aralık 2017, s. 92

dış alım yoluyla donanmanın güçlendirilmesi yoluna gidilmiş, sipariş edilen gemiler 1931 yılında teslim alınmıştır.¹⁵⁵

Cumhuriyet Donanması, yeni kurulan Türk devletinin dış politika amaçlarının gerçekleşmesinde de etkin rol oynamaya başlamıştır. Onarımları tamamlanan gemilerin donanmaya katılması sonrası Türk Donanması, kara unsurları ile birlikte 1926 yılında Ege’de başarılı bir tatbikat icra etmiştir.¹⁵⁶ 1928 yılında Yunanistan’ın Ege Denizi’nde yapmış olduğu tatbikatlara karşılık Türk Donanması ilk kez bir bütün olarak seyre çıkmış bizzat Atatürk tarafından verilen savaş senaryolarını başarı ile tatbik ederek gövde gösterisi yapmıştır.¹⁵⁷ 1930 yılında Yavuz’un onarılarak hizmete girmesi ile Türk Donanması Türk dış politikasında etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya gibi bölge ülkeleri üzerinde Yavuz’un donanmaya katılmasıyla Türkiye’nin caydırıcılık etkisi artmış, donanma gambot diplomasisi ile Türk dış politikasında önemli rol oynamıştır.¹⁵⁸ 1935 yılında Faşist İtalya’nın yayılmacı politikalarına karşılık donanma Akdeniz’e gönderilerek güç ve kararlılık gösterisi yapılmış ve İtalya üzerinde caydırıcılık sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁵⁹

Takip eden yıllarda Türk Donanması’nın nicel olarak büyütülmesinin yanında nitelik olarak da geliştirilmesine dikkat edilmiştir. Bu kapsamda Hızırreis, İsareis ve Kemalreis gambotlarının mayın arama-tarama gemisi haline getirilmesiyle bir filotilla kurulmuş ve donanmanın mayın harbine karşı kapasitesi güçlendirilmiştir.¹⁶⁰ 1935 yılında Almanlar tarafından yapılan Gür denizaltısı donanmaya katılmıştır. Dünyadaki barış ortamının giderek bozulması ve Avrupa’da yeni dengelerin ortaya çıkmasını fırsat bilen Atatürk, boğazların statüsünün değiştirilmesi talebinde bulunmuş, bu talep sonrası Lozan Barış Antlaşması’ndaki taraflar 1936 yılında İsviçre’nin Montrö kentinde bir araya gelmiştir. Yapılan toplantıya Türkiye’den deniz subayı olan Albay Fahri Engin ile Binbaşı Fahri Korutürk’ün de aralarında olduğu bir komisyon katılmış

¹⁵⁵ Gülen, a.g.e, s. 342-346

¹⁵⁶ Gülen, a.g.e, s. 376

¹⁵⁷ Büyüktuğrul, a.g.e, s. 48

¹⁵⁸ Ünlü, a.g.e, s. 230-204

¹⁵⁹ Gülen, a.g.e, s. 381

¹⁶⁰ Gülen, a.e, s. 347

ve heyet Türk Boğazlarında tekrar Türk egemenliğini sağlayan Montrö Sözleşmesi'ni 20 Temmuz 1936 yılında imzalayarak yurda dönmüştür.¹⁶¹ Bu sözleşme ile birlikte Türkiye kendi boğazlarında asker bulundurma yetkisini kazanmış, ayrıca Haliç'te bulunan ve Lozan Antlaşması sebebiyle atıl durumda olan tersanelerin tekrar işlevsel hale gelmesi sağlanmıştır.

Dünya devletlerinin hızla savaşa sürüklendiği siyasi ortamda Türkiye, donanmasını güçlendirme çabalarına devam etmiş, bu kapsamda dış alımlar yoluyla bu amacını gerçekleştirmeye çalışmıştır. II. Dünya Savaşı başlamadan önce Almanya'ya dört adet denizaltı siparişi verilmiştir, bu denizaltılardan Saldıray 1938 yılında donanmaya katılmış, Batıray ise savaş sebebiyle Türkiye'ye teslim edilmemiş ve savaş sırasında kendini batırmış, Atılay 1943, Yıldırıy ise 1946 yılında Türk Donanması'na katılabilmektedir.¹⁶²

Savaş sırasında tarafsızlığını korumaya çalışan Türkiye dışardan alınan yeni gemilerle donanmasını takviye etmeye çalışmıştır. 1939 yılında İngiltere'ye 4 muhrip ve 4 denizaltı sipariş verilmiş, gemi inşaatlarına nezaret edecek ve gözlem yapacak ekip Refah Şilebi ile 1941 yılında Mersin'den yola çıkmış ancak nerden geldiği belli olmayan bir torpido sonrası gemi batmış ve Türkiye yetişmiş personelinin de içinde olduğu 167 kişiyi bu elim olayda kaybetmiştir. Sipariş verilen gemilerden Sivrihisar ve Yüzbaşı Hakkı mayın gemileri 1941 yılında, Sultanhisar ve Demirhisar muhripleri ile Oruç ve Muratreis denizaltıları da 1942 yılında donanmaya katılmıştır. Ayrıca tüm bunlara ek olarak liman savunma botları, ağ gemileri, faz gemileri ve römorkörler gibi yardımcı sınıf gemiler de İngiltere'den satın alınarak donanma envanterine sokulmuştur. Savaşın sona ermesi ile birlikte önceden sipariş edilen gemilerden Muavenet ile Gayret muhripleri, Burakreis denizaltısı, A sınıfı korvetler, B sınıfı mayın tarayıcıları ve ağ gemileri 1946 yılında, E ve Ç sınıfı mayın tarayıcılar ise 1947 yılında donanmaya katılmıştır.¹⁶³

Donanmanın kendini güçlendirmek amacıyla dış alım yoluyla tedarik ettiği gemilerin yanında Türkiye tersanelerinde de savaş gemisi inşa faaliyetleri devam

¹⁶¹ Ünlü, a.g.e, s. 212

¹⁶² Seri, a.g.e, s. 150

¹⁶³ Gülen, a.g.e, s.

etmiştir. 1941 yılında Taşkızak ve Gölcük tersanelerinde yapımına başlanan beş hücumbottan ilki olan Bora 1942, sonuncusu olan Tayfun da 1944 yılında donanmaya dâhil olmuştur.¹⁶⁴ Hücumbotlara ek olarak iki tersanede yardımcı sınıf gemilerin yapımına devam edilmiştir.

2.1.2. CUMHURİYET SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASININ DONANMAYA ETKİLERİ 1923-1939

Türkiye, cumhuriyet sonrası dönemde görüldüğü üzere, genelde ordunun özelde ise donanmasının güçlendirilmesi adına Avrupa ülkeleri ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunmuştur. Kapitalist ekonomi sistemini benimseyen Türkiye bu anlamda yüzünü Avrupa'ya dönmüş, Osmanlı'nın giriştiği modernleşme çabalarını sürdürmüş, bu anlamda kendinden daha ileride olan modern batılı devletler ile iyi ilişkiler kurma çabasına girmiştir. Genel anlamda Lozan Barışı ile kazanılan devletin uluslararası meşruluğunu koruma çabasında olan Türkiye Cumhuriyeti, kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" prensibiyle başta komşuları olmak üzere diğer devletler ile barışı sağlama ve koruma politikası gütmüştür. Öte yandan, bu politika uygulanırken devletin tam bağımsızlığından ödün verilmemeye çalışılmıştır.

Modern Türkiye'nin kurucu devlet adamları, savaşın kötü tecrübelerini bizzat deneyimlemiş ve savaşın ne kadar kötü bir gerçeklik olduğunu kavramıştır. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti'nin barış yanlısı bir devlet olduğu ulusal ve uluslararası her ortamda anlatılmaya çalışılmıştır. Savaşın kötülüğünün farkında olan devlet adamları yine de barışın devamlılığı adına ordunun güçlendirilmesi gerektiğinin ve güçlü bir ordunun caydırıcı etkisinin farkında olmuştur.¹⁶⁵ Bu kapsamda özellikle bölgesel ittifaklar ve ikili anlaşmalar yapan Türk devlet adamları bir yandan da ordunun gereksinim duyduğu savaş araç ve gereçlerini tedarik etmeye çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan tedarikler kuşkusuz Türk dış politikasının 1923 sonrası konjonktüründen etkilenmiştir. Özellikle Türk Donanması'nın geliştirilmesi adına dışardan alınan gemilerde bu etkinin fazlaca hissedildiği görülmüştür.

Yeni kurulan devletin önünde aşması gereken birçok problem boy göstermiş, Türk Donanması'nın yeniden işlevsel hale getirilmesi de bu problemlerden birini

¹⁶⁴ Büyüktuğrul, a.e, s. 89

¹⁶⁵ Hülya Şahin, "Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Ordusu", **Erdem**, Cilt: 11, Sayı: 32, Ankara, 1998, s. 617-618

oluşturmuş. Yurtiçi gemi inşa faaliyetlerinin olmadığı ortamda donanmanın güçlendirilmesi adına gemi tedariki Avrupa devletlerinden yapılmış, dış alım yapılırken tek bir devlete bağlı kalınmamaya dikkat edilmiştir. Ayrıca Türk Donanması'nın eğitim faaliyetleri için Alman müşavir heyeti getirtilerek Alman ekolüne göre eğitim yapılmasında bir sakınca görülmemiştir.¹⁶⁶ Kurtuluş Savaşı sonrası Yunan Donanması'nın Ege'de dengelenmesi adına Hollanda'dan denizaltılar alınırken, yine bir Avrupa devleti olan İtalya'dan muhripler, denizaltılar ve hücumbotlar alınmıştır. 1930'larla birlikte Türkiye için asıl dış tehdit unsuru değişmiş ve Yunanistan'ın yerini yayılmacı politika izleyen İtalya almıştır.¹⁶⁷

Birinci Dünya Savaşı sonrası revizyonist ülkeler arasında yer alan İtalya'ya karşı Türkiye, bölge ülkeleri ile Balkan Paktı kurarken, bir yandan da İngiltere, Fransa, Almanya ve Sovyetler gibi güçlü devletler ile arasını iyi tutmaya çabalamıştır. Yayılmacı İtalya'ya karşı izlenen politikalar Türk Donanması'nı da etkilemiş, daha önce envanterde bulunan İtalyan yapımı gemilerin dengelenmesi adına Almanya ve İngiltere'ye yeni denizaltı ve savaş gemileri siparişleri verilmiştir.¹⁶⁸ Ayrıca Mustafa Kemal, Avrupa'da değişen dengeleri sezmiş, Lozan Barışı'nda tam olarak çözülemeyen ve Türkiye'nin tam bağımsızlığına gölge düşüren boğazlar meselesini Montrö Antlaşması ile çözmüştür. Montrö sonrası Lozan ile işlevsiz hale gelen askeri tersaneler tekrar açılmış ve bu tersanelerden ilerleyen yıllarda Türk Donanması'na katılacak birçok gemi yapılmıştır.¹⁶⁹

Cumhuriyet sonrası Türk dış politikası (1923-1938), görüldüğü gibi Türk Donanması'nın kaderinde çok fazla belirleyici olmuştur. Cumhuriyet donanması oluşturulurken, teknolojik olarak ileri seviyede olan Avrupalı devletlere başvurulurken, tek bir devlete bağlı kalınmayarak envanterdeki gemilerin ülke menşei çeşitlendirilmeye çalışılmış, devletin bağımsızlığına gölge düşürecek anlaşmalardan kaçınılmaya çalışılmıştır.

¹⁶⁶ Gülen, a.g.e, s. 374-375

¹⁶⁷ Faruk Sönmezoglu, **İki Savaş Arasında Türk Dış Politikası (1914-1945)**, Topkapı İstanbul, Der Yayınları, 2015, s. 282

¹⁶⁸ Gülen, a.g.e, s. 381-384

¹⁶⁹ Ahmet Özgiray, "Türk Silahlı Kuvvetleri (1923-1938)", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 1, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 2001, s. 6-8

2.2. II DÜNYA SAVAŞI SIRASINDA VE SONRASINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1939-1960)

2.2.1. SAVAŞ SIRASINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Türk dış politikası adına İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan olaylar dış politika tercihlerinin belirlenmesinde kırılma noktasını teşkil etmiştir. I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarından memnun olmayan revizyonist Almanya ve İtalya'nın dünyayı felakete sürüklediği yıllarda Türk devlet adamları yeni kurulan devletin devamlılığının sağlanmasının savaşta tarafsız kalma ve savaşa girmeme ile mümkün olacağını düşünmüştür.

Almanya, iki cephede aynı anda savaşma korkusunu Sovyetler ile Ağustos 1939'da imzaladığı saldırmazlık paktı ile bertaraf etmiş; ardından Almanya'nın Polonya topraklarına saldırması ile savaş 1939 yılında başlamıştır. II. Dünya Savaşı'nda İtalya, Almanya ve Japonya mihver devletleri oluşturmuş, karşı tarafta ise İngiltere, Fransa, Sovyetler ve savaşa sonradan dâhil olan ABD yer almıştır.

Türkiye açısından bakıldığında, savaş yılları ülke adına tedirginlik hissettirmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarından gelen Sovyet dostluğu, 1936 Montrö Antlaşması sonrası Sovyetlerde yaşanan hayal kırıklığı nedeni ile gölgelenmiş, 1939 yılında yapılan Saraçoğlu-Molotov görüşmesinde Sovyetlerin Boğazlar üzerinde Montrö'ye uygun olmayan talepleri sonrası iki ülke arasındaki ilişkiler vasat bir seviyede seyretmiştir.¹⁷⁰ İtalya'nın Anadolu üzerindeki yayılmacı emellerine karşın İngilizlerin desteğinin sağlanması ile İtalyan tehlikesi dengelenmeye çalışılmış¹⁷¹, Almanya'nın yayılmacı politikasına karşı ise Ekim 1939'da Türk-İngiliz-Fransız triumvirası hayata geçirilmeye çalışılmış ancak bu politika Almanya'nın Fransa'yı işgal etmesi ile gerçekleştirilememiştir.¹⁷²

Önceleri Anadolu topraklarına uzak olan savaş, Türkiye'ye doğru yaklaştıkça Türkiye'nin savaş dışı kalmak adına kurduğu dengeyi devam ettirmesi de zorlaşmıştır. İtalya'nın 1940 yılında savaşa girmesi ve Yunanistan'a saldırması sonrası İngilizler Türkiye'den hava ve deniz üslerinden yararlanma ve boğazların tüm İtalyan gemilerine

¹⁷⁰ Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası**, Bahçelievler İstanbul, Etkileşim Yayınları, Eylül 2013, s. 66-69

¹⁷¹ Balcı, a.e, s. 60-66

¹⁷² Sönmezoğlu, a.g.e, s. 421-423

kapatılması gibi taleplerde bulunmuş ancak bu talepler tarafsızlığın bozulacağı sebebiyle Türkiye tarafından reddedilmiştir. İtalya'nın Balkanları kontrolü altına almasında etkisiz kalması sebebiyle devreye Almanya girmiş; Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristan 1941 yılında Alman işgaline uğramıştır. Bu yeni durum Türkiye üzerindeki baskıları artırmış, savaşan iki taraf da Türkiye'den tarafsızlığını bozucu isteklerde bulunmuştur. Almanya Türkiye üzerinden Irak'a müdahale etme talebinde bulunurken, İngiltere ise Türkiye'den hava harekâtlarında kullanabileceği üsler talep etmiştir. Sonuçta bu talepler Türkiye'nin tarafsızlığını bozacağı için Türkiye tarafından reddedilmiştir.¹⁷³

Almanların Türkiye sınırına kadar gelmesi, Türk devlet adamlarını endişelendirdiği kadar Sovyetleri de endişelendirmiş; Sovyetler, Türkiye'nin topraklarını korumak için savaşa girmesi durumunda, 1925'te yapılan antlaşmaya atıfta bulunarak, Türkiye'nin kendilerine anlayış ve tarafsızlık konusunda güvenebileceğini belirtmiştir. Almanya ise Türkiye'nin endişelerini azaltmak adına antlaşma yapmayı önermiş, bunun üzerine 18 Haziran 1941'de Almanya ve Türkiye arasında Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma başta İngilizler olmak üzere ABD ve Sovyetleri de rahatsız etmiş; ABD, İngiltere üzerinden Türkiye'ye yaptığı yardımı durdurmuştur.¹⁷⁴

Almanya, Türkiye ile yaptığı antlaşmadan sadece dört gün sonra Sovyetlere saldırmış, oluşan yeni durum sonrası Türkiye'nin savaşa dâhil olması konusunda iki tarafın da baskısı artmaya başlamıştır. Özellikle İngiltere'nin yanında bulunan fakat savaşa sonradan dâhil olan (1941 sonlarına doğru) ABD, Türkiye'nin müttefik ülkeler tarafında savaşa girmesi için, Türkiye'ye 1941 yılında doğrudan olacak şekilde Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu kapsamında askeri yardımda bulunmaya başlamıştır. Almanya'ya karşı birlikte hareket eden İngiltere, Sovyetlere yardım amacıyla Türkiye'nin tarafsızlığını bozacak şekilde Montrö'ye aykırı olarak geçiş taleplerinde bulunmuş ancak bu talepler Türkiye tarafından reddedilmiştir. Aynı şekilde Almanya da Montrö'yü delegecek ihlallerde bulunmuş ancak Türkiye savaş yılları boyunca

¹⁷³ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 433-437

¹⁷⁴ Hüner Tuncer, **Türk Dış Politikası**, Cilt:2, Ankara, Kaynak Yayınları, Ekim 2017, s. 218

Montrö Antlaşması'nın gereklerini titizlikle uygulamaya çalışarak savaş dışı kalmaya çalışmıştır.¹⁷⁵

Türkiye savaş yılları boyunca tarafsızlığını korumayı her alanda sürdürmeye çalışmıştır. Bu alanlardan bir tanesi de ticaret olmuş, özellikle Almanya'nın ihtiyaç duyduğu krom hammaddesi bu dengelerde belirleyici rol oynamıştır. Almanya satın aldığı krom karşılığında askeri malzeme vermeyi kabul etmiş ve bu anlaşma özellikle Türkiye üzerinde etki sahibi olan ve Türkiye'ye askeri malzemelerin temini noktasında kredi açan İngiltere'yi çok rahatsız etmiştir.¹⁷⁶

Savaşın ilerleyen safhasında, 1942'ye gelindiğinde Sovyet coğrafyasında kilitlenen Alman ordusu ağır zayıflar vererek geri çekilmeye başlamış, buna bir de Kuzey Afrika'da aldığı mağlubiyetler eklenince savaş müttefik devletler lehine dönmeye başlamıştır. ABD'nin de savaşa dâhil olması ile mihver devletleri zor durumda kalmış, Almanya'ya karşı yeni bir cephe açılmasını isteyen müttefik devletleri Türkiye'nin savaşa girmesi için baskılarını artırmıştır. Türkiye'nin savaşa girmesini isteyen müttefik devletler, bu duruma kendi açılarından yaklaşmış, İngiltere Sovyetlerin Balkanlar üzerinde etki kurmasındansa Türkiye'yi tercih etmiş, Sovyetler ise açılacak yeni bir cephe ile yüklerinin azalacağını düşünmüştür.

Savaşın devam ettiği Ocak 1943'te müttefik devletler Kazablanka'da toplantı yapmış ve Almanya'nın kayıtsız ve şartsız olarak teslim olması gerektiği fikrine varılmıştır. Türkiye tarafından bu fikir endişeyle karşılanmış, Avrupa'da rakipsiz Sovyetlerin siyasi sınırları istediği gibi değiştirebileceği düşüncesi Türk devlet adamlarını rahatsız etmiştir. Nitekim bu endişelerin yerinde olduğunu da ilerleyen yıllarda tarih gösterecektir. Toplantıda ayrıca Türkiye'nin savaşa girmesi gerektiği konusunda uzlaşmış, bu konuda İngiltere'nin ön ayak olması istenmiş ancak İngiltere ile birlikte ABD de Türkiye'yi ikna çabalarında yer almıştır.¹⁷⁷

Kazablanka Toplantısı'nın ardından 30 Ocak 1943'te Adana'ya gelen Churchill, İsmet İnönü ile görüşerek üstü örtülü olarak Türkiye'nin savaşa dahil olmasını istemiştir. Türkiye'nin savaşacak askeri donanımına sahip olmadığını belirten

¹⁷⁵ Tuncer, a.g.e, s. 219-220

¹⁷⁶ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 447-448

¹⁷⁷ Sönmezoğlu, a.e, s. 454-456

İnönü, askeri yardım ve teknik destek talebinde bulunmuş, talep edilen deniz ve hava üs kullanım taleplerini ise şimdilik reddetmiştir. Savaşta durumu giderek kötüleşen Almanya ise Türkiye'nin tarafsızlığını muhafaza etmesi gerektiğini çeşitli yollarla beyan etmiş ve bundan memnuniyet duymuştur.¹⁷⁸

Müttefikler arasında Mayıs 1943'te Washington'da yapılan toplantıda ise Türkiye'nin savaşa katılması gerektiği yinelenmiş ancak yeni açılacak cephe konusunda görüş birliği çıkmamıştır. Ağustos ayında yapılan Quebec Toplantısı'nda ise müttefikler, Türkiye'nin tarafsızlığını zedeleyecek olan askeri üs tahsis edilmesi, boğazlardan geçecek Alman gemilerinin denetlenmesi ve Almanya'nın ihtiyaç duyduğu krom hammaddesinin satışının durdurulması gibi taleplerde bulunmuştur.¹⁷⁹

Dışişleri bakanları seviyesinde toplanılan Ekim 1943 Moskova Toplantısı'nda ise ABD Türkiye'nin tarafsızlığını koruması gerektiğini ileri sürerken, Sovyetler ise savaşın bir an önce sona ermesi adına Türkiye'nin savaşa dâhil olması gerektiğini savunmuştur. Toplantıdan çıkan karar ise Türkiye'nin hava üslerinin müttefik devletler tarafından kullanılmasına yönelik olmuştur. Moskova Toplantısı'nda alınan kararlar Kahire'de yapılan Eden ve Menemencioğlu toplantısında Türkiye'ye iletilmiş, Menemencioğlu hava üslerinin kullanımına izin vermenin dolaylı olarak savaşa girmek demek olacağını belirtmiş ve bunun ancak bir program dâhilinde yapılabileceğini söylemiştir.¹⁸⁰

Müttefik devletlerin liderlerinin bizzat katıldığı Tahran Konferansı ise 28 Kasım – 1 Aralık 1943 tarihleri arasında yapılmış, toplantıda İngiltere'nin tutumu Türkiye'nin artık savaşa katılması gerektiği yönünde olurken ABD ve Sovyetler bu konuda ısrarcı gözükmemiştir. Sovyet lideri Stalin'in Türk boğazlarına yönelik talepleri bu toplantıda olumsuz karşılanmamış ancak taleplerin görüşülmesi savaş sonrasına bırakılmıştır. Toplantıda İngiltere'nin isteği ağır basmış ve Türkiye'nin savaşa girmesi gerektiği kararı yinelenmiştir. Toplantıda alınan kararların Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bizzat bildirilmesi ise ikinci kez yapılan Kahire görüşmelerinde olmuştur. Bu görüşmelerde İnönü savaşa girmeyi kabul etmiş ancak

¹⁷⁸ Tuncer, a.g.e, s. 234-238

¹⁷⁹ Tuncer, a.e, s. 241

¹⁸⁰ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 463

bunun için Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu silah ve malzemelerin karşılanması ve ortak bir harekât planının yapılması gerekliliğini şart olarak öne sürmüştür. İngiltere bu taleplerden rahatsızlık duymuş ancak ABD, Türkiye'nin endişelerini anlayışla karşılamıştır.¹⁸¹

Türk Dışişleri Bakanlığı'nca 12 Aralık 1943'te İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği'ne verilen notada Türkiye'nin talep ettiği yardım miktarının Türkiye'ye gönderilmeden hava üslerinin kullanıma açılmayacağını belirtilmesi İngilizleri kızdırmış, Ocak-Şubat 1944'te Ankara'da Türk ve İngiliz heyetleri arasında yapılan görüşmelerde bir karara varılamaması sonrası İngiliz askeri heyeti Türkiye'yi terk etmiştir. Türkiye'nin oyalama taktiğini sürdürdüğünü düşünen ABD ve İngiltere, Türkiye'ye yapılan silah yardımını durdurmuş, İngilizler teknik yardımda bulunan mühendis ve teknisyenlerini de geri çağırıştır.¹⁸²

Müttefik devletler ile olan ilişkilerinde gerilemeye sebep olan bu olaydan sonra Türkiye, ilişkilerin eski halini alması için bir takım çabalarda bulunmuş, 1944 yılında savaşın sonuna doğru gelindiğinde alınan kritik kararlarda müttefik yanlısı bir tutum izlemiştir. Müttefikler Almanya'ya krom satışının durdurulması talebinde bulunmuş, aksi halde Türkiye'nin ablukaya alınacağını bildirmiştir. Bunun üzerine Türkiye başlangıçta krom satışının yarı yarıya azaltılacağını bildirmiş ardından 21 Nisan 1944'te satışın tamamen durdurulduğunu açıklamıştır. Türkiye'nin Almanya ile olan ticari ilişkilerinde düşüş yaşanmış, bu tarihten sonra oluşan boşluğu ise ABD ve İngiltere doldurmuştur. Ayrıca boğazlardan geçen sivil görünümüne askeri mühimmat taşıyan Alman gemileri de müttefiklerin talepleri doğrultusunda denetim altına alınmaya başlanmıştır. Müttefiklerin Sovyetlere gönderdiği destek gemilerinin geçişine ise izin verilmeye başlanmıştır.¹⁸³

Müttefiklerle olan ilişkilerin yeniden rayına oturması adına siyasi-politik bir takım değişiklikler de yaşanmıştır. Alman yanlısı olarak düşünülen Dış İşleri Bakanı Menemencioğlu; görevinden istifa ettirilmiş, Turancı-Türkçü düşüncenin yayılmasının önlenmesi adına bir takım tedbirler alınmış, son olarak Haziran 1944'te

¹⁸¹ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 466

¹⁸² Tuncer, a.g.e, s. 253

¹⁸³ Tuncer, a.g.e, s. 255-256

Almanya ile olan tüm diplomatik ilişkiler kesilmiş ve Alman Büyükelçi Papen Berlin'e geri gönderilmiştir.¹⁸⁴

Savaşın artık müttefik zaferiyle sonuçlanacağını kesinleşmesi sonrası Türk devlet adamları üzerlerinde bu kez Sovyet baskısını hissetmeye başlamıştır. Eylül 1944'te Sovyet ordularının Balkanlara girmesi ve Bulgaristan'ı kontrol altına alması bu baskıyı artırmıştır. Müttefik zaferinin yaklaşmasıyla dünyanın kaderinin belirlenmesi doğrultusunda müttefik liderlerin birbirleriyle yaptıkları toplantılar artmaya başlamış, bunlardan biri olan 1944 Moskova Konferansı'nda Stalin, Churchill'den boğazlardan geçiş rejimine yönelik değişim taleplerinde bulunmuştur. İngiliz liderin bu taleplere karşı cevabı ise Stalin'i destekler nitelikte olmuştur.¹⁸⁵

Yalta'da müttefik liderlerinin 4-11 Şubat 1945'te yaptıkları üçlü görüşmelerde ise Stalin Montrö'nün değiştirilmesi talebini yinelemiş, Churchill bu talepleri desteklemiş, Roosevelt ise ticari gemilerin geçişinde bir kısıtlamaya gidilmeden Sovyetlerin taleplerinin karşılanabileceğini belirtmiştir. Konferansta ayrıca Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün temelini atılacağı San Francisco Konferansı'na yönelik kararlar alınmış, Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi koşuluyla konferansa katılabilmesi kabul edilmiştir. Yalta'da alınan kararlar neticesinde Türkiye 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek, tarafsızlığını hukuken sonlandırmıştır. Bu yeni durumla birlikte BM'nin kurucu asil üyeleri arasında Türkiye'nin de yer almasının önündeki engel kalkmış, ayrıca ABD tarafından Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu kapsamında yapılan yardımlar tekrardan Türkiye'ye verilmeye başlanmıştır.¹⁸⁶

Türkiye'nin savaş ilanının ardından Dış İşleri Bakanı Selim Sarper, Sovyet mevkidaşı Molotov ile 24 Şubat 1945'te bir görüşme gerçekleştirmiş, görüşmede Sovyetlerin boğaz geçiş rejimine yönelik taleplerini resmi olarak öğrenmiştir. Yapılan görüşmede Sovyet tarafı 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nı, konjonktürde değişen durum nedeni ile 7 Kasım 1945'te feshedeceklerini iletmiştir. Sovyetlerin Montrö'deki değişim taleplerine Türk devlet adamları olumlu yanıt vermiş

¹⁸⁴ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 468-474

¹⁸⁵ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 476

¹⁸⁶ Tuncer, a.g.e, s. 256-264

ancak meselenin sadece iki ülkeyi ilgilendirmediğini, uluslararası bir mesele olduğunu ifade etmiştir. Sovyetler ise konunun iki ülke arasında müzakere edilmesi gerektiği çizgisinde olmuştur.¹⁸⁷

Türk ve Sovyet tarafının konuyu resmi olarak ele aldığı diğer görüşmeler ise 7 Haziran 1945'te Sarper ile Molotov arasında gerçekleşmiştir. Bu görüşmede Molotov, 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın yenilenmesi için Türkiye'den Kars, Ardahan ve Artvin'in Sovyetlere geri verilmesi, Boğazların birlikte savunulması ve Montrö'de Sovyetler lehine bir takım değişikliklere gidilmesi gibi taleplerde bulunmuştur. Sarper'in, bu taleplerin kabul edilemez olduğunu açıklamasının ardından taraflar ikinci kez 18 Haziran'da bir araya gelmiş ancak bu görüşmelerden de bir sonuç çıkmamış, Sarper 22 Haziran'da taleplerin kabul edilmediğini resmi olarak iletmiştir. Sarper-Molotov görüşmelerinin yapıldığı tarihlerde, Sarper aynı zamanda İngiltere Büyükelçisi ile de görüşmeler gerçekleştirmiş, İngiliz Büyükelçisi Peterson 20 Haziran'da yaptığı yazılı açıklama ile İngiltere'nin bu talepler konusunda Türkiye ile aynı düşünceye sahip olduğunu açıklamıştır.¹⁸⁸

Almanya'nın 7 Mayıs 1945'te teslim olması ile savaşın Avrupa cephesi kapanmış, müttefik liderleri 17 Temmuz-2 Ağustos 1945'te Potsdam'da bir araya gelmiştir. Konferans süresince birçok konu masaya yatırılmış, bunlardan biri de Sovyetlerin, 7 ve 18 Haziran'da Türkiye'den bulunduğu talepler olmuştur. Stalin Churchill ile yaptığı görüşmelerde, 1921 antlaşmasıyla verilen toprakların geri verilmesi ve Montrö'de değişiklik yapılması gibi taleplerini yinelemiştir. Sovyetlerin bu görüşlerine karşılık Truman, Montrö'nün değiştirilmesi talebine olumlu baktıklarını ancak bunun uluslararası bir mesele olduğunu dolayısıyla sadece Türkiye ve Sovyetlerin taraf olmasıyla çözülemeyeceğini ifade etmiştir. Buna karşın toprak taleplerinin iki ülke arasında çözülmesi gerektiğini belirtmiş, Churchill de Truman'ın görüşlerini desteklediğini açıklamıştır. Konferansın sonunda Montrö'nün günün şartlarına uygun olmadığı ve değiştirilmesi gerektiği ve boğazlar meselesinin müttefik

¹⁸⁷ Tuncer, a.g.e, s. 262

¹⁸⁸ Balcı, a.g.e, s. 67-68

hükümetlerinin her biri ile Türk hükümeti arasında doğrudan görüşmeler ile halledilmesi kararı alınmıştır.¹⁸⁹

İkinci Dünya Savaşı yılları Türk dış politikası adına kırılma noktası teşkil edecek bir süreç olmuş, savaş süresince Sovyetlerden gelen kabul edilemez talepler Türk devlet adamlarının yapacağı tercihlerin belirlenmesinde en önemli rolü oynamıştır. Savaş sonunda İngiltere eski gücünü kaybederek dünya siyasetinde ağırlığını yitirmiş, savaştan güçlenerek çıkan ABD ise bu boşluğu doldurmuştur. Savaş sonunda yaşanan dünyayı etki alanlarına bölme sorunu Soğuk Savaş olarak adlandırılan bir sürece girilmesine neden olmuş ve dünya siyasal sisteminde iki kutuplu bir yapı oluşmuştur. Kapitalist ekonomi modelini benimseyen “Batı” bloğunun başında ABD, sosyalist ekonomi modelini benimseyen “Doğu” bloğunun başında ise SSCB yer almıştır.

2.2.2. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Avrupa kıtasını baştan aşağı yıkan İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi sonrası ABD ve SSCB; Almanya, İran, Türkiye, Yunanistan ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde bazı anlaşmazlıklar yaşamış, iki süper gücün rekabet ortamına girmesi ile Soğuk Savaş dönemi başlamıştır. Tarafların Türkiye üzerindeki anlaşmazlık yaşadığı konular, Sovyetlerin Potsdam Konferansı öncesi Sarper-Molotov görüşmelerinde Türkiye’den talep ettiği konular olmuştur. Buna göre Potsdam Konferansı’nda Sovyetlerin taleplerine tamamen karşı olmayan ABD, yavaş yavaş görüşünü değiştirmeye başlamış, Türkiye’nin toprak bütünlüğünün korunması gerektiği ve boğazların da uluslararası bir su yolu olması gerektiğini açıklamıştır. Bütün bu yaşanan gelişmelerin üzerine Türkiye’nin ABD Büyükelçisi Münir Ertegün’ün cenazesinin ABD Donanmasının en büyük gemilerinden biri olan Missouri gemisi ile 5 Nisan 1946’da Türkiye’ye gönderilmesi¹⁹⁰ ABD’nin Sovyetlere gönderdiği sembolik bir mesaj olmuştur.

ABD’nin boğazlar meselesi hakkında 2 Kasım 1945’te Türkiye’ye verdiği notada, boğazların tüm ticaret gemilerine açık olması, Karadeniz’e kıyıdaş ülkelerin

¹⁸⁹ Balcı, a.g.e, s. 68

¹⁹⁰ Serdar Doğan, **Türkiye’nin 90 Yılı**, 2. Baskı, Ankara, Anadolu Ajansı Yayınları, Mart 2011, s.

savaş gemilerinin transit geçiş yapabilmesi, kıyıdaş olmayan ülkelerin savaş gemilerinin ise barış sırasında ve birlikte belirlenecek tonaj dâhilinde geçiş yapabilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kıyıdaş olmayan devletlerin savaş gemilerinin; kıyıdaş devletlerin onayı dışında, savaş durumunda ve Birleşmiş Milletlerin otoritesi altında hareket etmemesi halinde boğazlardan geçişlerine izin verilmemesi notada talep edilmiştir. Türkiye bu notaya karşılık, boğaz geçiş rejiminin ABD'nin de katılacağı uluslararası bir konferansta belirlenmesi düşüncesinde olduğunu açıklamıştır.¹⁹¹

Sovyetlerin, 7 Ağustos 1946 tarihli Türkiye'ye ve ABD'ye gönderdiği ve boğazlar meselesi ile ilgili olan notada ise boğaz geçiş rejiminin Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkeler arasında yapılması ve boğazların savunulmasının Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından birlikte yapılması gerektiği belirtilmiştir. ABD, Sovyetlerin bu notasına karşılık, bazı taleplerin kabul edilemez olduğunu belirten bir nota göndermiştir. Sovyetler tarafından bu kez sadece Türkiye'ye gönderilen ve aynı görüş ve talepleri tekrarlayan Eylül 1946 tarihli notaya ABD cevap vermiş, taleplerin kabul edilemez olduğunu yinelemiş ve Sovyetlerin Türk boğazlarına yönelik bir harekâta girişmemesi gerektiğini iletmıştır.¹⁹²

ABD ve Türkiye arasındaki yakınlaşma, ABD tarafından Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu kapsamında Türkiye'ye gönderilen araç, gereç ve malzemenin 7 Mayıs 1946'da Türkiye tarafından 4,5 milyon dolar verilerek kendi mülkiyetine geçirilmesi ile daha da artmıştır. Savaştan bitkin çıkan ve ekonomisi bozulan İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan'a artık yardım yapamayacağını belirtmesi ile birlikte bu alanı savaştan güçlenerek çıkan ABD doldurmuş, ABD Başkanı Truman'ın adıyla bilinen doktrin ile Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık yardım yapılacağı açıklanmıştır.¹⁹³

Truman bu doktrin ile iç savaş halinde olan Yunanistan'a destekte bulunmak adına, Sovyet tehdidi altındaki Türkiye'ye ise Türk Ordusu'nun güçlenmesi ve komünizmin yayılmasını önlemek adına yardımda bulunmuştur. Savaştan ekonomisi

¹⁹¹ Faruk Sönmezoğlu, **Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası (1945-1991)**, Topkapı İstanbul, Der Yayınları, 2016, s. 45

¹⁹² Sönmezoğlu, a.g.e, s. 46

¹⁹³ Tuncer, a.g.e, s. 276

tamamen bozuk şekilde çıkan Yunanistan'a hem askeri hem de ekonomik olarak 300 milyon dolar, nispeten daha iyi ekonomiye sahip Türkiye'ye ise 100 milyon dolarlık yardım yapılması kararlaştırılmıştır. Başkanın onayı ile 22 Mayıs 1947'de yürürlüğe giren yardım kanunda, ABD başkanının bilgisi ve izni olmadan yardımların başka bir amaçla kullanılamayacağı belirtilmiştir. Vandenberg Değişikliği'ne göre ise BM Güvenlik Konseyi veya Genel Kurulu'nun istemesi, Türkiye veya Yunanistan hükümetlerinin artık yardım istemediğini iletmesi, ABD Başkanının yapılan yardımın amaç dışında kullanıldığına karar vermesi durumlarında yardımın kesileceği belirtilmiştir.¹⁹⁴

Truman Doktrini Türkiye'de büyük bir sevinçle karşılanmış, Türkiye bu doktrin ile birlikte ABD'ye daha da yakınlaşmıştır. ABD'nin Türkiye'ye yapacağı yardımın ve şartlarının belirlenmesi konusunda Türk ve Amerikan yetkilileri 12 Temmuz 1947'de bir araya gelerek görüşmelerde bulunmuş ve yardım anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma şartlarına göre Türkiye, yapılan askeri yardımların amaç dışında kullanılmamasını ve bunun denetiminin ABD tarafından yapılmasını taahhüt altına almıştır. Sovyet tehdidine karşı Türk Ordusu'nun güçlendirilmesi adına yapılan yardımlar, askeri harcamaları azaltmak adına Türk ekonomisine katkı olarak düşünülse de yardım olarak gönderilen askeri araç ve gereçlerin yıllık bakımı 400 milyon Türk Lirası tutmuştur. Alınan askeri araç ve gereçlerin yedek parça teminleri için Amerikan dövizine ihtiyaç duyulmuş, bu bağlamda ABD'ye olan bağımlılık artmıştır.¹⁹⁵

Savaşta ekonomileri zarar görmüş şekilde çıkan Avrupa devletleri yeniden toparlanmak amacıyla ABD yardımına başvurmuş, yapılacak yardımın belirlenmesi için Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 16 Avrupa devleti Paris'te İktisadi İşbirliği Konferansı'nda bir araya gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanı General George Marshall önderliğinde toplanan konferansta alınan kararlar sonrası 4 Temmuz 1948 tarihinde ABD ile Türkiye arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmış, anlaşma

¹⁹⁴ Tuncer, a.g.e, s. 277-278

¹⁹⁵ Balci, a.g.e, s. 72

kapsamında ABD, Türkiye'ye 1948-1952 yılları arasında hibe, borç, dolaylı yardım ve teknik yardım olmak üzere toplamda 350 milyon dolarlık kaynak sağlamıştır.¹⁹⁶

2.2.2.1. TRUMAN DOKTRİNİ VE MARSHALL PLANI'NIN TÜRK DONANMASI'NA ETKİSİ

Truman Doktrini ve Marshall Planı kapsamında gelen yardımlar, o yıllarda “Amerikan Yardımı” olarak adlandırılmıştır. Yapılacak yardımın kapsamının belirlenmesi adına yapılacak görüşmeler için Temmuz 1947'de ABD'den General McBrait başkanlığında bir heyet gönderilmiş, yardımın donanma kısmıyla ilgilenecek olan heyetin başında ise Amiral Herman görevlendirilmiştir. Amiral Herman başkanlığındaki donanma heyeti, Türk Donanması'nı teftiş ederek gemilerin ve donanma tesislerinin durumunu raporlamış, ardından Türk ve Amerikan heyetlerinin birlikte yaptığı toplantılar sonrası Türkiye'ye verilecek gemi ve materyaller saptanmıştır.¹⁹⁷

Yapılan teftiş ve toplantılar sonrası ABD tarafından Türk Donanması'na, 4 denizaltı gemisi, 8 mayın arama-tarama gemisi, birer adet denizaltı tamir gemisi, denizaltı kurtarma gemisi, mazot taşıt gemisi ve ağ gemisi gönderilmesine karar verilmiştir. Ayrıca daha önce Almanların düzenlediği eğitim doktrinlerinin, Amerikan uzman heyetinin düzenleyeceği eğitim doktrinleriyle değişmesi kararlaştırılmıştır.¹⁹⁸ Donanma gemilerinin bakım ve onarımının yapılacağı fabrikaların ve deniz ikmal tesislerinin geliştirilmesi ve modernleştirilmesi de alınan kararlar arasında yerini almıştır. Buna göre Amerikan heyeti Türk Donanması'nın ihtiyaç duyduğu fabrika, deniz ikmal tesisi, gazino vb. askeri tesislerin kurulmasını da planlamıştır. Yardım kanununun maddeleri gereği yapılan yardımların denetlenmesi için bir Amerikan amiralinin başkanlığındaki denetim kurulunun Türkiye'de kalması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁹

Amerikan askeri yardımının pratikte hayata geçmesi ilk olarak denizaltıların gönderilmesi ile olmuştur. Türk donanma personeli daha önce alışık olduğu İtalyan, Alman ve Hollanda ekolü denizaltılardan farklı olarak, teknik donanımı diğer

¹⁹⁶ Balcı, a.g.e, s. 72

¹⁹⁷ Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi**, Cilt: 4, İstanbul, Deniz Basımevi, 1984, s. 671

¹⁹⁸ Büyüktuğrul, a.g.e, s. 107

¹⁹⁹ Büyüktuğrul, a.g.e, s. 672

denizaltılardan farklı olan Amerikan denizaltılarının kullanımı için Amerika'ya eğitime gitmiş, akabinde personel, denizaltıları Türk donanmasına teslim etmek üzere Amerika'dan ayrılmıştır. Böylece Amerikan askeri yardımı kapsamında 4 denizaltı 23 Mayıs 1948'de donanmaya katılmıştır.²⁰⁰ Denizaltıların donanmaya katılması ile birlikte Türk denizaltıcılığı daha modern radar aletleri, sonar dinleme cihazı ve denizaltı şnorkel aletleri ile tanışmış ve denizaltıcılığın teknik kapasitesi artmıştır. Ayrıca gönderilen denizaltıların kullanım eğitimini vermek üzere bir Amerikan heyeti Gölçük'e gönderilmiş, bu heyet Türk subaylarına yedek parçaların kullanımı ile mevcut donanımların denetim ve kontrol usullerini de öğretmiştir.²⁰¹

Denizaltıların Türkiye'ye teslim edilmesinden sonra 8 avcı bot, 1 onarım gemisi, 1 mazot tankeri, 1 ağ gemisi ve küçük boyutta 8 mayın arama-tarama gemisi daha Türk Donanması'na yardım kapsamında gönderilmiştir. Farklı işlevleri olan değişik tipteki bu gemilerin donanmaya katılması ile donanma nicel olarak büyürken, aynı zamanda yeni harekât ve manevra kabiliyetleri de kazanmış ve nitel olarak da gelişim göstermiştir.²⁰²

Denizaltılardan sonra gelen ve yardımcı sınıf gemiler olarak kabul edilen gemilerin donanmaya katılmasından sonra, denizde asıl vurucu güç olarak kabul edilen muhripler de 28 Nisan 1949'da Türkiye'ye gönderilmeye başlanmıştır. Bu kapsamda ilk olarak, isimleri sonradan Giresin ve Gelibolu olacak olan muhripler gönderilmiş, ardından Gaziantep ve Gemlik muhripleri de donanmaya katılmıştır.²⁰³

Amerikan askeri yardımları devam ederken Türk Ordusu'nda da idari değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kapsamda cumhuriyetin ilanından bu yana Bahriye Dairesi, Bahriye Vekâleti, Donanma Komutanlığı gibi isimlerle idare olunan donanma, 15 Ağustos 1949 günü Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın kurulmasıyla diğer kuvvetlerden ayrı bir idare altında yürütülen bir kuvvet durumuna gelmiştir. Amerikan askeri yardımları donanmanın teknik anlamda kapasitesini artırırken, daha önce kara ordusuna takviye ve destek kuvveti olarak düşünülen donanmanın kendi

²⁰⁰ Gülen, a.g.e, s. 385

²⁰¹ Büyüktuğrul, a.g.e, s. 673

²⁰² İskender Tunaboylu, Deniz Kuvvetlerinde Sistem Değişikliği, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2008, s. 52-53

²⁰³ Gülen, a.g.e, 385

ihhtisas alanının olduğu ordunun yüksek kademesindeki subaylar tarafından kabul edilmiştir.²⁰⁴ Alınan bu kararda Türkiye’de bulunan Amerikan askeri heyetinin etkisi ve tavsiyesi önemli yer tutmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri ile oluşturulan sıkı işbirliği Türkiye’yi askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan etkisi altına alırken bu ilişkilerin yansımaları genelde Türk Silahlı Kuvvetleri özelde ise Türk Deniz Kuvvetleri’nde bariz olarak hissedilmiştir. Truman Doktrini ve devamında Marshall Planı kapsamında donanma envanterindeki gemilerin çoğunluğunun menşei Amerikan yapımı olmuş, büyük savaş öncesi alternatif yaratılarak farklı Avrupa ülkelerinden alınan gemilerin yerlerini çoğunluğu Amerikan yapımı olan askeri araç ve gereçler almıştır. Bu kapsamda yardım olarak alınan muhriplerden sonra 1950 yılında ilk kurtarma gemisi TCG Kurtaran ve TCG Dumlupınar ile TCG Çanakkale denizaltıları ABD’den satın alınarak donanmaya katılmıştır.²⁰⁵

Türk donanmasında artan Amerikan etkisi sadece askeri araç ve gereçler ile sınırlı kalmamıştır. Tesisleşmede Amerikan bilgi ve tavsiyelerinden yararlanılırken, idari manada Amerikalı uzmanların tavsiyeleri alınarak önceleri Alman ekolüne benzer olarak yönetilen donanma, Amerikan ekolüne uygun olarak idare edilmeye başlanmış ve Türk Deniz Kuvvetleri müstakil bir kuvvet komutanlığı olarak kurulmuştur.²⁰⁶ Ayrıca donanma personelinin eğitim esasları Amerikan eğitim modeline göre yeniden düzenlenmiş, 1953 yılından başlayarak Deniz Harp Okulu’ndaki eğitim, Amerikan Deniz Harp Okulu’nun eğitim programı esas alınarak dört yıla çıkarılmıştır.²⁰⁷ ABD tarafından Marshall Planı kapsamında Türkiye’ye yapılan askeri yardımlar, 6 Ekim 1949 ABD Senatosu kararıyla ıkarılan Karşılıklı Savunma Yardımı Kanunu kapsamında devam etmiş, Türkiye’nin NATO yeliği sonrası bu yardımlar artarak devam etmiştir.²⁰⁸

Türk Donanması’nda eğitim alanında yaşanan değişimlerden biri de askeri personelin yurtdışına eğitim amaçlı gönderilmesinde ABD’nin tercih edilmeye

²⁰⁴ Gülen, a.g.e, s. 351

²⁰⁵ Tunaboyle, a.y, s. 171, 174

²⁰⁶ Tunaboyle, a.y, s. 51

²⁰⁷ “Deniz Harp Okulu Tarihçesi”, (evrimii) <http://www.dho.edu.tr>, 17.03.2020

²⁰⁸ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 53

başlanması olmuştur. 1947 öncesinde çoğunlukla yurtdışına eğitim amaçlı gönderilen askeri personellerde eğitim alınacak ülke Almanya, İngiltere gibi Avrupa ülkeleri olurken 1947 sonrasında bu tercih ABD olarak değişmeye başlamıştır.²⁰⁹ ABD tarafından verilen eğitimlerde modern araç ve gereçlerle modern askeri uygulamalar tatbik edilirken aynı zamanda misafir personellere Amerikan kültürü de aşılarmaya çalışılmıştır. Bu hususta 2002 yılında ABD Deniz Harp Akademisi'ne giden Sualtı Taarruz Timi Komandosu Ali Türkşen şunları söylemiştir:

“Bir de yabancı ülkelerden programa katılan ve benim de dâhil olduğum gruba söyledikleri sözler vardı: “Biz burada ABD olarak sizlere Amerikan tarzı yaşamı ve savaş yöntemlerini öğretiyoruz. Ülkenizin gelecek vaat eden genç kurmay deniz subayları olarak yarın birlikte görev yapmak durumunda kaldığımızda bizleri tanımanızı ve bizimle birlikte hareket etmenizi bekliyoruz. Burada bulunma amacınız budur.”²¹⁰

Türk Donanması, Türkiye ile ABD arasında yapılan askeri yardım anlaşmaları sonrasında idari, eğitimsel ve teknik olarak bazı değişimler yaşamıştır. Donanmadaki eğitim faaliyetleri yeniden düzenlenmiş, gemilerdeki talim-terbiyeler Amerikan Donanması esas alınarak yapılmaya başlanmıştır. İdari olarak ise takip eden yıllarda deniz kuvvetleri silahlı kuvvetler içerisinde müstakil bir kuvvet haline gelmiştir. ABD tarafından yapılan askeri yardım ve hibeler ile Türk Donanması harekât kabiliyetini ve vuruş gücünü artırırken, donanmada Amerikan menşeli savaş araç ve gereçleri çoğunluğu oluşturmaya başlamıştır. Askeri malzemelerin ikamesi ve idamesi konusunda yeterli sanayi alt yapısına sahip olmayan Türkiye, yedek parça konusunda da ABD'ye bağımlı hale gelmiştir. ABD'nin hizmet yaşı ilerlemiş gemi ve diğer savaş araç-gereçlerini hibe etmesi sürekli bakıma ihtiyaç duyan gemilerin Türk Donanması'nda hizmete girmesine sebep olmuştur. Bu konuda Emekli Tümamiral Afif Büyüktuğrul şu ifadeleri kullanmıştır:

²⁰⁹ Tunaboylu, a.y, s. 22, 56, 61

²¹⁰ Ali Türkşen, **1963'ten Günümüze Sat Komandoları ve Anılarım**, 5. Basım, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, Aralık 2017, s. 272

“...O zaman Amerikalıların bize verdikleri muhriplerle kendilerinde bıraktıkları muhripler arasında bir kuvvet kıyaslaması yapmak hiç aklımıza gelmemiştir. Bu kıyaslamayı giderek yaptık. Amerikalılar muhrip numaralarını teknik gelişmeye göre veriyorlardı. Bize verdikleri muhriplerin numaraları 300 olduğu halde kendi muhripleri 800 numarasını taşıyorlardı. Yani bize verdiklerinden 5 kez daha kudretlisini yapmışlardı; sonra 300 (sınıfı) muhriplerini bize vermişlerdi. Bundan çıkarılacak anlam şu olabilirdi: Onlar sadece Türk askerinin, yani Mehmetçiğin savaşçı kudretinden yararlanmak istiyor; Türk sularında da deniz savaşını kişisel olarak kendileri yapmak istiyorlardı. İngilizler gibi onlar da tüccar millet oldukları için, askeri yardım yaparken Türkiye’yi kendilerine Pazar yapacaklardı. Nitekim ilk gelen 7 subayla bir bu kadar astsubayı artıra artıra 500 Amerikalıya çıkarmışlar; hepsine de Amerikan eşyası sattırmışlardı. Bundan başka Amerikan sanayi müesseselerine daimi müşteri kazandırmak için Türk Silahlı Kuvvetleri’nin tek mil personelini Amerikan materyaline hayran bırakacaklardı. Kendilerine gelince Türk pazarlarından hiçbir yiyecek maddesi satın almamışlar; yumurtasını, tavuğunu, ununu bile hep Amerika’dan getirmişlerdi. Bu oyunun dayandığı temel sorun Amerikan milletine bu terbiyeyi vermekteydi. Biz Avrupa malını makbul sayarken, şimdi Amerikan malını makbul saymaya başlamış; evlerimizin buzdolabı, elektrik fırınından perdelerine kadar Amerikalılardan satın almaya başlamış; büyük şehirlerde Amerikan pazarlarının açılmasını kendimiz sağlamıştık.”²¹¹

2.2.3. TÜRKİYE’NİN KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ’NE GİRMESİ

ABD önderliğinde 4 Nisan 1949’da kurulan ve çoğunluğunu Avrupa ülkelerinin oluşturduğu NATO askeri ittifakı, Sovyetler Birliği tehdidine karşı üye ülkeleri savunma amacıyla kurulmuştur. Türkiye, ABD ile oluşturduğu yakın işbirliği çerçevesinde NATO’ya üye olmak istemiş, NATO’yu yakın Sovyet tehdidine karşı bir güvence olarak görmüştür. Bu kapsamda Türk devlet adamları NATO’ya ilk resmi

²¹¹ Büyüktuğrul, a.g.e, s. 675

başvuruyu 11 Mayıs 1950’de, ikinci başvuruyu ise 13 Eylül 1950’de yapmıştır. Yapılan bu başvurular örgüt üyelerinin çoğunluğunun reddetmesiyle kabul edilmemiştir.²¹²

Soğuk Savaş’ın devam ettiği ve dünyada bloklar arası gerilimin tırmandığı süreç içerisinde komünist Kuzey Kore’nin, liberal Güney Kore topraklarına saldırması sonrası BM çatışmayı durdurmak amacıyla Kore’ye asker gönderme kararı almış, Türkiye de alınan bu karara uygun olarak Kore’ye 17 Ekim 1950’de asker göndermiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri’nin, Kore’de vermiş olduğu mücadele ve sağlamış olduğu başarılar sonrası başta ABD olmak üzere diğer NATO üyesi ülkeler nezdinde Türkiye’nin itibarı artmış ve devam eden süreç içerisinde Türkiye, Yunanistan ile birlikte 18 Şubat 1952’de NATO’ya üye olmuştur. Bu tarihten itibaren Türk devlet adamlarınca NATO ile ABD özdeş olarak görülürken, NATO çıkarları ile de devletin çıkarları özdeş olarak algılanmaya başlanmıştır.²¹³

2.2.3.1 TÜRKİYE’NİN NATO ÜYELİĞİNİN TÜRK DENİZ KUVVETLERİ’NE ETKİSİ

Türkiye’nin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)’ ne dâhil olmasıyla Türk Deniz Kuvvetleri de yeni bir döneme girmiştir. NATO’nun yapmış olduğu müttefikler arası ortak tatbikatlarda yer almaya başlayan Türk donanması ilk ortak tatbikatını Yunanistan donanması ile 1952 yazında Ege’de gerçekleştirmiştir. İkinci tatbikat ise yine aynı yıl icra edilmiş ve tatbikat İtalya’nın Bari Limanı’nda başlayarak İzmir’de sona ermiştir. Tatbikata Türk donanmasından Gemlik, Gelibolu, Gaziantep, Giresun muhripleri ile iki de denizaltı katılmıştır. Üçüncü tatbikat, Türk-İngiliz filotillalarının müşterek manevrası ile gerçekleşmiş, dördüncü tatbikat ise 1953 yılında gerçekleşen Türk-İtalyan müşterek tatbikatı olmuştur. Tatbikatta denizaltı hücumu ve hücumu karşı koruma manevraları icra edilmiştir. Müşterek yapılan tatbikatlarda kullanılan dil İngilizce olduğu için Türk Deniz Kuvvetleri personelinin İngilizce öğrenebilmesi hususunda kurslar açılmaya da başlanmıştır.²¹⁴

Türkiye’nin NATO’ya üye olması Türk Deniz Kuvvetleri’nin hissedilir derecede teknik gelişmesine olanak sağlamıştır. Asker sayısı olarak NATO’ya yarım

²¹² Sönmezoğlu, a.g.e, s. 56

²¹³ Tuncer, a.g.e, s. 305-306

²¹⁴ Büyüktuğrul, a.g.e, s. 134

milyonluk bir kuvvet sağlayan Türk Silahlı Kuvvetleri, ittifakın geri kalanına nazaran mali durumun da el vermemesi nedeni ile modernleşme yolunda sorunlar yaşamıştır. Başta ABD olma üzere NATO üyeleri Türkiye'ye ordusunu güçlendirmesi adına destekte bulunmuş, bu bağlamda TSK'nın bu açığı zaman zaman müttefikler tarafından giderilmeye çalışılmıştır.²¹⁵ Üye ülkeler ile yapılan müşterek tatbikatlarda bahriyeliler, Türk Donanması'nın henüz sahip olmadığı teknolojiler ile tanışma fırsatı yakalamış, tatbikatlarda kazanılan tecrübe ile savaş durumuna hazırlık seviyelerini artırmışlardır.²¹⁶ Ayrıca Deniz Kuvvetleri'nin eğitim, lojistik ve ikmal tesislerinin seviyesi NATO imkânlarından yararlanılarak NATO üyesi devletlerin standartlarına uygun hale getirilerek modernleştirilmeye çalışılmıştır.²¹⁷

NATO ittifakı dolayısıyla kurulan ve merkezi Malta'da olan Akdeniz Müttefik Kuvvetleri Komutanlığı'na (AFMED) bağılı olarak, merkezi Ankara'da olan Kuzeydoğu Akdeniz Saha Komutanlığı (COMEDNOREAST) kurulmuştur.²¹⁸ Saha komutanlığı görevi Türk Deniz Kuvvetleri Komutanı'na verilmiş, böylece kuvvet komutanı iki görevi birlikte yürütecek duruma gelmiştir. Buna ek olarak Harp Filosu Komutanlığı ile Denizaltı Filosu Komutanlığı da NATO'ya tahsis edilmiş, Türk Denizaltı Filosu Komutanı aynı zamanda Kuzeydoğu Akdeniz Denizaltı Filosu Komutanı olarak görevlendirilmiştir.²¹⁹

Türkiye'nin savunulması adına büyük öneme haiz olan Türk boğazlarının savunulması meselesi de Türkiye'nin NATO'ya girmesi ile birlikte yeniden gündeme gelmiştir. Bu kapsamda müstahkem mevki olarak Birinci ve İkinci Kolordu'nun sorumluluğu altında olan boğazlar, 1952 yılından sonra Türk Deniz Kuvvetleri sorumluluğuna verilmiştir. Bu yeni görev ile birlikte Türk Deniz Kuvvetleri içerisinde deniz piyadesi ve deniz istihkâm sınıflarının teşkil zorunluluğu doğmuş, boğaz savunması için gerekli olan savaş araç ve gereçlerinin temin edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.²²⁰ Bu gereksinim 1953-1967 yılları arasında Amerikan askeri yardımı

²¹⁵ Tunaboylu, a.y, s. 85

²¹⁶ "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Dönemi", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 18.03.2020

²¹⁷ Tunaboylu, a.y, s. 89

²¹⁸ "NATO Unclassified Chronology And Organization Of Allied Command Europe 1956", (çevrimiçi) <https://www.nato.int>, 12.03.2020

²¹⁹ Tunaboylu, a.y, s. 72

²²⁰ Figen Atabey, **Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri**, Ankara, Dz. K. K. Basımevi, Nisan 2002, s. 45-46

kapsamında alınan 8 liman savunma botu, 10 kıyı karakol gemisi, 4 kıyı mayın tarama, 5 mayın gemisi ve diğer yardımcı gemiler ile giderilmeye çalışılmıştır.²²¹

ABD tarafından Türkiye'ye yapılan askeri yardım, Türkiye'nin NATO'ya üye olması ile birlikte artmış, ittifak üyesi diğer ülkeler de Türkiye'ye askeri araç ve gereç yardımıyla bulunmuştur. Bu kapsamda ABD tarafından 1952 yılında 3 mayın dökücü gemi, 1954 yılında 2 denizaltı Türkiye'ye verilmiştir. Diğer bir ittifak üyesi olan Kanada ise 1958 yılında 10 refakat gemisi ile 4 mayın arama-tarama gemisini Türkiye'ye vermiştir. Yine 1958 yılında ABD tarafından TCG Turgutreis denizaltısı, 1959'da ise 4 mayın arama-tarama gemisi Türkiye'ye verilmiştir. İttifakın bir başka üyesi İngiltere'den ise 1959 yılında 4 muhrip satın alınırken, yine aynı yıl Almanya'da NATO hesabına 4500 tonluk yüzer havuz yaptırılarak Türk Deniz Kuvvetleri envanterine dâhil edilmiştir.²²²

2.2.4. TÜRKİYE'NİN BAĞDAT PAKTI/CENTO'YA KATILMASI

Soğuk Savaş'ın tüm hızıyla devam ettiği yıllarda Sovyetlerin ve ABD'nin yaşadığı rekabet dünyanın hemen hemen her yerinde görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda ABD'nin Sovyetleri çevreleme politikası Orta Doğu üzerinde de belirlemeye başlamış, ABD'nin Orta Doğu üzerindeki politikalarında Türkiye kilit rol oynamaya başlamıştır. 27 Mayıs 1953 tarihinde Türkiye'yi ziyaret eden ABD Dışişleri Bakanı Dulles, Menderes ile yaptığı görüşmede “Kuzey Kuşak İttifakı” fikrinden bahsetmiş, bu ittifaka başta Türkiye olmak üzere İran, Irak, Pakistan ve Afganistan'ın katılması gerektiğini vurgulamıştır. ABD açısından, Sovyetlerin Orta Doğu'ya yapacağı etkiyi kesmek ve Sovyetlerin çevrelenmesini sağlamak adına bu ittifak önemli bir role sahip olmuştur.²²³

İttifakın kurulması için Türkiye'nin o coğrafyadaki devletlerle tarihi bağlarından faydalanılması amaçlanmış, Batı ile iyi ilişkiler kuran Müslüman bir devlet olarak Türkiye'nin Orta Doğu'daki diğer devletlere rol-model olması istenmiştir. Bu kapsamda ittifakın ilk ayağı, Türkiye ve Pakistan arasında 2 Nisan 1954 yılında Karaçi'de imzalanan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ile oluşturulmuştur.²²⁴ İttifakın ikinci ayağı ise Menderes'in Ocak 1955'teki Irak ziyaretinde oluşturulmuş,

²²¹ Gülen, a.g.e, s. 385-387

²²² Atabey, a.g.e, s. 49-50

²²³ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 116

²²⁴ Balcı, a.g.e, s. 95

Türkiye ve Irak arasında 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta imzalanan ittifak anlaşması ileyse ittifak, Bağdat Paktı olarak resmiyet kazanmıştır. Daha sonra bu pakta İngiltere 4 Nisan, Pakistan 23 Eylül ve son olarak İran ise 3 Kasım 1955'te katılmıştır. Irak'ta 1958'de yaşanan darbe sonrası yönetime gelen hükümetin pakttan ayrılma kararı alması ile Bağdat Paktı, CENTO adını almış ve merkezi Bağdat'tan Ankara'ya taşınmıştır.²²⁵

2.2.4.1 BAĞDAT PAKTI/CENTO'NUN TÜRK DONANMASI'NA ETKİLERİ

ABD'nin Orta Doğu politikası gereği, Sovyetlerin çevrelenmesi amacıyla kurulan Bağdat Paktı, ittifak üyeleri arasındaki ikili ilişkileri ilerletmiş, üye ülkeler arasındaki askeri, siyasi ve ekonomik bağlar gelişmiştir. Duruma Türk Donanması açısından bakıldığında ise yeni durumlar ortaya çıkmıştır. İlk olarak Türkiye'nin Bağdat Paktı'na katılması ile Türkiye'ye yapılan Amerikan askeri yardımlarında artış gözlemlenmiştir.²²⁶ İkinci olarak ise donanma personeli farklı coğrafyalarda, farklı deniz şartlarının tecrübe etme imkânı bulmuştur. Bu kapsamda 1955 yılında Pakistan'ın Karaçi Limanı'nda iki ülke deniz kuvvetleri müşterek tatbikat icra etmiştir. Daha sonradan bu tatbikatlara paktın diğer üye ülkelerinin deniz unsurları da katılmıştır.²²⁷

Türkiye'den, 1963 yılında ABD'nin teşvikiyle kurulan ve Türk Deniz Kuvvetleri'nin en elit birliklerden olan Su Altı Taarruz timlerinin katıldığı İran tatbikatlarında ise ittifak üyelerinin elit birliklerinden olan deniz komandoları müşterek tatbikat gerçekleştirmiştir. Midlink adı verilen bu tatbikatlara; Pakistan'dan IQBAL, Türkiye'den SAT, İran'dan Deniz Komandoları katılırken, İngiltere ve ABD deniz komandoları ise tatbikata gözlemci olarak katılmıştır. Şah Rıza Pehlevi'nin İran'ı yönettiği bu yıllarda, Türkiye ile İran'ın ikili ilişkileri ilerlemiş, bu ilişkiler sonrası müşterek tatbikatlar tekrarlanmıştır.²²⁸

²²⁵ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 118-120

²²⁶ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 120

²²⁷ Büyüktuğrul, a.g.e, s. 137

²²⁸ Türkşen, a.g.e, s. 58

2.3. KIBRIS SORUNU

2.3.1 KIBRIS SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1571 yılında fethettiği Kıbrıs, üç yüz seneyi aşkın bir hâkimiyetin ardından 1877 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra İngiltere'ye senede yüz bin altın karşılığında kiralanmıştır.²²⁹ Ardından I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde İngilizler adayı ilhak ettiklerini açıklamışlardır. İki dünya savaşının ardından eski gücünü kaybeden İngiltere II. Dünya Savaşı Sonrası, yönetimi altında bulunan sömürgelerinin bağımsızlıklarını tanımak zorunda kalmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti de bu çerçevede bağımsızlığını kazanan bir devlet olmuştur. Adada Türk toplumu ve Rum toplumu arasındaki gerginlik, kazanılan bağımsızlık sonrası da sürmüş ve yaşanan olaylar birçok kişinin ölümüne sebep olmuştur.

1945 yılında İngiltere'de iktidara gelen İşçi Partisi adanın bağımsızlaştırılması yönünde politikalar izlemeye başlamıştır.²³⁰ Adadaki Rumların Enosis isteklerine karşılık, Türkler de gösteri düzenlemiş ve bu istekleri protesto etmişlerdir. Yaşanılan sürecin başlangıcında Yunanistan'ın adaya olan ilgisine rağmen Türk Hükümeti adayla fazla ilgilenmemiş fakat Türk kamuoyunda Yunanistan'a olan tepkilerin artması üzerine Türkiye de resmi kurumlarca Kıbrıs'ı dava olarak benimsemeye başlamıştır.²³¹

Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyet komünizmine karşı 1952 yılında NATO'ya üye olmaları iki devletin sorunların çözümü konusunda ortak bir zemin bulmalarına yardımcı olmuştur.²³² Ardından 1959 yılına gelindiğinde ilk önce Türk ve Yunan yetkililerin kabul ettiği Zürih Antlaşması ve ardından İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın kabul ettiği Londra Antlaşması çerçevesinde adada bağımsız bir devletin kurulma temelleri atılmıştır. Bu antlaşmaya göre Türkiye'nin taksim tezinin reddedildiği tek bir devlet yapısı kabul edilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre adada tek bir devlet olacak, Rumlar ve Türkler eşit statüde vatandaşlar olacaktı. Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı ise alınan kararlar hakkında veto hakkına sahip

²²⁹ Anıl Çeçen, **Kıbrıs Çıkmazı**, Çağaloğlu İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Eylül 2015, s. 36

²³⁰ Erol Mütercimler, **Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri**, Sirkeci İstanbul, Yaprak Yayınevi, Haziran 1990, s. 87

²³¹ Tuncer, a.g.e, s. 392

²³² Çeçen, a.g.e, s. 46

olacak bir Türk olacaktı. Hükümette 7 Rum, 3 de Türk bakan olacak, meclisin üçte ikisi Rum üçte biri de Türk olacaktı.²³³

Başpiskopos Makarios yapılan seçimler sonucu Kıbrıs'ın ilk cumhurbaşkanı, Fazıl Küçük de ilk cumhurbaşkanı yardımcısı olmuştur. Seçimlerin ardından Türk toplumuna verilen hakların fazla olduğunu ileri süren ve anayasanın değiştirilmesini isteyen Rum yöneticiler Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük 'ün vetoları ile karşılaşmış, bunun üzerine Rumlar, Albay Grivas'ın liderliğinde kurulan Kıbrıs Mücahitleri Helen Ulusal Örgütü-EOKA'nın önderliğinde sistematik olarak Türklere karşı yıldırma ve tedhiş hareketlerine başlamıştır.²³⁴

Akritas Planı çerçevesinde, anayasada yapılan değişiklikleri kabul etmeyen Türklere bu plan silah zoruyla kabul ettirilecek, daha sonra ise Yunanistan ile birleşme planı olan Enosis uygulanacaktı. 1963 yılına gelindiğinde şiddet olayları artmıştı. Bunun üzerine İngiltere'nin arabuluculuğuyla Türkiye ve Yunanistan temsilcileri sorunun çözümü için bir araya gelmiştir. Yapılan toplantıda iki toplum arasında ateşkes ilan edilmesine ve iki toplum arasına «Yeşil Hat» olarak bilinen sınırın çizilmesine karar verilmiş; fakat Türk tarafına saldırılar durmayınca Türkiye, Zürih Antlaşması'nın kendine verdiği yetkiyle Türk Hava Kuvvetleri'nden bir jet filosunu Kıbrıs'a göndermiştir.²³⁵ Türkiye'nin gerçekleştirdiği uyarı uçuşunun ardından Birleşmiş Milletler tarafından adaya Birleşmiş Milletler Barış Gücü gönderilmiştir. Adaya müdahalenin mecliste düşünüldüğü ve yapılacağı ABD'ye bildirildiği noktada, ABD Başkan'ı Johnson, Başbakan İnönü'ye bir mektup göndermiştir. Mektupta Türkiye'nin adaya yapacağı müdahale için ABD'nin verdiği araç ve silahların kullanılamayacağı, ABD'nin hareketi desteklemediği ve Sovyetlerin müdahaleden sonra Türkiye'ye karşı girişeceği bir eylemde NATO'nun Türkiye'ye yardım edemeyebileceği yazılıydı. Mektuptan sonra Türk kamuoyunda Amerikan karşıtlığı yükselmiştir.²³⁶

1967 yılında Yunanistan'da gerçekleşen cuntacı darbeden sonra cuntacılar Türkiye ile sorunun halledilmesi adına Keşan ve Dedeğaç Görüşmelerini

²³³ Çeçen, a.g.e, s. 60

²³⁴ Mustafa Tarakçı, **Kıbrıs Barış Harekâtı**, İstanbul, Hiperlink Yayınları, Mart 2010, s. 61-66

²³⁵ Mütercimler, a.g.e, s. 136

²³⁶ Mütercimler, a.e, s. 145

gerçekleştirmiş, görüşmelerden bir sonuç alınamayınca da adaya getirilen 20 000 Yunan askeri ve EOKA örgütü öncülüğünde Türklere yönelik katliam hareketlerine girişilmiştir. Türkiye, adaya müdahale edeceğine yönelik uyarısından sonra, Türk Donanması'nı Kıbrıs'a gönderme kararı almış ancak ABD ve İngiltere'nin araya girmesi ve çıkartma harekâtının yapılacağı askeri araç ve malzemelerin eksikliği nedeniyle askeri harekâttan vazgeçilmiştir. Ancak Yunanistan da durumun ciddiyetini kavrayıp adada bulunan kuvvetlerini geri çağırması ve Türklere yönelik katliamlar geçici de olsa durmuştur.²³⁷

Türk kesiminin kendi içinde örgütlenmeye başlamasından sonra Yunan Cuntası, Makarios'un uzun vadeli yıldırma politikasının işe yaramadığını, Enosis'in sadece silah kullanımı yoluyla gerçekleşeceğini düşünmeye başlamıştır. Bu düşünce çerçevesinde Grivas'ın ölümünden sonra EOKA-B örgütü Enosis'i gerçekleştirmek için kurulmuştur. Zaten zamanla meşruiyetini kaybetmeye başlayan cunta yönetimi kendi iktidarının devamlılığı adına da olayın hemen çözülmesini istemiştir. Makarios'un tek başına aldığı kararlardan hoşnut olmayan Yunan cuntası adaya gönderdiği Yunan subaylar vasıtasıyla Rum Milli Muhafız Ordusu'nu ele geçirmiş ve 15 Temmuz 1974'te Nikos Sampson liderliğinde Makarios'a karşı bir darbe yapmıştır. Makarios darbeden sağ kurtulup İngiltere'ye kaçmış ve Sampson darbeden sonra devletin ismini Kıbrıs Helen Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir.²³⁸

Bütün bu olaylar neticesinde yapılan darbeyi tanımadığını belirten Türkiye yapılan diplomatik görüşmeler sonrasında adaya Zürih Antlaşması'ndan doğan garantör devlet hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974'te askeri harekât düzenlemiştir. Ardından diğer devletlerin araya girmesi ile barış görüşmeleri başlamış, Rumlar kuzeyde federe bir Türk devletini kabul etmeyince 14 Ağustos 1974'te ikinci bir harekât düzenlenmiştir.

Kıbrıs'ın geleceği adına iki taraf arasında birçok görüşme yapılmış, bir uzlaşuya varılamayınca Türk kesimi ilk olarak 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğunu açıklamış, 1983'te ise Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulduğu açıklanmıştır. Yeni Türk devleti sadece Türkiye tarafından tanınmakta olup, Türkiye

²³⁷ Ali Denizli, **Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974**, Maltepe Ankara, Berikan Yayınevi, Nisan 2014, s. 32

²³⁸ Çeçen, a.g.e, s. 63

haricinde diğer devletlerce Kıbrıs'ın tek ve meşru temsilcisi olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) tanınmaktadır. Adanın birleştirilmesine yönelik yapılan birçok girişim sonuçsuz kalmış, özellikle GKRY'nin, kurucu antlaşmaların yasaklamasına rağmen Türkiye'nin rızası olmadan AB'ye üyeliği, çözümü daha da zorlaştırıcı bir etken olmuştur. Doğu Akdeniz'de Kıbrıs açıklarında yeni bulunan doğalgaz ve petrol yatakları da sorunu daha karmaşık hale getirmiş ve günümüzde sorunun halen çözümü bulunamamıştır.

2.3.2 KIBRIS'IN ÖNEMİ

Kıbrıs jeopolitik konumu itibarıyla yüzyıllardır, birçok devletin ilgisini çekmiş ve işgaline uğramış bir toprak parçasıdır. Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun kontrolünde Kıbrıs anahtar bir rol oynamaktadır. Avrasya, Balkanlar ve Ortadoğu üçgeninin arasında kalan çok stratejik bir bölge olan Kıbrıs, deniz ulaşımı ve petrol akışının devamlılığı, aynı zamanda Süveyş Kanalı'nın da denetimi açısından büyük öneme sahiptir. Doğu Akdeniz'de doğal bir uçak gemisi konumunda yer alan bu adanın²³⁹, 1960'larda Soğuk Savaş'ın tarafları için ne denli önemli olduğu açıktır. Yeni keşfedilen doğalgaz ve petrol rezervleri de büyük devletlerin dikkatini Kıbrıs'a yönlendirmelerine sebep olmuştur.

Konuya Türkiye açısından bakıldığında ise Kıbrıs, Anadolu'nun güvenliği açısından Anadolu'ya çok yakın olması sebebiyle Türkiye için vazgeçilmez bir konumdadır. Ege Denizi ve Akdeniz'e sorunsuzca çıkışın devamlılığının sağlanması, Mersin ve İskenderun limanlarının çıkışının kontrolü için Kıbrıs yine hayati önem taşımaktadır. Bütün bunlara ek olarak yeni bulunan enerji kaynaklarının kullanım tasarrufu, bu enerjilerin nakil hatları ve adadaki soydaşlarının can güvenliği ve hakları Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgilenme sebeplerindendir. Kıbrıs ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılmasında bir sıçrama tahtası rolü görmektedir. Bulunan enerji kaynakları sonrası bölgede faaliyetlerini artıran devletler dışında, bölge ülkelerinden limanlarının yakınlığı nedeniyle başta İsrail ve Suriye olmak üzere Mısır için de Kıbrıs önemli bir yere sahiptir.

²³⁹Çeçen, a.g.e, s. 21

2.3.3 KIBRIS OLAYLARI VE DONANMAYA ETKİSİ (1960-1973)

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle üzerinde güneş batmayan imparatorluk İngiltere, eski gücünü kaybetmiş, dünya politikasına yön verme konumunu da ABD'ye devretmiştir. Bu bağlamda sömürgelerinden birer birer çekilmeye başlayan İngiltere onların bağımsızlığını da tanımak zorunda kalmıştır. Kıbrıs da bu eğilimden nasibini almış, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak adada daha bağımsızlık kazanılmadan önce yaşanan olaylar ileride daha büyük olayların yaşanacağını kanıtlar nitelikte olmuştur. Akdeniz'deki çıkarlarının takibinde olacağını belli eden Türkiye, donanmasını da bu yönde geliştirmeye başlamıştır.

Türk Deniz Kuvvetleri, 1961 yılına gelindiğinde teşkilatlanmasında bir takım değişikliklere gitmiş ve kuvvet; Donanma Komutanlığı, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı, Güney Deniz Saha Komutanlığı ve Deniz Eğitim ve Öğretim Komutanlığı olarak dört ana as komutanlıktan oluşan bir birim halini almıştır. Boğazlar ve Marmara Kolordu Komutanlığı; Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'na, İzmir Deniz Komutanlığı da Güney Deniz Saha Komutanlığı'na dönüştürülmüştür. 1961 öncesi nitelik olarak bir iç deniz donanması gibi olan Türk Donanması, saha komutanlıklarının kurulmasıyla çevre denizleri ile ilgili çıkarlarını koruyacağını ve buralarda daha etkin bir rol oynayacağını ilan etmiş, donanma gemilerinin görev yerleri de bu yeni sisteme göre yeniden düzenlenmiştir.²⁴⁰

Teşkilatlanmadaki yeniliklerin ardından 1963 yılına gelindiğinde ise Türk Deniz Kuvvetleri bünyesinde Su Altı Taarruz (SAT) ve Su Altı Savunma (SAS) timleri kurulmuştur. ABD'nin talebiyle ve yine onun öncülüğünde kurulan bu iki birlik ilk kurulduğu anda Su Altı Komando Kursu olarak açılmış ve ilerleyen zamanlarda ihtisas alanlarına göre SAT ve SAS olarak ayrılmıştır. Dünyada, ABD'de *Sea-Air-Land* (SEAL) *Team* (Eski adı Underwater Demolition Team), Almanya'da *Kampfschwimmer* Deniz Komandoları gibi muadilleri olan SAT ve SAS birlikleri orduların en seçkin personellerinin yer aldığı birliklerdir.²⁴¹

Deniz kuvvetlerinin en elit birliklerinden olan Su Altı Taarruz Timi'nin görevleri arasında harp zamanında düşman ülke ya da ülkelerin deniz unsurlarını, kıyıdaki üs, liman ve tesislerini düşmanın istifadesinden mahrum bırakma (sinsi

²⁴⁰ Atabey, a.g.e, s. 52

²⁴¹ Türkşen, a.g.e, s. 19

taarruz), amfibi harekât yapılacak kıyı şeridinde, sualtında ve sahil gerisinde istihbarat toplama, çıkarmaya engel teşkil eden canlı, cansız, sualtı ve kıyı engellerini imha etme, amfibi harekâta rehberlik etme ve kanal markalama gibi görevler bulunmaktadır.²⁴² Su Altı Savunma Timi'nin ise ana görevleri kısaca şunlardır: Düşman sinsi taarruzunu savunma, zamanlayıcı içeren veya patlamamış bombaların imhası. Bunlara ek olarak bir amfibi harekâta çıkarmaya engel teşkil edecek olan deniz mayınlarının imhası görevini de icra etmektedirler. Buradan da anlaşılacağı üzere iki seçkin birliğin ortak görevleri de mevcut bulunmaktadır.²⁴³

Türkiye'nin amfibi harekâta yönelik yeni oluşturduğu ikinci birlik, 1968'de Gölcük'te bir tabur olarak kurulan Amfibi Deniz Piyade Tugayı olmuştur.²⁴⁴ Amfibi Deniz Piyade Tugayı çıkartma harekâtının ana unsurunu oluşturmaktadır. Çıkartma harekâtı askeri harekâtların en zorlarından olup ayrı bir ihtisas alanı olarak değerlendirilir. Çıkartma harekâtlarının başarı oranları genel olarak düşüktür. Başarılı olunabilmesi için harekâtın icra edileceği yerin coğrafik ve stratejik özelliklerinin çok iyi tahlil edilmesi, çıkartma yapacak personelin çok iyi eğitilmesi, müşterek bir harekât olduğu için kuvvetler arası koordinasyon ve organizasyonun muntazam şekilde sağlanması gerekmektedir. Ayrıca düşman kuvvetlerine yönelik karşı-tedbir istihbaratının da yapılması hayati önem taşımaktadır. Bu doğrultuda yeni oluşturulan amfibi kuvveti ile Türk Deniz Kuvvetleri denizaşırı operasyon yapabilecek bir niteliğe kavuşmuştur. Amfibi birliği 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'nda büyük yararlılıklar göstererek gücünü ispatlayacaktır.

Türk Deniz Kuvvetleri, 1960 sonrası NATO standartlarına uyum çerçevesinde ABD ve NATO askeri yardımları ile dış alım yoluyla donanmayı güçlendirmeye devam etmiştir. Bu kapsamda 1960 ile 1964 yılları arasında Amerikan yapımı iki adet denizaltı beş adet karakol gemisi, üç arama tarama gemisi, bir modern mayın gemisi ve Norveç yapımı iki hücumbot donanmaya katılmıştır. Ayrıca Albay Hakkı Burak tanker gemisi ve Amerikan yardımıyla gelen dört römorkör donanmanın lojistik destek seviyesini artırmıştır.²⁴⁵

²⁴² Türkşen, a.e, s. 14

²⁴³ Türkşen, a.e, s. 24

²⁴⁴ “Amfibi Piyadeler”, (çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr>, 05.03.2020

²⁴⁵ Atabey, a.g.e, s. 54-55

Kıbrıs'ta yaşanan gerilimin artması sonucu adaya müdahale kararı alan Türkiye'nin 1964'te müttefiki ABD tarafından Johnson Mektubu ile engellenmesi, Türkiye için dönüm noktası olmuştur. Bu olaydan sonra Türkiye milli imkânları ile üreteceği gemilere yönelmiş ve milli savunma sanayinin gerekliliği anlaşılmıştır. Milli imkânlarla üretilecek olan çıkarma gemilerinin projeleri çizilmeye başlanmıştır. Türk Halkı'nın da olaya yoğun ilgisi neticesinde Donanma Cemiyeti kurulmuş ve bu cemiyet daha sonra inşa edilecek on avcıbot, on iki LCU*, yirmi LCM* ve dört muhribinin inşası için para yardımıyla bulunarak donanmanın güçlenmesine katkı sağlamıştır.²⁴⁶

Türkiye, 1965 yılına gelindiğinde ilk defa bir harp gemisini tam anlamıyla inşa etmeyi başarmıştır. 10 Mayıs 1965'te TCG** Koçhisar denize indirilmiştir.²⁴⁷ TCG Koçhisar'ın Türkiye tersanelerinde inşası ile askeri sanayi yeni bir aşama kaydetmiştir. İlk defa bir harp gemisinin tam anlamıyla Türk tersanelerinde inşa edilmesi, askeri sanayinin daha ileri götürülmesi adına büyük motivasyon kaynağı olmuş, bundan sonra daha büyük gemi ve projelerin yapımına başlanmıştır. 1967 yılına gelindiğinde ise iki muhrip, dört mayın arama tarama gemisi ve iki hücumbot alınmıştır. Denizcilik Bankası tersanelerinde iki su gemisi ve on avcıbotun, Gölcük tersanelerinde de çeşitli gemilerin yapımına başlanmıştır. Osmanlı Donanması'nın kalbi olan Haliç'te Taşkızak Tersanesi yeniden faaliyete sokulmuş ve Taşkızak Tersanesi'nde dört jandarma botu ve iki liman savunma botu inşa edilmiştir.²⁴⁸

Türkiye kendi tersanelerinde çıkarma gemilerinin inşasına devam ederken, 1970 yılına gelindiğinde Amerikan yardımından donanmaya üç yeni muhrip, üç arama-tarama gemisi, bir kurtarma gemisi, TCG Donatan adlı bir onarım gemisi katılmıştır.²⁴⁹ Gölcük'te inşa edilen lojistik destek gemisi TCG Sadettin Gürcan da aynı yıl hizmete girmiştir. Donanma gemilerinden TCG İzmir'in gerçekleştirdiği, ilk defa su üstünden su altına eğitim torpidosunun atılmasıyla donanma gemileri suyun

* LCU: **Landing Craft Utility**, Boy: 56,5 m En: 11,5 m

LCM: **Landing Craft Medium**, Boy: 22,2 m En: 6,4 m

*TCG: "Türkiye Cumhuriyeti Gemisi" manasına gelmektedir. Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait olan gemilerin uluslararası ön adı bu şekildedir.

²⁴⁶ Hasan İlhan, F. Emre Ülger, **Türk Bahriyesi'nin İlkleri**, İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Ekim 2014, s. 29

²⁴⁷ İlhan, Ülger, a.g.e, s. 29

²⁴⁸ Gülen, a.g.e, s. 386-387

²⁴⁹ Atabey, a.g.e, s. 55-56

altından gönderilen bu roketler ile savaş kabiliyetini artırmış ve çok önemli bir niteliğe kavuşmuştur.²⁵⁰ Gemilere monte edilmiş seri ve mekanik top mermilerine ek olarak, suyun altından gidebilen torpidolar ile donanma gemileri düşman unsurları imha edebilecek atış sistemine kavuşmuş ve bu torpidoların düşman tarafından tespit edilmesi zorlaşmıştır.

Türkiye, 1971 yılına gelindiğinde kendi tersanelerinde büyük tonajlı ilk büyük harp gemisi olan TCG Berk'i inşa etmiştir. TCG Koçhisar'ın ardından bu büyüklükte bir harp gemisinin inşası ile Türk askeri gemi inşa sanayisi yeni bir aşama kaydetmiştir.²⁵¹ TCG Berk'in inşası ile tersanelerde daha büyük ve karmaşık yapıları gemilerin (firkateyn gibi) inşa edilmesi sürecine girilmiştir. Aynı yıl Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde Deniz Havacılık Birliği kurulmuş, 301. Deniz Hava Filosu Komutanlığı kurularak deniz uçakları ve helikopterler alınmıştır. Böylece Deniz Kuvvetleri'nin harekât kabiliyeti artmıştır.²⁵²

Deniz Havacılık birliğinin yeniden teşkil edilmesiyle Deniz Kuvvetleri karakol görevinin icrasında önemli bir adım atmış ayrıca ileride gemilere konuşlanacak olan helikopterlerin alınması ve bu helikopterlerin personelinin eğitilmesiyle düşman denizaltıların tespiti kolaylaşmıştır. 1971 yılında ABD'den iki denizaltı ve iki muhrip alınarak Türk Donanması'nın muharip gücü artırılmıştır.²⁵³ Ayrıca Penguin güdümlü mermisinin envantere eklenmesi ve hücumbotların bu güdümlü mermiyle donatılması ile donanma önemli bir vuruş gücüne ulaşmıştır.²⁵⁴

Türk Deniz Kuvvetleri, 1972 yılına gelindiğinde güç ve kapasitesini artırma yolunda önemli bir adımı daha gerçekleştirmiş, gelişmiş ülke donanmalarının sahip olduğu standardı yakalama doğrultusunda 351. Deniz Helikopter Filosu kurulmuş ve bir döner kanatlı hava araca olan AB-204 helikopteri hizmete girmiştir.²⁵⁵ Ayrıca aynı yıl denizaltılara karşı ilk defa TCG Adatepe tarafından ASROC (Anti-Denizaltı Roket Torpidosu) torpido atışı gerçekleştirilmiştir, böylece eğitim torpidosundan sonra denizaltıların imhası için gerekli silah sistemi de Deniz Kuvvetleri'ne geçmiş

²⁵⁰ İlhan, Ülger, a.g.e, s. 29

²⁵¹ İlhan, Ülger, a.e, s. 29

²⁵² Atabey, a.g.e, s. 53

²⁵³ Atabey, a.g.e, s. 56

²⁵⁴ Tunaboylu, a.y, s. 122

²⁵⁵ Tunaboylu, a.y, s. 103

bulunuyordu. Bundan sonra tespit edilen düşman denizaltıları Türk gemilerinin hedefi olmaktan kurtulamayacaktı.²⁵⁶

Donanma envanterine giren Penguin güdümlü mermisinin ilk kez denenmesi ise 1972’de TCG Meltem hücumbotundan atılması ile Karadeniz’de gerçekleştirilmiştir. Böylece Türk Donanması hareket halindeki düşman gemilerinin imhası konusunda yeni bir silahı başarıyla test etmiştir. Bir sonraki sene içinde ise kurulan Deniz Havacılık birliğinin meyveleri alınmaya başlanmıştır. 1973 yılında bir deniz helikopterinden MK-44 torpido atışı icra edilmiş, aynı yıl TCB-33 ‘ün TCG Donatan’a iniş kalkışıyla ilk defa bir deniz helikopterinin bir su üstü gemisine iniş ve kalkışı gerçekleşmiş oldu.²⁵⁷ Böylece su üstü gemilerin korkulu rüyası olan denizaltılara karşı su üstü gemileri, denizaltıların korkulu rüyası olan helikopterleri üzerinde konuşlandırma yeteneğine kavuşmuştur. 1973 yılında ise çıkarma gemilerin yapımına devam edilmiş; Ertuğrul, Sancaktar ve Bayraktar tank çıkarma gemileri donanmaya katılmıştır.²⁵⁸

Türk Deniz Kuvvetleri, 1973 yılının sonuna gelindiğinde kendi imkânlarıyla çıkarma harekâtı yapacak seviyeye artık gelmiştir. Çıkarma için gerekli askeri araç ve tamamlayıcı donanımların yanında iyi yetişmiş personeli ile dünyanın en zor harekâtını icra edebilecek teknik ve taktik kapasiteye artık sahip olmuştur. Geriye sadece harekâtın meşruluk kazanmasına sebep olacak olayların yaşanması kalmıştır.

2.3.4 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI VE DONANMA

EOKA-B örgütünün 15 Temmuz 1974’te Makarios’a yaptığı darbe sonrası Makarios kaçmış ve yerine Nikos Sampson geçmiş ve Kıbrıs Helen Cumhuriyeti’ni kurduğunu ilan etmiştir. Yunanistan’daki cuntanın planladığı darbe gerçekleşince Kıbrıs’ın Yunanistan’a katılma planı olan Enosis’in gerçekleşmesi daha kolay olacaktı. Buna karşın Türkiye bir oldu-bittiye kabul etmeyeceğini ve Garantörlük Anlaşması’ndan doğan hakkını kullanacağını belirtmiş ve diplomatik girişimlerin sonuçsuz kalması sonucu Türkiye adaya müdahale kararı almıştır.

Yapılan hazırlıklar sonrası müdahale planları tamamlanmış ve harekât saati ve yeri kararlaştırılmıştır. İlk olarak hava taarruzuyla başlayan harekât, paraşütçülerin

²⁵⁶ İlhan, Ülger, a.g.e, s. 30

²⁵⁷ İlhan, Ülger, a.g.e, s. 30

²⁵⁸ Gülen, a.g.e, s. 387

uçaklardan atlaması, komandoların ise helikopterlerle indirilmesiyle devam edecek, akabinde yıllardır hazırlığı yapılan çıkarma harekâtı icra edilerek kıyıbaşı tutulacak sonra iki kuvvet birleşerek genişletilecek ve taarruz başlatılacaktır. Harekât planı kısaca böyle olmuştur.²⁵⁹

Çıkarma harekâtı için Rumların beklediği Magosa plajına sahte konvoy gönderilerek aldatma-saptırma harekâtı (*tactical diversion*) yapılmıştır.²⁶⁰ Rumlar bu sahte konvoy ile oyalanırken asıl çıkarma yeri olarak belirlenen Pladini bölgesi(Yavuz Plajı) SAT ve SAS timleri tarafından çıkarmaya uygun hale getirilerek temizlenmiştir.²⁶¹ Timler çıkarmayı aksatacak her türlü engel, düzenek ve mayını Rumların ateşi altında başarıyla temizleyerek çıkarma gemilerinin plaja güvenli bir şekilde çıkması için gerekli şartları sağlamıştır. Ardından ana muharip gemilerinin kıyıları bombardımanıyla Rum Topçuları susturulmuş ve çıkarma gemileri kapaklarını açarak personel ve tank çıkarmasını başlatmıştır. Kıyıbaşının tutulması ile birlikler güvenli bir şekilde çıkarma harekâtını gerçekleştirmiş ve harekâtın bir sonraki aşamasına geçilmiştir.²⁶²

Deniz Kuvvetleri Kıbrıs Barış Harekâtı'na değişik tiplerde çıkarma gemileri (LCU, LCM, LCT*), TCG Ertuğrul, TCG Sancaktar, TCG Bayraktar, LST* tank çıkarma gemileri, TCG Tınaztepe, TCG Kocatepe, TCG Mareşal Fevzi Çakmak, TCG Adatepe, TCG İzmit muhripleri TCG Donatan onarım gemisi, 4 adet denizaltı, TCG Berk refakat muhribi, 2 adet Hisar Sınıfı Avcı Botu, 3 adet Jandarma Botu, 1 SAT Timi, 1 SAS Timi ve 2 Deniz Piyade Taburu (Amfibi Alay) ile katılmıştır.²⁶³ Deniz Kuvvetleri'nin diğer unsurları ise Ege Denizi'nde Yunanlılara karşı olacak olası savaş için savaş durumuna geçerek teyakkuzda beklemiştir.²⁶⁴ Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ilk müşterek harekâtı olarak tarihe geçerek Cumhuriyet sonrası ordunun bütün kuvvetlerini kullandığı ilk savaş deneyimi olmuştur. İçerdiği harekât

²⁵⁹ Denizli, a.e, s. 58

²⁶⁰ Ertuğrul Üçler, **Kıbrıs Çıkartması**, Çağaloğlu İstanbul, YeniYüzyıl Yayınları, Temmuz 2009, s. 84

²⁶¹ Türkşen, a.g.e, s. 73

²⁶² H. Emre Oktay, **Türk Tarihinin Kayıp Yılları: Kıbrıs Sorunu**, İstanbul, Akis Yayınları, Nisan 2015, s.138

* LCT: **Landing Craft Utility**, Boy: 56,5 m En: 11,5 m

LST: **Landing Ship Tank**, Boy: 117 m En: 16,8 m

²⁶³ Denizli, a.g.e, s. 83

²⁶⁴ Üçler, a.g.e, s. 161

unsurları gereği ordunun özellikle de Deniz Kuvvetleri'nin gelişimi için referans noktası olmuş ve Türkiye Kıbrıs'tan birçok ders çıkarmıştır.

2.3.5. AMERİKAN AMBARGOSU

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan bu yana ilk defa bütüncül bir şekilde Türk Donanması'nın katıldığı ilk denizaşırı operasyon olan Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra başta Yunanistan olmak üzere NATO ittifakı içerisindeki ABD gibi müttefikler Türkiye'nin yapmış olduğu bu harekattan aşırı derecede rahatsız olmuştur. Öyle ki ABD'deki etkin Yunan Lobisi'nin de çabaları sonrası kongrede Türkiye'ye yapılan askeri yardımların kesilmesi konusu görüşülmüştür. İlk olarak Temsilciler Meclisi'nde kabul edilen askeri yardımların kesilmesi konusu sonradan Senato'da da tartışılarak kabul edilmiş ancak ABD Başkanı Ford'un vetosu sebebiyle yürürlüğe girmemiştir. Üçüncü kez, bu sefer Senato'da oy birliği ile kabul edilen tasarı sonrası ABD tarafından Türkiye'ye yapılan yardımların 10 Aralık 1974 itibariyle durdurulması kararı alınmıştır.²⁶⁵

ABD yönetimi ve Senato üyelerinin konuyu tekrar görüşmeleri sonrası Türkiye'nin 5 Şubat 1975 tarihine kadar ateşkese uymaması, adaya daha çok asker sevk etmesi ve adada daha çok üs kurması halinde Türkiye'ye ambargo uygulanması kararı alınmıştır. Başkan Ford tarafından 30 Aralık 1974'te onaylanan tasarı sonrası ABD tarafından Türkiye'ye yapılacak olan bütün askeri yardımlar, savunma araçlarının ve hizmetlerinin satışı ve transferi yasaklanmıştır. Temsilciler Meclisi üyeleri ile ABD yönetimi arasında yaşanan görüşmeler sonrası Türkiye gibi NATO'nun önemli bir müttefikin kaybedilmemesi adına uygulanan ambargonun yumuşatılmasına karar verilmiş, ticari nitelikteki askeri malzemelerin satışına onay verilmiştir.²⁶⁶

Ambargo kararı Türkiye açısından büyük bir kırılmaya sebep olmuştur. 1964'teki Johnson Mektubu sonrası Türkiye'de oluşan hayal kırıklığı ambargo kararı ile pekişmiş, Türk kamuoyunda ABD karşıtlığı artmıştır. Türkiye'nin ambargoya karşı ortaya koyduğu tepkiler ise farklı seviyede ve farklı şekillerde olmuştur. Alternatif silah kaynaklarının aranabileceği ve Türkiye'de bulunan ABD üslerinin ve tesislerinin

²⁶⁵ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 285-288

²⁶⁶ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 289-295

kapatılabileceği gibi açıklamalar ile ABD'nin ambargoyu kaldırması istenmiştir.²⁶⁷ Bunların yanı sıra Dışışleri Bakanı Melih Esenbel'in, ABD Dışışleri Bakanı Kissinger ile yapacağı toplantıyı iptal etmesi, Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğunun ilan edilmesi ve Şubat-Mart 1975'te yapılacak olan NATO tatbikatlarına Türkiye'nin katılmayacağını açıklanması gibi somut adımlar da atılmıştır.²⁶⁸

ABD Dışışleri Bakanı Kissinger'ın çabalarına rağmen Temsilciler Meclisi'nde ambargonun kısmen kaldırılmasının reddedilmesi üzerine Türkiye, 25 Temmuz 1975'te 1969 Anlaşması'nı feshetmiş, ülkedeki bütün ABD üs ve tesislerinin faaliyetini durdurarak buraların kontrolünü TSK denetimine bırakma kararı almıştır.²⁶⁹ Bu karar ABD'yi zor durumda bırakmış, Türkiye'de bulunan ve stratejik öneme sahip üslerin ikame edilmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Ambargo kararı sonrası Türkiye'nin dış ilişkilerde alternatif arayışlara yönelme ve ulusal savunma sanayisini geliştirmeye yönelik çabaları artmış, Marshall Planı sonrasında ABD'ye artan bağımlılığın bir kriz anında Türkiye'yi ne kadar zor durumda bıraktığı anlaşılmıştır.²⁷⁰ ABD'ye olan güvenin ikinci kez sarsılmasının ardından Federal Almanya ile daha yakın bir işbirliği, tarafsız üçüncü dünyacı bir politika, Ortadoğu ve İslam ülkeleri ile daha yakın ilişkiler gibi alternatif dış politika tercihleri tartışılmaya başlanmıştır.²⁷¹

Blok çıkarları ile ulusal çıkarların birebir örtüştüğü düşüncesinin Kıbrıs olaylarından sonra çökmesi ve ABD ambargosu ile birlikte Türkiye, ulusal çıkarları blok çıkarlarının önüne koyduğu yeni bir politika anlayışı izlemeye başlamıştır. Bu kapsamda Türk dış politikasında bölgesellik ve komşularla ilişkilerin geliştirilmesi ve daha sıkı işbirliği stratejileri ön plana çıkmış, dış politikada çok boyutluluk kazanılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ülke savunmasının tek bir kaynağa ve dış alıma dayanarak sürdürülmesinin bağımsızlığı zedelediği ve ulusal savunma sanayinin geliştirilmesinin ülke savunması ve çıkarları adına gerekli olduğu kanaatine varılmış ve bu yönde çalışmalara girişilmiştir.

Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulması anlamına gelen ambargo özellikle ABD yönetimi tarafından birçok kez kaldırılmaya ya da hiç olmazsa kısıtlanmaya

²⁶⁷ Balcı, a.g.e, s. 145

²⁶⁸ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 295-298

²⁶⁹ Tuncer, a.g.e, s. 549

²⁷⁰ Tuncer, a.g.e, s. 550

²⁷¹ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 300

çalışılmış, Türkiye'nin tamamen kaybedilmemesi adına bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bu kapsamda imzalanan 26 Mart 1976 tarihli Savunma ve İşbirliği Anlaşması da bu girişimlerden biri olmuştur. Bu anlaşmaya göre ABD, Türkiye'ye 1 milyar dolarlık hibe ve yardım vermeyi kabul etmiş ancak anlaşma ABD kongresi tarafından onaylanmamıştır.²⁷² İki ülke arasında ilişkileri soğutan ambargo uygulaması, Jimmy Carter'ın başkan olmasının ardından 26 Eylül 1978'de yürürlükten kaldırılmıştır. Ambargo dönemi ayrıca Türkiye ve Yunanistan'a yapılan askeri yardımlar üzerinde de bir teamülün oluştuğu dönem olmuştur. Buna göre Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak askeri yardım oranı 7/10 şeklinde belirlenmiş, Türkiye'ye yapılan askeri yardımlar hibe şeklinden askeri malzeme alımında kullanılan kredi sağlama şekline dönüşmüştür.²⁷³

2.3.5.1. AMERİKAN AMBARGOSUNUN TÜRK DONANMASINA ETKİSİ

Kıbrıs olayları bir ülkenin deniz gücünün ülke çıkarları adına ne kadar önemli olduğunu göstermiş, Türkiye açısından ise donanmanın en az kara kuvveti kadar hayati öneme sahip olduğunu gözler önüne sermiştir. Özellikle Johnson Mektubu ve barış harekâtı sonrası gelen ambargo kararı sonrası Türk devlet adamları, büyük oranda ABD'ye bağımlı hale gelen silahlı kuvvetleri bu bağımlılıktan kurtaracak çözümler aramaya yönelmiştir.²⁷⁴ Kıbrıs'a yapılan ikinci harekâttan sonra ABD'nin uyguladığı ambargo sonucu Türkiye askeri araç ve silah alımında alternatiflere yönelmiş, ayrıca o yıllarda henüz Doğu Almanya ile birleşmemiş olan Federal Almanya ile özellikle gemi yapımında ortak projelere girişilmiştir. Ambargo kararı Türkiye'nin askeri denizcilik alanında bir kırılma teşkil etmiş, ulusal savunma sanayisini geliştirecek denizaltı, hücumbot, fırkateyn ve yardımcı sınıf gemi inşa projeleri ile yaşanan kriz fırsata çevrilmiştir.²⁷⁵

Türkiye, 1974 sonrası başta Federal Almanya ile 1990 yılında birleşmesinden sonra ise resmi adı Almanya Federal Cumhuriyeti ile askeri denizcilik alanında projelerine devam etmiş, iki ülke arasında Türk savunma sanayisini geliştirecek işbirliği sağlanmıştır. Ayrıca Türkiye dış alım yoluyla gemi tedariklerinde Almanya'yı 1974 öncesine göre daha fazla tercih etmeye başlamıştır. 1975-1983 tarihleri arasında

²⁷² Sönmezoğlu, a.g.e, s. 303

²⁷³ Balcı, a.g.e, s. 146

²⁷⁴ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 298-302

²⁷⁵ Atabey, a.g.e, s. 64

askeri yardım kapsamında TCG Umurbey kuru yük gemisi, TCG İnebolu tankeri ve TCG Cezayirli Gazi Hasan Paşa ve Sokullu Mehmet Paşa okul gemileri ile TCG Gemlik ve TCG Gelibolu muhripleri askeri yardım kapsamında Federal Almanya'dan transfer edilmiştir.²⁷⁶

Türkiye ile Federal Almanya arasında yapılan işbirliği kapsamında ortaya konulan ilk proje, *Harpoon* güdümlü mermisine sahip olan “Doğan” Sınıfı Hücumbot Projesi olmuştur. Bu kapsamda ilk olarak 1976 yılında TCG Doğan hücumbotu Türk Donanması'na katılmış, serinin geri kalan gemilerinin inşasının Türkiye'de yapılmasına karar verilmiştir.²⁷⁷ Ayrıca 1976 yılında Fırtına sınıfı 7 hücumbot Almanya'dan satın alınarak Türk Donanması'nda hizmete katılmıştır.²⁷⁸ Bir başka hücumbot projesi olan Kılıç Sınıfı Hücumbot Projesi kapsamında Almanya'da inşa edilen TCG Kılıç hücumbotu 1998 yılında Türk Donanması'na katılmış, serinin geri kalan gemilerinin Türkiye'de inşa edilmesi planlanmıştır.²⁷⁹

Almanya'da hayata geçen bir başka proje ise Kılıç-II Sınıfı Hücumbot Projesi olmuştur. Bu kapsamda Kılıç Sınıfı hücumbotların gelişmiş üst sürümü olan ve Kılıç-II Sınıfı'ndan olan TCG Tufan 2001 yılında Almanya'da denize indirilmiş, 2005 yılında Türk Donanması'nda hizmete girmiştir. Serinin geri kalan gemilerinin ise proje kapsamında Türkiye'de yapılması kararlaştırılmıştır.²⁸⁰

Türkiye'nin Almanya ile yapmış olduğu bir başka işbirliği ise denizaltı inşası üzerine olmuştur. Bu proje kapsamında ilk denizaltı olan TCG Atılay'ın ilk kaynağı 1972 yılında Federal Almanya'nın Kiel şehrinde atılmış, denizaltı 1975 yılında Türk Donanması'na katılmıştır. Ardından serinin diğer denizaltıları TCG Saldıray ve TCG Batıray denizaltıları sırasıyla 1976 ve 1978 yılında donanma hizmetine katılmıştır.²⁸¹ Proje kapsamında Türkiye'deki denizaltı inşa teknolojisini geliştirmek adına serinin diğer denizaltılarının Türkiye'de yapımına karar verilmiştir. Federal Almanya ile yapılan sonraki denizaltı projeleri kapsamında ise Preveze ve Gür Sınıfı denizaltıların

²⁷⁶ Atabey, a.g.e, s. 58-65

²⁷⁷ Atabey, a.g.e, s. 68

²⁷⁸ Tunaboğlu, a.y, s. 182

²⁷⁹ Atabey, a.g.e, s. 69

²⁸⁰ “Kılıç Class”, (çevrimiçi) <https://turkishnavy.net>, 04.04.2020

²⁸¹ Tunaboğlu, a.y, s. 180

yapımına 1989 ve 1998 yıllarında başlanmıştır. Buna göre Preveze ve Gür sınıfı tüm denizaltıların inşasının Türkiye’de yapılması kararlaştırılmıştır.²⁸²

Türkiye ile Almanya arasında savaş gemisi projeleri alanında yapılan en önemli anlaşma ise fırkateyn projesi olmuştur. Türkiye’nin o güne kadarki en büyük gemi inşa projesi olan fırkateyn projesi ile 1983 yılında TCG Yavuz fırkateyni Federal Almanya’da kızağa konmuştur.²⁸³ Resmi adı MEKO Track-I projesi olan fırkateyn projesi kapsamında TCG Yavuz 1987, TCG Turgutreis ise 1988 yılında Federal Almanya’da inşası tamamlandıktan sonra Türk Deniz Kuvvetleri’nde hizmete başlamıştır.²⁸⁴ Serinin geri kalan gemilerinin ise proje kapsamında Türkiye’de yapılması kararlaştırılmıştır. Batı Almanya’nın Doğu Almanya ile birleşmesinden sonra, Türkiye ve Almanya ilişkileri gelişmeye devam etmiş, iki ülke arasında savunma sanayine yönelik işbirliği sürmüştür. Bu kapsamda resmi adı TRACK-II projesi olan fırkateyn projeleri ile TCG Barbaros fırkateyni 1997, TCG Salihreis fırkateyni ise 1999 yılında donanma hizmetine girmiştir. Proje kapsamında yapılacak olan diğer iki fırkateynin inşası ise Türkiye’de planlanmıştır.²⁸⁵

Türkiye’nin Almanya ile yaptığı ortak projelerden biri de mayın gemileri üzerine olmuştur. Luerksen-Werft firması ile yapılan anlaşma kapsamında inşa edilmesi planlanan 6 mayın avlama gemisinden ilki olan TCG Alanya Almanya’da inşa edilerek 2005 yılında Türk Donanması’nda hizmete katılmıştır. Serinin diğer gemilerinin inşasının Türkiye’de yapılması kararlaştırılmıştır.²⁸⁶

Türkiye’nin donanmasını güçlendirmek ve geliştirmek adına dış alımda tercih ettiği ülkeler genel olarak askeri alanda teknolojik üstünlüğe sahip Avrupa ülkeleri olmuştur. Bu kapsamda 1 adet deniz temizleme aracı 1983 yılında İtalya’dan alınarak donanma hizmetine katılmıştır. Ayrıca deniz havacılığın güçlendirilmesi için 1977 yılında 3 adet, 1987 yılında 7 adet, 1988 yılında 4 adet, 2004 yılında ise 2 adet olmak üzere toplamda 16 adet deniz helikopteri İtalya’dan satın alınmıştır. Fransa’dan ise 1976 yılında 5 adet K Sınıfı mayın gemisi, 1977 yılında 1 adet römorkör, 1981 yılında

²⁸² Atabey, a.g.e, s. 71

²⁸³ Tunaboylu, a.y, s. 133

²⁸⁴ Tunaboylu, a.y, s. 180

²⁸⁵ Atabey, a.g.e, s.

²⁸⁶ “Aydin Class (Mine Countermeasures Vessel)”, (çevrimiçi) <https://www.militaryfactory.com>, 05.04.2020

1 adet mayın gemisi, 1999 yılında 5 adet E Sınıfı mayın gemisi ve 1 adet römorkör, 2001-2003 yıllarında ise 6 adet Burak Sınıfı korvet olmak üzere toplamda 19 adet gemi satın alınmıştır.²⁸⁷ Ayrıca 1995 yılında Fransa'dan alınan 7 adet deniz eğitim uçağı, 2001-2002 yıllarında İspanya'dan alınan 6 adet deniz karakol uçağı ve 2013 yılında İtalya'dan alınan 2 adet genel maksat uçağı Deniz Hava Kuvvetleri envanterine girerek Türk Deniz Havacılığı geliştirilmeye çalışılmıştır.²⁸⁸

Barış harekâtı sonrası dönemde ABD tarafından yapılan askeri yardımların kapsamı değişmiş, yardımlar askeri malzeme alımında sağlanan kredi verme şeklinde olmuştur.²⁸⁹ Yapılan ikinci harekât sonrası Türkiye donanmasının güçlendirilmesi adına ABD'den satın alma yoluyla savaş araç ve gereçleri tedarik etmeye devam etmiş, bu durum yalnızca 1975-1978 yılları arasında sekteye uğramıştır. Türkiye, ABD ambargosu sonrası hiçbir zaman ABD ile olan bağlarını tam olarak koparmamış, iki ülke arasındaki ilişkilerin seyri belirli bir seviyede ilerlemeye devam etmiştir. Ambargonun kaldırılması ile ilişkiler yeniden yolun girmiş ancak Türkiye ordusunun güçlendirilmesinde artık tek kaynağa bağlı kalmayan bir yol izlemiştir.

Türkiye, ABD tarafından sağlanan askeri yardımların kesilmesine rağmen ABD ile olan ilişkileri hiçbir zaman tam olarak koparmamış, dış alım tercihlerinde ambargo dönemi sonrası alternatif kaynaklara yönelse de bu kaynaklardan biri de her zaman ABD olmuştur. Türkiye, 1975 yılında ABD'den 1 adet çıkarma gemisi, 1 adet yatak gemisi ve Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında batan TCG Kocatepe muhribinin yerine Deniz Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı'nın de yardımıyla; 1 adet muhrip satın almıştır.²⁹⁰

Ambargo sonrası ABD'den transfer edilen ilk gemiler ise 1980 yılında hizmete giren TCG Işın römorkörü ile TCG Piri Reis denizaltısı olmuştur. Yine aynı yıl ABD'den transfer edilen TCG Kılıçalıpaşa ve TCG Piyalepaşa muhripleri Türk Donanması'na katılmış, 1979 yılında ABD'den transfer edilen TCG Savaştepe muhribi ise 1981 yılında hizmete girmiştir. 1981 yılında bedelsiz kiralama yoluyla TCG Anıttepe ve TCG Alçıtepe muhripleri donanma hizmetine girmiş, 1983 yılında

²⁸⁷ Tunaboylu, a.y, s. 180-189

²⁸⁸ Aydın Hasan, "Meltem-3 Projesinde İlk Uçak", (çevrimiçi) <https://www.milliyet.com.tr>, 06.03.2020

²⁸⁹ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 306

²⁹⁰ Atabey, a.g.e, s. 61

ise 1 adet yardımcı sınıf gemi, TCG Hızırreis denizaltısı ve TCG Yüceatepe muhribi ABD'den transfer edilmiştir.²⁹¹ Takip eden yıllarda Türk Donanması'na muhriplerde kullanılmak üzere Amerikan yapımı *Harpoon* güdümlü mermisi entegre edilerek donanmanın vuruş gücü artırılmıştır.²⁹²

Türk Deniz Kuvvetleri Harp Filosu, Federal Almanya ile yapılan fırkateyn projesi sonrasında güçlendirilmiş ve fırkateynler harp filosunun ana muharip gemileri haline gelmiştir. Federal Almanya ile yapılan fırkateyn projesinden sonra dış kaynaktan alınan ikinci fırkateyn grubu ABD'den 1993 yılında transfer edilen KNOX Sınıfı TCG Muavenet, TCG Zafer, TCG Adatepe ve TCG Kocatepe fırkateynleri olmuştur. Serinin diğer fırkateynleri olan TCG Trakya, TCG Akdeniz, TCG Karadeniz ve TCG Ege fırkateynleri ise 1994 yılında donanma hizmetine katılmıştır. Donanmada artan fırkateyn sayısı ile birlikte helikopterlerin konuşlanabileceği platform sayısı artmış, böylece Türk Deniz Kuvvetleri, denizaltı savunma harbini etkin bir şekilde yerine getirebilecek kabiliyete ulaşmıştır.²⁹³

Türk Donanması'nda hala aktif bir şekilde kullanılan Amerikan yapımı Gabya Sınıfı fırkateynler ise ilk olarak 1998 yılında ABD'den satın alma ya da hibe yoluyla transfer edilmiştir. Bu kapsamda TCG Gaziantep, TCG Giresun ve TCG Gemlik 1998 yılında, TCG Gelibolu 1999 yılında, TCG Gökçeada 2000 yılında ve TCG Gediz 2001 yılında donanma hizmetine katılmıştır. Serinin son iki gemisi olan TCG Gökova ve TCG Göksu ise 2003 yılında hizmete katılmıştır.²⁹⁴ Gabya Sınıfı fırkateynler, sahip oldukları Amerikan yapımı SM-1 silah sistemi ile Türk Donanması'nın hava savunma harbi kabiliyetini artırmıştır. Ayrıca sahip oldukları helikopter platformları ve güçlü sonarları ile donanmanın denizaltı savunma harbi kabiliyeti üst seviyelere çıkmıştır.²⁹⁵ Fırkateyn alımlarına ek olarak Türkiye, denizlerde istihbarat sağlama amacıyla ABD'den 1999 yılında TCG Çeşme'yi²⁹⁶, 2001 yılında ise TCG Çandarlı hidrografik ve oşinografik araştırma gemilerini satın alarak donanma hizmetine dâhil etmiştir.²⁹⁷

²⁹¹ Tunaboylu, a.y, s. 179

²⁹² Atabey, a.g.e, s. 65

²⁹³ Atabey, a.g.e, s. 66-67

²⁹⁴ Tunaboylu, a.y, s. 179

²⁹⁵ Atabey, a.g.e, s. 68

²⁹⁶ "MSC 2000 in Review", (çevrimiçi) <https://www.msc.navy.mil>, 13.05.2020

²⁹⁷ "USNS Elisha Kent Kane (T-AGS-27)", (çevrimiçi) <http://www.navsource.org>, 13.05.2020

Deniz havacılığın artan önemi ve helikopter pistine sahip gemilerin donanma envanterine katılmasının etkisi ile birlikte döner kanat ve sabit kanatlı hava araçlarının donanmada yer alması gerekliliği ortaya çıkmıştır. ABD hava araçlarının tedarikinde en çok başvurulmuş kaynaklardan biri olmuştur. Bu kapsamda Türkiye 1978-1987 yılları arasında ABD’den 14 adet deniz uçağı satın almıştır.²⁹⁸ Ayrıca 1987’den bu yana toplamda 30 adet deniz helikopteri ABD’den alınmış, bunlardan dördü hizmet dışına ayrılmıştır. Geriye kalan 26 adet Seahawk helikopterinden ikisi kaza kırırma uğramıştır.²⁹⁹ Günümüzde donanma envanterinde görev yapmakta olan 24 adet Amerikan yapımı deniz helikopteri bulunmaktadır.³⁰⁰

Türkiye, Johnson Mektubu sonrası dönemde yurtiçinde imkânlar dâhilinde askeri gemi inşa sanayisini geliştirmeye ve kendi tersanelerinde su üstü ve denizaltı gemi inşa teknolojilerini ilerletmeye çalışmış, bu çaba ambargo dönemi ile birlikte ivme kazanmıştır. Türkiye’nin kendi imkânları ile yurtiçinde ürettiği gemilerin sayısında ve niteliğinde gelişmeler gözlemlenmiş, askeri gemi inşa sanayi giderek gelişmeye başlamış ve savunma sanayinde ulusallaşma hareketi önem kazanmıştır. Ulusal savunma sanayi kapsamında ortaya çıkan ve donanma ile ilgili olan gelişmelere ilerleyen kısımda yer verilecektir.

2.4. DIŞ POLİTİKADA BAĞIMSIZLIĞIN DONANMAYE ETKİSİ (1923-1990)

Türkiye’nin dış politika tarihi incelendiğinde, cumhuriyetin kuruluşundan Soğuk Savaş’ın sonuna kadarki dönemde karşımıza şu tablo çıkmaktadır: Cumhuriyetin kurulmasından II. Dünya Savaşı’na kadarki dönemde devlet adamları, Türkiye’nin ulusal çıkarlarını ön planda tutarak, tam bağımsızlık ilkesi doğrultusunda komşusu Sovyetler Birliği ile iyi ilişkiler içerisinde Avrupa’ya dönük bir dış politika rotası izlemiştir. Bu kapsamda Sovyetler Birliği ile iyi ilişkilere sahip olan Türkiye dış politikada, “Batıcı” bir anlayışla tam bağımsızlık ilkesini esas alarak hareket etmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında ise tarafsızlık ve savaş dışı kalma politikası; savaşan tarafların dengelendiği bir denge politikası ile sağlanmıştır. Savaşın sonuna doğru

²⁹⁸ Tunaboylu, a.y, s. 189

²⁹⁹ “Türk Deniz Havacılığı’nın İkinci Sea Hawk Kazası”, (çevrimiçi) <http://www.kokpit.aero>, 09.03.2020

³⁰⁰ “SH-70 Helikopterleri”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 08.03.2020

Sovyetler Birliği'nin boğazlara ve Kars, Ardahan ve Artvin'e yönelik talepleri Türkiye'yi Batı'ya daha da çok yaklaştırmıştır. Buradan hareketle cumhuriyetin ilanından II. Dünya Savaşı'na kadarki dönemde Türkiye'nin dış politikada daha bağımsız hareket ettiğini buna karşın II. Dünya Savaşı sırasında dış politikada bağımsızlığı sınırlandıran daha çok faktörün bulunması sebebiyle Türkiye'nin dış politikada daha az özerk hareket ettiği gözlemlenmiştir.

Bütün dünyayı felakete sürükleyen II. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte Türkiye, savaş sona ermeden Sovyetler Birliği'nin yapmış olduğu taleplerden sonra Sovyetler Birliği'ne karşı güvenlik endişeleri duymaya başlamıştır. Savaştan galip çıkan iki büyük gücün arasında başlayan Soğuk Savaş döneminde Türkiye, yakın Sovyet tehdidine karşı ABD'nin desteğini alarak Batı bloğu içerisinde yer almıştır. Türkiye, ABD'nin deklare ettiği Truman Doktrini ve Marshall Planı ile daha sonra Türkiye-ABD arasında yapılan ikili anlaşmalar neticesinde Amerikan etkisi altına girmiştir. Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya girmesi ile birlikte Amerikan etkisinin arttığı gözlemlenmiştir. Dönemin devlet adamları Türkiye ile ABD'nin dış politika tercihlerinin tamamen paralel olduğuna inanmış ve dış politikada ABD çıkarlarına uygun olarak blok politikasına göre hareket etmiştir. Buradan hareketle II. Dünya Savaşı sonrasında, cumhuriyet sonrası ulusal çıkara dayalı bağımsız dış politikadan uzaklaşıldığı ve Amerikancı bir dış politika uygulandığı gözlemlenmiştir.

Türkiye'nin 1960 sonrası dış politika tarihi incelendiğinde ise Küba füze krizi, Johnson Mektubu krizi ve Kıbrıs sorunu gibi gelişmelerden sonra ABD'nin müttefikliği sorgulanır hale gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeler ile birlikte Türk devlet adamları Türkiye'nin dış politikasını belirlemede ABD ile tam uyumlu politikalar izlemenin ulusal çıkarlarla bağdaşmadığını, ABD'nin politikalarının Türkiye'nin aleyhine olabileceğini anlamışlardır. Bu kapsamda 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekatı, ABD'nin ve diğer müttefik ülkelerin tasvip etmemesine rağmen yapılmıştır. Harekatın akabinde ABD tarafından uygulanan ambargo ile ulusal çıkarın blok çıkarları ile atışması durumunda ulusal çıkarların ön planda tutulması gerektiği hususu bir kez daha tasdik edilmiştir. Türkiye'nin ABD ile yaşadığı fikir ayrılığı, 1960 sonrası dönemde Kıbrıs sorunu ile başlamış; Küba füze krizi, Johnson Mektubu krizi, Kıbrıs Barış Harekatı ve Amerikan ambargosu ile bu ayrılık belirginleşmiştir.

Türkiye'nin 1960'tan Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan dönemdeki dış politikası incelendiğinde dış politikada görece özerklik döneminin yaşandığı gözlemlenmiştir.

Devletlerin sert güç unsurlarından biri olan deniz kuvveti, bir devletin dış politika tercihlerinden tabii olarak etkilenmektedir. Türk Donanması da 1923-1990 arası dönemde Türk dış politikasında yaşanan gelişmelerden gözle görülür biçimde etkilenmiştir. Cumhuriyet sonrası dönemde dünyanın hegemonik güçleri olarak Avrupa devletleri, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin referans aldığı devletler olmuştur. Bu kapsamda Türkiye, donanmasının güçlendirilmesi adına savaş gemisi tedarikinde Hollanda, İtalya, Almanya ve İngiltere'ye başvurarak kaynaklarını dönemin siyasi konjonktürüne göre çeşitlendirmiştir. Ayrıca donanmanın eğitim ve talimlerde daha iyi bir seviyeye getirilmesi adına Almanya'dan müşavir heyeti getirilmiş, donanmanın organizasyonunda Alman ve İngiliz ekolüne başvurulmuştur.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı döneminde değişmeye başlayan dış politika tercihleri ile birlikte Türk Donanması da bu tercihlerden doğrudan etkilenmiştir. Aktif tarafsızlık politikası doğrultusunda donanmanın güçlendirilmesi adına genel olarak başvurulmuş iki kaynak İngiltere ve Almanya olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında hegemonyanın ABD'ye geçmesi ve Sovyetlerin Türkiye için güvenlik tehdidine dönüşmesi ile birlikte Türkiye dış politikada tamamen ABD eksenli bir rota izlemiştir. Truman Doktrini ve Marshall Planı ile başlayan bu süreç, Türkiye'nin NATO ve CENTO üyelikleri ile devam etmiştir. Bahse konu gelişmelerin ardından Türkiye'nin genelde ordunun özelde ise donanmanın güçlendirilmesi adına başvurduğu yegane kaynak ABD olmuştur. Askeri yardımlar ile birlikte donanma envanterinde ABD menşeli ürünler çoğunluğu ele geçirirken, eğitim, teknik destek ve organizasyon hususlarında da Amerikan tipi uygulamalara geçilmiştir.

Kıbrıs sorunu ile başlayan 1960 sonrası dönemde ise Türkiye müttefikleri ABD ile fikir ayrılıklarına düşmüş, bu ayrılıkların dış politikaya yansımaları ise Türkiye'nin dış politikada daha özerk hareket etmesi olarak gözlemlenmiştir. 1964 yılında yaşanan Johnson Mektubu krizi sonrasında Türkiye, ulusal güce dayalı bir ordu oluşturma gerekliliğini geç de olsa kavramıştır. Bu kapsamda sadece 10 yıl içerisinde Türkiye denizasıırı harekât yapacak seviyeye ulaşarak 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri bu süreç zarfında yurtiçinde inşa edilen

ıkarma gemileri ile glendirilirken, amfibi çıkarma harekâtı yapabilen özel birliklerin kurulmasına da bu dönemde başlanmıştır.

Barış harekâtı sonrasında uygulanan Amerikan ambargosu ile birlikte Türkiye, ordunun güçlendirilmesi adına ulusal imkânlarla üretilmiş savaş araç ve gereçlerinin gerekliliğinin farkına varmış, bu kapsamda Federal Almanya ile özellikle askeri gemi inşa alanında ortak projeler gerçekleştirilmiştir. Bir taraftan yurtiçinde inşa edilen askeri gemilerin sayısında artış yaşanırken, diğerk tarafta tek bir kaynağabağımlı kalınmaksızın yurt dışından gemi satın veya hibe alınması yoluna gidilmiştir. Ambargo sırasında ve sonrasında hiçbir zaman ABD ile ilişkiler tam olarak koparılmamış ve zaman zaman ABD'nin askeri yardımları devam etmiştir. Bu kapsamda donanma envanterinde bulunan gemilerin menşeine bakıldığında 1970 sonrası dönemde Avrupa lkelerinin ağırlığının artmaya başladığı gözlemlenmiş fakat ABD menşeili savaş gemilerinin de donanma envanterinde yer almaya devam ettiğı görülmüştür.

III. BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ SONRASI TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE’NİN DENİZLERE YÖNELİK POLİTİKALARI

3.1. SOVYETLER BİRLİĞİ’NİN YIKILMASI

Sovyetler Birliği’nde Çernenko’nun ölümü üzerine liderliğe Gorbaçov geçmiş, SSCB’nin içinde bulunduğu kötü durumun giderilmesi için reformlar gerçekleştirmeye çalışmıştır. Gorbaçov, başa geçtikten sonra kapalı olan devlet ekonomisini dışa açmaya çalıştığı *Glasnost* politikası ve Sovyetlerin yeniden yapılandırılması manasına gelen *Perestroyka* politikasını uygulamada başarısız olmuş, ortaya konulmaya çalışılan bu reformlar sonrası devlet otoritesini kaybetmeye başlamış ve sistemin çöküşü hızlanmıştır. 1991 yılında KGB tarafından sistemi yeniden canlandırmak adına Gorbaçov’a yapılan darbe başarısız olmuş ancak darbeden güçlü bir şekilde çıkan Boris Yeltsin önderliğinde 21 Aralık 1991’da Alma-Ata’da yapılan zirve sonrasında Bağımsız Devletler Topluluğu resmen ilan edilerek Sovyetler Birliği’ne resmen son verilmiştir.³⁰¹

Sovyetler Birliği’nin çökmesiyle uluslararası siyasal sistem iki kutuplu sistemden, ABD en üstte olmak üzere Çin, İngiltere, Rusya gibi devletlerin güçlü konumda olduğu hiyerarşik ve çok-merkezli uluslararası bir sisteme dönüşmüştür.³⁰² Sovyetlerin yıkılması ile birlikte Sovyetler Birliği’ne karşı Batı bloğunun askeri kurumu olan NATO’nun misyonunda değişimler gözlemlendiği gibi NATO üyesi ülkelerin dış politika tercihlerinde de bir takım değişimler gözlemlenmiştir. Yeni oluşan siyasal sistemde bölgesel alt sistemlerin, ana sistemden özerkliği gözle görülür hale gelmiş, Soğuk Savaş’ın kıskacında tamamen bağımsız hareket edemeyen Türkiye gibi ülkelerin dış politika tercihlerinde daha bağımsız hareket etmeye başladığı görülmüştür.

³⁰¹ Ömer Göksel İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, 3. Baskı, Bursa, Dora Yayın Dağıtım, 2018, s. 175

³⁰² Faruk Sönmezoğlu, *Son Onyıllarda Türk Dış Politikası (1991-2015)*, Topkapı İstanbul, Der Yayınları, 2016, s. 33

Sovyetlerin yıkılması ile birlikte değişen NATO stratejisine göre ittifak sadece üye ülkelerin güvenliğini sağlamakla görevlendirilmemiş, uluslararası barış ve istikrarın korunmasına katkı sağlamak da yeni görevleri arasında yer almıştır. Bu kapsamda ittifak üyesi olmayan ülkelerle de diyalog kurularak uluslararası işbirliği ve güvenliğin artırılması amaçlanmıştır. Soğuk Savaş döneminde müttefik devletlerin güvenliğini sağlamak adına kurulan ittifak, 1991 sonrası tüm insanlığı ilgilendiren; terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını önleme, asimetrik tehditlere karşı mücadele, yasadışı göç ve insan kaçakçılığı, kimyasal madde ve uyuşturucu kaçakçılığı, doğal kaynakların paylaşılması ve güvenliğinin sağlanması, çevre ve iklim sorunları, enerji nakil hatlarının ve ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması gibi konularda etkin hale gelmiştir.³⁰³

Türkiye oluşan yeni konjonktür ile birlikte ittifakın uç noktasında yer almaktan çıkarak merkez ülke konumuna gelmiş, özellikle NATO'nun Ortadoğu ve Kafkaslar üzerindeki planlamalarında kilit ülke rolünü almıştır.³⁰⁴ Oluşan yeni konjonktür ile birlikte dış politika alanında daha özerk hareket etmeye başlayan Türkiye, Sovyetlerin halefi Rusya Federasyonu ile olan ilişkilerini de geliştirmeye çalışmış, iki ülke arasındaki işbirliğinin gelişmesi adına devlet adamları birbirlerine ziyaretlerde bulunmuştur. İki ülke arasında sürekli bir şekilde artan ticari ilişkilere rağmen siyasi ilişkiler inişli ve çıkışlı bir seyir izlemiş, Rusya'nın ortaya koyduğu "Yakın Çevre Doktrine" ile birlikte Türkiye, Rusya'ya karşı temkinli davranmıştır.³⁰⁵

Yeni yüzyıla girilmesi ile birlikte, Türkiye'de iktidara sahip olan Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi boyunca Rusya ile olan ilişkiler karşılıklı çıkara dayalı komşuluk ilişkileri kapsamında olumlu bir seyir izlemiş,³⁰⁶ iki ülke arasında özellikle Karadeniz'de yapılan işbirliği artmıştır. Kasım 2015'e kadar olumlu bir seyir izleyen ilişkiler, Rus uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi ile bozulmuş, Haziran 2016 ile birlikte ilişkiler tekrar yoluna girmeye başlamıştır.

Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası gündemine dâhil olan bir başka bölge ise Afrika olmuştur. Soğuk Savaş dönemi boyunca kıta devletleri ile blok politikaları

³⁰³ Nejat Tarakçı, **Küresel Sistemde Dış politika Stratejileri**, İstanbul, Tasam Yayınları, 2012, s. 87-88

³⁰⁴ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 105

³⁰⁵ Anıl Çeçen, **Türkiye ve Avrasya**, II. Baskı, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2015, s. 21-22

³⁰⁶ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 689

paralelinde ilişkilerini sürdüren Türkiye, 1991 sonrası dönemde kıta ile ilk temasını Somali’de yaşanan iç savaş döneminde gerçekleştirmiştir. Güvenlik Konseyi kararı ile bölgeye gönderilen Birleşik Görev Gücü’ne Türkiye’den de 320 kişilik bir birlik katılmıştır. Türkiye’nin kıta ile olan ilişkileri Dışişleri Bakanlığı’na İsmail Cem’in gelmesiyle ivme kazanmış, 1998 yılında “Afrika’ya Açılım Eylem Planı” hazırlanmıştır.³⁰⁷

Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde Türkiye’nin kıtaya olan ilgisi büyük bir şekilde artmış, kıta ülkeleri ile olan ilişkiler gözle görülür derecede artmıştır. İlk olarak 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı’nca “Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi” yayınlanmış, ardından 2005 yılı Türkiye’de “Afrika Yılı” olarak ilan edilmiştir. Bu kapsamda dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 2005 yılında Etiyopya ve Güney Afrika Cumhuriyeti’ne, 2006 yılında Sudan’a ziyaretler gerçekleştirmiştir. 2008 yılında Afrika Birliği’nin toplandığı bir zirvede Türkiye, örgütün stratejik ortağı olarak kabul edilmiştir. Türkiye’nin kıta ile olan ilgisi sadece kültürel ve ekonomik düzeyde kalmamış, siyasi ve diplomatik düzeyde de ilişkiler hızla gelişmiştir.³⁰⁸ 2009 yılında Afrika Kıtası’nda 12 büyükelçiliği bulunan Türkiye’nin, büyükelçilik sayısı 2019 itibarıyla 42 olmuştur.³⁰⁹ Türk devlet erkânının kıtaya olan ziyaretleri artmış, dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın gerçekleştirdiği ziyaretlerde ziyarete iştirak eden heyetlerin içinde bakanlar, bürokratlar ve gazetecilerin yanında işadamları da yer almıştır.

Türkiye’nin devlet erkânının bizzat yürüttüğü ilişkilerin yanında Türkiye’den birçok sivil toplum kuruluşu, vakıflar ve Diyanet İşleri Başkanlığı da Afrika kıtasında kıta ülkeleri ile Türkiye’nin ilişkilerini geliştirecek çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı başta olmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı, TUSKON, İHH gibi kuruluşlar bölgede ekonomik, kültürel ve dini faaliyetler gerçekleştirmekte, Kızılay ve AFAD gibi sağlık kuruluşları sağlık hizmetleri vermektedir.³¹⁰ Türkiye, kıtada uyguladığı etkin ve aktif kamu diplomasisi

³⁰⁷ Balcı, a.g.e, s. 278-279

³⁰⁸ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 749-753

³⁰⁹ “Türkiye’nin Afrika’daki Büyükelçilikleri”, (çevrimiçi) <https://www.trthaber.com>, 07.03.2020

³¹⁰ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 752-753

ile bölge halklarının gözünde olumlu bir imaj sergilemiş, son yıllarda bölgeye yaptığı yardımlar ile yardım yapan ülkeler arasında ön sıralar da yer almıştır.³¹¹

3.1.1 SOĞUK SAVAŞ SONRASI YÜRÜTÜLEN DIŞ POLİTİKANIN TÜRK DONANMASI'NA ETKİLERİ

Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni konjonktür ile birlikte dış politikada Türkiye'nin izlediği rota Türk Deniz Kuvvetleri'ni birçok yönden etkilemiştir. Türkiye, 1997'de Rusya'dan satın aldığı TCG Akbaş gemisi ile cumhuriyet tarihi boyunca bir ilki gerçekleştirerek ilk defa Rusya'dan askeri bir gemi satın almıştır. 1999-2000 yılları arasında ise 3 adet yangın söndürme botu alarak donanma hizmetine katmıştır.³¹² Böylece Türkiye ilk defa donanmanın güçlendirilmesi adına batı bloku ülkelerden olmayan bir ülkeyi tercih etmiştir. Ayrıca Türkiye, Sovyetlerin halefi durumunda bulunan Rusya Federasyonu ile özellikle Karadeniz'de deniz güvenliğinin sağlanması, terörizm ve kaçakçılığın engellenmesi, enerji nakil hatlarının korunması, insani yardım, çevrenin korunması, denizde arama ve kurtarma, mayınların temizlenmesi gibi konularda işbirliğine gitmiş, bu işbirliğinin gerçekleştirilmesinde Türk Deniz Kuvvetleri kilit rol oynamıştır.

Türkiye ile Rusya arasında yapılan ve Türk Donanması'nı yakından ilgilendiren ilk kuruluş Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) olmuştur. Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin üye olduğu BLACKSEAFOR, Türkiye öncülüğünde 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur.³¹³ BLACKSEAFOR'a Ukrayna, Rusya, Gürcistan, Bulgaristan, Türkiye ve Romanya katılmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri, BLACKSEAFOR'a değişmeli olarak 1 adet fırkateyn, 1 adet korvet ve 1 adet mayın gemisi ile iştirak etmiştir.³¹⁴

Türkiye ile Rusya Federasyonu'nun ortak işbirliğine gittiği bir başka oluşum ise Karadeniz Uyum Harekâtı olmuştur. Türkiye'nin Karadeniz'in güvenliği kapsamında başlattığı harekâta Rusya 2006'da, Ukrayna 2007'de, Romanya ise 2010 yılında katılmıştır. Harekât kapsamında üye ülkelerin Karadeniz'de askeri ve teknik konularda işbirliği yapması ve istihbarat ve bilgi aktarımı yapması hedeflenmiştir.

³¹¹ M. Fatih Sever, v.d, **Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu-2017**, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, 2018, s. 15-30, (çevrimiçi) <https://www.tika.gov.tr>, 13.05.2020

³¹² Tunaboylu, a.y, s. 181

³¹³ İlhan, Ülger, a.g.e, s. 35

³¹⁴ "Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 08.03.2020

Türk Deniz Kuvvetleri, Karadeniz Uyum Harekâtı'na fırkateynler, hücumbotlar, korvetler, karakol botları ve denizaltılardan oluşan bir görev grubu ile katılmaktadır.³¹⁵ Türk Donanması'nın katıldığı bu harekâtlara ilerleyen kısımda ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte stratejisi değişen ve etki ettiği konu kapsamı genişleyen NATO'nun bünyesinde, barışın korunması ve istikrarın sağlanması amacıyla 1992 yılında acil müdahale deniz kuvveti olarak NATO Akdeniz Daimi Deniz Kuvveti (STANAVFORMED) kurulmuştur.³¹⁶ Daimi deniz kuvveti iki kez isim değişikliğine uğrayarak 2007 yılında "Standing NATO Maritime Group-2 (SNMG-2)" adını almıştır. Türk Deniz Kuvvetleri, SNMG-2'ye değişik kategoride su üstü ve denizaltı gemileri ile iştirak etmektedir.³¹⁷ SNMG-2 kapsamında iştirak edilen operasyonlara ilerleyen kısımda yer verilecektir. Türk Deniz Kuvvetleri'nin dahil olduğu bir başka NATO kuruluşu 1999 yılında kurulup³¹⁸ 26 Mayıs 2001'de İtalya'da aktif edilen Akdeniz Mayın Harbi Kuvveti (MCMFORMED) olmuştur. Mayın harbi kuvveti isim değişikliğine uğrayarak 1 Ocak 2005 tarihinde "Standing NATO MCM Group-2 (SNMCMG-2) ismini almıştır.³¹⁹

Türk Deniz Kuvvetleri'nin NATO veya BM kapsamında iştirak ettiği diğer görevler; Somali Birleşik Görev Gücü Harekâtı, Sharpguard Harekâtı, Etkin Çaba Harekâtı, BM Geçici Görev Gücü Harekâtı, Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Okyanus Kalkanı Harekâtı, Deniz Haydutluğu ile Mücadele Harekâtı, Birleşik Görev Kuvveti-151 Görevi, Kararlı Destek Misyonu Harekâtı, Deniz Muhafızı Harekâtı görevleri olup bu görevlere ilerleyen kısımda ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.³²⁰

Sovyetlerin dağılması sonrası uluslararası siyasal sistemde oluşan yeni konjonktür ile birlikte Türkiye dış politikada daha bağımsız bir rota izlemeye başlamış, özellikle İsmail Cem'in dışişleri bakanlığı boyunca Afrika kıtası dış politika gündeminde daha çok yer almaya başlamıştır. AKP iktidarı ile birlikte kıta ülkeleri ile Türkiye arasındaki ilişkiler yoğunlaşmış, Türkiye devlet erkânının bölgeye bizzat

³¹⁵ "Karadeniz Uyum Harekâtı", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 08.03.2020

³¹⁶ Atabey, a.g.e, s. 79

³¹⁷ "NATO Daimi Deniz Grupları", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 09.03.2020

³¹⁸ Atabey, a.g.e, s. 79

³¹⁹ "NATO Daimi Deniz Grupları", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 09.03.2020

³²⁰ "Harekâtlar", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 10.03.2020

gerçekleştirdiği ziyaret ve kurduğu temasların yanında sivil toplum örgütlerinin gerçekleştirdiği faaliyetler ile birlikte Türkiye'nin kıtadaki etkisi artmıştır.³²¹

Türk dış politikasında yaşanan bu değişimin Türk Deniz Kuvvetleri'ne de etkisi olmuştur. 2010 yılında Türkiye'nin çevre denizlerindeki menfaatlerini korumak, deniz ulaşımının, ticaret ve enerji yollarının güvenliğini sağlamak amacıyla Türk Deniz Görev Grubu (TDGG) kurulmuştur. TDGG 2010, 2011 ve 2014 olmak üzere üç kez kurulmuş; 2010 yılı aktivasyonu Akdeniz'de, 2011 yılı Afrika aktivasyonu Aden Körfezi ve Somali açıklarında, 2014 yılı aktivasyonu Afrika kıtası çevresinde yapılmıştır. 2010 yılı aktivasyonunda Tunus, Cezayir ve Mısır olmak üzere 3 kıta ülkesine liman ziyaretleri yapılırken, 2014 yılında yapılan ve Barbaros Türk Deniz Görev Grubu adını alan aktivasyonda 24 kıta ülkesi ve 36 liman ziyaret edilmiştir.³²² TDGG faaliyetlerini dair ayrıntılı bilgiye ilerleyen kısımda yer verilmiştir.

3.2. DENİZLERİN ÖNEMİ

Deniz, kendisi ile birlikte bünyesinde bulundurduğu canlı ve cansız varlıklar ile asırlardır insanoğlunun yaşamında önemli bir yer tutmuştur. Yer kürenin %70'ini kaplayan denizler ve okyanuslar milyonlarca canlıya ev sahipliği yapmaktadır. Asırlardır avcılık, enerji ve taşımacılık gibi alanlarda insanoğlunun sıkça yararlandığı denizler, küreselleşme ile birlikte önemini artırmaya devam etmektedir. Günümüzde dünya nüfusunun %70'inden fazlası okyanus ve deniz kıyılarında yaşamakta olup, gelişmiş kentlerin büyük çoğunluğunun deniz ya da okyanus ile kıyısı bulunmaktadır.

Küreselleşmenin ivmelendiği günümüz dünyasında uluslararası ticaret de hiç olmadığı kadar ileri boyutlara taşınmıştır. Artan uluslararası ticaretle birlikte emtia taşımacılığı artmış, emtia taşımacılığında ise deniz yolu hava, kara ve demiryoluna oranla daha az maliyetli olduğu için açık ara farkla ipi göğüslemiştir. Günümüzde küresel ticaretin hacim olarak %80'i, petrol taşımacılığının %60'ı ve doğal gaz taşımacılığının ise %25'i deniz yoluyla yapılmaktadır. Bu denli yüksek oranlara sahip olan deniz taşımacılığının küresel ticaret açısından devamlılığının sağlanması da hayati önem taşımaktadır. Denize kıyısı olan devletler bu işleyişin devamlılığının

³²¹ Balcı, a.g.e, s. 279

³²² "Türk Deniz Görev Grubu", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 11.03.2020

sağlanması adına sadece kendilerine yakın denizlerde değil, kendilerine uzak olan denizlerde ve su geçitlerinde de deniz güvenliğinin sağlanması için çaba sarf etmektedir. Bu bağlamda deniz trafiğinin kesintisiz sağlanması için boğazlar, kanallar, körfez ve limanların güvenliğinin yanında açık denizlerde ve uluslararası sularda da deniz güvenliğinin sağlanması devletlerin güvenlik ajandalarına dâhil olmuştur.³²³

Denizlerin son yıllarda önemini artıran bir başka gelişme de artan enerji talebine karşın bilinen enerji kaynaklarının azalmaya başlaması olmuştur. Artan dünya nüfusu ile birlikte insanoğlu deniz kaynaklı ürünlerin tüketimini artırdığı gibi enerji alanında da denizlerden bilumum yararlanmaya çalışmaktadır. Günümüzde gelişen yeni teknolojiler ile birlikte insanoğlu, deniz suyu, dalgalar ve deniz rüzgârlarından üretilen enerjinin yanı sıra deniz dibinde bulunan hidrokarbon kaynakları ile metan hidrat ve hidrojen gibi yeni enerji kaynakları ile birlikte enerji ihtiyacını karşılayabilmektedir. Dünyanın tükenen enerji kaynakları nedeniyle deniz-merkezli enerji kaynaklarının önemi artmış bu nedenle devletlerin deniz yetki alanları konusunda yaşadığı anlaşmazlıklar da artmaya başlamıştır.

Denizleri önemli kılan bir başka faktör ise üzerinden her gün milyonlarca verinin taşınıp işlem gördüğü deniz altı fiber optik kablolardır. Fiber optik kablolar ile taşınan veriler başta finans olmak üzere istihbarat gibi alanlarda da işlenmektedir. Devletlerin kriz, çatışma ve savaş anlarında askeri güç aktarımını sağlayacak en önemli yollardan biri olması denizin önemini artıran bir başka husus olmuştur. Bu bağlamda küresel, bölgesel veya yerel ölçekte yaptırım uygulayacak devletin kendi çıkarları için askeri deniz gücünü kullanması, bunu yaparken deniz yolu erişimini kesintisiz sağlaması devletler için hayati önem taşır hale gelmiştir.³²⁴

3.3. TÜRKİYE'DE SİVİL DENİZCİLİK HEDEFLERİ

Türkiye, sahip olduğu jeopolitik konum itibarıyla Asya, Avrupa ve Afrika'yı birbirine bağlayan, üç tarafı denizlerle çevrili ve İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi gibi kritik su yollarına sahip müstesna bir ülkedir. Coğrafya olarak deniz ile bu kadar yakın ilişkili olan bir ülkenin denizcilik potansiyeli de yüksektir. Bu

³²³ Bülent Bostanoğlu, **Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi**, Pendik İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Mayıs 2015, s. 5

³²⁴ Bostanoğlu, a.g.e, s. 6

bağlamda Türkiye'nin tonaj bazında yapmış olduğu ithalatın yaklaşık olarak % 95'i, ihracatın ise %78'i deniz üzerinden yapılmaktadır. Türkiye'nin deniz ticaret filosunun kapasitesi Ocak 2019 verilerine göre yaklaşık olarak 28,6 DWT ile dünyada 15. sırada bulunmaktadır.³²⁵

İstanbul'da 2013 yılında yapılan ulaştırma şurasında deniz yolu sektörü ile ilgili olarak 2023 hedefleri belirlenmiştir. Buna göre liman ve deniz tesislerinin ulusal ve uluslararası ticaret ağlarına entegre edilmesi, liman projeleri ile terminal ve transit ülke konumuna gelinmesi, elleçleme kapasitesinde 32 milyon TEU'ya ulaşılması, gemi inşa sanayinde 10 milyar dolar gelir elde edilmesi ve yüzde 80 yerli katkı payının yakalanması gibi hususlar hedeflenmektedir. Ulaşılması planlanan bu hedefler ile birlikte deniz ticaret filosu, deniz yolu taşımacılığı, deniz yapıları, AR-GE ve deniz teknolojileri gibi alanlarda küresel denizcilik sıralamasında ilk sıralarda olmak hedeflenmektedir.³²⁶

3.4.TÜRKİYE'NİN ÇEVRE DENİZLERDE POLİTİKASI

3.4.1.KARADENİZ

Karadeniz, Avrasya'nın merkezinde bulunan ve sahip olduğu potansiyel enerji kaynakları ve enerji nakil hatları ile jeostratejik öneme sahip yarı kapalı bir denizdir. Boğazlar ile Ege Denizi'ne bağlanan Karadeniz, Azak Denizi hariç tutulduğunda yaklaşık olarak 422. 000 kilometre kare alana ve altı kıyıdaş devlete sahip bir denizdir. Çeşitli deniz ürünlerinin yanı sıra keşfedilmiş ve keşfedilmeyi bekleyen enerji kaynaklarına sahiptir. Ayrıca Kafkasya ve Hazar havzası devletleri ile Rusya'nın dünya pazarlarına sunduğu petrol ve doğalgazın transfer edilmesinde enerji koridoru vazifesini görmektedir.³²⁷

Türkiye, çevre denizlerinden biri olan Karadeniz'de özellikle Sovyetlerin yıkılmasından bu yana aktif politikalar izlemektedir. Türkiye, Karadeniz'de deniz ulaştırma ve enerji nakil yollarının güvenliğinin sağlanması, kaçakçılığın önlenmesi,

³²⁵ "Türkiye Deniz Yolunda Rotayı Transit Yüklere Çevirdi", (çevrimiçi) <https://www.utikad.org.tr>, 27.04.2020

³²⁶ "2035 Yol Haritası 11. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Şurası'nda Belirlendi", (çevrimiçi), <http://www.sektorel.com/> 27.04.2020

³²⁷ Vladimir Petrovich Goncharov, v.d, "Black Sea", (çevrimiçi) <https://www.britannica.com>, 28.04.2020

kıyıdaş ülkeler ile işbirliğinin artırılmasını amaçlamakta böylece kıyıdaş ülkeler arasında istikrarın ve barışın korunmasını hedeflemektedir. Türkiye'nin öncülük ettiği ve Karadeniz'in bir barış denizi haline gelmesini amaçladığı BLACKSEAFOR ve Karadeniz Uyum Harekâtı bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik olarak planlanmıştır. 2001 yılında faaliyete geçen BLACKSEAFOR ve 2004 yılında faaliyete geçen Karadeniz Uyum Harekâtı ile birlikte Karadeniz'de kısa süreliğine de olsa devletlerarası istikrar tam anlamıyla sağlanmış ancak 2008 ve 2014 yılında yaşanan Gürcistan ve Ukrayna krizleri nedeni ile bu istikrar ve barış ortamı zaman zaman sekteye uğramıştır.³²⁸

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı arifesinde imzaladığı ve Lozan Antlaşması'na nazaran Boğazlar üzerinde daha çok hak ve yetkiye sahip olduğu 1936 Montrö Antlaşması'nın tarafsız şekilde uygulanması da Türkiye'nin Karadeniz'e yönelik politikalarından biridir. Söz konusu anlaşma 1936'dan bu yana yürürlükte olup, özellikle II. Dünya Savaşı gibi kritik bir dönemde tarafsızca uygulanarak günümüze kadar gelmiştir. Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan ve 2014 yılında Ukrayna ile yaşadığı krizde ABD'nin uzun süreli Karadeniz'e çıkma istekleri Montrö Antlaşması'na takılmış ve bu husus Türkiye'nin dış politika gündemini uzun süre meşgul etmiştir. Antlaşma maddelerinin uygulanmaması, Türkiye'nin bir kriz karşısında tarafsızlığını bozacağı manasına geldiği için Montrö'nün kusursuzca uygulanması Türkiye açısından hayati önem taşımaktadır.³²⁹

Türkiye'nin Karadeniz'e yönelik izlemiş olduğu politikalardan bir diğeri de karasuları ile münhasır ekonomik bölge ilan etmesi olmuştur. Türkiye'nin Karadeniz'de 1982 yılında ilan etmiş olduğu karasuları genişliği 12 mildir. Ayrıca Türkiye, 1980 yılında yürürlüğe giren bir anlaşma ile Sovyetler birliği ile kıta sahanlığı sınırlandırmasına gitmiş, Romanya ile Sovyetlerin 1984 ve 1986 yıllarında Karadeniz'de münhasır ekonomik bölge ilan etmesi ile birlikteyse 1986 yılında Karadeniz'de münhasır ekonomik bölge ilan etmiştir. Sovyetlerin yıkılması ile birlikteyse ardıl devletler olan Gürcistan, Rusya ve Ukrayna ile bu sınırların geçerliliği

³²⁸ “Uluslararası Faaliyetler”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 28.04.2020

³²⁹ Tevfik Kadan, “Montrö Türkiye'nin Güvenliğini Sağlıyor”, (çevrimiçi) <https://www.aydinlik.com.tr>, 28.04.2020

sürmüştür. Son olarak Türkiye 1997 yılında Bulgaristan ile yapmış olduğu münhasır ekonomik bölge antlaşması ile Karadeniz’de deniz yetki alanlarını sınırlandırmıştır.³³⁰

Harita 3.1

Karadeniz’deki Deniz Yetki Alanları

Kaynak: “Karadeniz’deki MEB Sınırlarının Haritası”, (çevrimiçi) <https://www.stratejikortak.com>, Erişim Tarihi: 28.24.2020

3.4.2. AKDENİZ

Akdeniz; Cebeli Tarık Boğazı ile Atlantik Okyanusu’nu Asya’ya, Süveyş Kanalı ile Kızıldeniz’i ve Hint Okyanusu’nu Avrupa’ya bağlayan; Afrika, Avrupa ve Asya kıtalarının kesişim noktasında olan stratejik öneme sahip bir denizdir. Geniş deniz ürünleri yelpazesine sahip Akdeniz, yaklaşık olarak 2,5 milyon kilometrekare yüzölçümü ile dünyanın en büyük iç denizidir.³³¹ Akdeniz; Süveyş Kanalı ve Cebelitarık gibi kritik deniz geçitlerine sahip olup, küresel deniz emtia taşımacılığında önemli bir paya sahiptir. Ayrıca keşfedilmemiş enerji kaynaklarına sahip olduğu düşünülen Akdeniz, Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Kerkük-Yumurtalık boru hatlarının faaliyete geçmesi ile enerji koridoru haline gelmiştir. Akdeniz, coğrafi olarak Tunus’taki Bon Burnu ile Sicilya Adası’nın Lilibeo Burnu arasında uzanan hayali bir

³³⁰ İsmet Balık, “Türkiye’nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları”, **Kent Akademisi**, Cilt: 11 Sayı:1, Ocak 2018, s. 91

³³¹ Baruch Boxer, Mostafa Salah, “Mediterranean Sea”, (çevrimiçi) <https://www.britannica.com>, 29.04.2020

çizgi ikiye ayrılmaktadır. Türkiye, çevre denizleri arasında yer alan ve bu hattın doğusunda bulunan Doğu Akdeniz üzerine bazı politikalar izlemektedir.

Türkiye, öncelikli olarak Doğu Akdeniz üzerinde doğal bir uçak gemisi gibi konumlanmış olan ve Ortadoğu ve Süveyş Kanalı'nın kalesi durumunda bulunan Kıbrıs Adası üzerine birtakım politikalar izlemektedir. Uluslararası hukukun ve kurucu antlaşmaların kendisine tanıdığı haklar ile Kıbrıs Adası'nda soydaşlarına yönelik yapılan mezalimi 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile durduran Türkiye, adanın güneyinde bulunan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni resmen tanımamaktadır. Kurucu antlaşmaların öngördüğü düzenin Rumlar tarafından bozulması ve adada 1960 yılından 1974'e kadar Türklerin sistematik olarak katledilmesi sonrası Türkiye adaya müdahale etmiş ve ada fiziki olarak kuzey ve güney olarak ikiye ayrılmıştır.

Rumların, adanın tamamında egemenlik iddia etmesine karşılık 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuş ancak yeni kurulan devleti sadece Türkiye tanımıştır. 1974'ten bu yana taraflarca yürütülen müzakereler başarılı olamamış, GKRY'nin Avrupa Birliği'ne dâhil edilmesi ile birlikte Rumların uzlaşma yanlısı olmayan tavırları artmış ve müzakereler durma noktasına gelmiştir. Son yıllarda yaşanan gelişmeler ile birlikte Türkiye, KKTC'ye olan desteğini her alanda artırmıştır. Gerçekleştirilen su temini projesi ile KKTC'nin 2050 yılına kadarlık içme suyunu karşılayan Türkiye³³², son olarak 46 yıldır yerleşime kapalı olan Maraş bölgesinin iskâna açılması ve yeniden imar edilmesi için desteğini bildirmiştir.³³³ Ayrıca iki devlet arasında yapılan anlaşmalar sonrasında Geçitkale'de insansız hava araçlarının konuşlandığı bir hava üssü açılmış, deniz üssü için ise çalışmalara başlandığı bildirilmiştir.³³⁴

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e yönelik izlediği önemli politikalardan biri de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ile ilgili olmuştur. Doğu Akdeniz'de olduğu düşünülen potansiyel enerji kaynaklarının gündeme gelmesi ile GKRY; Yunanistan'ın da desteğini alarak 2003 yılından bu yana Türkiye'nin hak ve menfaatlerini hiçe

³³² Murat Demirci, "Türkiye'den Gelen Su KKTC'deki Yerleşim Birimlerine Ulaştı", (çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr>, 29.04.2020

³³³ "Kapalı Maraş İçin Tarihi Gün", (çevrimiçi) <https://www.trthaber.com>, 29.04.2020

³³⁴ Seyfettin Ersöz, "KKTC'ye Geçitkale'nin Ardından Deniz Üssü", (çevrimiçi) <https://www.milliyet.com.tr>, 29.04.2020

sayarak deniz yetki alanları sınırlandırmasına gitmiştir. GKRY, Doğu Akdeniz'in en uzun sahil şeridinde sahip Türkiye'yi yok sayarak; 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan, 2010 yılında ise İsrail ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırmasına gitmiştir. Yaşanan bu gelişmelere misilleme olarak Türkiye 2011 yılında KKTC ile deniz yetki alanları sınırlandırmasına gitmiştir.³³⁵ GKRY, 2007 yılından itibaren ise Türkiye'nin iddia ettiği münhasır ekonomik bölge sınırlarının bir kısmının da olduğu deniz alanlarında ihaleler açarak ruhsatlandırma çalışması yapmıştır. Türkiye, GKRY'nin bu çabalarına karşılık çeşitli düzeylerde tepkiler vererek, GKRY'nin ilan ettiği MEB'leri tanımadığını deklare etmiştir.³³⁶

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda anlaşmazlık yaşadığı bir başka yönetim ise Yunanistan olmuştur. Yunanistan; Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis adalarından geçen hayali bir hat ile Mısır, GKRY ve Libya ile MEB sınırlandırması yapmak istemektedir. Türkiye ise bu tutuma MEB'in ancak anakaradan itibaren sınırlandırılabilceğini, adaların MEB sınırlandırmada esas alınamayacağını öne sürerek karşı çıkmaktadır. Türkiye, MEB sınırlandırılması konusunda daha önce izlediği anakaradan itibaren düşey çizgilerle MEB belirleme tekniğinden vazgeçerek, anakaradan başlayan diyagonal eğrilerle MEB belirleme tekniğini benimsemiştir.³³⁷ Bu durumda Libya ile denizden komşu duruma gelen Türkiye, Libya'daki iç savaşta BM tarafından meşru hükümet olarak tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti ile 27 Kasım 2019'da Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'nı imzalamıştır.³³⁸

Türkiye, GKRY ve Yunanistan ile yaşanan MEB sınırlandırması anlaşmazlıklarında uluslararası hukukun “kıta denize hâkimdir”, “oransallık”, “coğrafyanın üstünlüğü”, “kapatmama” gibi ilkelerini öne sürerek MEB sınırlandırması yoluna gitmiştir.³³⁹ GKRY ve Yunanistan ise anlaşmazlığın çözümünde AB gibi üçüncü tarafların desteğini alarak Türkiye'yi sadece Akdeniz kıyılarına hapsetmek istemektedir. GKRY ve Yunanistan'ın içinde bulunduğu ve

³³⁵ Cihat Yayı, **Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye**, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, Şubat 2020, s. 78

³³⁶ Bostanoğlu, a.g.e, s. 13

³³⁷ Yayı, a.g.e, s. 48-66

³³⁸ **Resmî Gazete**, Sayı: 30971, (çevrimiçi) <https://www.resmigazete.gov.tr>, 29.04.2020

³³⁹ Yayı, a.g.e, s. 56-62

Türkiye dışındaki bölge ülkeleri ile yapılan üçlü zirveler de bu amacın kapsamı dâhilinde olmuştur. Mısır, GKRY, Yunanistan, İsrail, Ürdün, Filistin ve İtalya enerji bakanlarının 14 Ocak 2019'da Kahire'de bir araya gelerek Doğu Akdeniz Gaz Formu çalışmalarına başlaması Türkiye'yi uluslararası arenada yalnızlaştırma politikasına yönelik olmuştur.³⁴⁰

Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlığa Avrupa Birliği Türkiye aleyhine taraf olmuş, Yunanistan, Portekiz, İspanya, Fransa, İtalya ve Malta'nın içinde bulunduğu 6 Avrupa Birliği ülkesi GKRY ile birlikte EuroMed-7'yi kurmuştur. Malta'da 14 Haziran 2019'da yapılan Med-7 zirvesinde, AB Türkiye'ye karşı GKRY'yi desteklediğini açıkça beyan etmiştir.³⁴¹ Ayrıca 7 Ağustos 2019'da Yunanistan'da gerçekleştirilen ve ev sahibi Yunanistan ile birlikte GKRY, İsrail ve ABD'nin enerji bakanlarının katıldığı toplantıda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatlerine aykırı olan EAST-MED boru hattı projesinin hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmış, projenin ABD tarafından desteklendiği belirtilmiştir.³⁴²

Türkiye, Doğu Akdeniz'de kendisinin dışarıda bırakılacağı hiçbir antlaşmayı kabul etmeyeceğini ve bu antlaşmaların geçersiz olduğu deklare etmiştir. GKRY ve Yunanistan'ın 2000'li yıllardan bu yana uyguladığı politikalara karşı Türkiye, deniz yetki alanlarının ve denizdeki hak ve menfaatlerinin korunması adına uluslararası hukuka uygun olarak diplomatik yollarla mücadele etmiş ayrıca sert güç uygulaması olarak 2006 yılından bu yana Türk Deniz Kuvvetleri'ni bölgede etkin bir şekilde kullanarak caydırıcılık sağlamıştır.³⁴³ Türkiye hâlihazırda Doğu Akdeniz'de araştırma gemileri ile birlikte arama-tarama ve sondaj faaliyetleri yürütmekte, bu faaliyetler yürütülürken Türk Donanması araştırma gemilerine eşlik etmektedir. Ayrıca Libya iç savaşında General Hafter'e karşı meşru UMH desteklenmekte olup, Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait fırkateynlerin Libya açıklarında hazırda bekledikleri de basına

³⁴⁰ Hussein Abd El-Fettah, Mehmet Nuri Uçar, "Doğu Akdeniz Gaz Formu", (çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr>, 29.04.2020

³⁴¹ "No: 170, 15 Haziran 2019, Altıncı MED7 Zirvesinde Kabul Edilen Ortak Bildiri Hakkında", (çevrimiçi) www.mfa.gov.tr, 29.04.2020

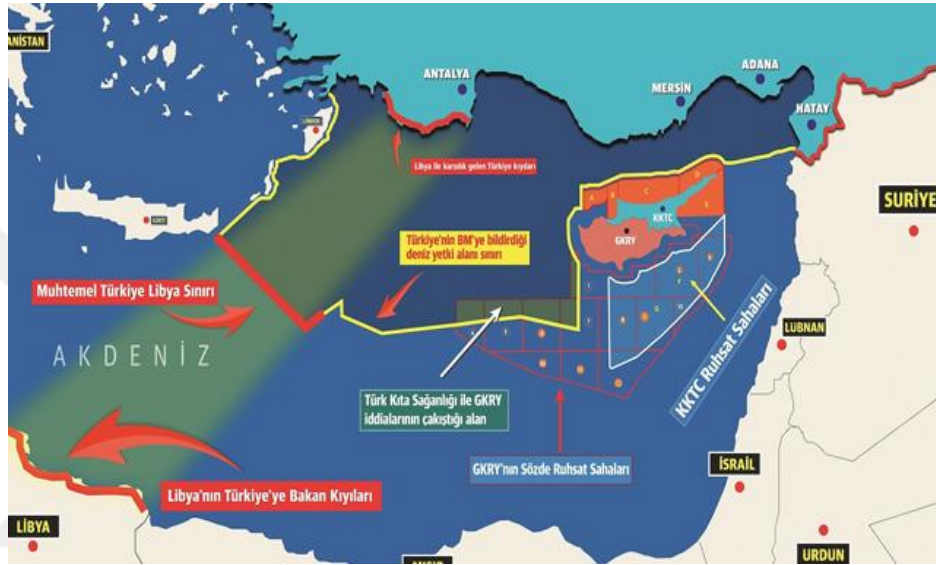
³⁴² "ABD, Yunanistan, GKRY ve İsrail'in Akdeniz Planı", (çevrimiçi) <https://kafkassam.com>, 29.04.2020

³⁴³ "Akdeniz Kalkanı Harekâtı", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 29.04.2020

yansıyan haberler arasında yerini almıştır.³⁴⁴ Türk Donanması Doğu Akdeniz’de uyguladığı gambot diplomasisi ile caydırıcılık sağlamış, Türkiye’nin bölgedeki hak ve menfaatlerini korumasında görevini başarılı şekilde icra etmiştir.

Harita: 3.2

Türkiye’nin Akdeniz’de Öne Sürdüğü Deniz Yetki Alanları

Kaynak: “Libya ile yapılan mutabakat neden bu kadar önemli? İşte bilinmesi gerekenler”, (çevrimiçi) <https://m.yeniakit.com.tr>, Erişim Tarihi:13.05.2020

Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanları sınırlandırması ve yeni enerji kaynaklarının keşfedilmesi ve kullanılması politikalarına ek olarak uyguladığı bir başka politika ise deniz güvenliğinin sağlanması olmuştur. Bu bağlamda Türkiye gerek ulusal gerekse NATO müttefikleri ile birlikte uluslararası ölçekte yaptığı operasyon ve tatbikatlar ile birlikte Doğu Akdeniz’de deniz güvenliğinin sağlanması, kaçakçılığın ve yasadışı faaliyetlerin önlenmesi gibi politikalar gütmektedir. Bu kapsamda icra edilen Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Etkin Çaba Harekâtı, Deniz Muhafızı Harekâtı gibi harekâtlar bu amaca yönelik yapılmıştır.

3.4.3. EGE DENİZİ

Ege Denizi; kıyıları hayli girintili ve çıkıntılı olan, bu kıyılarda bulunan çok sayıda koy, körfez, boğaz ve yarımada ve bünyesinde irili ufaklı 3000 ada, adacık

³⁴⁴ “Türk Donanması Libya Açıklarında”, (çevrimiçi) <https://www.aydinlik.com.tr>, 29.04.2020

ve kayalığa sahip 214 000 kilometrekare yüzölçümüne sahip yarı kapalı bir denizdir.³⁴⁵ Konum itibarıyla Karadeniz'i boğazlar üzerinden Akdeniz'e bağlayan Ege, deniz kaynaklı canlı ve cansız ürünleriyle ekonomik getiri sağlamaktadır. Hukuki olarak Türkiye ve Yunanistan arasında bazı problemlere sebep olan Ege Denizi'nin enerji kaynağı potansiyelinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin açık denizlere uluslararası sular üzerinden ulaşması açısından Ege Denizi hayati öneme sahiptir. Türkiye, Ege Denizi üzerinde bir takım politikalar izlemekte olup, bu politikaların başında Yunanistan ile yaşanan problemlerin çözümü gelmektedir.

Türkiye, Ege Denizi'nde açık denizlere ulaşımın uluslararası sulardan, askeri faaliyetlerin ise gizli ve kesintisiz yapılabilirdiği bir durumun sürdürülmesini istemektedir.³⁴⁶ Ege Denizi hâlihazırda sahip olduğu düşünülen veya sahip olduğu ekonomik kaynaklar ile kıyıdaş devletlerin ilgisini çekmektedir. Bu bağlamda Türkiye Ege Denizi'nde; Yunanistan ile karasuları, kıta sahanlığı, arama-kurtarma sorumluluk sahası alanı, uçuş malumat bölgesi, hava sahası, gayri askeri statüdeki adaların silahlanması, egemenliği anlaşmalarla devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar (EGEAYDAK) sorunu gibi sorunlar yaşamaktadır. Yunanistan'ın Ege'ye dair talepleri 1960 öncesine dayansa da Kıbrıs sorununun ortaya çıkması ve 1974'te Türkiye tarafından yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası iki devlet arasında Ege' de yaşanan anlaşmazlıklar artmıştır. Ege'de yaşanan sorunlar zaman zaman taraflar arasındaki ilişkileri germekte ve iki devleti karşı karşıya getirmektedir.³⁴⁷

Türkiye ve Yunanistan arasında Ege'de yaşanan sorunların başında EGEAYDAK sorunu gelmektedir. Ege Denizi'nde egemenliği hukuken devredilmeyen çok sayıda ada, adacık ve kayalık bulunmaktadır. EGEEYDAK sorunu ilk kez 1995 yılında Figen Akat isimli ticaret gemisinin Kardak Kayalıkları'nda karaya oturmasıyla ortaya çıkmıştır. Karaya oturan geminin kurtarılması esnasında yaşanan tartışma kayalıkların aidiyeti sorununu ortaya çıkarmış, Ocak 1996'da iki devletin silahlı kuvvetleri karşı karşıya gelmiş, ABD'nin çabaları ile kriz durdurulmuştur.³⁴⁸

³⁴⁵ "Türkiye Denizlerini Tanıyor Muyuz", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 01.05.2020

³⁴⁶ Bostanoğlu, a.g.e, s. 12

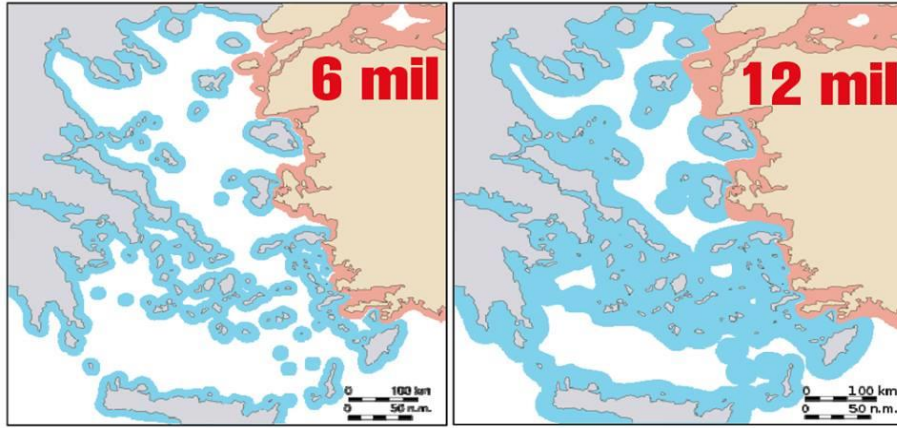
³⁴⁷ Sönmezoglu, a.g.e, s. 390

³⁴⁸ Türkşen, a.g.e, s. 175

Takip eden yıllarda EGEAYDAK sorunu birçok kez devletin en üst kademeleri tarafından dile getirilmiş, Türkiye'nin dokuzuncu Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Türkiye'nin Ege Denizi'nde 937 ada, adacık ve kayalıkla sahip olduğunu dile getirmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri'nde görev yapmakta olan Tümamiral Cihat Yaycı ise EGEAYDAK sorunu dâhilindeki ada, adacık ve kayalıkların karasularının yaklaşık olarak Trakya'nın yüzölçümünün yarısına tekabül ettiğini ifade etmiştir. Sorunun Türkiye lehinde çözülmesi durumunda Ege'deki Türk karasuları oranı %7,4'ten, %12,4'e çıkacaktır.³⁴⁹

Harita: 3.3

Ege Denizi'nde Karasuyu Sınırlarının Genişletilmesi Halinde Oluşacak Yeni Durum

Kaynak: “Türkiye 152 Adayı İskân Edebilir”, (çevrimiçi) <http://www.roportajlik.com>, Erişim Tarihi: 02.05.2020

Türkiye'nin Ege'de Yunanistan ile yaşadığı bir başka sorun karasuları sorunudur. Ege Denizi'nde karasuları sınırlandırması ilk olarak 1923 yılında imzalan Lozan Barış Antlaşması ile 3 mil olarak belirlenmiştir. Daha sonra Yunanistan 1936 yılında karasuları genişliğini 6 mile çıkarmış, Türkiye 1964 yılında aldığı karar ile karasuları genişliğini 6 mile çıkararak buna karşılık vermiştir. 1982 yılında ortaya konulan 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi sonrası Yunanistan Ege'de karasularını 12 mile çıkaracağını ifade etmiş ancak Türkiye bu durumda

³⁴⁹ Cihat Yaycı, **Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020, s. 60-67

Ege'deki uluslararası suların azalacağı ve Ege'nin bir Yunan denizi olacağından buna karşı çıkmış ve bu durumun bir savaş sebebi olduğunu deklare etmiştir. Yunanistan 1982 BMDHS'nin kendisine bu hakkı tanıdığını öne sürmekte, buna karşın Türkiye, Ege Denizi gibi birçok ada, adacık ve kayalığa sahip yarı kapalı bir deniz için karasuları sınırlandırma meselesinin karşılıklı görüşmelerle yapılacağını ifade etmektedir.³⁵⁰

Ege Denizi'ni mevcut durumda %39,2 ile Yunan karasuları, %7,4 ile Türk karasuları oluşturmakta, açık deniz alanları ile egemenliği devredilmemiş ada, adacık ve kayalıkların karasuları toplamı ise Ege Denizi'nin %53,4'üne tekabül etmektedir. Ege'de karasularının 12 mile çıkarılması durumunda Yunan karasuları %62'ye, Türk karasuları ise %8,7'ye çıkmaktadır. Açık deniz alanları ile egemenliği devredilmemiş ada, adacık ve kayalıkların karasuları toplamı ise %29,3'e düşmektedir.³⁵¹

Türkiye'nin Ege'de Yunanistan ile yaşadığı bir başka sorun kıta sahanlığı sorunudur. Yunanistan, Ege'de sahip olduğu adaların hayali bir hat ile birleştirilmesi ile bu adaların takımda suyu oluşturduğunu iddia etmekte ve Türkiye ile Yunanistan arasında Ege'de belirlenecek kıta sahanlığının bu görüş üzerinden belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Buna göre Yunanistan'a ait olan adalar ile Türkiye kıyıları arasında bir orta hat çizilerek kıta sahanlığını belirlemek istemektedir. Türkiye ise Yunanistan'a ait adaların iki devlet arasında bulunan ortay hattın tersinde kaldığını ve adaların Türkiye anakarasının doğal bir uzantısı olduğunu dolayısıyla kıta sahanlığı sınırlandırmasının buna göre yapılması gerektiğini öne sürmektedir.³⁵²

Yunanistan, kıta sahanlığı sınırlandırma konusunda takındığı bu tutum ile birlikte kendisine ait olduğunu öne sürdüğü alanlarda 1968-1972 yılları arasında hidrokarbon arama-tarama faaliyetleri sürdürmüş, Türkiye ise buna karşılık olarak Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na ilgili alanlarda petrol arama ruhsatı vermiştir. Kıta sahanlığı sorunu sebebiyle iki devlet zaman zaman karşı karşıya gelmiş, sorunun çözülmesi adına görüşmeler sürdürülmüş fakat herhangi bir sonuç alınamamıştır.³⁵³

³⁵⁰ Balık, a.g.e, s. 92

³⁵¹ Yaycı, a.g.e, s. 97

³⁵² Bostanoğlu, a.g.e, s. 11-12

³⁵³ Yaycı, a.g.e, s. 139-143

Türkiye'nin Ege'de Yunanistan ile yaşadığı bir başka sorun ise antlaşmalarla belirlenmiş gayri askeri statüdeki adaların askerileştirilmesi ve silahlandırılması sorunudur. Türkiye; 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı, Lozan Barış Antlaşması ve 1947 Paris Antlaşması'na göre Yunanistan'a gayri askeri statüde kalması şartıyla devredilen adaların Yunanistan'ın bu adaları askerileştirmesi ve silahlandırması ile bozduğunu öne sürmektedir. Türkiye'ye göre Yunanistan antlaşmalarla egemenliği altına aldığı 23 adadan 16'sını askerileştirmiş ve silahlandırmıştır. Türkiye, Yunanistan'ın NATO görevleri ve tatbikatlarını öne sürerek yaptığı bu girişimleri kınamakta ve anakarasına yakın bu adaların askerileştirilmesinden güvenlik kaygısı duymaktadır.³⁵⁴

Türkiye'nin Ege'de Yunanistan ile yaşadığı bir başka sorun hava sahası sorunudur. Yunanistan, Ege'de bulunan adaların ve kıyıların 10 mil hava sahasına sahip olduğunu ve bu alan içerisinde egemenlik haklarına sahip olduğunu iddia etmektedir. Türkiye ise bu iddialara hava sahasının ancak karasuları kadar genişlikte olabileceğini, uluslararası hukukta Yunanistan'ın uyguladığı politikanın yerinin olmadığını ve Yunanistan hava sahasının genişliğinin 6 mil olması gerektiğini öne sürmektedir.

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege'de yaşanan diğer iki sorun arama kurtarma sorumluluk sahası sorunu ile uçuş malumat bölgesi sorunudur. Türkiye'ye göre; uçuş malumat bölgesi uluslararası hava trafiğini kolaylaştırmak amacıyla ortaya konulmuş teknik bir husustur ancak Yunanistan bu durumu egemenlik alanı olarak yansıtmak istemekte ve sivil uçaklara ek olarak Türk savaş uçaklarının da uçuş malumat bilgisini istemektedir. Atina FIR hattı içerisinde kalan alanı egemenlik alanı olarak gören Yunanistan, bu alan içerisinde yer alan deniz alanlarının arama-kurtarma sorumluluk alanına girdiğini öne sürmektedir. Türkiye ise FIR hattının egemenlik alanı olmadığını, arama-kurtarma sorumluluk alanı ile örtüşmeyeceğini öne sürmektedir.³⁵⁵

Türkiye, Yunanistan'ın Ege'ye dair taleplerine uluslararası hukuk yoluyla ve ikili görüşmelerin yapıldığı diplomatik yollarla karşılık vermektedir. Ayrıca Türk Deniz Kuvvetleri başta olmak üzere silahlı kuvvetlerin gerçekleştirdiği müşterek

³⁵⁴ Yaycı, a.g.e, s. 123-134

³⁵⁵ Balık, a.g.e, s. 94

harekât ve tatbikatlarla Ege’de caydırıcılık sağlanmaktadır. Ege Denizi’nde Yunanistan’ın taleplerinin kabul edilmesi Türkiye’nin Anadolu’ya hapsedilmesi demek olup, Anadolu’nun savunulması adına ciddi güvenlik zafiyetlerine sebep olacağı aşîkârdır.

3.5. TÜRKİYE’NİN UZAK DENİZ POLİTİKALARI

Türkiye, açık denizlerde uluslararası deniz taşımacılığının ve denilerdeki enerji akışının kesintisiz sağlanması, uluslararası barış ve istikrarın korunması gibi politikalar gütmektedir. Bu kapsamda deniz güvenliğinin sağlanması, deniz ulaştırma ve deniz enerji yollarının korunması, insan kaçakçılığının ve düzensiz göçün önlenmesi, terörizmin önlenmesi, uyuşturucu kaçakçılığının önlenmesi, denizsel çevre temizliğinin sağlanması gibi amaçlar doğrultusunda Türkiye, başta NATO müttefikleri olmak üzere diğer devletler ile işbirliği içerisinde bulunmaktadır. Türkiye, amaçlanan hedeflerinin çoğunluğuna Türk Deniz Kuvvetleri’nin müşterek veya kendi başına gerçekleştirdiği tatbikat, harekât ve operasyonlar ile ulaşmaktadır.³⁵⁶

3.6. TÜRK DENİZ KUVVETLERİ’NİN GÜNCEL DURUMU

Türk Deniz Kuvvetleri’nin kuruluş yılı, Çaka Beyliği’nin kurularak ilk Türk donanmasının meydana getirildiği 1081 yılı olarak kabul edilmektedir. Resmi olarak ise cumhuriyet sonrası Bahriye Vekâleti ve Deniz Müsteşarlığı dönemlerini takiben 1949 yılında Türk Deniz Kuvvetleri müstakil bir kuvvet olarak yapılanmıştır.³⁵⁷ Türk Deniz Kuvvetleri Donanma Komutanlığı, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı, Güney Deniz Saha Komutanlığı olmak üzere dört ana as komutanlıktan oluşmaktadır. Türk Deniz Kuvvetleri’nin ana görevi Türkiye’yi denizden gelecek tehditlere karşı savunmak ve Türkiye’nin deniz alaka ve menfaatlerini korumak ve gözetmektir. Görev yerine getirilirken hedeflenen vizyon ise Türkiye’nin bütün dünya denizlerinde hak ve menfaatlerini korurken bunu ulusal güce dayalı etkin bir deniz gücüyle başarmaktır.³⁵⁸

3.6.1. EĞİTİM

Türk Deniz Kuvvetleri’nde yetişmiş insan gücü ve ihtisaslaşma gereksinimi okullar ve eğitim merkezleri ile karşılanmaktadır. Bu kapsamda Milli Savunma

³⁵⁶ Bostanoğlu, a.g.e, s. 16-17

³⁵⁷ Gülen, a.g.e, s. 351

³⁵⁸ “Görevlerimiz”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 15.04.2020

Üniversitesi bünyesinde yer alan Deniz Harp Okulu ve Deniz Astsubay Meslek Yüksek Okulu'nda ileride subay ve astsubay olacak nitelikli personel yetiştirilmektedir. Ayrıca Deniz Kuvvetleri bünyesinde yer alan eğitim merkezleri ile kuvvetin ihtiyaç duyduğu alanlarda kullanılmak üzere özel ihtisas eğitimleri verilmektedir.

3.6.2. ÜSLER

Türk Deniz Kuvvetleri; Gölcük, Aksaz, Ereğli, Mersin, İskenderun, Çanakkale, İstanbul ve Foça olmak üzere yurtiçinde 8 adet deniz üssüne sahiptir. 2018'de Trabzon Sürmene'de başlayan inşa faaliyetleri ile kuvvetin yakın zamanda 9. deniz üssüne sahip olması beklenmektedir.³⁵⁹ Deniz Kuvvetleri, yurt dışında ise Arnavutluk Avlonya şehrinde bulunan Paşa Limanı'nı deniz üssü olarak kullanmaktadır. Doğu Akdeniz'de son yıllarda yaşanan gelişmelerden sonra Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne de bir deniz üssü kurması planlanmaktadır.³⁶⁰

3.6.3. PLATFORMLAR

3.6.3.1. FIRKATEYNLER

Fırkateynler, güçlü devletlerin donanmalarında büyük tonajlı askeri gemileri destekleyen ve onları korumakla görevlendirilmiş uzunluk olarak muhrip* ve korvet arasında bulunan genellikle 2000 ile 4000 tonaj arasında ağırlığa sahip savaş gemileridir. Türk Deniz Kuvvetleri'nde 1987 yılında envantere giren fırkateynler günümüze kadar donanmanın en çok vuruş gücüne sahip sancak gemileri olmuştur. Türk Deniz Kuvvetleri envanterinde hali hazırda Yavuz Sınıfı, Barbaros Sınıfı ve Gabya Sınıfı olmak üzere toplamda 16 adet fırkateyn bulunmaktadır.³⁶¹ Yavuz Sınıfı ve Barbaros Sınıfı fırkateynlerin dördü Almanya'dan alınmış diğer dördü ise Türkiye'de inşa edilmiştir. Gabya Sınıfı fırkateynlerin tamamı ABD'den transfer edilmiştir.

³⁵⁹ "Türkiye'nin 9. Deniz Üssü Sürmene'ye", (çevrimiçi) <https://www.ntv.com.tr>, 15.04.2020

³⁶⁰ Seyfettin Ersöz, "KKTC'ye Geçitkale'nin Ardından Deniz Üssü", (çevrimiçi) <https://www.milliyet.com.tr>, 15.04.2020

* Muhrip: Fırkateynlerden daha büyük olan, açık denizlerde yüksek manevra yeteneğine ve yüksek vuruş gücüne sahip askeri gemilerdir.

³⁶¹ "Turkey Military Strength (2020)", (çevrimiçi) <https://www.globalfirepower.com>, 15.04.2020

3.6.3.2. KORVETLER

Fırkateynlerden daha küçük, hücumbotlardan daha büyük savaş gemileridir. Fayda-maliyet açısından düşük bütçeyle etkili vuruş gücüne sahip olduklarından birçok donanmada tercih edilmektedir. Türk Deniz Kuvvetleri'nde hali hazırda Burak Sınıfı ve Ada sınıfı olmak üzere toplamda 10 adet korvet bulunmaktadır. Burak Sınıfı korvetler Fransa'dan alınmış olup 2001 ile 2003 yılları arasında hizmete girmiştir. Ada Sınıfı korvetler ise Türkiye'nin ulusal savunma sanayi projeleri kapsamında inşa edilen son derece etkili savaş gemileridir. Ada Sınıfı korvetlerde yerlilik oranı %70'lere ulaşmış olup bu oran hayata geçirilecek olan yeni silah ve elektromanyetik sistemlerle yukarılara çekilecektir.³⁶²

3.6.3.3. HÜCUMBOTLAR

Düşük tonajlı, yüksek süratli güdümlü mermi, top ve torpido taşıyabilen genel olarak sığ sularda görev yapabilen ve yüksek manevra kabiliyetine sahip askeri gemilerdir. Türk Deniz Kuvvetleri envanterinde Doğan Sınıfı, Rüzgâr Sınıfı, Kılıç Sınıfı ve Yıldız Sınıfı olmak üzere toplamda 19 adet hücumbot bulunmaktadır.³⁶³ Hücumbotlardan üçü Almanya'da inşa edilmiş olup geri kalan hücumbotların tamamı Türkiye'de inşa edilmiştir. Hücumbotlar, Ege Denizi gibi çok fazla ada, adacık ve kayalığa sahip denizlerde yüksek manevra kabiliyeti ile düşmanı etkisiz hale getirebilecek stratejik öneme sahip gemilerdir.

3.6.3.4. KARAKOL GEMİLERİ

Düşük tonajlı, yüksek süratli, hücumbotlara göre boyutları küçük, kıyılarda ve sığ sularda keşif ve gözetleme yapmak üzere çeşitli fonksiyonlara sahip askeri gemilerdir. Türk Deniz Kuvvetleri envanterinde hâlihazırda 16 adet karakol gemisi olup bütün karakol gemileri Türkiye'de inşa edilmiştir. Yeni Tip Karakol Botu adı verilen bu gemiler yüksek manevra ve denizaltı savunma harbi yeteneğine sahip gemilerdir. Yerli üretim ve düşük tonajlı olmaları sebebiyle maliyetlerinin düşük olması diğer bir olumlu parametredir.³⁶⁴

³⁶² Veysel Peküz, v.d, **Türk Savunma Sanayi Ürün Kataloğu**, Çankaya Ankara, 2019, s. 76, (çevrimiçi) <https://www.ssb.gov.tr>, 13.05.2020

³⁶³ "Hücumbotlar", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 15.04.2020

³⁶⁴ Anıl Şahin, "Yeni Tip Karakol Botu", (çevrimiçi) <https://www.savunmasanayist.com>, 15.04.2020

3.6.3.5. MAYIN GEMİLERİ

Su üstü gemileri veya denizaltıları yok etmek için kullanılan mayınları denize dökmek veya dökülmüş mayınları etkisiz hale getirmek amacıyla inşa edilmiş gemilerdir. Türk Deniz Kuvvetleri envanterinde hâlihazırda Engin Sınıfı ve Aydın Sınıfı olmak üzere toplamda 11 adet mayın gemisi mevcuttur. Engin Sınıfı mayın gemilerinin tamamı Fransa'dan alınmıştır. Aydın Sınıfı mayın gemilerinden TCG Alanya, Almanya'da inşa edilmiş olup serinin diğer gemileri Türkiye'de inşa edilmiştir.³⁶⁵

3.6.3.6. DENİZALTILAR

Denizaltında ve su üstünde hareket edebilen, farklı tonaj ve uzunluklara sahip, bünyesinde stratejik silahlar torpidolar ve güdümlü mermiler taşıyabilen, gizlenebildikleri için stratejik öneme sahip askeri gemilerdir. Türk Deniz Kuvvetleri envanterinde hâlihazırda Ay Sınıfı, Preveze Sınıfı ve Gür Sınıfı olmak üzere 12 adet denizaltı mevcuttur. Envanterde bulunan denizaltılar Türkiye'nin Almanya ile birlikte ortaya koyduğu projeler sonrasında inşa edilmiş olup, sadece TCG Doğanay denizaltısı Almanya'da inşa edilmiştir. Envanterdeki diğer gemilerin hepsi Türkiye'de inşa edilmiştir.³⁶⁶

3.6.3.7. ÇIKARMA GEMİLERİ

Bir devletin sahip olduğu silahlı unsurların bir yerden alınarak deniz yoluyla başka bir yere taşınmasını sağlayan, farklı boyutlarda ve farklı tiplerde amfibi harekâtına uygun şekilde inşa edilmiş askeri gemilerdir. Türk Deniz Kuvvetleri envanterinde hâlihazırda Bayraktar Sınıfı, Bey Sınıfı, Osmangazi Sınıfı, 130 Sınıfı, 140 Sınıfı ve 151 Sınıfı olmak üzere toplamda 26 adet çıkarma gemisi mevcuttur.³⁶⁷ Deniz Kuvvetleri envanterine kayıtlı gemilerin tamamı Türkiye'de inşa edilmiş olup kuvvetin çıkarma gemileri filosunun yeni projelerle güçlendirilmesi planlanmaktadır.

3.6.3.8. YARDIMCI GEMİLER

Bir donanmada muharip gemilerin desteklenmesi; ikmal, lojistik gibi her türlü ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, çeşitli boyutlarda ve çeşitli amaçlar doğrultusunda inşa edilmiş, kısmi savunma yeteneğine sahip askeri gemilerdir. Türk

³⁶⁵ Tunaboylu, a.y, s. 181-185

³⁶⁶ Atabey, a.g.e, s. 71.

³⁶⁷ “Çıkarma Gemi ve Araçları”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 18.04.2020

Deniz Kuvvetleri envanterinde hâlihazırda okul gemileri, eğitim botları, akaryakıt ikmal ve nakil gemileri, römorkörler, kurtarma gemileri, ağ gemileri ve hidrografi gemileri olmak üzere çeşitli tipte yardımcı gemi bulunmaktadır.³⁶⁸ Envanterde bulunan yardımcı sınıf gemilerin çoğunluğu Türkiye’de bulunan tersanelerde inşa edilmiştir.

3.6.3.9 UÇAKLAR

Türk Deniz Kuvvetleri envanterinde hâlihazırda eğitim, keşif-gözetleme ve genel amaçlı olmak üzere üç tipte sabit kanatlı hava aracı bulunmaktadır. Hâlihazırda envanterde bulunan 7 adet TB-20 Eğitim Uçağı Fransa’dan, 6 adet deniz karakol uçağı İspanya’dan, 2 adet genel maksat uçağı ise İtalya’dan alınmıştır.³⁶⁹

3.6.3.10. HELİKOPTERLER

Türk Deniz Kuvvetleri envanterinde hâlihazırda Amerikan yapımı 24 adet SH-70 helikopteri ile Amerika ve Kanada ortak yapımı olan 11 adet AB-212 deniz helikopteri bulunmaktadır.

3.6.4. KIYI BİRLİKLERİ

Türk Deniz Kuvvetleri, değişik görev konseptlerine uygun olan kıyı birliklerine sahiptir. Bunlardan Amfibi Deniz Tugayı İzmir Foça’da, 9 SAT görev birimi İstanbul ve İzmir’de, 5 SAS görev birimi İstanbul’da, 2 Kurtarma Görev Birimi İstanbul’da, 1 Derin Dalış Sistemleri Birimi yine İstanbul’da bulunmaktadır.³⁷⁰ Amfibi Deniz Tugayı, SAT VE SAS birimleri amfibi çıkarma harekâtlarında aktif şekilde görev alırken, SAS birimleri aynı zamanda bomba imha uzmanı oldukları için Türkiye’de kara görevlerinde de yer alarak güvenlik operasyonlarına katılmıştır.

³⁶⁸ “Yardımcı Gemiler”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 15.04.2020

³⁶⁹ Aydın Hasan, “Meltem-3 Projesinde İlk Uçak”, (çevrimiçi) <https://www.milliyet.com.tr>, 18.04.2020

³⁷⁰ Bostanoğlu, a.g.e, s. 26

Tablo 3.1**Bazı Devletlerin Deniz Kuvvetleri Envanteri**

GEMİ	TÜRKİYE	YUNANİSTAN	MISIR	İTALYA	FRANSA	RUSYA	ABD
Uçak/Helikopter Gemisi	0	0	2	2	4	1	20
Muhrip	0	0	0	4	11	16	91
Fırkateyn	16	13	7	12	11	10	0
Korvet	10	0	7	0	0	79	19
Denizaltı	12	11	8	8	9	62	66
Hücumbot/Karakol Gemisi	35	35	45	16	17	41	13
Mayın Gemisi	11	4	31	10	17	48	11
Toplam	149	116	316	249	180	603	490

Kaynak: “Navy Fleet Strengths (2020)”, (çevrimiçi)

<https://www.globalfirepower.com>, 14.05.2020

3.6.5. TÜRK DENİZ KUVVETLERİ’NİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ VE KATILDIĞI HAREKÂTLAR, OPERASYONLAR

3.6.5.1. KARADENİZ DENİZ İŞ BİRLİĞİ GÖREV GRUBU (BLACKSEAFOR)

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye’nin dış politikada bölgeselliğe daha çok önem veren ve geçmişe göre daha özerk hareket eden bir aktör olduğu gözlemlenmiştir. Bölge ülkeleri ile ilişkilerini geliştiren Türkiye, özellikle Karadeniz’de öncülük ettiği kuruluşlar ile bölge ülkeleri arasındaki askeri ve ekonomik iş birliğini artırmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda yapılan askeri alandaki iş birliklerinden ilki Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu olmuştur. Türkiye’nin öncülük ettiği görev grubunun çalışmalarını 1998 yılı itibarı ile Türk Deniz Kuvvetleri koordine etmiştir. Görev grubu, 2 Nisan 2001’de İstanbul’da üyelerin Kuruluş Anlaşması’nı kabul etmesiyle resmi olarak kurulmuştur.³⁷¹

Karadeniz’e kıyıdaş ülkelerin tümünün tarihte ilk defa bir araya gelerek kurduğu bu görev grubu bölgedeki istikrarın sürdürülmesi için bölge ülkeleri arasındaki iş birliğinin, ilişkilerin ve iyi niyet anlayışının geliştirilmesini amaçlamıştır.

³⁷¹ “Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 22.03.2020

Bu kapsamda 1998 yılında Bulgaristan'ın Varna şehrinde bir araya gelen Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin kuvvet komutanları arasında yapılan toplantı sonrasında görev grubunun kurulması kararlaştırılmış, Türkiye'nin öncülük ettiği bir dizi toplantıdan sonra BLACKSEAFOR, 2 Nisan 2001'de İstanbul'da kurulmuştur.³⁷²

BLACKSEAFOR kapsamında kurulan görev grubu, biri görev grubunun idare edildiği komuta kontrol gemisi olmak üzere, üye ülkelerin tahsis edeceği 4-6 gemiden oluşmaktadır. Üye ülkelerin muhrip, fırkateyn, korvet, karakol botu, mayın karşı tedbirleri gemisi, amfibi çıkarma gemisi ve yardımcı sınıf gemilerle desteklediği bu kuruluşun amaç ve görevleri içerisinde bölgesel ilişkilerin geliştirileceği iyi niyet ziyaretleri yapma, arama ve kurtarma harekâtı, insani yardım harekâtı, mayın karşı tedbirleri harekâtı, çevre koruma harekâtı ve verilen diğer görevleri icra etme yer almaktadır. BLACKSEAFOR, 2004 yılına kadar yılda bir kez aktive edilmiştir. 2004 yılından itibaren ise yılda iki kez olmak üzere aktive edilmektedir. BLACKSEAFOR, hedeflenen amaçlar dışında, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı'nın verdiği görevler kapsamında da harekât icra edebilecektir. Ayrıca Karadeniz dışında yapılan görevlendirmeler için üye ülkelerin oy birliğine varması gerekmektedir.³⁷³

ABD, Montrö Antlaşması nedeni ile Karadeniz'de askeri gemi bulundurma hususunda sınırlamalara tabi olması nedeniyle, NATO'nun Akdeniz'de icra ettiği faaliyetleri Türkiye üzerinden Karadeniz'e yayma amacı gütmektedir. BLACKSEAFOR ile ABD'nin bu amacı engellenmiş bulunmaktadır. 7 Temmuz 2004 yılında güncellenen yeni görev yönergesine BLACKSEAFOR'un görev kapsamına terörizm ve organize suçlar ile mücadele de eklenmiş, ardından 2-27 Ağustos 2004 tarihleri arasında Terörizmle Mücadele Operasyonu adı verilen tatbikat icra edilmiştir. BLACKSEAFOR, Türkiye'nin öncülük ettiği bölgesel bir güvenlik girişimi olup, üye ülkeler arasındaki iş birliğini artırmıştır ancak zaman zaman üye ülkeler arasında yaşanan gerginlikler nedeni ile aktivasyon görevlerinde olağanın dışında bazı gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin, 2008 yılında Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan

³⁷² Cenk Özgen, "Türkiye'nin Karadeniz'de Deniz ve Enerji Güvenliğine Yönelik Faaliyetleri", **MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: II, Manisa, Haziran 2017, s. 66

³⁷³ "Karadeniz Deniz İş Birliği Görev Grubu", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 22.03.2020

savaş sonrasında Gürcistan, BLACKSEAFOR'a bir süreliğine gemi tahsis etmeyi durdurmuştur. Aynı şekilde Rusya ve Türkiye arasında yaşanan uçak düşürme krizi sonrası Rusya BLACKSEAFOR faaliyetlerine katılımı askıya aldığını duyurmuştur.³⁷⁴

3.6.5.2. KARADENİZ UYUM HAREKÂTI

Türkiye'nin, Karadeniz'de bölgesel iş birliğini ve güvenliği artırmak amacıyla hayata geçirdiği ikinci askeri kuruluş Karadeniz Uyum Harekâtı olmuştur. Karadeniz'in deniz güvenliğini sağlamak amacıyla ortaya konulan harekât, Türk Deniz Kuvvetleri'nce 1 Mart 2004 tarihinde başlatılmıştır. Karadeniz Uyum Harekâtı; Rusya Federasyonu'nun 27 Aralık 2006'da, Ukrayna'nın 1 Kasım 2007'de, Romanya'nın ise 6 Aralık 2010'da katılması ile çok uluslu bir yapıya bürünmüştür. Karadeniz'e kıyısı olan diğer iki ülkeden olan Gürcistan, oluşum hakkında bilgi talep etmiş ve katılımı değerlendirmeye almıştır. Bulgaristan ise direkt olarak oluşumun içinde yer almamakta olup karşılıklı olarak deniz resminin paylaşılması kararını almıştır.³⁷⁵

Türk Deniz Kuvvetleri, Karadeniz Uyum Harekâtı'na firkateynler, hücumbotlar, korvetler, karakol botları ve denizaltılardan oluşan bir görev grubuyla katılmaktadır. Ayrıca Karadeniz'de seyreden tüm hava ve deniz araçlarının bilgilerinin belirlenmesi manasına gelen deniz resminin tanımlanması için Türk Deniz Havacılığı'ndan da destek alınmaktadır. Bu kapsamda zaman zaman harekâta Türk Deniz Kuvvetleri envanterine ait olan deniz helikopterleri ve deniz karakol uçakları destek vermektedir. Bunun yanında şu anda Deniz Kuvvetleri bünyesinde bulunmayan Sahil Güvenlik Komutanlığı ile bilgi alışverişi yapılmaktadır.³⁷⁶

Türk Deniz Kuvvetleri tarafından 10 Ekim 2005'te Karadeniz Ereğli'de, harekâta katılacak bölge ülkeleri ile bilgi alışverişi ve koordinasyonun sağlanması amacıyla Karadeniz Uyum Harekâtı Daimi Koordinasyon Merkezi kurulmuştur. Karadeniz Uyum Harekâtı, NATO'nun Akdeniz'de icra ettiği "Etkin Çaba Harekâtı" ile benzer nitelikte olup, harekâta katılan ülkelere deniz resminin tanımlanması adına NATO ile bilgi paylaşımı yapılmaktadır. Karadeniz Uyum Harekâtı ile Karadeniz'de

³⁷⁴ Özgen, a.g.e, s. 68-69

³⁷⁵ "Karadeniz Uyum Harekâtı", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 22.03.2020

³⁷⁶ Özgen, a.g.e, s. 70

bulunan limanların, deniz ulaştırma yollarının ve enerji nakil hatlarının emniyet ve güvenliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Harekât kapsamında yasadışı faaliyetlerde bulunduğu şüphelenen yüzer unsurlar varış limanına kadar takip edilmekte ve gerektiğinde ilgili makamlarca şüpheli gemilerde arama yapılmakta olup bu güne değin binlerce gemi kimlik sorgulamasından geçirilmiştir.³⁷⁷

3.6.5.3. NATO DAİMİ DENİZ GÖREV GRUPLARI

Sovyetlerin yıkılması ile birlikte strateji değişikliğine giden NATO, gerginlik ve kriz durumlarında deniz güvenliği ve kontrolünün sağlanması amacıyla acil müdahale deniz kuvveti olarak NATO Akdeniz Daimi Deniz Kuvveti'ni (STANAVFORMED) Nisan 1992'de faaliyete geçirmiştir. 2007 yılından itibaren ise NATO Daimi Deniz Görev Grubu-2 (SNMG-2) olarak faaliyetlerine devam eden görev grubu, yürüttüğü tatbikatlar ve harekâtlar ile ileride yaşanması muhtemel durumlar karşısında NATO'nun oluşturacağı görev gruplarının çekirdeğini oluşturmakta ve müttefiklerin dayanışma ve bütünlüğünün daimi ve sabit görünümde olmasına katkı sağlamaktadır.³⁷⁸

STANAVFORMED kapsamında Türk Deniz Kuvvetleri, günümüze değin yapılan tatbikat ve harekâtlara su üstü ve denizaltı olmak üzere çeşitli tipte gemiler ile iştirak etmiştir. NATO Daimi Deniz Görev Grubu'nun uluslararası istikrarın ve barışın sağlanması noktasında icra ettiği ilk harekât, 1992 yılında Sırp yönetimine karşı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar çerçevesinde yapılmıştır. "Maritime Monitor" ismi verilen harekât, sonradan adı SNMG-1 olacak olan NATO Atlantik Daimi Deniz Kuvveti (STANAVFORLANT) ile birlikte dönüşümlü olarak yapılmıştır. Ardından 1993'te BM tarafından alınan ambargo kararı kapsamında "Maritime Guard" harekâtı icra edilmiştir.³⁷⁹ 15 Haziran 1993 yılında alınan karar ile bahse konu iki harekât birleştirilerek "Sharp Guard" harekâtı ismini almış, STANAVFORMED 1996 yılına kadar bu harekâta destek sağlamıştır.³⁸⁰

³⁷⁷ Sertif Demir, "Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı: 35, Ankara, 2012, s. 41

³⁷⁸ "NATO Daimi Deniz Görev Grupları", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 25.03.2020

³⁷⁹ "Operation Maritime Monitor", (çevrimiçi) <https://www.canada.ca>, 25.03.2020

³⁸⁰ "Operation Sharp Guard", (çevrimiçi), <https://www.nato.int>, 25.03.2020

STANAVFORMED'in katkı verdiği bir başka harekât ise 11 Eylül saldırılarından sonra NATO'nun Doğu Akdeniz'de faaliyete soktuğu "Etkin Çaba Harekâtı" olmuştur. STANAVFORMED, Etkin Çaba Harekâtı'nı 1 Ekim 2004'e kadar STANAVFORLANT ile dönüşümlü olarak gerçekleştirmiş³⁸¹, o tarihten itibaren NATO deniz görev gruplarının daimi olarak konuşlandırılmasına son verilerek bunun yerine periyodik olarak düzenlenen Akın Harekâtları icra edilmiştir. STANAVFORMED'in yeni adıyla SNMG-2'nin destek verdiği bir başka harekât ise BM'nin NATO'ya yaptığı talep doğrultusunda Aden Körfezi'nde yaşanan deniz haydutluğuna karşı Ekim-Aralık 2008 yılında yapılan Müttefik Destek Harekâtı olmuştur. Artan deniz haydutluğuna karşı SNMG-2'nin katıldığı bir başka harekât ise NATO'nun aldığı karar neticesinde Afrika Boynuzu, Aden Körfezi ve Somali sahillerinde 2009-2014 yıllarında düzenlenen Okyanus Kalkanı Harekâtı olmuştur.³⁸²

Türk Deniz Kuvvetleri'nin SNMG-2 kapsamında etkin olarak görev aldığı alanlardan biri de düzensiz göçle mücadele alanı olmuştur. NATO'nun aldığı kararlar neticesinde SNMG-2; SNMG-2 TU.01 ve SNMG-2 TU.02 olarak ikiye ayrılmış, TU.01 grubu düzensiz göçle mücadelede görevlendirilirken TU.02 grubu ise yıllık faaliyetlerin icrası ile görevlendirilmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri, düzensiz göçle mücadele kapsamında Poyraz-1 ve Poyraz-2 olarak belirlenen deniz sahalarında Burak sınıfı korvetler ve Türk tipi karakol botlarıyla denetim faaliyetleri gerçekleştirmektedir.³⁸³

3.6.5.4. NATO DAİMİ MAYIN KARŞI TEDBİRLERİ GÖREV GRUPLARI

NATO bünyesinde kurulan ve Türk Deniz Kuvvetleri'nin de aktif olarak yer aldığı bir başka kuruluş 1999 yılında oluşturulan Akdeniz Mayın Harbi Kuvveti (MCMFORMED) olmuştur.³⁸⁴ Kriz ve çatışma dönemleri haricinde barış dönemlerinde de NATO bünyesinde mayın karşı tedbiri kuvveti olarak kurulan bu kuruluş iki kez isim değiştirmiş, son olarak 1 Ocak 2005 tarihinde NATO Daimi MKT Görev Grubu-2 (SNMCMG-2) ismini almıştır. NATO Daimi MKT Görev Grubu-2, genellikle bir komuta gemisi ve 7 adet mayın karşı tedbiri gemisi olmak üzere

³⁸¹ Tunaboylu, a.y, s. 119

³⁸² "NATO Daimi Deniz Görev Grupları", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 25.03.2020

³⁸³ "NATO Daimi Deniz Görev Grupları", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 25.03.2020

³⁸⁴ Tunaboylu, a.y, s. 119

toplamda 8 gemiden oluşmaktadır.³⁸⁵ Türk Deniz Kuvvetleri, NATO Daimi MKT Görev Grubu-2'ye çoğunluğu mayın sınıfı gemiler olmak üzere çeşitli tipte su üstü platformlarla katkı sağlamaktadır.³⁸⁶

3.6.5.5. DENİZ MUHAFAZİ HAREKÂTI

Deniz Muhafızı Harekâtı, Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılan 11 Eylül saldırıları sonrasında NATO Antlaşması'nın 5. maddesine dayanılarak yapılan Aktif Çaba Harekâtı'nın devamı niteliğindeki bir deniz güvenliği harekâtıdır. Polonya'nın başkenti Varşova'da 2016 yılında yapılan NATO zirvesi sonrasında, Etkin Çaba Harekâtı NATO Antlaşması'nın 5. maddesi kapsamında çıkarılarak diğer görevleri de kapsayacak şekilde Deniz Muhafızı Harekâtı'na dönüşmüştür.³⁸⁷ Toplantı sonrası müttefik ülkelerin Deniz Muhafız Harekâtı'nı, tahsis edecekleri görev birlikleri ve yardımcı birlikler, harekâta hazır acil durum birlikleri ve iki ayda bir düzenlenip iki hafta sürecek olan Odak Harekâtları birlikleri şeklinde desteklemesi kararlaştırılmıştır.³⁸⁸

NATO, Deniz Muhafızı Harekâtı ile birlikte denizde durumsal farkındalığı muhafaza etmeyi, terörizmi engellemeyi ve terörizme karşı koymayı ve kapasite geliştirmeyi artırmayı amaçlamıştır. Deniz Muhafızı Harekâtı, NATO'nun İngiltere'de bulunan Müttefik Deniz Komutanlığı (MARCOM) Karargâhı'ndan yönetilmekte olup, müttefik ülkelerin tahsis ettiği gemi, uçak ve personellerle desteklenmektedir.³⁸⁹ Türk Deniz Kuvvetleri, yılda üç dönem halinde onar günlük periyotlarla birer denizaltı, ayda dört sorti yapacak şekilde deniz karakol uçakları, Foça Limanı'nda acil durumlar için emre intizar bulunan bir adet korvet, Odak Harekâtları kapsamında bir fırkateyn veya korvet ve Aksaz'da konuşlu Deniz Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi (MARSEC COE) ile harekâta doğrudan katkı sağlamaktadır. Ayrıca Doğu Akdeniz ve Ege'de yapılan keşif-gözetleme uçuşları ve Aksaz Deniz Üssü'nden verilen lojistik destek ile harekâta katkı sağlanmaktadır.³⁹⁰

³⁸⁵ Eric Wertheim, "Combat Fleets", U.S. NAVAL INSTITUTE, Cilt: 131, Sayı: 2, Şubat 2005

³⁸⁶ "NATO Daimi Mayın Karşı Tedbirleri Görev Grupları", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 26.03.2020

³⁸⁷ "Operation Sea Guardian", (çevrimiçi) <https://mc.nato.int>, 27.03.2020

³⁸⁸ "Deniz Muhafızı Harekâtı", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 27.03.2020

³⁸⁹ "Operation Sea Guardian", (çevrimiçi) <https://www.nato.int>, 27.03.2020

³⁹⁰ "Deniz Muhafızı Harekâtı", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 27.03.2020

3.6.5.6. OKYANUS KALKANI HAREKÂTI

Dünyada artan küreselleşme sonucu deniz ticaret yollarında yoğunlaşma gözlemlenmiş, deniz ticaret ve enerji nakil yollarının güvenliğinin korunması önemli bir konu haline gelmiştir. Bu kapsamda 2008 yılında Aden Körfezi ve Somali açıklarında artan deniz haydutluğu sebebiyle Birleşmiş Milletler bir takım kararlar almış, bu kararların uygulanması adına NATO'dan talepte bulunmuştur. Kuzey Atlantik Konseyi'nin aldığı karar doğrultusunda Ekim-Aralık 2008 tarihlerinde NATO Daimi Deniz Görev Grubu-2, Dünya Gıda Programı gemilerine refakat etmiştir. Müttefik Destek Harekâtı olarak adlandırılan bu refakat görevine Türk Deniz Kuvvetleri TCG Gökova firkateyni ile katkı sağlamıştır.³⁹¹

Bölgede artan deniz haydutluğu sebebiyle Müttefik Destek Harekâtı, Okyanus Kalkanı Harekâtı'na dönüştürülerek harekât kapsamı deniz haydutluğu ile mücadeleyi kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Okyanus Kalkanı Harekâtı; Aden Körfezi, Arap Denizi ve Somali açıklarında altışar aylık dönemler içinde icra edilmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri'nin dâhil olduğu SNMG-2 görev grubu, SNMG-1 ile dönüşümlü olarak Okyanus Kalkanı Harekâtı'nı ifa etmiş, harekâta firkateynler ile katkı sağlamıştır.³⁹² Okyanus Kalkanı Harekâtı ile birlikte bölgedeki korsan saldırıları gün geçtikçe azalmış olup, 2011 yılında yapılan 80 korsan saldırısının 59'unu NATO kuvvetleri önlemiştir. 2012 yılında başarısız dört korsan saldırısı yapılmış olup, Ocak 2013'te herhangi bir saldırı gözlemlenmemiştir.³⁹³ Okyanus Kalkanı Harekâtı'nın süresi 2014 yılında son kez uzatılmış ve harekât 2016'da sona ermiştir.³⁹⁴

3.6.5.7. UNIFIL DENİZ HAREKÂTI

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin Mart 1978'de aldığı karar neticesinde kurulan UNIFIL, İsrail'in Lübnan'dan çekilmesini, bölgedeki barış ve güvenliğin korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. UNIFIL, 1982 ve 2000 yılında iki kez yeniden düzenlenmiş, 2006 yılında iki ülke arasında yaşanan kriz ve çatışmaların ardından BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı karar sonrasında UNIFIL'in

³⁹¹ "Operation Allied Provider", (çevrimiçi) <https://shape.nato.int>, 29.03.2020

³⁹² "Okyanus Kalkanı Harekâtı", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 29.03.2020

³⁹³ "Operation Ocean Shield", (çevrimiçi) <https://mc.nato.int>, 29.03.2020

³⁹⁴ Sami Doğru, "Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu: Uluslararası Toplumun Mücadelesi ve Türkiye'nin Katkıları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 66 Sayı: 3, Ankara, 2017, s. 566

görev kapsamı genişletilmiştir. Bu kapsamda UNIFIL'in görev ajandasına iki ülke arasındaki düşmanlıkların sona ermesini izleme, Lübnan'ın güney sınırında konuşlu olan Lübnan Silahlı Kuvvetleri'ni geliştirme ve Lübnan Silahlı Kuvvetleri'ne eşlik etme, çatışma ve krizden etkilenen sivillerin insani ihtiyaçlara ulaşımını sağlama gibi görevler eklenmiştir.³⁹⁵

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2006 yılında aldığı kararlar sonrasında 15 Ekim 2006 tarihinde Almanya komutasında UNIFIL Deniz Görev Kuvveti (TF 448) oluşturulmuş, Türkiye tarafından oluşturulan görev grubuna bir adet fırkateyn ile destek verilmiştir. Oluşturulan deniz görev kuvvetinin amacı, Lübnan açıklarında belirlenen deniz harekât sahasında yasaklanmış silah ve malzemelerin Lübnan karasularına ve limanlarına giriş ve çıkışını önlemek, Lübnan Deniz Kuvvetleri'ne destek olmak, denizde keşif-gözetleme ve karakol faaliyetleri icra etmektir. Türk Deniz Kuvvetleri, halen devam etmekte olan deniz görev grubuna zaman zaman değişmekle birlikte bir adet korvet, hücumbot veya karakol gemisi ile destek vermektedir.³⁹⁶

3.6.5.8. KARARLI DESTEK MİSYONU

Afganistan'da istikrarın sağlanması, Afganistan'ın yeniden inşa edilmesi ve uluslararası barışın korunmasına katkı sağlamak amacıyla 5 Aralık 2001'deki Bonn Konferansı ile birlikte Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF) oluşturulmuştur. Konferansta alınan kararlardan sonra Afgan muhalif liderlerinin yer aldığı Afgan Geçiş Hükümeti, Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu ve Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'nin yer aldığı üçlü bir mekanizma ile Afganistan'ın yeniden inşasına başlanmıştır. Başlangıçta görevi yalnızca Kabil ve çevresinin güvenliğini sağlamak olan ISAF, Birleşmiş Milletlerin Ekim 2003'te aldığı karar sonrası Afganistan'ın tüm bölgelerinin güvenliğinin sağlanması ile görevlendirilmiştir.³⁹⁷

ISAF, Aralık 2014'te alınan bir karar ile sona erdirilmiş, sahip olduğu sorumluluklar Afgan Ulusal Savunma ve Güvenlik güçlerine devredilmiştir. ISAF'ın görevinin sona erdirilmesinin ardından NATO bünyesinde 1 Ocak 2015'te Kararlı

³⁹⁵ "UNIFIL FACT SHEET", (çevrimiçi) <https://peacekeeping.un.org>, 29.03.2020

³⁹⁶ "UNIFIL Deniz Harekâtı", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 29.03.2020

³⁹⁷ "ISAF History", (çevrimiçi) <https://rs.nato.int>, 29.03.2020

Destek Misyonu (Resolute Support Mission – RSM) kurulmuştur.³⁹⁸ Kararlı Destek Misyonu savaş dışı bir görev olup, temel görevleri Afgan Güvenlik Güçleri’ne ülkenin ve vatandaşlarının güvenliğinin sağlanması için eğitim vermek, danışmanlık yapmak ve yardım sağlamaktır. Türk Deniz Kuvvetleri, Kararlı Destek Misyonu kapsamında Afganistan’da Hamit Karzai Uluslararası Havaalanı Kuvvet Koruma Komutanlığı ve Kabil Eğitim Yardım ve Danışma Komutanlığı’nda 13 subay, 13 astsubay, 30 uzman erbaş ve 8 erbaş veya er ile toplamda 64 personel bulundurmaktadır. Türk Deniz Kuvvetleri, Kararlı Destek Misyonu görevi ile tarihi bağları bulunan iki halk arasındaki dostluk ve kardeşlik ilişkilerinin ileriye taşınmasına katkı sağlamaktadır.³⁹⁹

3.6.5.9. BİRLEŞİK GÖREV KUVVETİ (COMBINED TASK FORCE–CTF 151)

Birleşik Görev Kuvveti-151, Somali’de yaşanan istikrarsızlık nedeniyle ortaya çıkan deniz haydutluğu ile mücadele etmek adına 33 üyeden oluşan,⁴⁰⁰ çok uluslu bir deniz ortaklığı olan Birleşik Deniz Kuvvetleri (Combined Maritime Forces-CMF) bünyesinde Ocak 2009’ da kurulmuş bir görev kuvvetidir. BM Güvenlik Konseyi’nin 2008 yılında aldığı kararlar neticesinde kurulan görev kuvveti, bölge kıyı ülkeleri ile işbirliği içerisinde, denizde yaşanan korsanlık ve silahlı soygun eylemlerinin caydırılması ve akamete uğratılması, uluslararası ticaretin kesintisiz devam etmesi için deniz ulaşım yollarının güvenliğinin sağlanması amacıyla kurulmuştur. CTF-151, bölgede bulunan kıyı devletleri ile iş birliği içerisinde olduğu gibi, Çin ve Pakistan gibi CMF üyesi olmayan ülkeler ile de iş birliği yapmaktadır.⁴⁰¹

Türk Deniz Kuvvetleri, 10 Şubat 2009 yılından bu yana Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce verilen yetki ile Aden Körfezi ve Somali açıklarında faaliyet gösteren Birleşik Görev Gücü-151’e helikopter konuşlu ve bir SAT timine sahip bir fırkateyn ile iştirak etmektedir.⁴⁰² Birleşik Görev Gücü-151’in komutası katılımcı ülkeler

³⁹⁸ Gül Seda Acet, Fazlı Doğan, “11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İş Birliğine”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 33, Konya, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Nisan 2017, s. 65

³⁹⁹ “Afganistan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 29.03.2020

⁴⁰⁰ “Combined Maritime Forces”, (çevrimiçi) <https://www.cusnc.navy.mil>, 30.03.2020

⁴⁰¹ “CTF 151: Counter Piracy”, (çevrimiçi) <https://combinedmaritimeforces.com>, 30.03.2020

⁴⁰² Doğru, a.g.e, s. 569

arasında üç ila altı ay arasında değişen zaman dilimleri içerisinde değişmekte olup Türkiye, CTF-151'in dönem komutanlığını toplamda beş kez yapmıştır.⁴⁰³

3.6.5.10. AKDENİZ KALKANI HAREKÂTI

Akdeniz Kalkanı Harekâtı; Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatlerini korumak ve Türk deniz yetki alanlarında durumsal farkındalığa sahip olmak ile aynı zamanda uluslararası deniz ulaştırma ve enerji nakil hatlarının güvenliğini sağlamak amacıyla 1 Nisan 2006 tarihinden bu yana gerçekleştirdiği harekâttir. Aksaz, İskenderun, Mersin ve Gazimagosa limanlarının üs olarak kullanıldığı harekât, iki görev birliği tarafından yürütülmektedir. Akdeniz Kalkanı Harekâtı'na, Doğu Akdeniz'de keşif-gözetim ve karakol faaliyetleri yapan Türk deniz karakol uçakları ve deniz helikopterleri destek sağlamakta olup, harekâta katılan ve harekâta destek olan bütün birlikler ile NATO kapsamında yürütülen Etkin Çaba Harekâtı desteklenmektedir.⁴⁰⁴

Türkiye, Akdeniz Kalkanı Harekâtı ile uluslararası ve ulusal boyutta olmak üzere iki boyutta kazanç sağlamaktadır. 29 Kasım 2006'da Letonya'nın başkenti Riga'da yapılan NATO zirvesinde alınan kararlardan biri de hayati yaşamsal kaynaklarının akışının devamlılığının sağlanması ile enerji güvenliğinin artırılması ile ilgili olmuştur.⁴⁰⁵ Bu amaçların gerçekleştirilmesi kapsamında ulusal ve uluslararası çabaların desteklenmesi gerektiği bildirilmiştir. Bu kapsamda Bükü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın 2006 yılında kullanılmaya başlanması ile birlikte Doğu Akdeniz'in deniz ulaşım ve enerji nakil yolları bakımından önemi artmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri, Akdeniz Kalkanı Harekâtı ile birlikte Doğu Akdeniz'deki deniz ulaşım ve enerji nakil yollarının güvenliğini kontrol altına almaya başlamış, güvenliği tehlikeye atan yasadışı faaliyetlere karşı caydırıcılık sağlamaya başlamıştır.⁴⁰⁶

Akdeniz Kalkanı Harekâtı'nın ulusal boyutu ise genel anlamda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hak ve menfaatlerinin korunması ile ilgilidir. Doğu Akdeniz'de Türkiye adına sismik arama ve sondaj faaliyetlerinde bulunan araştırma gemilerine koruma ve destek sağlanmaktadır. Bu kapsamda 2018 yılında Türkiye'nin Doğu

⁴⁰³ "CTF 151: Counter Piracy", (çevrimiçi) <https://combinedmaritimeforces.com>, 30.03.2020

⁴⁰⁴ "Akdeniz Kalkanı Harekâtı", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 30.03.2020

⁴⁰⁵ "Riga Summit Declaration", (çevrimiçi) <https://www.nato.int>, 30.03.2020

⁴⁰⁶ "Akdeniz Kalkanı Harekâtı", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 30.03.2020

Akdeniz’de araştırma faaliyeti yapan Barbaros Hayrettin Paşa sismik araştırma gemisine Yunanistan’a ait bir fırkateyn tarafından tacizde bulunulmuş, Türk Deniz Kuvvetleri’ne bağlı unsurlar tarafından Yunanistan’a ait fırkateyne engelleme yapılmıştır.⁴⁰⁷ Ayrıca Türkiye’nin yayınladığı deniz yetki alanlarında Türk devlet makamlarından izin almadan araştırma faaliyetlerinde bulunan araştırma gemileri ikaz edilip, engellenmektedir. Bu kapsamda 2019’da Türkiye’nin kıta sahanlığı içerisinde yar alan parselde faaliyetlerde bulunan İtalyan ENI firmasına ait gemiler Türkiye’nin uyguladığı gambot diplomasi sonrası bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır.⁴⁰⁸

3.6.5.11. TÜRK DENİZ GÖREV GRUBU

Türkiye, Soğuk Savaş’ın bitmesiyle birlikte uluslararası politikada daha özerk hareket etmeye başlamış, bu durumun yansımaları Türk Deniz Kuvvetleri’nde gözle görülür biçimde hissedilmeye başlanmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri, Soğuk Savaş sonrası NATO kapsamında Türkiye’nin çevre denizlerinde ve haricinde birçok bölgede birçok uluslararası tatbikata destek verirken, aynı zamanda kendi girişimleriyle başlattığı ulusal harekâtların da arttığı gözlemlenmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri tarafından cumhuriyet tarihinde bir ilk olarak 2010 yılında Türk Deniz Görev Grubu (TDGG) oluşturulmuştur. TDGG bugüne değin üç kez aktive edilmiş olup, 2010 yılındaki ilk aktivasyon Akdeniz’de, 2011 yılındaki ikinci aktivasyon Aden Körfezi ve Somali açıklarında, 2014 yılındaki üçüncü aktivasyon ise Afrika Kıtası çevresinde yapılmıştır.⁴⁰⁹

Türk Deniz Kuvvetleri, TDGG ile Türkiye’nin dış politika hedefleri kapsamında dünya denizlerinde sancak-varlık göstermeyi, liman ziyaretleri ve müşterek tatbikatlar ile dost ve müttefik ülkelerle işbirliğini artırmayı, farklı coğrafyalarda farklı şartlarda tatbikatlar yaparak kuvvetin operasyonel seviyesini artırmayı, Türk ticaret gemilerinin farklı coğrafyalarda güvenle seyir yapmasını

⁴⁰⁷ Sarp Özer, v.d, “Yunan Savaş Gemisinden Türk Araştırma Gemisine Taciz”, (çevrimiçi) <https://www.aa.com.tr>, 30.03.2020

⁴⁰⁸ Emete Gözügüzelli, “Fırat’ın Doğusuna Harekât Doğu Akdeniz’de Yankı Buldu: İtalyanlar Çekiliyor”, (çevrimiçi) <https://www.yenisafak.com>, 30.03.2020

⁴⁰⁹ “2030’lar Açık Deniz Görev Grubu/Kuvvetine Doğru”, <https://www.marinedealnews.com>, 31.03.2020

sağlamayı ve denizlerde yasadışı faaliyetleri engellemeyi ve kontrol etmeyi amaçlamıştır.⁴¹⁰

Türk Deniz Görev Grubu ilk aktivasyonunu 2010 yılında Akdeniz’de gerçekleştirmiş, aktivasyona 4 fırkateyn, 1 lojistik gemisi, 3 deniz helikopteri ile SAT, SAS ve dalgıç timleri katılmıştır. Görev kapsamında 9 ülke ve 11 liman ziyaret edilerek ikili ilişkiler geliştirilmiştir.⁴¹¹ İkinci aktivasyon 2011 yılında Aden Körfezi ve Somali açıklarında gerçekleştirilmiş, aktivasyona 3 fırkateyn ve 1 lojistik gemisi katılmıştır. Görev kapsamında deniz haydutluğu ile mücadelede bölgede NATO ve diğer çokuluslu harekâtlar desteklenmiş, ayrıca 7 ülke ve 8 liman ziyaret edilerek ikili ilişkiler geliştirilmiştir. Barbaros Türk Deniz Görev Grubu ismini alan üçüncü aktivasyon 2014 yılında Afrika Kıtası çevresinde gerçekleştirilmiş, aktivasyona 2 fırkateyn, 1 korvet ve 1 akaryakıt gemisi katılmıştır. Görev kapsamında OBANGAME EXPRESS Denizde Güvenlik Tatbikatı icra edilmiş, Güney Afrika’da güdümlü mermi atışları yapılmış, Hint Okyanusu’nda deniz haydutluğu ile mücadele faaliyetleri yürütülmüştür. Ayrıca aktivasyon boyunca 24 Afrika ülkesi ve 36 liman ziyaret ederek ikili ilişkiler geliştirilmiştir.⁴¹²

3.7. TÜRKİYE’NİN ASKERİ GEMİ İNŞA SERÜVENİ VE ULUSAL SAVUNMA SANAYİ

3.7.1. CUMHURİYETİN İLANINDAN JOHNSON MEKTUBU’NA

Kurtuluş mücadelesinin kazanılması ile birlikte Osmanlı’dan yeni kurulan cumhuriyete harekât kabiliyetinden yoksun, yaralı gemilerle; eğitim talimleri tamamlanamamış, seyir tecrübesinden yoksun donanma personeli kalmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte devlet adamları devletin her kurumunun yeniden düzenlenmesi ve geliştirilmesi adına çalışmalara başlamış, bu kurumlar içerisinde henüz müstakil bir kuvvet olmayan Türk Donanması da yer almıştır. Cumhuriyet donanmasının işlevsel hale gelebilmesi için çalışmalara başlanmış, atıl veya yaralı vaziyette bulunan ancak onarılması mümkün olan savaş gemilerinin onarılmasına, diğer gemilerin ise hurdaya ayrılmasına karar verilmiştir. Ayrıca donanmanın

⁴¹⁰ “Türk Deniz Görev Grubu”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 31.03.2020

⁴¹¹ “Türk Deniz Görev Grubu Döndü”, (çevrimiçi) <https://www.haberler.com>, 31.03.2020

⁴¹² “Türk Deniz Görev Grubu”, (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 31.03.2020

güçlenmesi adına gemi tedariki yapılmasına karar verilmiş ve ilk dış alım Hollanda'ya sipariş edilmiştir.⁴¹³

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türk Donanması'nın güçlendirilmesi, gerekli sanayi tesisi ve teknolojik altyapının olmaması nedeni ile dış alımlar yolu ile gerçekleştirilmiştir. 1923-1938 yılları arasında dış alım yoluyla Türk Donanması'na çeşitli tipte toplamda 17 adet gemi katılmış, donanmaya katılan 19 gemiden yalnızca 2'si Türkiye'de inşa edilmiştir. Gölcük Tersanesi'nde üretilen bu iki gemi küçük tonajlı olup tam olarak askeri gemi niteliğine sahip olmayan gemiler olmuştur. 1938-1952 yılları arasında dış alım yoluyla (hibe ya da satın alma) Türk Donanması'na çeşitli tipte toplamda 92 adet gemi katılmış, donanmaya katılan 101 gemiden 9'u Türkiye'de inşa edilmiştir. 1952-1963 yılları arasında ise dış alım yoluyla (hibe ya da satın alma) Türk Donanması'na çeşitli tipte toplamda 57 adet gemi katılmış, donanmaya katılan 63 gemiden 7'si Türkiye'de inşa edilmiştir.⁴¹⁴

3.7.2 JOHNSON MEKTUBU'NDAN KIBRIS BARIŞ HAREKÂTI'NA

Kıbrıs Olayları patlak verdiğinde ABD ile yaşanan Johnson Mektubu krizi, Türkiye'de askeri gemi inşa sürecinde bir kırılmaya neden olmuştur. ABD Başkanı Johnson, gönderdiği mektupta İsmet İnönü'ye Türkiye'nin adaya yapacağı müdahalede ABD'nin yardım ve hibe olarak verdiği askeri araç ve silahların kullanılamayacağını belirtmiştir. Mektupta ayrıca ABD'nin müdahaleyi desteklemediği ve müdahale sonrası Sovyetlerin Türkiye'ye yapacağı herhangi bir saldırıda NATO'nun Türkiye'yi koruma zorunluluğu olmadığını belirtmiştir.⁴¹⁵

Yapılacak çıkarma harekâtı ABD Başkanı Johnson'ın mektubuyla engellenmiş; Johnson Mektubu sonrası Türk devlet adamları ulusal savunma sanayinin öneminin ve gerekliliğinin farkına varmıştır. Türk Donanması'nın denizasıırı harekât yeteneği kazanmaya başladığı bu dönemde askeri gemi inşa sanayisinde de gelişmeler gözlemlenmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin çeşitli tersanelerinde amfibi çıkarma gemi inşaları hız kazanmıştır. 1964-1974 yılları arasında dış alım yoluyla (hibe ya da satın alma) Türk Donanması'na çeşitli tipte toplamda 82 adet gemi katılmış ancak

⁴¹³ Gülen, a.g.e, s. 365-371

⁴¹⁴ Tunaboylu, a.y, s. 166-172

⁴¹⁵ Sönmezoğlu, a.g.e, s. 89-90

Türkiye'nin kendi tersanelerinde amfibi çıkarma gemisi ağırlıklı olarak inşa ettiği askeri gemi sayısı ise toplamda 56'ya ulaşmıştır.⁴¹⁶

Kıbrıs'ta yaşananlar sonrası adadaki soydaşları için endişe duyan Türk halkı, yaşananlara kayıtsız kalmamış, 11 Mayıs 1965'te Türk Donanma Cemiyeti kurularak donanmanın güçlendirilmesi adına yardım toplanmaya başlamıştır. Türk Donanma Cemiyeti, Türkiye'de inşa edilen 10 avcıbot, 32 çıkarma gemisi ve 4 muhribin inşasına katkıda bulunmuştur. 1964-1974 yılları arasında Türkiye'de askeri gemi inşa çalışmaları adım adım ileri götürülmüş, muharip gemilere göre basit yapıya sahip çıkarma gemilerine ek olarak küçük tonajlı muharip gemilerin inşasına da başlanmıştır. Bu kapsamda 10 Mayıs 1965'te cumhuriyet tarihinin Türkiye'de inşa edilen ilk muharip gemisi olan TCG Koçhisar donanma hizmetine katılmıştır. 21 Haziran 1971'de ise Türkiye tersanelerinde inşa edilen ilk büyük tonajlı muharip gemi TCG Berk donanma hizmetine katılmıştır.⁴¹⁷

3.7.3 KIBRIS BARIŞ HAREKÂTINDAN GÜNÜMÜZE

Türkiye'nin askeri gemi inşa serüveninde yaşadığı ikinci kırılma Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ABD tarafından uygulanan ambargo neticesinde yaşanmıştır. Türkiye'nin ABD'nin müttefikliğine olan güveni, Kıbrıs Olayları süresince sarsılmış, ambargo kararı sonrası ordunun güçlendirilmesi adına Türk devlet adamları alternatif kaynak arayışlarına girmiştir. Ambargo öncesinde Federal Almanya ile yapılan denizaltı projesi kapsamında Ay Sınıfı denizaltılardan üçü Almanya'da inşa edilerek 1976-1978 yılları arasında Türk Donanması'nda hizmete katılmış, serinin geri kalan denizaltılarından TCG Yıldıray Gölcük Tersanesi'nde inşa edilerek 1981 yılında donanma hizmetine girmiştir. Cumhuriyet tarihinin Türkiye'de inşa edilen ilk denizaltısı olan TCG Yıldıray'ın ardından; TCG Doğanay ve TCG Dolunay denizaltıları Gölcük Tersanesi'nde inşa edilerek sırasıyla 1984 ve 1989 yıllarında Türk Donanması'na katılmıştır.⁴¹⁸

Türkiye, Federal Almanya ile yapmış olduğu denizaltı projesi ile bu alanda tecrübe sahibi olmuş, takip eden yıllarda bu tecrübeden yola çıkılarak Preveze Sınıfı

⁴¹⁶ Tunaboylu, a.y, s. 173-178

⁴¹⁷ İlhan, Ülger, a.g.e, s. 29

⁴¹⁸ Atabey, a.g.e, s. 58-71

denizaltıların inşasının Türkiye’de yapılması kararlaştırılmıştır. Alman Howaldtswerke Deutsche Werft (HDW) firmasının projelendirdiği Preveze Sınıfı denizaltıların ilki olan TCG Preveze denizaltısının, 1989’da Gölcük Tersanesi’nde inşasına başlanmış, TCG Preveze 1994 yılında hizmete girmiştir. Serinin diğer denizaltıları olan TCG Sakarya, TCG 18 Mart ve TCG Anafartalar denizaltıları Gölcük’te inşa edilmiş olup, sırasıyla 1995, 1998 ve 1999 yıllarında hizmete girmiştir.⁴¹⁹

Türkiye’nin Almanya ile denizaltı inşası üzerine giriştiği ortak projelerden üçüncüsü Gür Sınıfı denizaltı projesi olmuştur. Preveze Sınıfı denizaltıların daha gelişmiş sürümü olan Gür Sınıfı denizaltıların inşasına İstanbul Pendik Tersanesi’nde başlanmıştır. Serinin ilk denizaltısı olan TCG Gür’ün ilk kaynağı 1998 yılında atılmış, TCG Gür 2003 yılında donanma hizmetine katılmıştır. Serinin diğer denizaltılarından TCG Çanakkale ve TCG Burakreis denizaltıları İstanbul Pendik Tersanesi’nde inşa edilmiş olup sırasıyla 2005 ve 2006 yılında donanma hizmetine katılmıştır. Serinin son denizaltısı olan TCG I. İnönü Gölcük Tersanesi’nde inşa edilmiş olup 2007 yılında hizmete girmiştir.⁴²⁰

Türkiye’nin askeri gemi inşa serüveninde yakaladığı ivme 1970’lerin sonları ile 1980’lerin başında Federal Almanya ile birlikte yaptığı gemi inşa projeleri sayesinde oluşmuştur. Amerikan ambargosunun Türkiye’yi alternatif kaynaklara yöneltmesi ile birlikte iki ülke arasındaki iş birliği güçlenerek artmıştır. İki ülke arasında yapılan bir başka proje ortaklığı hücumbot inşası üzerine olmuştur. Bu kapsamda ilk olarak 1975 yılında Lurssen-Werft firmasının projelendirdiği Almanya’da inşa edilen *Harpoon* güdümlü mermisine sahip TCG Doğan hücumbotu 1976 yılında testleri tamamlayıp Türk Donanması’nda hizmete katılmıştır. Serinin geri kalan hücumbotları TCG Martı, TCG Tayfun ve TCG Volkan, İstanbul Tersanesi’nde inşa edilerek sırasıyla 1978, 1979 ve 1980 yıllarında donanma hizmetine katılmıştır.⁴²¹

Tamamı güdümlü mermiye sahip Doğan Sınıfı hücumbotlardan sonra daha gelişmiş sürüm olan Rüzgâr Sınıfı hücumbotların inşasına 1981 yılında başlanmıştır.

⁴¹⁹ “Preveze Class (Type 209/T1 1400)”, (çevrimiçi) <https://militaryedge.org>, 03.04.2020

⁴²⁰ “Gür Class (Mod 209 Type 1400)”, (çevrimiçi) <https://turkishnavy.net>, 03.04.2020

⁴²¹ Atabey, a.g.e, s. 58-68

Bu kapsamda İstanbul Tersanesi'nde inşa edilen TCG Rüzgâr, TCG Poyraz, TCG Gurbet ve TCG Fırtına hücumbotları sırasıyla 1986, 1987 ve 1988 yıllarında donanma hizmetine katılmıştır.⁴²²

Türkiye, Federal Almanya ile yaptığı hücumbot projesi ile bu alanda da tecrübe sahibi olmuş, takip eden yıllarda Doğan Sınıfı hücumbotların üst sürümü olan Yıldız Sınıfı hücumbotların inşası Türkiye'de yapılmıştır. Bu kapsamda Yıldız Sınıfı hücumbotların ilki olan TCG Yıldız hücumbotu İstanbul Taşkızak Tersanesi'nde inşa edilerek 1997 yılında hizmete girmiştir. Serinin ikinci ve son gemisi olan TCG Karayel de İstanbul Taşkızak Tersanesi'nde inşa edilerek 1997 yılında donanma hizmetine girmiştir.⁴²³ Almanya ile yapılan bir başka hücumbot projesi Kılıç Sınıfı Hücumbot Projesi olmuş, proje kapsamında serinin ilk gemisi TCG Kılıç Almanya'da inşa edilerek 1998 yılında Türk Donanması'nda hizmete katılmıştır. Serinin geri kalan hücumbotlarından TCG Kalkan ve TCG Mızrak hücumbotları İstanbul Taşkızak Tersanesi'nde inşa edilerek 1999 ve 2000 yıllarında donanma hizmetine girmiştir.⁴²⁴

Türkiye'nin Almanya ile hücumbot inşası kapsamında son yaptığı proje, Kılıç Sınıfı Hücumbot Projesi'nin üst sürümü olan Kılıç-II Sınıfı Hücumbot Projesi olmuştur. Proje kapsamında serinin ilk gemisi TCG Tufan hücumbotu Almanya'da inşa edilerek 2005 yılında donanma hizmetine katılmıştır. Serinin geri kalan gemileri olan TCG Meltem, TCG İmbat, TCG Zıpkın, TCG Atak, TCG Bora hücumbotları sırasıyla 2005, 2007, 2009 ve 2010 yıllarında donanma hizmetine katılmıştır.⁴²⁵

Denizaltı ve hücumbot projeleri dışında Federal Almanya ile yapılan bir başka proje o tarihe kadar Türk Deniz Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği en kapsamlı ve en büyük proje olan fırkateyn projesi olmuştur. MEKO Track-I Projesi adı verilen proje ile Türkiye, cumhuriyet tarihinde ilk kez ulusal imkânlarla kendi tersanelerinde fırkateyn inşa edebilme başarısını göstermiştir. Projeye göre ilk iki fırkateyn olan TCG Yavuz ve TCG Turgutreis fırkateynleri Almanya'da inşa edilerek sırasıyla 1987 ve 1988 yıllarında Türk Donanması'nda hizmete katılmıştır. Serinin diğer iki fırkateyni

⁴²² “Doğan Class”, (çevrimiçi) <https://turkishnavy.net>, 04.04.2020

⁴²³ Tunaboylu, a.y, s. 183

⁴²⁴ Tunaboylu, a.y, s. 180-183

⁴²⁵ “Kılıç Class Fast Patrol Boat”, (çevrimiçi) <https://www.globalsecurity.org>, 04.04.2020

olan TCG Fatih ve TCG Yıldırım fırkateynleri Gölcük Tersanesi'nde inşa edilerek sırasıyla 1988 ve 1989 yıllarında donanma hizmetine katılmıştır.⁴²⁶

Türkiye'nin Almanya ile yapmış olduğu ikinci fırkateyn projesi, MEKO Track-I Fırkateyn Projesi'nin üst sürümü olan MEKO Track-II Fırkateyn Projesi olmuştur. Bu kapsamda yapılan anlaşmaya göre, serinin ilk gemisi TCG Barbaros Fırkateyni Almanya'da inşa edilerek 1995 yılında donanma hizmetine katılmıştır. Serinin ikinci gemisi TCG Oruçreis fırkateyni ise Gölcük Tersanesi'nde inşa edilerek 1996 yılında donanma hizmetine katılmıştır. Serinin geri kalan fırkateynlerinden TCG Salihreis fırkateyni Almanya'da, TCG Kemalreis fırkateyni ise Gölcük'te inşa edilerek sırasıyla 1998 ve 2000 yıllarında donanma hizmetine katılmıştır.⁴²⁷

Türkiye'nin Almanya ile yapmış olduğu bir başka ortak proje mayın gemileri üzerine olmuştur. Luerssen-Werft firması ile yapılan anlaşma kapsamında inşa edilen mayın avlama gemilerinden ilki olan TCG Alanya mayın avlama gemisi Almanya'da inşa edilerek 2003 yılında suya indirilmiş, 2005 yılında Türk Donanması'nda hizmete katılmıştır. Serinin diğer gemileri olan TCG Amasra, TCG Ayvalık, TCG Akçakoca, TCG Anamur ve TCG Akçay İstanbul Tersanesi'nde inşa edilerek 2005-2009 yılları arasında donanma hizmetine katılmıştır.⁴²⁸

Türkiye'nin askeri gemi inşa alanında kazandığı tecrübe, 2000 sonrası büyüyen ekonomi ile birleşince ortaya çıkan projelerle birlikte Türk Deniz Kuvvetleri'nin envanterinde bulunan gemilerin yerlilik oranı artmış ve filoların ortalama yaşları azalmıştır. MİLGEM Projesi kapsamında, Türk mühendisler tarafından tasarımı yapılan ve yurtiçi tersanelerde inşa edilen korvetlerle birlikte Türkiye'nin gemi tasarımı, gemi inşası ve sistem entegrasyonunda dışa olan bağımlılığı azaltılmıştır. Proje kapsamında inşa edilen gemiler %70 yerlilik oranına ulaşmış olup, proje tasarımında yirmiden fazla Türk firması yer almıştır.⁴²⁹

MİLGEM Projesi kapsamında inşa edilen ilk korvet TCG Heybeliada olup 2011 yılında donanma hizmetine katılmıştır. Serinin diğer gemileri TCG Büyükaada,

⁴²⁶ Atabey, a.g.e, s. 66

⁴²⁷ "Barbaros Class Frigates", (çevrimiçi) <https://www.naval-technology.com>, 04.04.2020

⁴²⁸ "Aydın Class", (çevrimiçi) <https://turkishnavy.net>, 05.04.2020

⁴²⁹ Pekuz, v.d, a.g.e, s. 76

TCG Burgazada ve TCG Kınalıada korvetleri sırasıyla 2013, 2018 ve 2019 yıllarında donanma hizmetine katılmıştır. Başlangıçta 8 adet olarak inşa edilmesi planlanan Ada Sınıfı korvetlerin 5. gemi ve sonrasının hava savunma kabiliyeti içeren fırkateynler olarak inşa edilmesine karar verilmiştir.⁴³⁰

Türkiye'nin ulusal imkânlarla gerçekleştirdiği bir başka proje Tuzla Sınıfı Yeni Tip Karakol Botu projesi olmuştur. Proje kapsamında DEARSAN firması tarafından 2008-2014 yılları arasında inşa edilen 16 adet karakol botu Türk Deniz Kuvvetleri envanterine girmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri, YTKB ile boğazlar, liman yaklaşma suları ve sahillere yakın bölgeler gibi sığ sularda; keşif, gözetleme, karakol ve denizaltı savunma harbi ihtiyacını gidermiştir. Proje kapsamında yapılan son gemi TCG Kuşadası 3 Şubat 2015'te donanma hizmetine katılmıştır.⁴³¹

Türk Deniz Kuvvetleri'nin envanterine yeni katılan ve ulusal imkânlarla gerçekleştirilen bir başka proje Anadolu Tersanesi ve Furtrans Denizcilik ortaklığında planlanan Süratli Amfibi Gemi Projesi olmuştur. Bu kapsamda 151-Sınıfı Tank Çıkarma Gemisi olarak adlandırılan 8 adet süratli amfibi gemisi 2013 yılında Türk Deniz Kuvvetleri envanterine katılmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri; Süratli Amfibi Gemi Projesi ile sığ olan kıyılara rahatça yanaşabilme, yüksek hızlı manevralarla zırhlı araç ve tank transferi yapabilme kabiliyetine erişmiştir.⁴³²

Stratejik öneme sahip yeni gemi projelerinin yanında Türk Donanması'nın ikmal ve lojistiğini sağlayacak olan yardımcı sınıf gemilerin de yenilenmesi ve yerleştirilmesi Türk Deniz Kuvvetleri'nin ajandasında yer almıştır. Türk Deniz Kuvvetleri, hizmet yaşı ilerlemiş olan gemileri hizmet dışına ayırarak yerlerine yurtiçi tersanelerde inşa edilen yardımcı sınıf gemilerin geçmesini planlanmıştır. Bu kapsamda Denizaltı Kurtarma Ana Gemisi Projesi ve Kurtarma ve Yedekleme Gemileri Projesi ile Türk Deniz Kuvvetleri'nin su üstü ve su altında gemi kurtarma yeteneğine kavuşması planlanmıştır. Projeler kapsamında TCG Alemdar denizaltı

⁴³⁰ “Milli Gemi”, (çevrimiçi) <https://www.ssb.gov.tr>, 05.04.2020

⁴³¹ “Milli Karakol Botu”, (çevrimiçi) <http://www.millisavunma.com>, 05.04.2020

⁴³² “Süratli Amfibi Gemi (LCT)”, (çevrimiçi) <https://www.savunmasanayi.org>, 06.04.2020

kurtarma gemisi, TCG Işın ve TCG Akın kurtarma ve yedekleme gemileri 2017 yılında donanma hizmetine katılmıştır.⁴³³

Türk Deniz Kuvvetleri'nin, gerçekleşen yardımcı sınıf gemi projelerinden bir diğeri Lojistik Destek Gemileri Projesi olmuştur. 2014 yılında yapılan ihale ile Türk Donanması'nın her türlü lojistik ihtiyacını karşılayacak olan gemilerin inşası için ilk adım atılmıştır. Selah Tersanesi ve Gelişim Park firmasının birlikte yürüttüğü proje sonrasında TCG Yzb. Güngör Durmuş ve TCG Üsteğmen Arif Ekmekçi lojistik destek gemileri 2016 ve 2017 yıllarında inşa edilerek suya indirilmiştir. İnşa edilen lojistik destek gemilerinin yapılacak olan testlerden sonra Türk Donanması'na kabul edileceği bildirilmiştir.⁴³⁴

Türkiye, yukarıda bahsedilen büyük tonajlı veya stratejik öneme sahip gemilere ek olarak Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan bu yana farklı tiplerde farklı tonajlara sahip birçok gemiyi yurtiçi tersanelerinde inşa etmiştir. Yardımcı sınıf gemiler ve çıkarma gemileri olarak sınıflandırılan bu gemiler nispeten basit tasarıma sahip gemiler olmuştur. 1974'ten günümüze değin yurtiçi tersanelerinde inşa edilen fırkateynler, hücumbotlar, denizaltılar, korvetler, avcı botlar, mayın gemileri, çeşitli tipteki çıkarma gemileri, eğitim botları, akaryakıt ikmal gemileri, akaryakıt nakliye tankerleri, römorkörler, kurtarma ve denizaltı kurtarma gemileri, ağ gemileri ve hidrografi gemileri ile Türk Deniz Kuvvetleri sürekli olarak gelişim halinde olmuştur.⁴³⁵

Türk Deniz Kuvvetleri'nin hâlihazırda envanterinde bulunan muharip gemi ve denizaltıların dışındaki gemilerin yapım yerleri incelendiğinde çoğunluğunun Türkiye tersanelerinde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda yardımcı sınıf gemi kapsamına giren gemiler incelendiğinde; 8 adet eğitim botunun tamamının, 2 adet akaryakıt ikmal gemisinin tamamının, 2 adet akaryakıt nakliye tankerin tamamının, 1 adet personel nakliye gemisinin, 9 adet açık deniz römorkörünün 6'sının, 1 adet denizaltı kurtarma gemisinin, 2 adet hidrografi gemisinin 1'inin yurt içi tersanelerinde üretilmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca hâlihazırda donanma envanterinde bulunan

⁴³³ "Yardımcı Gemi Projeleri", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 06.04.2020

⁴³⁴ Rasim Anıl Kunt, "Lojistik Destek Gemisi Projesi", (çevrimiçi) <https://www.defenceturk.net>, 06.04.2020

⁴³⁵ Tunaboylu, a.y, s. 182-186

çıkarma gemileri incelendiğinde; 24 adet çeşitli tipteki tank çıkarma gemisinin tamamının yurtiçi tersanelerinde inşa edilmiş olduğu görülmektedir.⁴³⁶

3.7.4. MODERNİZASYON PROJELERİ VE GÜDÜMLÜ MERMİ PROJESİ

3.7.4.1. FIRKATEYN MODERNİZASYON PROJESİ

Türk Deniz Kuvvetleri, hâlihazırda envanterinde bulunan fırkateynlerin hizmet yaşlarının ilerlemesi ve fırkateynlerin içerdiği savaş yönetim sisteminin yenilenmesinin gerekliliği sebebiyle ile Amerika'dan transfer edilmiş olan Gabya Sınıfı fırkateynlerin modernize edilmesini kararlaştırmıştır. Bu kapsamda 1 Ekim 1998'de Deniz Kuvvetleri bünyesinde kurulan Araştırma Merkezi Komutanlığı'nın öncülüğünde Gemi Entegre Savaş Sistemi-GENESİS Projesi faaliyete geçirilmiştir. GENESİS Projesi ile 8 adet Gabya Sınıfı fırkateyn, ulusal imkânlarla üretilen savaş yönetim sistemi ile donatılmıştır. GENESİS ile donatılan Gabya Sınıfı fırkateynler, daha gelişmiş savaş yönetim sistemi ve silah sistemine sahip olmuştur. Ayrıca yeni savaş yönetim sisteminin ulusal imkânlarla yapılmış olması, fırkateynlerin bakım masraflarını azaltmıştır. GENESİS sistemi sonlu bir sistem olmayıp, yeni teknolojilerin eklemlenebildiği bir başlangıç projesidir ve sürekli geliştirilmektedir.⁴³⁷ GENESİS savaş yönetim sistemi Gabya Sınıfı fırkateynlerin yanı sıra Ada Sınıfı korvetler, Kılıç Sınıfı hücumbotlar ile bazı çıkarma gemilerine de entegre edilmiştir.

3.7.4.2. DENİZALTI MODERNİZASYON PROJESİ

Türk Deniz Kuvvetleri, envanterinde bulunan Ay Sınıfı denizaltıların da modernize edilmesi için Ay Sınıfı Denizaltı Cihaz/Sistem Yenileme Projesi'ni gerçekleştirmiştir. STM Savunma Teknolojileri ve Mühendislik A.Ş. tarafından yürütülen proje kapsamında, Ay Sınıfı denizaltılardan TCG Doğanay ve TCG Dolunay denizaltılarının modernizasyonu tamamlanmış olup denizaltıların Deniz Kuvvetleri'ne teslimleri yapılmıştır. Ay Sınıfı 2 adet denizaltının modernize edilmesiyle birlikte, Türk Deniz Kuvvetleri daha etkin ve ulusal imkânlarla geliştirilmiş savaş yönetim ve silah sistemlerine sahip olmuştur.⁴³⁸ Ayrıca Deniz Kuvvetleri ile TÜBİTAK BİLGEM arasında imzalanan anlaşmaya göre TCG Doğanay ve TCG Dolunay denizaltıları Milli

⁴³⁶ Tunaboğlu, a.y, s. 182-186

⁴³⁷ Anıl Şahin, "Gemi Entegre Savaş İdare Sistemi Projesi", (çevrimiçi) <https://www.savunmasanayist.com>, 10.04.2020

⁴³⁸ "Denizaltı Modernizasyonu", (çevrimiçi) <http://www.millisavunma.com>, 10.04.2020

Üretim Entegre Sualtı Savaş Yönetim Sistemi (MÜREN SYS) ile donatılacak olup denizaltıların teslim tarihi 2019 olarak belirlenmiştir.⁴³⁹

3.7.4.3. ATMACA FÜZESİ

Türkiye, ulusal imkânlarla gerçekleştirmeyi planladığı askeri gemi inşa ve modernizasyon projelerinin yanı sıra dünyadaki muadilleri ile yarışabilecek teknolojik kapasiteye sahip silahlar da üretmektedir. ROKETSAN'ın öncülük ettiği Atmaca satıhtan satha güdümlü mermi projesi de bunlardan biridir. Gemi savar füzesi olarak da adlandırılan Atmaca, Türkiye'nin ulusal imkânlarla üretilen ilk deniz füzesidir. GENESIS savaş yönetim sistemine sahip muharip gemiler ile denizaltılarda kullanılacak Atmaca Füzesi 120 deniz mili menzile sahiptir. 2019'da yapılan başarılı testlerin ardından Atmaca füzesi Amerikan yapımı *Harpoon* güdümlü mermisinin yerini alarak Türk Donanması'nda gemilere entegre edilmeye başlanacaktır.⁴⁴⁰

3.7.5. UZUN UFUK PROJESİ

Türk Deniz Kuvvetleri, Türkiye'nin denizlerdeki hak ve menfaatlerini korumak ve denizlerde durumsal farkındalığa sahip olmakla mükellef olmanın yanı sıra çevre denizlerde deniz enerji, nakil ve ticaret yollarının güvenliğinin sağlanmasına da katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin çevre denizlerinde güvenliğin sağlanması için tanımlanmış deniz resminin oluşturulması adına dost, düşman veya tarafsız, sivil veya askeri gemilerin her koşulda kesintisiz olarak tespit ve teşhis edilmesinin önemi büyüktür. Türk Deniz Kuvvetleri, tanımlanmış deniz resminin oluşturulması adına bünyesinde kurulan Araştırma Merkez Komutanlığı öncülüğünde ve HAVELSAN, YALTES, AYESAŞ firmalarının katılımıyla Uzun Ufuk Deniz Gözetleme Sistemi Projesi'ni hayata geçirmiştir. Uzun Ufuk Projesi kapsamında kıyılara kurulan radar istasyonları ile birlikte diğer platform, birlik ve komutanlıklardan gelen istihbarat bilgileri birleştirilerek tanımlanmış deniz resmi oluşturularak denizlerin güvenliği sağlanmaktadır.⁴⁴¹

⁴³⁹ “Ay ve Preveze Denizaltılarına TÜBİTAK İmzası”, (çevrimiçi) <https://www.dunya.com>, 10.04.2020

⁴⁴⁰ “Atmaca'dan Yeni Test”, (çevrimiçi) <https://www.c4defence.com>, 10.04.2020

⁴⁴¹ “Uzun Ufuk Projesi”, (çevrimiçi) <http://www.armerk.tsk.tr>, 12.04.2020

3.7.6. PLANLI PROJELER

3.7.6.1 GEMİ VE DENİZALTI PROJELERİ

MİLGEM Projesi kapsamında başlangıçta 8 adet korvetin inşa edilmesi planlanmış ancak 2014 yılında alınan karar ile 4. korvetten sonrasının fırkateyn olarak inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Ada Sınıfı korvetlerden farklı olarak İstif Sınıfı fırkateynlerin boyu daha uzun olup, ilave silah sistemleri ile donatılması planlanmıştır. İstif Sınıfı fırkateynlerin envantere dâhil olması ile birlikte Türk Donanması, daha uzun seyir siyasına, daha gelişmiş hava savunma kabiliyetine, daha uzun menzilli, etkin ve millilik oranı artırılmış silahlara ve daha etkin komuta kontrol ve savaş sistemleri imkân ve kabiliyetine sahip olacaktır. Proje kapsamında ilk fırkateynin inşasına 3 Temmuz 2017’de İstanbul Tersanesi’nde başlanmış, inşa edilecek fırkateynlerin hizmete giriş süreleri 2021-2024 olarak planlanmıştır.⁴⁴²

Türk Deniz Kuvvetleri’nin yakın zamanda gerçekleştirmeyi planladığı bir başka fırkateyn projesi de TF-2000 Hava Savunma Muhribi Projesi’dir. İstanbul Tersanesi’nde bulunan Türk Deniz Kuvvetleri’ne bağlı Dizayn Proje Ofisi, MİLGEM Projesi’nin devamı niteliğinde olan TF-2000 Hava Savunma Muhribi Projesi’ni 2017’de tasarlamaya başlamıştır. Başlangıçta TF-2000 Hava Savunma Fırkateyni Projesi olarak adlandırılan proje, gemi boyutunun artan ihtiyaçlar doğrultusunda 166 metreye çıkartılması ile TF-2000 Hava Savunma Muhribi Projesi ismini almıştır. 4 adet olarak üretilmesi planlanan TF-2000 Sınıfı muhriplerin sayısı, Türkiye’nin artan ihtiyaçları doğrultusunda 7 adet olarak belirlenmiştir.⁴⁴³

Türk Deniz Kuvvetleri, TF-2000 Hava Savunma Muhribi Projesi ile alçak, orta ve yüksek irtifalı hava savunma kabiliyeti ile Türkiye’nin çok katmanlı hava savunma şemsiyesine katkıda bulunacaktır. İnşa edilecek muhripler ile Türkiye’nin caydırıcılığı artırılacak, çok uzun seyir siyası ile dünya denizlerinde sancak-varlık gösterilecektir. Muhriplerin sahip olduğu sistemler ile hava savunma harbi, denizaltı savunma harbi ve su üstü savunma harbi yeteneğine kavuşulacaktır. Ayrıca yapılan ya da yapılması planlanan ÇAFRAD, GENESİS ADVENT, Kalkan, Gezgin vb. elektronik harp ve

⁴⁴² Alperen Mastı, “Milgem’den İ (İstif Sınıfına)”, (çevrimiçi) <https://www.defenceturk.net>, 07.04.2020

⁴⁴³ Ahmet Alemdar, “TF-2000 Hava Savunma Harbi Muhribi”, (çevrimiçi) <https://www.defenceturk.net>, 07.04.2020

silah sistemleri ile donanmadaki yerlilik oranının artırılması amaçlanmıştır. Proje kapsamında inşa edilecek muhriplerin 2027 yılından itibaren teslim edilmesi planlanmıştır.⁴⁴⁴

Türk Donanması'nın yakın zamanda gerçekleştirmeyi planladığı bir başka proje Havadan Bağımsız Tahrik Sistemli Denizaltı Projesi'dir. Diğer adıyla Yeni Tip Denizaltı Projesi, 22 Haziran 2011'de Savunma Sanayi Başkanlığı ile Alman TKMS firması arasında imzalanan anlaşmayla yürürlüğe girmiştir. TKMS firmasının sağladığı teknik destek ve teknoloji transferi ile proje kapsamında 6 adet Reis Sınıfı denizaltının Gölcük Tersanesi'nde inşasına başlanmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri, Yeni Tip Denizaltı Projesi ile denizaltında ikmal yapmadan daha uzun seyir yapabilme yeteneği ve bunun yanı sıra tespit edilebilme bakımından daha sessiz ve gizli olabilme yeteneğine kavuşmayı amaçlamaktadır. Böylece Türk Deniz Kuvvetleri'nin çevre denizlerde caydırıcılığı artacaktır. Proje kapsamında inşa edilen denizaltıların hizmete giriş tarihi 2022-2027 olarak tahmin edilmektedir. Havadan Bağımsız Tahrik Sistemli Denizaltı Projesi, uzun vadeli ulusal bir proje olan Milli Denizaltı-MİLDEN Projesinin ön adımı olarak görülmektedir.⁴⁴⁵

Türk Deniz Kuvvetleri'nin değişen strateji vizyonu kapsamında uzak mesafelere güç aktarımı ihtiyacının ortaya çıktığı görülmüştür. Bu ihtiyacın giderilmesi adına ortaya konulan projelerden biri LST Amfibi Gemi Projesi olmuştur. Türk Deniz Kuvvetleri, LST Amfibi Gemi Projesi ile amfibi çıkarma harekâtı kabiliyetini artırmayı ve çıkarma birliklerine yüksek ateş gücü sağlamayı amaçlamıştır. İnşa edilen gemiler ayrıca doğal afet ve kurtarma harekâtı gibi savaş dışı durumlarda kullanılabilecek sistemlerle de donatılmıştır. Başlangıçta 2 adet inşa edilmesi planlanan LST amfibi gemileri sonradan yapılan değişiklik ile 4 adet olarak düzenlenmiştir. Proje kapsamında TCG Bayraktar ve TCG Sancaktar sırasıyla 2017 ve 2018 tarihlerinde hizmete girmiş olup, diğer iki geminin 2023-2024 yıllarında hizmete girmesi planlanmaktadır.⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ "TF-2000'de Değişikliğe Gidilerek Üretim Sayısı Arttırıldı", (çevrimiçi) <https://www.7deniz.net>, 07.04.2020

⁴⁴⁵ Anıl Şahin, "İlk Reis Sınıfı Denizaltı Su ile Buluştu", (çevrimiçi) <https://www.savunmasanayist.com>, 09.04.2020

⁴⁴⁶ "Amfibi Gemi Projeleri", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 09.04.2020

Yakın zamanda gerçekleşecek projelerden biri de Türk Deniz Kuvvetleri'nin en önemli projelerinden biri olan Çok Maksatlı Amfibi Hücüm (LHD) Gemisi Projesi'dir. Diğer adıyla Havuzlu Helikopter Gemisi Projesi 2015 yılında imzalanan sözleşme ile başlamış, 2016 yılında geminin inşasına başlanmıştır. Proje kapsamında TCG Anadolu, İspanyol Navantia Tersanesi'nden teknik destek alınarak ve teknoloji transferi yapılarak Tuzla Sedef Tersanesi'nde inşa edilmiş olup 2019 yılında suya indirilmiştir. Geminin kabul testlerini tamamlamasından sonra 2021 yılında donanma hizmetine girmesi planlanmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri, Havuzlu Çıkarma Gemisi Projesi ile Türkiye'nin çevre denizlerinin yanı sıra Hint Okyanusu ve Atlantik Okyanusu'nda ana üsten uzak harekât yapabilme kabiliyetine erişmiştir.⁴⁴⁷

TCG Anadolu bir uçak gemisi olmayıp, bünyesinde barındıracağı personel, mekanize çıkarma araçları, zırhlı amfibi hücum aracı, zırhlı personel taşıma aracı, sert karinalı şişme bot, uçaklar, helikopterler ve insansız hava araçları ile birlikte yüzer bir üssü andıracaktır.⁴⁴⁸ TCG Anadolu'nun envantere girmesi ile birlikte, Türkiye dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanacak bir krize herhangi bir ana üs desteği olmadan müdahale edebilme yeteneğine kavuşacaktır. Türkiye, ABD ile yaşanan siyasi krizin aşılması durumunda alınacak olan F-35 B Sınıfı uçaklarla TCG Anadolu'da 5. nesil av ve bombardıman uçaklarını konuşlandırmayı amaçlamaktadır. TCG Anadolu'nun envantere girmesi ile birlikte Türk Donanması'nın caydırıcılığı artacaktır.

Deniz Kuvvetleri, istihbarat alanında duyduğu ihtiyacın giderilmesi adına MİLGEM Projesi kapsamında inşa edilen Ada Sınıfı korvetlerin devamı olan istihbarat korveti projesini yakın zamanda hayata geçirecektir. Bu kapsamda Ada Sınıfı korvetlerle benzer özelliklere sahip olan ancak üzerinde silah taşımayan TCG Ufuk istihbarat korveti İstanbul Denizcilik Tersanesi'nde inşa edilmiş olup 2019'da suya indirilmiştir. TCG Ufuk güvertesinde helikopter konuşlandırabilme özelliğine sahip olup, denizde 45 gün kesintisiz olarak elektronik istihbarat alanında görev yapabilme

⁴⁴⁷ Çağrı Saçaralp, "Yapımı Devam Eden TCG Anadolu İlk Kez Yüzer Konuma Getirildi", (çevrimiçi) <https://www.gzt.com>, 09.04.2020

⁴⁴⁸ "Amfibi Gemi Projeleri", (çevrimiçi) <https://www.dzkk.tsk.tr>, 09.04.2020

yeteneğine sahiptir. TCG Ufuk'un kabul testlerini geçmesinin ardından 2020 yılında donanma hizmetine katılması beklenmektedir.⁴⁴⁹

Türk Deniz Kuvvetleri'nin açık denizlerde ve okyanuslarda gereksinim duyduğu ikmal faaliyetlerinin karşılanabilmesi amacıyla SSB ile Sefine Tersanesi arasında 10 Temmuz 2018'de Denizde İkmal Muharebe Destek Gemisi-DİMDEG Projesi imzalanmıştır. Proje kapsamında geminin savaş sistemleri ASELSAN-HAVELSAN ortaklığında donatılacak olup, geminin hizmete giriş tarihi 2023 olarak planlanmaktadır. Türk Deniz Kuvvetleri, inşa edilecek DİMDEG projesi ile savaş gemilerinin ikmalinin gerçekleştirilmesinin yanı sıra barışın desteklenmesi, doğal afetlerde yardım sağlama, arama ve kurtarma faaliyetlerinin icra edilmesi gibi görevleri gerçekleştirebilecektir. DİMDEG gemisi Türk Deniz Kuvvetleri'nin TCG Anadolu'dan sonra en büyük ikinci gemisi olacak olup, Türk Deniz Kuvvetleri'nin açık denizlerde ikmal, lojistik ve komuta-kontrol yeteneğini artıracaktır.⁴⁵⁰

Türk Donanması'nın modernizasyonu kapsamında yakın zamanda hayata geçecek projelerden bir diğeri de Yeni Tip SAT Botu Projesi'dir. SSB ile Yonca-Onuk Tersanesi arasında imzalanan sözleşmeye göre inşa edilecek 2 adet yeni tip SAT botunun ilki Aralık 2019'da Deniz Kuvvetleri'ne teslim edilmiş olup, ikinci botun tesliminin 2020 yılında yapılması beklenmektedir. Yeni Tip SAT Botu Projesi ile SAT Komandoları, daha hızlı ve radar kesitleri daha düşük botlar ile kriz anında olaylara daha etkili ve daha güvenli şekilde müdahale edebilme kabiliyetine kavuşacaktır.⁴⁵¹ SSB ile Yonca-Onuk Tersanesi arasında yapılan bir başka bot projesi de Süratli Devriye Botu Projesi'dir. Proje kapsamında 8 adet süratli devriye botu inşa edilecek olup, Deniz Kuvvetleri'nin kritik tesis ve üslerinin güvenliğinin sağlanması amacıyla inşa edilen botlardan yedincisi donanmaya Kasım 2019'da teslim edilmiştir.⁴⁵²

Türk Deniz Kuvvetleri'nin yakın zamanda hayata geçecek bot projelerinden bir diğeri de Acil Müdahale ve Dalış Eğitim Botu Projesi'dir. SSB ile DESAN Tersanesi arasında imzalanan sözleşmeye göre 2019 yılında iki adet acil müdahale ve

⁴⁴⁹ "TCG Ufuk İstihbarat Gemisi Denize İndirildi", <https://www.c4defence.com>, 12.04.2020

⁴⁵⁰ "DİMDEG İçin Milli Güç Birliği", (çevrimiçi) <https://www.ssb.gov.tr>, 09.04.2020

⁴⁵¹ "Yeni SAT Botu", (çevrimiçi) <https://www.haberturk.com>, 10.04.2020

⁴⁵² Anıl Şahin, "Türk Deniz Kuvvetleri'ne Devriye Botu Teslimatı", <https://www.savunmasanayist.com>, 10.04.2020

dalış eğitim botu inşa edilerek suya indirilmiştir. Botların testleri geçmesinin ardından 2020’de donanma hizmetine katılması beklenmektedir. Deniz Kuvvetleri, Acil Müdahale ve Dalış Eğitim Botu Projesi ile kıyılarda yaşanabilecek kazalara hızlıca müdahale edebilmeyi ve dalgıçlık eğitimlerini uygulamalı olarak yapabilme kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır.⁴⁵³

3.7.6.2. MODERNİZASYON PROJELERİ

Türk Deniz Kuvvetleri, yarı ömür hizmet süresini doldurmuş Barbaros Sınıfı fırkateynlerin modernizasyonu için ulusal imkânlarla geliştirilen ve GENESİS savaş yönetim sistemine benzer bir sistem olan Barbaros Savaş Yönetim Sistemi/B-SYS’yi geliştirmiştir. Mevcut savaş yönetim sistemi TACTICOS’un B-SYS ile değiştirilmesinin yanı sıra gemiye dahil edilecek yeni silah ve sensörlerin B-SYS ile entegre edilmesi planlanmaktadır. Proje kapsamında modernize edilen Barbaros Sınıfı fırkateynlerin 2020 ile 2025 yılları arasında teslim edilmesi öngörülmektedir.⁴⁵⁴

Türk Deniz Kuvvetleri, envanterinde bulunan Preveze Sınıfı denizaltıların da modernize edilmesi için Milli Üretim Entegre Sualtı Savaş Yönetim Sistemi (MÜREN SYS) Projesi’ni gerçekleştirecektir. Proje kapsamında Preveze Sınıfı 4 adet denizaltı, ulusal imkânlarla geliştirilmiş olan ve en iyi savaş yönetim sistemleri arasında gösterilen Ağ Destekli Savaş Yönetim Sistemi ile donatılacaktır. Preveze Sınıfı denizaltıların modernize edilmesiyle birlikte, Türk Deniz Kuvvetleri daha etkin ve ulusal imkânlarla geliştirilmiş savaş yönetim ve silah sistemlerine sahip olacaktır. Böylece donanmadaki yerlilik oranının artırılmasının yanı sıra yurt dışına döviz çıkışının engellenmesi ile bakım-onarım ve modernizasyon projelerinde maliyetler de azaltılmıştır.⁴⁵⁵

3.7.6.3. SİLAH SİSTEMİ PROJELERİ VE DİĞER PROJELER

Türk Deniz Kuvvetleri, yakın zamanda gerçekleştireceği gemi inşa ve modernizasyon projelerinin yanın ulusal imkânlar dâhilinde gerçekleştireceği diğer projelerle donanmadaki yerlilik oranını artırmayı amaçlamaktadır. Savunma sanayi

⁴⁵³ “Acil Müdahale ve Dalış Eğitim Botları Denize İndirildi”, (çevrimiçi) <https://www.csavunma.com>, 10.04.2020

⁴⁵⁴ Rasim Anıl Kunt, “TACTICOS’tan, GENESİS’e Geçiş”, (çevrimiçi) <https://www.defenceturk.net>, 10.04.2020

⁴⁵⁵ Ahmet Alemdar, “Denizaltılara Yerli Savaş Yönetim Sistemi: ADVENT”, (çevrimiçi) <https://www.defenceturk.net>, 10.04.2020

alanında üretim yapan ulusal şirketlerin hayata geçirecekleri projelerle birlikte Türk Deniz Kuvvetleri her geçen gücünü artıracaktır. Başta ASELSAN, HAVELSAN, ROKETSAN gibi firmaların yer aldığı birçok firma; insansız deniz araçları, füze sistemleri, roket atıcı sistemler, torpido ve torpido karşı sistemleri ve sonarlar gibi geniş yelpazeye sahip savunma sanayi ürünlerini üretmeyi planlamaktadır. Bahse konu projelerin en önemlilerinin başında füze sistemleri gelmekte olup; BORA, GÖKDENİZ, MUHAFAZ, STAMP gibi projelerin hayata geçmesiyle bu projeler gemilerde yer alan yurtdışı menşeli silah sistemlerinin yerini alacaktır.⁴⁵⁶

3.8. DENİZ KUVVETLERİ STRATEJİSİ

Türk Deniz Kuvvetleri, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün ve denizlerdeki hak ve menfaatlerinin korunması, Türkiye'nin dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesi kapsamında öngörülen güvenlik ortamında verilebilecek tüm görevleri icra edebilecek etkin bir deniz kuvvetinin idamesini ve geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu hedefin gerçekleştirilmesinde mümkün olduğu kadarıyla ulusal imkânlarla dayalı bir kuvvet yapısı oluşturmak, ulusal imkânların el vermediği durumlarda ise fayda-maliyet analizi ile Türkiye'nin bütçesine en uygun projelerin Türk Deniz Kuvvetleri'ne kazandırılması amaçlanmaktadır. Türk Deniz Kuvvetleri, son yıllarda ortaya konulan projeler ile birlikte platformlarda ve kritik savaş sistemlerinde dışa bağımlılığı azaltmış, orta ölçekli bölgesel güç aktarım yeteneğine sahip deniz kuvveti haline gelmiştir. Kısa, orta ve uzun vadeli projelerin hayata geçirilmesi ile birlikte Türk Donanması yakın gelecekte orta ölçekli küresel güç aktarım yeteneğine sahip deniz kuvveti haline gelecektir.⁴⁵⁷

3.9. GELECEĞİN DONANMASI

Türk Deniz Kuvvetleri, şanlı bir maziye sahip olan, bünyesinden önemli komutan ve devlet adamları çıkaran, harp tarihini altın zaferlerle süsleyen müstesna bir deniz kuvveti olagelmıştır. Çaka Bey'den günümüze Türk devletleri, donanmaları ile önemli kazanımlar sağlamış, yine bu kazanımların korunmasında deniz kuvvetleri önemli roller oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde altın çağını yaşayan Türk

⁴⁵⁶ Pekuz, v.d, a.g.e, s. 102-114

⁴⁵⁷ Bostanoğlu, a.g.e, s. 27-41

denizciliği XVIII. yüzyıl ile birlikte ikinci planda kalmaya başlamış ve zamanla önemini yitirmiştir. İmparatorluğun sonuna doğru sadece kıyıları korumakla görevli bir kuvvet haline gelen donanmaya, cumhuriyet sonrası dönemde de hak ettiği değer hemen veril(e)memiş ve Türk Deniz Kuvvetleri ancak 1949 yılında müstakil bir kuvvet olarak yeniden organize edilmiştir.

Türk Deniz Kuvvetleri, 1960 sonrası dönemden günümüze yetenekli komutanların önderliğinde ülke şartlarının imkân verdiği ölçüde sürekli olarak kendini geliştirmektedir. Johnson Mektubu ve Amerikan ambargosu ile başlayan savunma sanayinde öz kaynaklara dönme çabası Türk Deniz Kuvvetleri'nde belirgin bir şekilde kendini hissettirmiştir. Federal Almanya ile yapılan askeri gemi inşa projeleri ile Türk mühendisleri askeri gemi inşa hususunda gerekli teknolojik birikime ve tecrübeye sahip olmuştur. Bu birikim ve tecrübe, 1970'lerden günümüze kadar gelişerek 2004 yılında MİLGEM projesinin hayata geçirilmesini sağlamıştır. Ayrıca 1998 yılında Deniz Kuvvetleri bünyesinde kurulan Araştırma Merkezi Komutanlığı ile Türk Deniz Kuvvetleri, araştırma ve geliştirme çabalarını kurumsal bir yapıya dönüştürerek teknolojik gelişime ne kadar önem verdiğini göstermiştir. Türk Deniz Kuvvetleri, özgün projeleri ile günümüzde TSK içerisinde en yüksek yerlilik oranına ulaşmış kuvvettir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile başlayan yeni dönemde, Karadeniz'den Ege ve Akdeniz'e; Hint Okyanusu'ndan, Somali açıklarına çok geniş bir alanda ve farklı şartlar altında görevler icra eden Türk Deniz Kuvvetleri, Türk dış politikasının uygulanmasında en etkili araçlardan biri haline gelmiştir. 2008 yılından sonra Türkiye gündemini sarsan Ergenekon, Balyoz, Poyrazköy davaları gibi davalar nedeni ile Türk Deniz Kuvvetleri de sarsıntılı bir dönem geçirmiş, bu durum Türkiye'nin Ege ve Akdeniz'deki deniz yetki alanlarına yönelik durumsal farkındalığına bir süreliğine zarar vermiştir. Davaların sona ermesi ile birlikte toparlanan Deniz Kuvvetleri komuta kademesi, deniz kuvvetlerini Türkiye'nin denizlerdeki hak ve menfaatlerinin yegâne koruyucusu haline getirecek planlamaları birer birer hayata geçirmeye başlamıştır.

Türk Deniz Kuvvetleri, günümüzde denizlerde güvenliğin sağlanması adına uluslararası birçok harekâta yer almaktadır. Ayrıca Türkiye'nin kendi başına gerçekleştirdiği harekâtlar uluslararası deniz güvenliğinin sağlanmasına katkı

vermektedir. Deniz Kuvvetleri, gerçekleştirdiği harekât ve tatbikatlarla, Türkiye'nin denizlerdeki durumsal farkındalığını artırmaktadır. Özellikle Ege ve Akdeniz'de Yunanistan ve GKRY ile yaşanan anlaşmazlıklarda Türk Deniz Kuvvetleri, Türk dış politikasının yegâne uygulayıcısı haline gelmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri'nin dış politikada bu kadar etkin hale gelmesinde şüphesiz ki ulusal savunma sanayinde son zamanlarda yaşanan gelişmelerin etkisi büyüktür. Deniz Kuvvetleri, gelişen ulusal savunma sanayi ile ulusal güce dayalı, uzun süreli harekât yeteneğine sahip, harbe her daim hazır ve dışa olan bağımlılığı her geçen gün azalan müstesna bir kuvvet haline gelmiştir.

Türk Deniz Kuvvetleri; iyi eğitilmiş personeli, bakımları sürekli yapılan filoları, ulusal imkânlarla dayandırılmış kuvvet yapısı ve yakın gelecekte hayata geçirilecek gemi, silah sistemi ve savaş yönetim sistemleri gibi projeleriyle orta ölçekli küresel güç aktarım yeteneğine sahip deniz kuvveti haline gelecektir. Deniz Kuvvetleri'nin 1960'lardan bu yana yakaladığı bu ivmede duraksama dahi kabul edilmemelidir. Türkiye'nin gelecekte dış politika hedeflerine uygun olarak Türk halkı denizcileştirilmeli, denizlerde durumsal farkındalığa yönelik bilinç Türk gençlerine erken yaşlardan itibaren aşılmalıdır. Büyük Türk denizcisi Barbaros Hayreddin'in de dediği gibi "Denize hâkim olan, cihana hâkim olur." şiarıyla hareket edilerek Türkiye'nin yeniden denizlerle barışması sağlanmalıdır.

SONUÇ

Tez çalışmam II. Dünya Savaşı sonrasında Türk dış politikasının Türk Donanması nasıl etkilediğini inceledi. Dönemin uluslararası siyasi sistemi Türk dış politikasına yön verirken, dış politikada yaşanan kırılmalar sonucu Türk Donanması'nın bu olaylardan nasıl etkilendiğini kronolojik sıra ile belirtmeye çalıştım. Çalışma bilimsel araştırma yöntemlerine uygun olarak, birincil ve ikincil kaynaklar incelenerek yapılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümü Anadolu'daki askeri denizcilik faaliyetlerinin başladığı XI. yüzyıl ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılı olan 1923 arasını incelemiştir. 1071 Malazgirt Savaşı sonrasında kısa zamanda denizlerle tanışan Türkler, zamanla kendilerini denizcilikte geliştirerek denizi etkin şekilde kullanmaya başlamışlardır. Türklerin denizcilikte zirveyi yakaladığı dönem XVI. yüzyılda Barbaros Hayrettin Paşa, Turgut Reis, Seydi Ali Reis, Piri Reis gibi ünlü denizcilerin Türk Donanması'na hizmet ettiği dönem olmuştur. Preveze Deniz Savaşı ile tamamlanan, Cerbe Deniz Zaferi ile perçinlenen Akdeniz hâkimiyeti ile Türkler denizcilikte zirveye ulaşmış, kürekli teknelerden kalyon dönemine geçişte bu hâkimiyet sorgulanmaya başlanmıştır. Kalyon dönemine geçişle birlikte denizlerde tekrar üstünlük kuran Türk denizciliği buharlı gemi ve ardından gelen zırhlı gemi teknolojisine sahip olamadığı için gerilemiş ve Türk Donanması imparatorluğun sonuna doğru işlevsiz bir hale gelmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan Sovyetlerin yıkılmasına değin süren dönemde Türk dış politikasının Türk Donanması'na etkileri incelenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan harap halde bir donanma miras alan cumhuriyet kısıtlı imkânlar dâhilinde mütevazı sayılabilecek bir donanma oluşturma gayretine girmiştir. II. Dünya Savaşı'na kadar donanmanın güçlendirilmesi adına başvuru uzmanlar ve tedarik edilen gemiler Avrupa menşeli olurken bu durum II. Dünya Savaşı sonrasında değişmiştir. ABD'nin yayınladığı Truman Doktrini ile Türk Donanması Amerikan etkisi altına girmiş, Türkiye'nin NATO üyeliği ile birlikte donanma üzerindeki Amerikan etkisi perçinlenmiştir.

Soğuk Savaş'ın erken yıllarında uluslararası siyasi konjonktürden dolayı blok politikalarına paralel dış politika tercihleri yapan Türkiye, Kıbrıs olayları sonrası müttefik ülkeler ile Kıbrıs konusunda anlaşmazlığa düşmüştür. 1964 yılında

uluslararası hukuka uygun olarak Kıbrıs'a yapılması planlanan harekâtın, ABD Başkanı Johnson'un nezaket kurallarını hiçe sayan mektubu sonrasında engellenmesi ile Türkiye'de büyük müttefik ABD'ye karşı tepkiler yükselmiş, ABD'nin müttefikliği sorgulanmaya başlanmıştır. Johnson Mektubu sonrasında ulusal imkânlar dâhilinde çıkarma gemilerinin inşasına başlayan Türkiye, 1974'e kadar kendi imkânları ile deniz aşırı harekât yapabilecek duruma gelmiş, 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı ile birlikte Türkiye adadaki soydaşlarını koruma altına almıştır. 1964 yılında Johnson Mektubu sonrasında Türkiye'nin ulusal savunma sanayinin geliştirilmesi gerekliliği fikri 1975 yılında uygulanan Amerikan ambargosu ile adeta tasdik edilmiştir. Amerikan ambargosu sonrasında Türkiye bir taraftan savaş araç ve gereç tedarikğinde alternatif kaynaklara yönelirken bir taraftan askeri gemi inşa sanayi Federal Almanya ile yapılan ortak projeler ile geliştirilmeye çalışılmıştır.

Kıbrıs olayları ile başlayan süreçte ABD'nin müttefikliği sorgulanır hale gelirken, ambargo dönemi ile birlikte Türk Donanması'na yurt dışından tedarik edilen savaş araç ve gereçlerinin menşei hususunda yeniden Avrupa ülkelerinin tercih edilmeye başlandığı görülmüştür. Ambargo sonrası dönemde Türkiye hiçbir zaman ABD ile bağlarını tam olarak koparmamış ve müttefiklik ilişkileri her zaman farklı seviyelerde devam etmiştir. Türk Donanması'nın güçlendirilmesinde öncelik olarak ulusal kaynaklarla imal edilmiş savaş araç ve gereçlerine başvurulurken, ulusal kaynakların yeterli olmadığı durumlarda ise savaş araç ve gereçlerinin tek bir kaynağa bağlı kalmayacak şekilde yurt dışından tedarik edilmesine çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Sovyetler Birliği'nin dağılması ile başlayan yeni süreçte Türkiye'nin dış politikada yaşadığı gelişim ve dönüşümlerin Türk Donanması'na etkileri ile Türkiye'nin güncel deniz politikaları ve Türk Deniz Kuvvetleri'nin bu politikaların gerçekleştirilmesindeki rolünden bahsedilmiştir. Ayrıca Türk Deniz Kuvvetleri'nin mevcut durumu, Deniz Kuvvetleri stratejisi, askeri gemi inşa sanayinin serüveni ve donanmaya yönelik ulusal savunma sanayi projeleri incelenmeye çalışılmıştır.

Sovyetlerin dağılması ile uluslararası siyasal sistemde başlayan yeni dönem ile birlikte Türkiye Soğuk Savaş dönemine nazaran dış politika da daha özerk hareket etmeye başlamış, Sovyetlerin halefi Rusya Federasyonu ile ikili ilişkiler geliştirilmeye

çalışılmıştır. Bu kapsamda özellikle iki ülke Karadeniz’de işbirliğine giderken, bu işbirliği büyük oranda Türk Deniz Kuvvetleri üzerinden sağlanmıştır. Türkiye’nin öncülük ettiği, Türk Deniz Kuvvetleri tarafından yürütülen BLACKSEAFOR, Karadeniz Uyum Harekâtı gibi harekâtlar ile Karadeniz’de kıyıdaş ülkeler ile işbirliği ve koordinasyon sağlanmak istenmiştir. Boğazlar geçiş rejiminin tam olarak uygulanması ve NATO’nun Akdeniz’de yürüttüğü Etkin Çaba Harekâtı’nın Karadeniz’e yayılması çabasının Türkiye’nin yürüttüğü BLACKSEAFOR, Karadeniz Uyum Harekâtı gibi harekâtlar ile durdurulması sonrası iki ülke arasındaki ilişkiler hızlıca gelişmiştir. Bu cümleden hareketle Türkiye, ABD’nin Karadeniz politikasına aykırı politikalar yürüterek Karadeniz’i ABD’ye kapatmıştır.

Türkiye’nin Sovyetlerin yıkılması ile birlikte dış politikada daha özerk hareket ettiğini ifade etmiştik. Türkiye, cumhuriyetin kurulmasından Sovyetlerin yıkılmasına kadar geçen dönemde Afrika kıtasına uzak kalmış, bu uzaklık 1990 sonrası yürütülen ortaya konulan politikalar ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile başlayan Afrika açılımı AKP hükümeti ile birlikte artarak devam etmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri, Türkiye’nin Afrika açılımına Aden Körfezi ve Somali açıklarında katıldığı uluslararası harekâtlar ile katkı sağlarken, ulusal imkânlarla 2010 yılında oluşturulan Türk Deniz Görev Grubu faaliyetleri ile Türkiye’nin Afrika açılımı hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlanmıştır. Ayrıca 1990 sonrası dönemde Türk Deniz Kuvvetleri, NATO’nun yeni stratejisi kapsamında uluslararası barışın sağlanması ve korunması, deniz enerji ve ulaşım yollarının güvenliğinin sağlanması adına çevre ve uzak denizlerde uluslararası birçok harekâta katılmıştır.

Türkiye başta çevre denizler olmak üzere uzak denizlerde de bir takım politikalar yürütmektedir. Türkiye’nin çevre denizlerinden Karadeniz’de kıyıdaş ülkeler ile nispi bir istikrar sağlanmışken, Ege ve Akdeniz’de durum böyle değildir. Temeli 1960 öncesine dayanan ancak Türkiye’nin Kıbrıs meselesi tutumu sonrasında gündeme gelmeye başlayan Ege’deki sorunlar Türkiye’nin dış politika gündemini sürekli meşgul etmektedir. Türkiye, Yunanistan’ın Ege’deki taleplerine diplomasi ve uluslararası hukuk ile yolları cevap verirken, zaman zaman sert güç unsuru olan Türk Deniz Kuvvetleri de Türkiye’nin Ege’deki hak ve menfaatlerinin korunması adına

Ege’de varlığını göstermektedir. Türkiye’nin çevre denizlerinden biri olan Akdeniz’de de Türkiye, kıyıdaş ülkeler ile anlaşmazlıklar yaşamaktadır. Kıbrıs sorunu hala çözülemeyen bir problem olarak devam ederken özellikle Doğu Akdeniz’de keşfedilen yeni enerji kaynakları bölgeyi kaynayan bir kazana çevirmiştir. Türkiye, Akdeniz’de hak ve menfaatlerini diplomasi ve uluslararası hukuka uygun olarak çözmeye çalışmaktadır. Türk Deniz Kuvvetleri, Türkiye’nin bölgeye yönelik çıkarlarının baş koruyucusu durumunda olup Akdeniz’deki Türk Donanması’nın varlığı gün geçtikçe artar hale gelmiştir.

Türkiye’nin uzak denizlere yönelik politikası ise genel manada deniz enerji, nakil ve ulaşım yollarının korunmasına, deniz güvenliğinin sağlanmasına yöneliktir. Bu kapsamda bu hedeflerin gerçekleştirilmesi adına Türk Deniz Kuvvetleri; Kızıldeniz, Aden Körfezi, Somali açıkları ve Hint Denizi gibi uzak coğrafyalarda deniz güvenliğinin sağlanması adına uluslararası ve ulusal harekâtlar icra etmektedir.

Türk Deniz Kuvvetleri, Türkiye’nin dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynarken, bu görevi ulusal imkânlarla oluşturulmuş bir donanma gücü ile başarmak istemektedir. Kıbrıs sorunları ile ortaya çıkan savunma sanayinin geliştirilmesi gerekliliği fikri 1970’ler ile birlikte önem kazanmaya başlamış, Federal Almanya ile yapılan ortak projelerle askeri gemi inşa sanayi geliştirilmeye başlanmıştır. Türkiye günümüzde, MİLGEM Sınıfı korvetler, İstif Sınıfı fırkateynler Tuzla Sınıfı karakol botlar, TCG Anadolu havuzlu çıkarma gemisi, vb. projelerle birlikte askeri gemi inşa sanayinde büyük gelişmeler kaydederken, bu projelerde %70 yerlilik oranına ulaşmıştır. Ayrıca ASELSAN, HAVELSAN, ROKETSAN, vb. ulusal savunma sanayi firmalarının geliştirmiş olduğu kritik öneme sahip savaş yönetim ve sistemleri ile Türkiye’nin dışa bağımlılığı azaltılmıştır. Türkiye’nin gelecekteki hedefi tamamen ulusal imkânlarla %100 yerlilik oranına sahip savunma sanayi ürünleri üretmek olup, bu hedefe gün geçtikçe sağlam adımlarla gidilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA / KAYNAKÇA

Acet, Gül Seda, Fazlı Doğan,	“11 Eylül Olayları Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İş Birliğine”, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi , Cilt: 17, Sayı: 33, Konya, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, Nisan 2017, s. 59-76
Alemdar, Ahmet	“Denizaltılara Yerli Savaş Yönetim Sistemi: ADVENT”, (çevrimiçi) https://www.defenceturk.net , 10.04.2020
Alemdar, Ahmet	“TF-2000 Hava Savunma Harbi Muhribi”, (çevrimiçi) https://www.defenceturk.net , 07.04.2020
Araştırma Merkezi Komutanlığı	“Uzun Ufuk Projesi”, (çevrimiçi) http://www.armerk.tsk.tr , 12.04.2020
Arı, Kemal	“Yelkenliden Buharluya Geçiş”, Türk Denizcilik Tarihi , Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 125-147
Arıkan, Zeki	“Akdeniz’de Osmanlı-Rus Ve Osmanlı-İngiliz İttifakları”, Türk Denizcilik Tarihi , Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 75-91
Arıkan, Zeki	“Kırım Savaşı ve Sinop Baskını (1853)”, Türk Denizcilik Tarihi , Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 107-123
Arıkan, Zeki	“Navarin Olayı (1827)”, Türk Denizcilik Tarihi , Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 91-107
Atabey, Figen	Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri , Ankara, Dz. K. K. Basımevi, Nisan 2002
Aydınlık	“Türk Donanması Libya Açıklarında”, (çevrimiçi) https://www.aydinlik.com.tr , 29.04.2020
Balcı, Ali	Türkiye Dış Politikası , Bahçelievler İstanbul, Etkileşim Yayınları, Eylül 2013
Balık, İsmet	“Türkiye’nin Deniz Yetki Alanları ve Kıyıdaş Ülkelerle Yetki Alanı Anlaşmazlıkları”, Kent Akademisi , Cilt: 11 Sayı:1, Ocak 2018, s. 86-98

Baş, Ersan	“Balkan Harbinde Osmanlı Donanması”, Deniz Magazin Dergisi , Sayı: 70, Nisan 2004/5, s. 68-73
Baş, Ersan	“Efsane Gemi Gazi Hamidiye’nin Akın Harekâtı”, Deniz Magazin Dergisi , Sayı: 56, Ocak-Şubat 2003 s. 82-85
Batmaz, Şakir	“II. Abdülhamid Devri Osmanlı Bahriyesi”, Türk Denizcilik Tarihi , Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 159-175
Bosphorus Naval News	“Aydın Class”, (çevrimiçi) https://turkishnavy.net , 05.04.2020
Bosphorus Naval News	“Doğan Class”, (çevrimiçi) https://turkishnavy.net , 04.04.2020
Bosphorus Naval News	“Gür Class (Mod 209 Type 1400)”, (çevrimiçi) https://turkishnavy.net , 03.04.2020
Bosphorus Naval News	“Kılıç Class”, (çevrimiçi) https://turkishnavy.net , 04.04.2020
Bostan, İdris	“Akdeniz’de Korsanlık: Osmanlı Deniz Gücü”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 227-241
Bostan, İdris	“Barbaros Hayreddin Paşa: İlk Deniz Beylerbeyliği (1534)”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s.143-155
Bostan, İdris	Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği , II. Bsk, III. Bsm, İstanbul, Kitap Yayınevi, Mart 2008
Bostan, İdris	“Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Denizciliği”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 85-97
Bostan, İdris	“İlk Osmanlı Deniz Üssü: Gelibolu”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 73-85
Bostan, İdris	“İmparatorluk Donanmasına Doğru: Tersane-i Amire’nin Kuruluşu Ve Denizlerde Açılım”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1,

	Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 121-133
Bostan, İdris	“İnebahtı Deniz Savaşı”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 22, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, s. 287-289
Bostan, İdris	“Malta Kuşatmasından Tunus’un Fethine”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 185-199
Bostan, İdris	“Mezemorta Hüseyin Paşa ve 1701 Tarihli Bahriye Kanunnamesi”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 281-293
Bostan, İdris	Osmanlılar ve Deniz , IV. Bsk, Topkapı İstanbul, Küre Yayınları, Aralık 2017
Bostan, İdris	“Piyale Paşa”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 34, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 296-297
Bostan, İdris	“Preveze Deniz Muhaberesi”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 34, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2007
Bostan, İdris	“Preveze Deniz Zaferi Ve Sonrasında Akdeniz Dünyası”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 173-185
Bostan, İdris	“Turgut Reis”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 41, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 417-418
Bostan, İdris	“II. Bayezid Döneminde Osmanlı Denizciliği”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 111-121
Bostan, İdris	“XVII. Yüzyılda Gemi Teknolojisinde Değişim: Kürekten Yelkene Geçiş”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 269-281
Bostanoğlu, Bülent	Türk Deniz Kuvvetleri Stratejisi , Pendik İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Mayıs 2015

Boxer, Baruch, Mostafa Salah	“Mediterranean Sea”, (çevrimiçi) https://www.britannica.com , 29.04.2020
Bozkurt, Nebi	“Bahriye”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 4, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 495-501
Büyüktuğrul, Afif	Cumhuriyet Donanması:1923-1960 , İstanbul, T.C. Deniz Basımevi, 1967
Büyüktuğrul, Afif	Osmanlı Deniz Harp Tarihi , Cilt: 4, İstanbul, Deniz Basımevi, 1984
Combined Maritime Forces	“CTF 151: Counter Piracy”, (çevrimiçi) https://combinedmaritimeforces.com , 30.03.2020
Csavunma	“Acil Müdahale ve Dalış Eğitim Botları Denize İndirildi”, (çevrimiçi) https://www.csavunma.com , 10.04.2020
C4Defence	“Atmaca’dan Yeni Test”, (çevrimiçi) https://www.c4defence.com , 10.04.2020
C4Defence	“TCG Ufuk İstihbarat Gemisi Denize İndirildi”, https://www.c4defence.com , 12.04.2020
Çeçen, Anıl	Kıbrıs Çıkma , Çağaloğlu İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, Eylül 2015
Çeçen, Anıl	Türkiye ve Avrasya , II. Baskı, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2015
Çiçek, Kemal	“Kıbrıs”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 25, Ankara, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2002, s. 374-380
Danış, İlhami	“1736-1739 Savaşlarında Karadeniz’de Osmanlı Donanması”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007
Daş, Mustafa	“Türklerin Bizans ve Venedik’le Denizlerdeki İlişki ve Mücadeleleri”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 46-61
Demir, Sertif	“Karadeniz’in Güvenliğini Yeniden Düşünmek”, Karadeniz Araştırmaları , Sayı: 35, Ankara, 2012, s. 19-50
Demirci, Murat	“Türkiye’den Gelen Su KKTC’deki Yerleşim Birimlerine Ulaştı”, (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr , 29.04.2020
Denizli, Ali	Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974 , Maltepe Ankara, Berikan Yayınevi, Nisan 2014

Doğan, Serdar	Türkiye’nin 90 Yılı , 2. Baskı, Ankara, Anadolu Ajansı Yayınları, Mart 2011
Doğru, Sami	“Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu: Uluslararası Toplumun Mücadelesi ve Türkiye’nin Katkıları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , Cilt: 66 Sayı: 3, Ankara, 2017
Döğüş, Selahattin	“Beylikler Dönemi Türk Denizciliği ve Gazi Umur Efsanesi” Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu , , Cilt: 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, 15-49
Dünya Gazetesi	“Ay ve Preveze Denizaltılarına TÜBİTAK İmzası”, (çevrimiçi) https://www.dunya.com , 10.04.2020
El-Fettah, Hussein Abd Mehmet Nuri Uçar,	“Doğu Akdeniz Gaz Formu”, (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr , 29.04.2020
Emecen, Feridun	“İstanbul’un Fethi”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 23, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2001, s. 212-220
Erdoğan, Aziz	Kaptan-ı Derya Barbaros Hayreddin Paşa , III. Bsm, Eminönü İstanbul, Yağmur Yayınevi, Ocak 2010
Ersöz, Seyfettin	“KKTC’ye Geçitkale’nin Ardından Deniz Üssü”, (çevrimiçi) https://www.milliyet.com.tr , 29.04.2020
Eşli, Filiz	“17. Yüzyıl Osmanlı Denizciliği ve Girit Savaşı”, Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu , Cilt:3, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 297-325
Fidan, Halil	“Amfibi Piyadeler”, (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr , 05.03.2020
Gencer, Ali İhsan	“Bahriye”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 4, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 501-509
Global Fire Power	“Turkey Military Strength (2020)”, (çevrimiçi) https://www.globalfirepower.com , 15.04.2020
Global Security.org	“Kiliç Class Fast Patrol Boat”, (çevrimiçi) https://www.globalsecurity.org
Goncharov, Vladimir Petrovich, v.d.	“Black Sea”, (çevrimiçi) https://www.britannica.com , 28.04.2020
Government Of Canada	“Operation Maritime Monitor”, (çevrimiçi) https://www.canada.ca , 25.03.2020
Gömlüksiz, Eda Gülşen	“II. Meşrutiyet’ten Kurtuluş Savaşına Osmanlı Denizciliği”, Türk Denizcilik Tarihi , Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 175-193
Gözügüzelli, Emete	“Fırat’ın Doğusuna Harekât Doğu Akdeniz’de Yankı Buldu: İtalyanlar Çekiliyor”, (çevrimiçi) https://www.yenisafak.com , 30.03.2020

Gören, Hülya	“Türkiye’nin Doğu Asya Politikasında Güney Kore ve Japonya’nın Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 2015
Gülen, Nejat	Şanlı Bahriye , II. Bsk, Çağaloğlu İstanbul, Kastaş Yayınları, Ocak 2001
Gülsoy, Ersin	“Girit Seferi ve Sonrasındaki Politik Gelişmeler”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 255-269
Gürdeniz, Cem	“Cumhuriyet Donanması ve Yavuz-Havuz Davası”, Yeni Deniz Mecmuası , Sayı: 5, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayıncılık, Aralık 2017, s. 92-102
Gürkan, Emrah Safa	Sultanın Korsanları , 3. Baskı, İstanbul, Kronik Kitap, Ekim 2019
Güvenç, Serhat, Dilek Barlas,	Türkiye’nin Akdeniz Politikası (1923-1939): Orta Büyüklükte Devlet Diplomasisi ve Deniz Gücünün Sınırları , İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2013
Haberler.com	“Türk Deniz Görev Grubu Döndü”, (çevrimiçi) https://www.haberler.com , 31.03.2020
HABERTÜRK Haber	“Yeni SAT Botu”, (çevrimiçi) https://www.haberturk.com , 10.04.2020
Hasan, Aydın	“Meltem-3 Projesinde İlk Uçak”, (çevrimiçi) https://www.milliyet.com.tr , 06.03.2020
Kokpit.Aero	“Türk Deniz Havacılığı’nın İkinci Sea Hawk Kazası”, (çevrimiçi) http://www.kokpit.aero , 09.03.2020
İlhan, Hasan, F. Emre Ülger,	Türk Bahriyesi’nin İlkleri , İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Ekim 2014
İnalcık, Halil	“Mehmed II”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 28, Ankara, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 395-407
İşıpek, Ali Rıza	“Çeşme Deniz Savaşı Ve Sonuçları”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 51-63
İşyar, Ömer Göksel	Avrasya ve Avrasyacılık , 3. Baskı, Bursa, Dora Yayın Dağıtım, 2018
Kadan, Tevfik	“Montrö Türkiye’nin Güvenliğini Sağlıyor”, (çevrimiçi) https://www.aydinlik.com.tr , 28.04.2020

Kafkassam	“ABD, Yunanistan, GKRY ve İsrail’in Akdeniz Planı”, (çevrimiçi) https://kafkassam.com , 29.04.2020
Kavas, Ahmet	“Tunus”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 41, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 388-393
Kırval, Levent	“Osmanlı İmparatorluğu’nun 1565 Malta Kuşatması ve 16. Yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman’ın Akdeniz Stratejisi”, Journal Of Maritime Science , Cilt: 1, Sayı:2, 2013, s. 39-46
Kiel, Machiel	“Rodos”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 35, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s. 155-158
Kumrular, Özlem	“XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Orta Ve Batı Akdeniz’de Üstünlük Mücadeleleri”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 155-173
Kunt, Rasim Anıl	“Lojistik Destek Gemisi Projesi”, (çevrimiçi) https://www.defenceturk.net , 06.04.2020
Kunt, Rasim Anıl	“TACTICOS’tan, GENESİS’e Geçiş”, (çevrimiçi) https://www.defenceturk.net , 10.04.2020
Marine Deal News	“2030’lar Açık Deniz Görev Grubu/Kuvvete Doğru”, https://www.marinedealnews.com , 31.03.2020
Mastı, Alperen	“Milgem’den İ (İstif) Sınıfına”, (çevrimiçi) https://www.defenceturk.net , 07.04.2020
Mercan, Evren	“Sultan II. Abdülhamid Dönemi Deniz Stratejileri”, Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu , Cilt: 4, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 97-127
Merçil, Erdoğan	“Aydınöğulları”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 4, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s. 239-241
Merçil, Erdoğan	“Selçuklular Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 21-31
Military Factory	“Aydin Class (Mine Countermeasures Vessel)”, (çevrimiçi) https://www.militaryfactory.com ,
Millisavunma.com	“Denizaltı Modernizasyonu”, (çevrimiçi) http://www.millisavunma.com , 10.04.2020

Millisavunma.com	“Milli Karakol Botu”, (çevrimiçi) http://www.millisavunma.com , 05.04.2020
Milli Savunma Üniversitesi Deniz Harp Okulu	“Deniz Harp Okulu Tarihçesi”, (çevrimiçi) http://www.dho.edu.tr , 17.03.2020
Mütercimler, Erol	Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri , Sirkeci İstanbul, Yaprak Yayınevi, Haziran 1990
NATO	“ISAF History”, (çevrimiçi) https://rs.nato.int , 29.03.2020
NATO	“Operation Ocean Shield”, (çevrimiçi) https://mc.nato.int , 29.03.2020
NATO	“Operation Sea Guardian”, (çevrimiçi) https://mc.nato.int
NATO	“Operation Sharp Guard”, (çevrimiçi), https://www.nato.int , 25.03.2020
NATO	“Riga Summit Declaration”, (çevrimiçi) https://www.nato.int , 30.03.2020
Naval Technology	“Barbaros Class Frigates”, (çevrimiçi) https://www.naval-technology.com
NavSource Online: Service Ship Photo Archive	“USNS Elisha Kent Kane (T-AGS-27)”, (çevrimiçi) http://www.navsource.org , 13.05.2020
NTV	“Türkiye’nin 9. Deniz Üssü Sürmene’ye”, (çevrimiçi) https://www.ntv.com.tr , 15.04.2020
Oğuzoğlu, Yusuf	Sempozyumu , Cilt:3, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 229-251
Oktay, H. Emre	Türk Tarihinin Kayıp Yılları: Kıbrıs Sorunu , İstanbul, Akis Yayınları, Nisan 2015
Ostapchuk, Victor	“XVI. Ve XVII. Yüzyıl Kazak Deniz Akınları Karşısında Osmanlı Karadeniz’i”, Türk Denizcilik Tarihi , Çeviren: Sedat İşçi, Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 241-255
Önalp, Ertuğrul	“Portekiz Kaynaklarına Göre Sefer Reis’in Hint Okyanusu’ndaki Faaliyetleri (1550-1565)”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi , Sayı: 25, Ankara, 2009, s. 209-225

Örenç, Ali Fuat	“Sakız Adası”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 36, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2009, s. 6-10
Özbaran, Salih	“Osmanlı İmparatorluğu’nun Hint Okyanusu’na Açılması”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 201-213
Özcan, Abdülkadir	“Cerbe”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 7, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 391-392
Özcan, Abdülkadir	“Şehid Ali Paşa”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 38, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 433-434
Özer, Sarp, v.d.	“Yunan Savaş Gemisinden Türk Araştırma Gemisine Taciz”, (çevrimiçi) https://www.aa.com.tr , 30.03.2020
Özgen, Cenk	“Türkiye’nin Karadeniz’de Deniz ve Enerji Güvenliğine Yönelik Faaliyetleri”, MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi , Cilt: XV, Sayı: II, Manisa, Haziran 2017, s. 49-84
Özgiray, Ahmet	“Türk Silahlı Kuvvetleri (1923-1938)”, Tarih İncelemeleri Dergisi , Cilt: 16, Sayı: 1, İzmir, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 2001, s. 1-8
Özkan, Selim Hilmi	“Amcazade Hüseyin Paşa Dönemi Denizcilik Alanında Yapılan Faaliyetler”, Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu , Cilt:3, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 325-338
Özür, Nazan Karakaş	500 Yılın Ardından Piri Reis , Topkapı İstanbul, Yeditepe Yayınevi, Nisan 2005
Pamuk, Bilgehan	“Kızıldeniz’de Portekiz Tehdidi ve Osmanlı-Memluk İttifakı”, Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu , Cilt: 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 157-171
Pekuz, Veysel, v.d.	Türk Savunma Sanayi Ürün Kataloğu , Çankaya Ankara, 2019, s. 76, (çevrimiçi) https://www.ssb.gov.tr , 13.05.2020
Qualitative Military Edge	“Preveze Class (Type 209/T1 1400)”, (çevrimiçi) https://militaryedge.org
Saçaralp, Çağrı	“Yapımı Devam Eden TCG Anadolu İlk Kez Yüzer Konuma Getirildi”, (çevrimiçi) https://www.gzt.com , 09.04.2020

Savunma Sanayi.org	“Süratli Amfibi Gemi (LCT)”, (çevrimiçi) https://www.savunmasanayi.org , 06.04.2020
Sektörel Yayın Dünyası	“2035 Yol Haritası 11. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Şurası’nda Belirlendi”, (çevrimiçi), http://www.sektorel.com/ 27.04.2020
Seri, Burhanettin	“Cumhuriyet Donanmasının Gemi Tedarikleri”, Yeni Deniz Mecmuası , Sayı: 8, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayıncılık, Aralık 2017, s. 148-152
Sever, M. Fatih, v.d.	Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu-2017 , Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı, 2018, s. 15-30, (çevrimiçi) https://www.tika.gov.tr , 13.05.2020
Sönmezoğlu, Faruk	İki Savaş Arasında Türk Dış Politikası (1914-1945) , Topkapı İstanbul, Der Yayınları, 2015
Sönmezoğlu, Faruk	Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası (1945- 1991) , Topkapı İstanbul, Der Yayınları, 2016
Sönmezoğlu, Faruk	Son Onyıllarda Türk Dış Politikası (1991-2015) , Topkapı İstanbul, Der Yayınları, 2016
Şahin, Hülya	“Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Ordusu”, Erdem , Cilt: 11, Sayı: 32, Ankara, 1998, s. 587-620
Şahin, Anıl	“Gemi Entegre Savaş İdare Sistemi Projesi”, (çevrimiçi) https://www.savunmasanayist.com , 10.04.2020
Şahin, Anıl	“İlk Reis Sınıfı Denizaltı Su ile Buluştu”, (çevrimiçi) https://www.savunmasanayist.com , 09.04.2020
Şahin, Anıl	“Türk Deniz Kuvvetleri’ne Devriye Botu Teslimatı”, https://www.savunmasanayist.com , 10.04.2020
Şahin, Anıl	“Yeni Tip Karakol Botu”, (çevrimiçi) https://www.savunmasanayist.com , 15.04.2020
Şakiroğlu, Mahmut H.	“Halkulvadi”, TDV İslam Ansiklopedisi , Cilt: 15, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s. 375-376
Şakiroğlu, Mahmut	“Rodol’un Fethinden 1540 Tarihli Türk-Venedik Antlaşmasına”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: İdris Bostan, Salih Özbaran, Cilt: 1, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 133-141
Tarakçı, Mustafa	Kıbrıs Barış Harekâtı , İstanbul, Hiperlink Yayınları, Mart 2010

Tarakçı, Nejat	Küresel Sistemde Dış politika Stratejileri , İstanbul, Tasam Yayınları, 2012
Tarih Bilimi	“Cerbe Deniz Savaşı”, (Çevrimiçi) https://www.tarhibilimi.gen.tr , 02.12.2019
T.C. Resmi Gazete	Resmi Gazete , Sayı: 30971, (çevrimiçi) https://www.resmigazete.gov.tr , 29.04.2020
T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığı	“DİMDEG İçin Milli Güç Birliği”, (çevrimiçi) https://www.ssb.gov.tr , 09.04.2020
T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığı	“Milli Gemi”, (çevrimiçi) https://www.ssb.gov.tr , 05.04.2020
Toledo, Pulino	“İnebahtı: Dünya Egemenliği İçin Akdeniz’de Yapılan Son Deniz Savaşı”, Erdem , Çeviren: Özlem Şakiroğlu, Cilt: 6, Sayı: 18, Ankara, 1990, s. 861-876
TRT Haber	“Kapalı Maraş İçin Tarihi Gün”, (çevrimiçi) https://www.trthaber.com , 29.04.2020
TRT Haber	“Türkiye’nin Afrika’daki Büyükelçilikleri”, (çevrimiçi) https://www.trthaber.com , 07.03.2020
Tunaboğlu, İskender	Deniz Kuvvetlerinde Sistem Değişikliği, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2008
Tuncer, Hüner	Türk Dış Politikası , Cilt:2, Ankara, Kaynak Yayınları, Ekim 2017
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Afganistan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 29.03.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Akdeniz Kalkanı Harekâtı”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 29.04.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Amfibi Gemi Projeleri”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 09.04.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Çıkarma Gemi ve Araçları”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 18.04.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Dönemi”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 18.03.2020

Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 02.05.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Deniz Muhafızı Harekâtı”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 27.03.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Deniz Zaferlerimiz”, (Çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 21.11.2019
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Ertuğrul Fırkateyni”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 05.05.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Görevlerimiz”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 15.04.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Harekâtlar”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 10.03.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Hücumbotlar”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 15.04.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 08.03.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Karadeniz Uyumu Harekâtı”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 08.03.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“NATO Daimi Deniz Grupları”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 09.03.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“NATO Daimi Mayın Karşı Tedbirleri Görev Grupları”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 26.03.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Okyanus Kalkanı Harekâtı”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 29.03.2020

Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“SH-70 Helikopterleri”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 08.03.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Türk Deniz Görev Grubu”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 11.03.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Türkiye Denizlerini Tanıyor Muyuz”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 01.05.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Uluslararası Faaliyetler”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 28.04.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“UNIFIL Deniz Harekâtı”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 29.03.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Ünlü Denizcilerimiz”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 21.11.2019
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Yardımcı Gemiler”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 15.04.2020
Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı	“Yardımcı Gemi Projeleri”, (çevrimiçi) https://www.dzkk.tsk.tr , 06.04.2020
Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı	“No: 170, 15 Haziran 2019, Altıncı MED7 Zirvesinde Kabul Edilen Ortak Bildiri Hakkında”, (çevrimiçi) www.mfa.gov.tr , 29.04.2020
Türkşen, Ali	1963’ten Günümüze Sat Komandoları ve Anılarım , 5. Basım, İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, Aralık 2017
United Nations Peacekeeping	“UNIFIL FACT SHEET”, (çevrimiçi) https://peacekeeping.un.org , 29.03.2020
U.S. Naval Forces Central Command	“Combined Maritime Forces”, (çevrimiçi) https://www.cusnc.navy.mil , 30.03.2020
U.S. Navy’s Military Sealift Command	“MSC 2000 in Review”, (çevrimiçi) https://www.msc.navy.mil , 13.05.2020

UTİKAD	“Türkiye Deniz Yolunda Rotayı Transit Yüklere Çevirdi”, (çevrimiçi) https://www.utikad.org.tr , 27.04.2020
Uzunçarşılı, İsmail Hakkı	Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı , 3. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1988
Üçler, Ertuğrul	Kıbrıs Çıkartması , Çağaloğlu İstanbul, YeniYüzyıl Yayınları, Temmuz 2009
Ünlü, Rasim	“Osmanlı Denizciliğinde İnce Donanma’nın Rolü”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 39-51
Wertheim, Eric	“Combat Fleets”, U.S. NAVAL INSTITUTE , Cilt: 131, Sayı: 2, Şubat 2005
Yaycı, Cihat	Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye , İstanbul, Kırmızı Kedi Yayınevi, Şubat 2020
Yaycı, Cihat	Yunanistan Talepleri (Ege Sorunları) Soru ve Cevaplarla , Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020
Zorlu, Tuncay	“Bahriye Nezaretinin Kuruluşu Ve Abdülaziz Döneminde Osmanlı Denizciliği”, Türk Denizcilik Tarihi , Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 147-159
Zorlu, Tuncay	“III. Selim ve Osmanlı Deniz Gücünün Modernleşmesi”, Türk Denizcilik Tarihi , Editör: Zeki Arıkan, Lütfü Sancar, Cilt: 2, Kasımpaşa İstanbul, Deniz Basımevi Müdürlüğü, Temmuz 2009, s. 65-75
19561201 NU Chronology and Organization Of Allied Command Europe	“NATO Unclassified Chronology And Organization Of Allied Command Europe 1956”, (çevrimiçi) https://www.nato.int , 12.03.2020
7deniz Haber	“TF-2000’de Değişikliğe Gidilerek Üretim Sayısı Arttırıldı”, (çevrimiçi) https://www.7deniz.net , 07.04.2020